varlık yıllığı 1982

Varlık yayınları

varlık yıllığı 1982

varlık yıllığı
1982

varlık yıllığı 1982

VARLIK YAYINLARI A. Ş.
Cağaloğlu Yokuşu 40, İstanbul

VARLIK YILLIĞI: 23

Yılın Düşünceleri bölümü dışında bu ciltteki bütün yazıların hiçbir yerde çıkmamış olması esastır.

Varlık Yayınları A.Ş., Sayı: 39
İstanbul'da Sebat Matbaası'nda dizilip basılmıştır.
Ocak, 1982

1980'E
TOPLU
BİR BAKIŞ

1981: UMUTLAR - KARMAŞALAR - VE GENE UMUTLAR YILI

Bahri SAVCI

1981'de dünya, eskisine göre, fazla bir şey yitirmedi. Kazanmadı da... Çünkü, karmaşaları sürdü. Fakat, bu yılı da, insanlık, sabırla, cesaretle, tahammülle ve gene, geleceğe umutla atlattı. Böyle olmasa, bu cesaret ve tahammül bulunmasa idi, İran'daki Müslüman Devrim, başka yerlere ihraç edilmiş olundu; Irak-İran Savaşı, kendi içinde alevlenir, dışa doğru da boyutlanabilirdi. Polonya olayları, silahlı bir sıcaklık evresine girmiş olurdu. Amerika'da, iktidara yeni gelmiş olan «Şahinler Yönetimi», dünyanın bir kaç yerindeki sıcaklığı, barut sıcaklığına çıkarmış olurdu; ve, en aşağı, Sovyetlerle, silahsızlanmaya yönelen bir diyaloğa yönelmezdi. Mısır Devlet Başkanının öldürülmesi öncesi başlayan Kuzey Afrika'lı gerginlikler, Afrika'daki yerel çatışmaları, daha yoğun savaşlara döndürebilirdi.

1981, bunlara uğramadı. Fakat, hemen, hiçbir sorumunu da, temelde çözemedi: Amerika'nın, Sovyet'lerden duyduğu güvensizlik azalmadı. Sovyetlerin de Batı Blokunun, kendilerini bir çember içine almalarından duyduğu kaygı ve kuşku azalmadı. Bunlar olmayınca da, her ikisinin, kendi güvenliklerini sağlamak için yaptıkları girişimler yoğunlaştı, ve yakın geçmiş yıllar içinde tadına varılmış olan «yumuşama»dan uzaklaşıldı, bu 1981 içinde.

Fakat, şunu da gözlemek zorundayız: Sovyetler, Polonya olaylarını, kesin ve keskin bir jestle, kendi istencine uygun bir çözüme ulaştıramadı. ABD de, kendi etki ve egemenlik alanı içinde saydığı Avrupa'ya, salt bir dizgin egemenliği kuramadı. Asya-Afrika ve Orta-Doğu, artık, eskisi

gibi, bir köle uyduluğu içinde değildir. Bu nedenle, her iki yanda, 1981 sonlarında, Cenevre'de, kendilerini sınırlama pazarlığına girmişlerdir; girmek zorunda kalmışlardır. «Amerikalı Şahinlerin» sertliği; öteki süper'in direnme sertliği ile, zayıf bulduğu noktada, durumu, kendi yararına çevirme girişimciliği, bir noktadan öteye de geçmeyi göze alamamaktadır.

Bu arada, dünyanın bu durumu içinde, Türkiye'nin yeri de ilginçtir: Avrupa'nın, hemen bitişiğinde ve içindedir. Avrupa'nın bir devamı olarak, Orta-Doğu'nun eşiğindedir, fakat, kitlesel yeri ve ağırlığı ile, Orta-Doğu'nun da, ta içindedir. 45 milyonluk kitlesel ağırlığı, ve, jeopolitiğinden gelen önemi ile, Sovyet yaygınlaşmasının Balkan'larda ve Orta-Doğu'da bir tıkacıdır da... Böylece, yeryüzü yuvarlağının sessiz bir yerinde, bir «Pasif Nötr»lük içinde değildir. Tersine, bütün dünyanın yazgısının belirlenme oyununun oynandığı bir yerdedir. Bu nedenle, hem yalnız kalmak zorunda gibi görülür; hem de, bir piyon olarak kullanılmaktan kurtulan bir «Aktif Nötr»lük içinde olması gerekir.

Bir başka deyimle, şunu söyliyebiliriz: Türkiye, bütün öteki ülkelerden çok olarak, dünya ile iç-içedir: zor anlamdaki; dünyanın herhangi bir yerindeki bir olay, Türkiye'yi, herkesten fazla etkiler; ve Türkiye'nin bir tutumu, bir tavrı da, dünyayı, ötekilerin tavırlarından daha fazla etkiler. Çünkü Türkiye, iki süper arasındaki dengenin, daha doğrusu dünya dengelerinin en duyarlı bir yerindedir.

Şimdi, bu durum saptamasının ışığı altında, giden 1981 yılına bir bakalım: Her ne kadar, çağımızda, Türkiye ile dünya iç-içe yaşadılarsa da, önce dünyayı ele almakta, sonra onun vereceği perspektifler içinde Türkiye'yi ele alıp değerlendirmeler yapmakta yarar vardır. Zaten, gerek birini, gerek ötekini ele aldığımız zaman, aslında, aynı fenomen üzerinde olduğumuz görülür.

●

1981 DÜNYASI

1981 Dünyasının hemen her yerinde, bu yıl içinde ilginç olaylar - gelişmeler ve hatta - gelişmezlikler olmuş-

tur. Güney Amerika'da, adet haline gelmiş, «kişisel değişmeler» Afrika'da, boyutları daha belirlenmemiş, içerikleri genelleşememiş bir «Afrika Milliyetçiliği»nin çözülmez sorunları; Güney Doğu Asya'da, rejim zıtlıklarından doğan çatışmalar; Güney Batı Asya'da, Sovyet desteğinde rejimler kurulma istidadından kaynaklanan kaygılara, kapitalist ve liberal destekler arama istidatlarından gelen dirençler, Dünyanın 1981'ini doldurmuştu.

Özellikle Batı yarım yeryuvarlağını ilgilendiren olayların başında ise, gene Polonya gelmiştir. Onu silahsızlanma insan hakları uluslararası terörle savaş Körfez Orta Doğu - Filistin - Siyonizmin İsrail'de hızlanışı - Mısır Devlet Başkanı'nın öldürülmesi izlemiştir. Ayrıca, üç ülkede, seçimle gelen yeni politikalar da, dünya kamuoyunu doldurmuştur. En son, 1981, Avrupa'nın, Türkiye üzerine eğilişinin ve yerini yavaş yavaş ABD'ye bırakışının ilginç bir dönemini oluşturmuştur. Bunları şöyle işaretlemekle yetineceğiz.

Polonya :

Bilindiği üzere Polonya, komünist bir ülkedir. Varşova Paktı ile de, liberal ve kapitalist Batı kampı karşısındaki savunma sisteminin tam ortasındadır. Yakın komşusu Sovyetler'in yakın ve ağır gözetimi, etkisi, hatta baskısı altındadır. Varşova yönetimi, Moskova yönetiminin, en yakın çizgisi ile izleme zorununu veren jeopolitik koşullar altındadır. Varşova kentinin ortasında, Sovyetler'in yaptığı «Kültür Sarayı» jeopolitikten doğan bu gözetimin. adeta, kulesi gibidir. Buna göre, Polonya'nın da, Marksizmin genel çizgisi içinde, Sovyetler'in en yakın izleyicisi olacağını düşünmekten başka bir şey, akla gelemez, gelmemesi gerekir.

Öyledir de...

Ama, son bir kaç yıldır, Polonya'da birşeyler oluyor. Bundan da Batı Avrupa son derece kaygılanıyor: Vakti ile Macaristan ve Çekoslovakya'nın üzerine, Sovyet silindirinin inmesi gibi, — ama bu kez, bir büyük savaşa da yol açacak — bir baskından korkuyor.

Aslında 1981 içinde durum aydınlanmıştır: Polonya komünisttir. Ama, bir liberal - insancıl yaşam geleneği de

vardır. Kopernik ile, Şopen ile, Madam Küri ile - yani kendi yarattığı Batılı hümanist değerlerle kıvanç duyan bu ülke, sosyalizmini de insancıllaştırmak istiyor. Bu felsefeden kaynak almak üzere de, sosyalizmini de, Yugoslavya gibi, yerel çizgilerine kavuşturup işlemek ve yürütmek istiyor. Bunun günlük yaşamda deyimi, Komünist Parti'nin ve onun hükümetinin, doğrudan yönetimi - gözetimi - sorumlu kılması altında olmayan; Polonyalı emekçilerin haklarını, serbest olarak arayan; parti güdümünde bulunmayan; kendi kendini yöneten «Bağımsız Sendikalizm»dir. Parti emir ve kumanda zincirine bağlı olmayan Polonya entellijensiyası ile, sendikacıları, bunu istiyorlar; Bağımsız Sendikacılık yolu ile, üretim yaşamının yönetimine katılmak istiyorlar; ve böylece, yumuşayacak olan rejimin içinde, daha serbest - özgür bir yaşam istiyorlar.

1981 Polonyası'nda, bu iyice anlaşılmıştır. İyice anlaşılmıştır ki; bu, komünizmden kopma değildir; onun Varşova Blokundan kopma değildir; ancak, Kopernikler - Şopenlerle, Kürilerle kurulmuş olan insancıllaşmayı getirmedir. Fakat, aynı 1981'in Batı Avrupa'sı, buna, Sovyetler'in, bir eldivnesiz demir yumrukla karşı gelmesinden korkup durmuşlardır. Bu korku, 1982'de de sürecektir.

Silahsızlanma:

Batı Avrupa'nın 1981'deki ikinci bir korkusu da; nükleer enerji - elektronik üretim - katı maddeler kimyası çağında, silahların aldığı, ulaştığı tahrip boyutundan geliyor; bu boyutun algılanmasına karşın, iki süperin, hâlâ sürdürdükleri silah yarışmasından geliyor; üstelik, ABD'nin, bu silahları, Batı Avrupa'ya, daha da çok olarak yerleştirme baskısı yapmasından geliyor; en sonunda, NATO'yu «Çevik Kuvvet» denen ordu birimleri ile, Basra Körfezi'ne - Umman Körfezi'ne, Aden Körfezi'ne, böylece Hint Okyanusu'na kadar uzandırıp, Batı Avrupa'nın sorumluluklarının da arttırılması olgusundan geliyor.

Bu korkuyu, yani, silahlanma ve silahların kullanılma alanını yayma olgusundan gelen korkuyu, ABD ile Sovyetler de duymaktadırlar. Onun için, 1981'in sonlarına doğru, her ikisi de, ciddi bir girişime girmişlerdir: Silahları ve silahlanmayı eşit olarak sınırlayarak, bir eşit güvenlik yarat-

mak girişimi... Bu amaçla, 1982'yi, Cenevre'de başlattıkları bir müzakere ile karşılamağa karar vermişlerdi. Şu anda, bu müzakereler sürüyor.

İşin ciddi o yönü vardır Avrupa için... Çünkü, her iki blokun nükleer füzeleri Urallar'dan Atlantiğe kadar, bütün Avrupa'yı ve Sovyetler'i tehdit etmektedir. Sovyetler'in elindeki SS-20 ve SS-5 füzeleir İngiltere'nin batısı ve İspanya'nın batısı dahil, heryeri perişan etme gücündedir. ABD'nin elindeki Pershing'ler ile Cruise'ler, Batı Avrupa'da türlü yerlere yerleştirilerek türlü menzillerdeki Sovyet topraklarını alt - üst edebilir. Kuzey Kutup sahillerinden Hazer'in doğusuna kadar...

Öyle ise, NATO ve Varşova Paktı ülkeleri topraklarında yerleştirilmiş bulunan ve ilerde de yerleştirilebilecek nükleer başlıklı füzelerin, karşılıklı olarak sınırlandırılmalarından başka çıkar yol yoktur. 1981'in sonunda, bu dehşet algısı ile yapılan girişim, 1982'de, Cenevre'de güç müzakerelere yol açacaktır. Böylece, silahsızlanma konusundaki eski Salt görüşmeleri, yeniden canlanmış olacaktır. Batı Avrupa kamuoyu, bu kez, Salt görüşmelerinin, Cenevre'de, başarıya ulaşması için, duyarlığı elden bırakmama niyetindedir. Sovyetler, eşitlikten fazla bir şey istemezlerse, başarı yolu, daha başlangıçta kapanmamış olur.

Çevik Kuvvet:

Fakat, bu kez, ABD tarafından ileri sürülen bir başka girişimin, Cenevre müzakerelerini etkilemesi konusu ortaya çıkmaktadır: ABD, NATO ile, Baltık ve Kuzey Denizlerinden Kafkaslara kadar, bir yarım halka ile Sovyetler'i çevirmiş durumdadır. Fakat Sovyetler'in de, bir kanatları ile, İran ve Orta Doğu üzerinden, öteki kanatları ile Afganistan üzerinden, Basra - Umman - Aden Körfezleri yolu ile Doğu Afrika'yı, Güney Batı Asya'yı da tehdit yolu açıktır.

Bu nedenle, ABD bu üç körfezde ve Hint Okyanusu'ndaki yarınlarını koruma gereksinmesi duymuştur. Bu amaçla, bir Sovyet girişimine hemen, anında karşı koyabilecek bir kuvvet yaratma ve bunu, elverişli yerlere yığma görüşü ortaya çıkmıştır. Bu, «Acil Müdahale Birliği» denen «Çevik Kuvvet» yaratma ve onu kullanma olayını oluşturmuştur.

Böylece, Türkiye de dahil, Orta Doğu'ya yerleştirilecek bu Çevik Kuvvet, adı geçen üç körfezin içinde ve sahillerinde kalan ülkeleri, ABD için bir güvenlik bölgesi kılmış olacaktır.

1981 yılı, ABD için, bu öğretiyi somutlaştırma hazırlıklarının olgunlaştırılması yılı olmuştur: Umman - Mısır İsrail, zaten bu öğretinin koşutunda olmuşlardır. ABD Türkiye'yi de, bu koşutluğun içine alma çalışmalarını, 1981'in sonlarında yoğunlaştırmıştır. Bu erekle, Savunma Bakanı'nı, 1981'in son ayının ilk haftasında Türkiye'ye göndermiştir. ABD Savunma Bakanı, Türkive'yi, hemen bir Çevik Kuvvet üssü kılmamıştır; ama, ABD - Türkiye ilişkilerini kuvvetlendirerek ülkesine dönmüştür. Bu ilişkileri, 1981'in son ayının ortasında Türkiye'ye gelecek olan ABD Dışişleri Bakanı, daha da kuvvetlendirmeğe çalışacaktır.

ABD'ye göre, adı geçen Çevik Kuvvet, Güney Batı Asya'ya bir Sovvet saldırısını caydırıcılık görevi güdecektir. Ama, gereğinde, çarpışmağa da hazır olacaktır. Dahası, bu çarpışmaya, bölgenin yerel ordularını da katmaya uğraşacaktır. Onun için, önemli sayıda bir hazır kuvvet, yakın yerlerde ve hatta korunacak ülkeler içinde üslendirilecektir; oradan çevikçe sıçrayıp, harekât alanına, havadan indirmeler, denizden çıkarmalarla, geçecektir. Bunun için hava alanlarına, limanlara, geçiş haklarına sahip olması gerekli olacaktır. Bunları sağladığı bölgelerin tesislerinde depolar kuracaktır, tüm iletişim hatlarına sahip olacaktır.

İşte ABD 1981 içinde, bu Çevik Kuvvet konusunu, birçok ülke ile konuşmuştur. 1982'de de, bu ülkelerde gerekli alt yapı geliştirmelerine girişecektir: Portekiz, İsrail gibi...

Bütün İnsanlığı İlgilendiren İki Konu:

1981'de, bütün insanlığı ilgilendiren iki konu suyun üstüne çıkmıştır. Bunların ikisi de, zaten vardı. Şimdi, yeniden canlanmışlardır. Bunlar: İnsan hakları ve onunla ilgili olmak üzere, terörün, uluslararası boyuta ulaşmasından doğan sorundur.

Uluslararası politika alanına insan haklarının çıkışı; aslında, önceki ABD Başkanı'mn girişimi olarak görülmelidir. Bunda iki yön görülmektedir. Biri, insancıl ve yüce bir erek

oluşturur; ötekisi, uluslararası politikada ABD elinde bir araç...

İnsancıl ve yüce erek, insan oğlunu, hem yaşamı ile, hem onuru ile geliştirme ve güvenceye bağlama gereksinmesinden çıkar. Bu ereğe, uluslararası ilişkilerde de varmak için, bundan tam 33 yıl önce Birleşmiş Milletler Evrensel Demeci ilan edilmişti. Sonraları Avrupa Konseyi kuruldu. O da, ayni nitelikte bir anlaşma yayınladı. O zamanlardan beri, insanın temel hakkı olan yaşam hakkından başlamak üzere, kimi olanaklara ve güvencelere kavuşması için, uluslararası çabalar gösterilmektedir. Bunu, hem Birleşmiş Milletler Örgütü, hem de Avrupa Konseyi Örgütü yapmaktadır. UNESCO da, konunun eğitimsel ve kültürel yönü ile uğraşmaktadır.

Uluslararası politika alanında ABD eline değerli bir araç verme ereğine gelince; bu, Sovyetler'in ve Bloku'nun, insan hakları alanında geri ve gevşek bir durumda olduğu varsayımından yola çıkar. Buna göre, insan hakları, uluslararası politikanın da eksenlerinden biri kılınırsa, Batı Demokrasi Cephesi, kimi zaman, Sovyetler'i ve Bloku'nu köşeye sıkıştırma olanağı bulacağını sanmaktadır. Bundan da, kendi dünya durumunun, bir prestij kazanacağı umulmaktadır.

Ne denirse densin, önceki Başkan Carter, insan hakları kavramını, yeniden suyun üstüne çıkarmıştır. Kavramı, dış politikacıların elinden de çıkmıştır; insancıl ve yüce anlamını kazanmıştır.

Fakat, insan haklarının kazandığı bu yüce ve insancıl nitelik, 1981'de, tümü ile değilse de, oldukça gölgelenmiştir. Çünkü Amerikan poiltikasında, Carter'in yumuşama (détante) ve diyalog biçemi (üslûbu) gitmiştir, onun yerine, 1981'in hemen başından bu yana, Reagan'ın, enerjik sert - zorlayıcı «Şahinler» yöntemi gelmiştir. Bu biçem ve yöntem değişikliği de, insan haklarını ikincil yere çekmiştir. Fakat, hemen ekliyelim ki, 1981'in sonlarına doğru, Şahinler yönetiminde de, insan haklarına yeniden önem verme eğilimleri gözükmüştür.

Terörün uluslararası boyuta ulaşmasına gelince: Bilindiği üzere, 68'lerden bu yana, hemen her ülkede bir ucu şiddete dayalı devinimler başlamıştı. Bu, giderek, ulus-

lararası platformda rahatsızlıklar yaratma düzeyine çıkmıştır. Bunun en büyük kurbanı da Türkiye olmuştur. Her nekadar Papayı öldürme girişimi de, bir Türk tarafından gelmekte ise de, asıl uluslararası terör, Türkiye Ermenileri dışında kalan Ermeni örgütlerince yapılmaktadır ve Türk diplomatlarına yönelmiştir. Fakat, giderek, hukuk ve insanlık dışı olan bu eylemler, başka ülkelerin mensuplarına ve kuruluşlarına yönelmeğe istidadını arttırmıştır. Türkiye, uluslararası terorizmle, ancak, uluslararası dayanışma ve örgütlenme ile karşı gelinebileceği düşününe dayalı bir uluslararası işbirliği çağrısı yapmıştır.

Bizimle İlgili Bir Orta-Doğu:

Bu arada, Güney Batı Asya'da, bizimle ilgili gelişmeler de olmuştur; olmaktadır, önce, hâlâ İslamcı bir devrim çalkantısı içinde olan bir İran var: Devlet Başkanlarını yiyen ve öğüten bir devrim. Kendini dışarıya da ihraç etme savı, İran'ı yakın komşusu, Irak ile bir savaşa da atmıştır. Kimileri, bu savaşta bir Irak genişlemeciliği de görmektedir. İşte savaşın 1981 çizgisi, ortada, büyük çapta toprak değişmeleri olmadığı, ve de, olamıyacağınm anlaşıldığı halde, büyük özdeksel ve moral yitiklere neden olma çizgisidir. Moral yitik, Orta-Doğululuk bilincinin yitirilmesindedir: Özdeksel yitik ise, yanan ve havaya uçan rafinelerin yanında, Filistin'den sonra, Körfezi ve tüm Orta-Doğu'yu, Siyonizm kanalı ile, bir savaşa istidatlı kılmadadır: Böyle bir savaş, Türkiye dahil, bütün bölgenin zararınadır.

Bu zararlardan kurtulmak için, bütün Orta Doğuluların, şu sorunlar üzerinde birleşik çaba göstermeleri gerekir: Filistin'de, siyonizm bitmelidir. İran-Irak savaşı da bitmelidir. Mısır'ın, Arap dünyası ile bütünleşme yolları açılmalıdır. Basra ve öteki körfezlere gelince, «Körfezler, körfezlilerindir» tezi üzerinde dinamik bir birleşik politika bulmalıdır. 1981'de, bu düşünler ortaya çıkmıştır; ama, gerçekleşme istidatları, 1981 karanlığını yarıp ortaya çıkarmamıştır.

Üç Ülkede, Seçimle Gelen Yeni Politikalar:

1981, üç ülkede, yeni politikaların ortaya çıkışına ve-

sile olmuştur.

Önce ABD'ne bakalım: 1981'den önce Başkanlığın sahibi belli olmuştu. Ama, yeni politika, 1981 içinde bütün boyutları ile ortaya çıkmıştı. Aslında, ortaya çıkan, bir yeni politikadan çok, onun biçemi (üslûbu) dur. ABD'nin politikası, aslında pek açıktır, basittir ve değişmezdir: Serbest adam - serbest girişim serbest toplum - onun, seçimle gelen iktidarı - ve bu iktidarın, dünyanın her yerinde, sosyalizmle savaşımı...

İşte bu politika, zaman zaman barışçı diyaloglarla bir «birlikte, yanyana yaşama (Coexistance)» biçemi içinde kalır, «yumuşama» ya varır; zaman zaman da, enerjik, atılgan bir düzeye çıkar.

İşte, son seçim 1980 sonunda Reagan'ı Başkanlığa getirerek 1981 başlarından bu yana, bir «Şahinler» politikası biçemi kazanmıştır.

Seçimle gelen ikinci politika değişimi, Fransa'da olmuştur. Bir açıdan, onun da politikası açık ve seçiktir. Endüstrileşmesini kapitalizm yolu ile yürütme — Avrupa bütünlüğü içinde kalma — Ama, ister NATO kanadı ile, ister bir başka yolla olsun, bir süper'in uydusu olmağı kabul etmeme...

Mitterrand'ın Başkanlığa gelmesi ve bu yerel çizginin bir yerinde, küçümsenemiyecek bir gelişme olmuştur. Sosyalizme doğru açılma... Bu açılmanın eylemlerinin yerleri, zamanları boyutları yoğunlukları, henüz belirmemiştir. Kimi programlar ve uygulamalar yok değil. Fakat bunlarla, iş bitmiş sayılmaz. Yalnız 1981'e bakarak şu söylenebilir; 1981, 1789'un bireyci liberal değerlerini, kökten ve tümden değiştirici bir devrim olarak sayılmamak gerekir. O, Fransa için, ancak, insancıl bir sosyalizmden korkulmadığının işaretidir.

1981 de, seçimle gelen bir yeni politika da, Yunanistan'da görülmüştür: 1981 yaz sonunda yapılan seçimde, tutucu-kapitalist koalisyonu göndermiş; bir sosyalist iktidarı getirmiştir. Bunun da, seçim vaidleri dışında, somut eylem programı da pek açık değildir. henüz. Yalnız, onda da, ABD'de olduğu gibi bir «Şahinlik Politikası», hemen ortaya çıkmıştır: Kıta Sahanlığı — kara suları — hava geçiş ko-

ridorları — Ege Adalarını kuvvetlendirme konularında bir Ege Denizi salt egemenliği kurmağa yönelmiştir. Kıbrıs'ta, yerel Rum yönetimini ödün vermemeğe itmiştir. NATO içinde müttefikimiz olduğu halde, ABD'den, bize karşı bir korunma garantisi istemiştir. Bunun ne kadar yersiz olduğunu, Türk Dışişleri Bakanı, Aralık ayının ilk haftasında belirtmiştir. ABD de, böyle bir garanti veremeyeceğini söylemiştir.

Demokratik Avrupa'nın Türkiye Üzerine Eğilişi

Gene bilindiği üzere, 1980 Eylülünde, Türkiye'de, Ordu, yönetime el koymuştur. Hemen o tarihten bu yana da, Batı ve Kuzey Avrupa'nın demokratik ülkeleri, Türkiye ile ilgilenmeğe başlamıştı. Bu ilgi 1981 içinde de sürmüştür. İlginin nedeni; Türkiye'nin, Avrupa Bütünleşmesinden kopmasını önleme düşünüdür.

Bilindiği üzere, Batı ve Kuzey Avrupa, Batı Liberal Demokrasi öncesi içindedir. Burada yer-yer, bir sosyal demokrasi, hatta demokratik sosyalizmler uygulanabilir. Ama, bu demokrasinin liberal örneğinden düşmeyi gerektirmez. Son Fransa, Yunanistan direkleri, bunu yineler. Ama, totaliter-otoriter rejimler, Avrupalılık ekseni üzerine oturtulamaz. Onlar, Avrupalılıktan düşerler. Bu da, iki süper arasındaki tampon Avrupalılığı kuvvetten düşürür. Zayıflamış bir Avrupa da, hem kendisinin geleceğini, hem dünyanın geleceğini dengeleme işlerinden düşer. Onun için adı geçen Avrupa bölümü, Türkiye'nin, bir Avrupa Entegrasyonundan düşmesini istemez. Bunun için de, Türkiye'nin 1981'deki durumunu bir geçiş dönemi sayarak, Avrupa Entegrasyonunun baş koşulu olan demokrasiye hızla dönülmesini ister. Böylece Avrupa'lı düşünün değerleri de, bir kez daha kanıtlanmış olacaktır.

Türkiye de bunu ister. Yalnız, bir yaranın ağırlığını ilk ve en kuvvetli olarak duyanın, bizzat yaralının kendisi olacağı olgusundan kalkarak, demokrasiye dönüş hızını kendisinin ölçeceğini ileri sürer.

Aradaki bu biçimsel ayrımı gidererek bir konsensüse varılma yolunun 1982 de de açık kalması gerekir.

●

1981'İN TÜRKİYESİ

Şimdi artık, buradan, 1981 Türkiye'sine geçebiliriz. O zaman, en açık olarak şunları görürüz: 1981 de, Ortada, terörü antlamış bir Türkiye ortaya çıkar. Bu Türkiye, 1981 de, iki manyetik alan ortasındadır. Bir Batılı demokrasiye doğru gitmektedir. Atatürk'ü anlama ve yorumlamada bir ciddilik yolunun açılmasını istemektedir. Şöyle ki:

Terörün Antlanması :

Hemen 12 Eylül 1980 sabahından başlayan bir araştırma-soruşturma-koğuşturma, sol, sağ, dinci, ırkçı, bölücü akımları, sıkı bir denetim altına almıştır. Fakat asıl, bunlardan kaynaklanan terör, hemen hemen yok derecesine indirilmiştir. Yayınlanan resmi belgeler, bunu gösteriyor. Gene bu belgeler gösteriyor ki, dinci akım, daha çok, siyasal önderlerinin, yürürlükte olan mevzuata aykırı seçim çalışmalarından ötürü koğuşturmaya uğramaktadır. Doğu ve Güney Doğu'da ise, ırkçı-dinci-sol görüşlerden kaynaklanan bir bölücülük, yasa koğuşturması altındadır. Öteki yerlerde de, gene sol ve sağ görüşlerden kaynaklanan mezhep çatışmalarının şiddet boyutları koğuşturulmaktadır. Bu arada dikkati çeken, şiddet olaylarının kökeninde yer aldıkları savı ile bir siyasal parti (MHP) ve bir sendikal konfederasyon (DİSK) te, pek ağır suçlamalar altındadır.

Hukuksal açıdan gerçeğin saptanması çalışmalarının, yoğun bir biçimde sürdüğü bu 1981'in son ayı içinde, şiddet eylemlerinin tarihe karıştığı izlenimini veren bir sükûn algılanmaktadır.

İki Manyetik Alan Ortasında :

1981, bir başka açıdan, Türkiye'yi ilginç kılmıştır.

1981 başlarında, Türkiye'nin durumu, onun, Avrupa Toplumu ailesi içinde kalıp kalamayacağının tartışıldığı bir durum idi. 12 Eylül Harekâtı ile işbaşına gelen yönetim, parlamentoyu kapamıştı. Partileri, eylem ve etkinliklerden yasaklamıştı. Ama, Türkiye, Avrupa Konseyi içinde idi. Öteki ekonomik-sosyal-kültürel, Avrupalı kuruluşlarla ilişkilerini sürdürüyordu. Oysa ki, ortada, hukuksal ve moral bir

çelişki vardı: 12 Eylül, Demokrasiye yönelmiş, onu düzelterek yürürlüğe koymayı açıkca ilan etmişti ama, kendisi, şimdi, bir sıkı rejim uygulayacak idi. Bu da bir hukuk rejimi idi ama, acaba, Arupalı siyasal-sosyal-hatta etik değerlerden koyabilir mi idi, diye, bir kaygı belirmişti, Avrupada... Türk makamları ve aydın kamu oyu, bu kaygının yersizliğine Avrupa'yı inandırdı. Ama, bu kez, bir hukuksal sorun vardı: Avrupa Konseyinde nasıl temsil edilecek idik? Parlamentosu olmayan bir ülkenin parlemanterleri, nasıl ve ne süre ile Türkiye'yi, bu Avrupa Kurumunda temsil edebilirdi?

Çözüm bulundu: Konsey, Türkiye'nin eski parlemanterlerini, süresi bitinceye kadar kabul etti. Seçimli demokrasinin de, kurulup, yeni temsilcilerini göndereceği bekleniyordu. Böylece, Avrupa'nın demokratik felsefesinden de ayrılınmadığı ortaya çıkmış olacaktı.

Fakat 12 Eylül Harekâtı yönetimi, demokrasiyi, 12 Eylül öncesi şiddet ve bölücülüğünün ortamına bir daha düşürmemek için, sağlam bir «Demokrasiyi düzeltme düzenleme evresi»ne gereksinim olduğunu belirtiyordu. Sağlam temelli bir demokrasiyi verecek olan Anayasal düzeltme düzenlemeleri yapmak istiyordu (Anayasa - seçim yasası - siyasal partiler yasası belki özgürlüklerle ilgili kimi yasaların üzerlerinde...) Onun için, temkinin getirdiği sürelere gereksinimi vardı.

Bu arada, Avrupa Konseyi'ndeki üyelerin değişme zamanı geldi ve Türkiye, arada temsil edilmekten yoksun kaldı. Fakat, başta Konsey olmak üzere Avrupalı kurumlardan düşmedi.

Bu arada, 12 Eylül yönetimi, Avrupalı değerlerden, kurumlardan, demokrasiden, ve Avrupa ile birlikte yaşama isteğinden ayrılmak niyetinde olmadığını göstermek için, 1981 sonbaharında Danışma Meclisini kurdu. İşletmeğe de başladı. Gözaltı süresini 90 günden 30 güne indirdi. Danışma Meclisi, 12 Eylül Harekâtını yapan, ve ordu hiyerarşisinden oluşan Millî Güvenlik Konseyi (MGK) ile birlikte, bir tür, Kurucu Meclis oluşturuyordu. Anayasa — Siyasal Partiler — seçim yasası — Referandum yasası üzerinde metinler hazırlayacaktı. Bunlar MGK'nun, kabulü, ya da, değiştirerek kabulü ile yürürlüğe girecekti. Ve bunların

sonucu, seçimler yaparak, iktidar, sivil-demokratik niteliğini alacaktı. Böylece, Avrupa ile bütünlük içinde kalmanın siyasal ve biçimsel koşulları yerine gelmiş olacaktı. Ve böylece, Türkiye, Avrupalılık manyetik alanı içinde kalmış olacaktı: Avrupa'nın ekonomik kaynaklarından yararlanan; onun savunma stratejisinin (NATO'nun) boyutlarını zorlamayan bir manyetik alan idi bu... Bu, aynı zamanda, Avrupayı, daha fazla silahlandırmayan, hatta, Avrupa'da silah yığınını önlemek istiyen bir alan idi.

Fakat, o sırada, adeta bir yeni öğreti (doktrin) halindeki bir görüş, hem Avrupa'yı, hem Türkiye'yi zorlamağa başladı. Yukarda anlatıldığı üzere, Avrupada silahları azaltma eğilimine karşın, Sovyetlerin, önce Basra Körfezine, sonra, Umman ve Aden Körfezlerine sarkma olasılığı sürüyordu. Bu, ABD'ne, NATO savunması ile yetinmemeyi, savunmaya, Orta Doğu ve Güney Batı Asya'ya doğru yayma öğretisini zorluyordu. Bu konuda, Türkiye, yine en önemli bir jeostrateji değerinde idi. Öyle ki, Avrupalılar istemese bile; NATO Savunmasını, oralara kadar yaymanın karşısına çıksalar bile, ABD. bu savunma çemberini kurmaktan vaz geçemezdi.

Ne yapabilirdi? Başta Türkiye olmak üzere, o bölgelerin ilgilileri ile ikili anlaşmalar yaparak, o adı geçen «Çevik Kuvveti» için depolama ve hareketlerde bulunma üsleri elde ederdi; Avrupaya ayırdığı kuvvetlerden bir bölümünü de, bu Çevik Kuvvete kaydırarak, onun Avrupa'da bırakacağı boşluğun yükünü çekmeyi de, bizzat Avrupa'nın sırtına yüklerdi.

İşte, bu da, şimdi, Türkiye'yi etkiliyen, yeni bir manyetik alandır. ABD Savunma Bakanının Türkiye'yi ziyareti, Türkiye'nin, bu manyetik alana kaymasının bir işaretidir. Henüz, bağlantılara girilmemiştir. Ama, Türk Başbakanı, ABD üslerine, her ne olursa, peşin bir «hayır» denmeyeceğini hissetmiştir. (8.12.1981 Beyanı ile). O kadar ki, Avrupa Konseyi'nden bile kopabileceğimiz, duyultulmak istenmiştir.

Şimdi Dünya, Avrupa ve Türkiye politikaları, Türkiye'nin, Avrupalılık alanından kopmadan; demokratik «idées (düşün)»lerden ve kurumlardan kopmadan; NATO'yu da kaygılara düşürmeyecek bir «Alanlar uyuşması»na varabil-

meyi arayacaktır. 1982'nin başları, bu arayışın yoğunlaşmasına sahne olacaktır.

Ve **Atatürk:**

1981 için, «yılların Tarihi»ni yazan Tarih, çok şeyler söyliyebilir. Fakat, her halde, onun Türkiye bölümünde iki hususu belirtmekten vaz geçemiyecektir. Bunlardan biri şudur: 1981, Türkiye kamu oyunun, demokrasiye doğru, iyice eğildiği bir yıl olmuştur. Yönetim buna, zaten daha önceden beri niyetli idi. İstikrarlı bir yaşam dönemi içinde, kamu oyu da, bu niyet doğrultusundaki istemini ve özlenimini yoğunlaştırmıştır. Danışma Meclisinin, 120'si illerden, 40'ı Merkezden çıkarılan 160 kişilik varlığı için 10.000 ni aşan bir «halk isteği» biçimindeki «halk katkısı», bunu kanıtlar.

Tarihin, 1981, Türkiyesi için söyliyeceği ikinci önemli husus ta şudur: 1981, Atatürk'ü yeniden aramada, bir ciddi dönem açmıştır: Yinelemelerden bıkkınlık duygusuna kapılanlara karşın, 1981 içinde «Türk Entellijensiyası», Atatürk üzerine, ciddi olarak eğilmiştir. Öyle ki, artık, Atatürk, bir, klişe ve kalıp yorumların tekdüzeli değerlendirmelerinden kurtulmaya başlamıştır. Onun yerine, tarihin ve öteki bilim dallarının belgeleri ve ışıkları altında, Atatürk'ü bilimsel irdelemelerden geçiren çalışmalar ortaya çıkmıştır.

Bunlardan da, şu gerçek, daha şimdiden ortaya çıkmıştır: Atatürk bir toplum mimarıdır. Ve, yeniden kurulmağa yöneltilen bu toplum; çoğulcu yapıda, Batılı özgürlük felsefesinde, bilimin ve teknolojinin üst çağdaşlık düzeyinde, bundan dolayı, laik özgüde bir toplumdur.

Ve bundan dolayı da, onun siyasal yapısı, Batılı Parlemantarizme doğru gelişen bir yapıdır. Siyasal Rejimi de, mutlaka ve mutlaka demokrasidir: Halife-Sultan gibi tek başlılığı (üniterliği) red eden; yetkileri, genelde ve temelde, bir merkezde toplama (totaliterlik) istidatlarını kapayan; yasama-yürütme yetkilerinin «devlet gücü eylemleri»ni, bir saltlık (mutlakiyet) içinde kullanmaya (otoriterliğe) yüzvermeyen; tersine, iktidarı çoğulcu toplumun türlü eğilimleri yansıtan seçimlerinden çıkaran; iktidar yetkilerini, devlet organları arasında dengeleyen; bu yetkilerin eylemleri olan bütün tasarrufları da «hukuka indirgeyen» bir demokrasi...

1981'DE SANAT VE KÜLTÜR OLAYLARI

1981 YILINDA ŞİİRİMİZE KISA BİR BAKIŞ

Muzaffer UYGUNER

1981 yılındaki şiirimizin oluşumu, gelişimi daha çok dergilerde yayımlanan şiirlerde izlenen görüntüdür. Bu yıl içinde yaşamlarını sürdüren ya da yayın yaşamına yeniden başlayan dergilerde yayımlanan şiirlerin toplumsal içerikten oldukça uzak olduğunu söyleyebiliriz. Şiirlerde, daha çok, dış algılardan oluşan birikimlerin ozanların kişiselliğinin süzgecinden süzülmüşlüğün yansıması görülmektedir. Şiirsel söyleyişin berraklığı, aydınlığı ozanların başlıca kaygusu olmuştur. Yakalanan beliril bir özün, biraz da kendiliğinden (spontane) bir boşalımla çoğaltıldığı ve böylece çok sayıda şiir yazılıp yayımlandığı söylenebilir. Bazı ozanların, bir ay içinde, çeşitli dergilerde beş-on şiir birden yayımladığı gözlenmiş ve saptanmıştır. **Dönemeç** dergisinde bir incelemeye ya da saptamaya dayanan bir yazıda (sayı 50, Efdal Sevinçli'nin yazısı), aynı şiirlerin değişik adlarla değişik dergilerde yayımlandığı bile belirtilmiştir. Gerçekten de, dergilerdeki şiirleri gözden geçirirken, Efdal Sevinçli'nin saptamalarına koşut başka saptamalarımız olmuştur. Bir şirin aynı adla değişik dergilerde yayımının bir yorumu olabilir ve bunları yazanlar kendilerini belki savunabilir. Ama, değişik adlarla aynı şiirin yayımlanmasında ozanca bir savunuyu düşünememekteyim.

Belirli ozanların çok sayıda şiir yayımlamaları, 1981 yılının önemli görüntüsüdür. Bu arada, dergilerimiz de şiire fazlaca yer ayırmışlardır. Dergi sorumlularının şiirleri gereği gibi izlemedikleri, yukarıda belirttiğimiz olayın (bir şiirin çeşitli dergilerde yayımının) doğmasından anlaşıl-

maktadır. Aynı sayfada yayımlanan, adları ayrı olan şiirlerin çok kez aynı özü aynı ses ve söyleyiş düzeni içinde yansıttığını da söyleyebiliriz. Bu nedenle, 1981 yılında, bir çok ozanımızın kendilerini yinelediğini, hiçbir yenilik getirmediklerini belirtmek yerinde olacaktır. Bazı ozanlarımız ise, değişik bir söyleyiş ve değişik sesle değişik şiirler yayımlamıştır.

1981 yılının bir özelliği de, öznel bir saptayım da olsa, geçen yıllara oranla yayımlanan şiir sayısının fazlalığıdır. Bu çokluk şiir kitaplarında da görülmektedir.

Yeni bazı imzaların da ortaya çıktığı 1981 yılı, bol şiire karşın bir duraklama dönemi olmuştur. Belki de, bu, bir hız almadan önceki duraklamadır.

Olaylar

1981 döneminde (bu dönemin Kasım 1980 — Ekim 1981 olduğu unutulmamalıdır) bazı dergiler yayın alanından çekilmiştir. Bunların arasında özellikle **Hisar, Sesimiz, Somut** anılmalıdır. **Kemalist Ülkü** ile **Küçük Dergi**'nin de son sayılarının elimize geçmediği ve bunların da kapandığı sanılmaktadır. Daha başka bazı dergilerin de yayın alanından çekildiği olmuştur.

Buna karşılık, dönem içinde **Yazko Edebiyat** (Kasım 80), **Yazko Çeviri** (Temmuz 81, iki aylık), **Gösteri** (Aralık 80), **Sanat Olayı** (Ocak 81) **Yarın** (Eylül 81), **Yazın** (Mart 81), **Antoloji** (Ocak 81), **Edebiyat 81** (Haziran), **Pota** (Ocak 81), **Çakıl** (Ocak 81) adlı dergiler de dönem içinde doğmuşlardır. Resimli dergiler olarak nitelenen **Gösteri, Sanat Olayı** ve **Milliyet Sanat** çevresinde tartışmalar olmuş; bazı incelemeler bile yapılmıştır.

Yılın önemli olaylarının başında, Atatürk'ün Yüzüncü Doğum Yılı olması nedeniyle açılan Atatürk Marşı Yarışması gelmektedir. Önce herkese açık olan bu yarışma, daha sonra belirli ozanlara dönük ısmarlama bir marş yazma olarak biçimlenmiş ve Cahit Külebi, daha ilk aşamada bu yarışmaya katılmayacağını bildirmiştir. Fazıl Hüsnü Dağlarca, Bekir Sıtkı Erdoğan, Coşkun Ertepınar, Şinasi Özdenoğlu, Feyzi Halıcı tarafından yazılan marş güftelerinden hangisinin birinci olduğu anlaşılamamış ve hepsi de çeşitli sanatçılara besteletilmiştir. Ayrıca, İzmir'de de bir

Atatürk Şiirleri yarışması düzenlenmiş ve bu yarışmada birinci ödül verilmemiş, ikincilik ödülü Ali Yüce'ye verilmiştir.

Ölümler

Edebiyat tarihlerimiz, eskiden yaşamış ustaların doğum ve ölüm tarihlerini kesinlikle saptanamadığmdan yakınır. Bu doğrudur. Ama bugün de, dergilerimiz ölen sanatçıların ölüm tarihlerini doğru ya da tam olarak vermemekte; edebiyat tarihçilerine yardımcılık görevlerini yerine getirmemektedir. Sözgelişi, «...nin hafta içinde öldüğü öğrenilmiştir» gibi tümcelere rastlanmaktadır. İlhan Demiraslan'ın ölüm tarihi, hemen hemen her dergide değişik verilmiştir. Evet, Trabzon'da bir yazıneri olarak çalışan hekim doktor İlhan Demiraslan 29 Kasım 1980 tarihinde dünyamızdan ayrıldı. Demiraslan'ın şiir kitapları Varlık yayınları arasında yer almıştı. Daha sonraki şiirleri de belki kitaplaşabilir.

Kastamonu'da gazetecilik yapan Siyami Özel de 5 Mart 1981 tarihinde öldü. İlginç şiirleri bulunan Özel yayıncılık yönüyle de anılacaktır.

Varlık dergisinin kurucusu, yöneticisi ve Varlık yayınlarının kurucusu Yaşar Nabi Nayır 15 Mart 1981 tarihinde İstanbul'da gözlerini yumdu yaşama. Varlık dergisinin kuruluş yıllarından önceki dönemde şiirleriyle tanınan Nayır, daha sonraları sağlam yargıları içeren yazılarıyla da dikkatleri üzerine çekmiş ve Devlet Ödülü ile de ödüllendirilmişti. Atatürkçülük çizgisinden ödün vermeyen Varlık dergisinin, ölümünden sonra da yaşaması, anısı için önemlidir.

Daha çok yazıları ve çevirileri ile tanınan ve gençlik yıllarında yazdığı şiirleri olduğu bilinen Adli Moran da 20 Mart 1981 tarihinde öldü.

Seyfi Baba diye tanınan Seyfi Tekdilek de Temmuz ayı içinde (tam olarak tarihi saptayamadım) öldü. Prof. Dr. Gündüz Akın 4 Aralık 1980 tarihinde Ankara'da öldü. Oğuz Kâzım Atok da 25 Aralık 1980 tarihinde gene Ankara'da öldü. Suat Salih Asral'ı da 20 Nisan 1981 günü yitirdik. Halil Kocagöz'ün öldüğü söylendi ise de kesin bilgi edinemedim.

Ödüller

Ülkemizde ödül bolluğu olduğu zaman zaman basma yansıyan bir konudur. Yabancı ülkeleri bilmediğimiz için bir karşılaştırma yapamıyoruz. Ancak, oldukça bol şiir ödülü olduğu anlaşılmaktadır.

Bu yıl **Kültür Bakanlığı Şiir Ödülü** Orhan Şaik Gökyay'a verildi. Bu Ödül'ün gerekçesinde, veriliş nedeninin tümüyle öznel olduğu anlaşılmaktadır. Orhan Şaik Gökyay, vaktiyle şiirler yayımlamıştı. Son yıllarda ise özellikle Dedem Korkut Destanı üzerinde çalışmış ve çok sağlam bir yapıt ortaya koymuştu. Bazı yapıtlarla ilgili eleştirileri de her yönden başarılı ve sağlamdır.

Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü de Mehmet Taner'in **Bir Denizin Çekildiği Bütün Kıyılar** adlı kitabına verildi. Arınmış bir dil ve sağlam bir dize ustalığının ödüle hak kazandırdığı belirtilmiştir.

Ozan Ömer Faruk Toprak'ın anısını yaşatmak amacıyla kurulan Toprak Şiir Ödülü Hasan Hüseyin'in Bilgi yayınları arasında çıkan **Filizkıran Fırtınası** adlı şiir kitabına verildi.

Basılmamış şiir kitaplarının da katıldığı Nevzat Üstün Şiir Ödülü ise Ali Yüce'nin, daha sonra da basılamamış **Halk Çağı** adlı kitabına verildi. Mansiyon kazanan Hüseyin Yurttaş'ın **Sanayi Çarşısı** adlı kitabı daha sonra yayımlandı (Derinlik Yayını).

Cahit Külebi'nin, Derinlik yayınları arasında yer alan **Yangın** adlı kitabı ise Yeditepe Şiir Armağanı'nı kazandı.

Yazko'nun 1980 yılı şiir ödülü de İsmail Uyaroğlu'nun **Hayatı Karşılayan Şiirler** adlı derlemesine verildi ve sonradan bu da kitap olarak Yazko yayınları arasında çıktı.

Yazarlar Birliği Şiir Ödülü Mehmet Atilla Maraş'ın **Sehrayin** adlı kitabına verildi.

Atatürk Yılı nedeniyle Kültür Bakanlığı'nca açılan Şiir Yarışması'nda birincilik ödülü Mustafa Necati Karaer'in «Kuşlar ve İnsanlar» adlı şiirine verildi.

Akademi Kitabevi'nin açtığı yarışmada ise Murathan Mungan, Turgay Fişekçi ve Ozan Telli'nin şiirleri değerlendirmeye hak kazandı.

Gösteri dergisi'nin genç ozanlar arasında açtığı bir ya-

rışmada ise birinciliği Murathan Mungan kazandı. İkincilik Haydar Ergülen'in, üçüncülük ise Hamdi Topçu'nun şiirlerine verildi. Abdülkadir Budak, Safa Kaplan ve Adnan Dovan'ın şiirleri de yayınlanmağa değer bulundu.

Dergilerde şiir

— Öz doğurur, biçim yoğurur —
Bir savsöz

Yukarıda da belirtildiği üzere, 1981 yılında yayınlarını sürdüren dergilerimizde çok sayıda şiir yayımlandı. Bir ülke şiirinin asıl yönelişi, büyük bir olasılıkla, dergilerde yayımlanan şiirlerle belirtilebilir. Ülkemiz şiirinin yönelişini de dergilerdeki şiirlerle belirtebiliriz. 1981 yılında, bağırgan ve savsözlerden oluşan şiirlere rastlayamadık. Toplumsal şiirlerde de çok büyük bir azalma görülmüştür. Toplumsal şiire örnek olacak şiirlerde daha bir ustalık, daha bir şiirsellik, imgelere ve bazı simgelere daha çok sarılış görülmüştür. Yayımlanan şiirlerin çok büyük toplamı doğaya ve insana dönük görüntülerden oluşan, çoğunlukla da gerçek insandan ve doğadan uzak, düşsel bir insanı ve doğayı içeren şiirlerdir. Böylece, bazılarının saf şiir dediği şiir örnekleri verilmiştir. Ancak, bunların çoğunlukla, bir uzun şiirin ara başlıkları gibi ad verilerek yayımlandığı izlenimi de uyanmaktadır. Hele bazı şiirlerde ne öz değişmekte, ne biçim ne de ses. Tekdüze bir ses, baştan sona kadar sürüp gitmektedir. Böylece, ozanlarımızın, 1981 yılında uzun şiire yönelmiş oldukları bile söylenebilir.

Dergilerde yayımlanan şiirlerden kendi ölçülerimize göre seçebildiklerimizde yanılmış ya da öznel davranmış olabiliriz. Ne var ki, değişik bir özü ve sesi bulabildiğimizi burada anmak istiyoruz.

Almanya'da yaşayanların yazın ürünlerini yayımlayan ve iki ayda bir yayımlanan **Anadil** dergisindeki şiirlerde, Almanya'daki insanımızın yaşantısını, özlemini, yabancı bir ülkedeki tedirginliğini buluyoruz. Bu dergiden burada anacağımız şiirler, Yüksel Pazarkaya'nın «Vurulmuş Diyorlar» (sayı: 1), Fethi Savaşçı'nın «Taştan Çocuk» (sayı: 3), Aziz Yaşar Kılıç'ın «Erinç Günleri» (sayı: 5) ve Gültekin Em-

re'nin «Yaşam ve Sonsuzluk» (s.5) adlı şiirlerdir. Kitapları ile başarılar kazandığı anlaşılan Aras Ören'in bu dergide yayımlanan şiirlerini başarılı bulamadık.

Ankara'da yayımlanan ve resim, yontu sanatlarına da yer veren **Ankara Sanat** dergisinde yer alan şiirlerden de Talât S. Halman'ın «Üçlem» (s. 175), Mehmet Salihoğlu'nun «Atatürk Marşı» (s.181) ve Özel Arabul'un «Kim Gelirse» (s.177) adlı şiirleridir. Mehmet Salihoğlu, değişik bir anlayış içinde yeni bir Atatürk Marşı yazmıştır.

İzmirde yayımlanan ve şu anda İzmir'in tek dergisi niteliğinde bulunan Dönemeç, 51 inci sayısını da yayımladı. Yıl içindeki Kurtuluş Savaşı özel sayısı ile bu büyük savaşa yeni katkılarda bulundu. Dönem içinde yayımlanan şiirlerden Ali Yüce'nin «Sana Öyle Gelmiş» (s.48/49), Sevin İşleğen'in «Bu Kaç Otobüsü Bayım» (s.50), Hüseyin Yurttaş'ın «Sessizlik Zorluyor» (s.50) ve Hasan Hüseyin'in «Doğuran Soru» (s.51) adlı şiirlerini anacağız.

Ankara'da gazete biçiminde ve her sayısı değişik sayfa sayısı ile yayımlanan **Edebiyat** dergisinde yabancı ozanlardan da bir çok çeviri yayımlanmıştır. Daha çok Dostoyevski'nin karısının günlüğüne yer ayıran dergide yayımlanan şiirlerden anacaklarımız ise şunlar: Kâmil Aydoğan'ın «Şimdi» (s.71), İlhami Çiçek'in «Kesit» (s.73), Arif Ay'ın 74 üncü sayıda başlayıp daha sonraki sayılarda da sürüp giden «Şiirin Kandilleri», Sezai Uğurlu'nun «Çıplak» (s.74), Rahmi Kaya'nın «Sur» (s.74), Necip Evlice'nin «Sularda» (s.75), Ali Göçer'in «İlkyaz Sesleri» (s.76), İlhami Çiçek'in «Satranç Dersleri».

Dönem içinde yayımlanmağa başlayan ve «renkli dergiler» olarak nitelenen dergilerden biri olan Gösteride çok sayıda şiir yayınlanmıştır. Belki de bir ozan hakkında bir fikir verebilmek için bir çok şiirini bir arada vermek (ya da okumak) gerektiği ilkesinden yola çıkılarak yürütülen bu yayın anlayışı doğru olabilir. Kısa zaman içinde yazılan bir çok şiir içinden değişik olanı bulup çıkarmak ise ayrı bir sorun olmaktadır. Yayımlanan şiirler arasından seçtiklerimiz arasında Melih Cevdet Anday'ın «Yaz Sonu Şiirleri» (s.2), Edip Cansever'in ikinci sayıda başlayıp aralıklarla yayımlanan «Manastırlı Hilmi Beye» mektupları, Turgut Uyar'ın «Ekinoks» (s.5), Sabahattin Kudret Aksal'ın

«Onlar» (s.6), Alâaddin Asna'nın «Çocuk ve Toprak» (s.6), Kemal Özer'in «Şimdi Nerdeyse» (s.7), Sait Maden'in «Leke», Hilmi Yavuz'un «Taflan» (s.11), Enis Batur'un «Kıvılcım» ve Murathan Mungan'ın ödül kazanan «Sahtiyan» (s. 11) adlı şiirlerini anmak istiyorum.

Dönem içinde ancak 2 sayısı yayımlanan **Hisar**'dan da Mustafa Necati Karaer'in «Dağları Bilemiyorum» (s.277) adlı şiirini beğendiğimi söyleyeceğim.

Mavera dergisinin şiirlere ilk sayfalarda yer verdiğini biliyoruz. Bu dergide, adları bilinen ozanların yanında yeni adlar da görülmekte ve bunların başarılı ürünleri yayımlanmaktadır. Cahit Zarifoğlu'nun «Şakk'ul-arz» (s.49), Yaşar Akgül'ün «Ahir Zaman Şiiri» (s.49), Ebubekir Eroğlu'nun «Sınırlar» (s.52) ve Mustafa Özçelik'in «Kısa sürünüş bir gecenin iki yüzü» (s.55) adlı şiirlerini beğendim.

Şiir yayımına belirli bir anlayış içinde yer veren **Milliyet Sanat** dergisinde yayımlanan şiirlerden Gülten Akın'ın «Çağdaş İlâhiler» (s.30), Sabahattin Kudret Aksal'ın «Uyuyamıyor Geceyi» (s.30) ve Suat Vardal'ın «Eskiten» (s.30) adlı şiirlerini belirtmek istiyorum.

Değişik bir sanat anlayışını sürdürmeğe çalışan ve dönem içindeki iki özel sayısı ile Frankfurt Okulu ile ilgili toplu bilgiler veren **Oluşum** dergisi ayrıca bir de şiir özel sayısı yayımlamıştır. Dergide yayımlanan şiirler arasından Muhteşem Sünter'in «Köprü» (s.37), Bilgin Adalı'nın «Çavlan» (s.38), Ertuğrul Oğuz Fırat'ın «Tersine Yolculuk» (s. 39), Adnan Azar'ın «Akşamüstlerine bakmanın ötesi» (s.39) ve Turgay Gönenç'in «Sevda bitti» (s.46/47) adlı şiirlerini seçmiş bulunuyorum.

Karabükte dört sayfa olarak yayımlanan **Pota** dergisi gittikçe olgunlaşmaktadır. Derginin şiirleri arasında Siyami Özel'in «İyimserlik» (s.1) ve Tahsin Şentürk'ün başka bir dergide de yayımlanan «Balta Sesi» (s.3) adlı şiirlerini anmağa değer buldum.

Adı renkli dergiler arasında anılan **Sanat Olayı** da şiire oldukça fazla sayfa ayıran bir dergi olarak görüldü. Çıkan çok sayıdaki şiir arasından bizim anmak istediklerimiz ise şunlardır: Attila İlhan'ın «Ayıp Resimler» (s.1) ve Drang nach Osten» (s.7), Edip Cansever'in «Gelmiş bulundum» (s.1), Sabahattin Kudret Aksal'ın «Zamanlar» (s.3), İsmet

Özel'in «Üç renk havası» (s.3), Sait Maden'in «Çöl» (s.3), Başaran'ın «Bağevi» s.4), Melih Cevdet Anday'ın «Gelinlik Kızın Ölümü» (s.6) ve «Duvarcının oğlu» (s.7), Nahit Ulvi Akgün'ün «Datça'dan» (s.9) ve Kemal Özer'in «İki yönlü rüzgâr (s.10) ve Erol Çankaya'nın «İşte Türkiye, Yurdum» (s.7).

Dönem içinde yayınına ara (ya da son) veren **Sesimiz**'deki şiirlerden belirtmek istediklerimiz Veysel Öngören'in «O Adamlar» (s.138), Gülümser Yılmaz'ın «Göçmen» (s.139) ve Güniz Baykam'ın «Böyle Yaşamak» s.140) adlı şiirleridir.

Türk Dili dergisi, dönem içinde genç ozanlara fazla yer ayırmıştır, denilebilir. Yayımlanan şiirler arasında anmak istediklerimiz Ahmet Erhan'ın «Anne» (s.348), Ahmet Ada'nın «Cesaret» (s.351), Özdemir İnce'nin «Ertelenmiş Yaşam» (s.352), Bilgin Adalı'nın «Bir türküye başlangıç» (s.352), Abdülkadir Budak'ın «Dere böyle nereye» (s.355), Hüseyin Ferhad'ın «İlk Mavi» (s.355), Haydar Ergülen'in «Düş gibi» (s.358), Tahsin Şentürk'ün «Ağıt» (s.358) adlı şiirleridir.

Türk Edebiyatı dergisinde yayımlanan şiirlerden de Yahya Akengin'in «Ömrün Kenarında» (s.96) adlı şiirini anacığım burada.

Türkiye Yazıları, dönem içinde şiir kitabı yayınlamayı durdurmuş ise de şiir yayımını sürdürmüştür. Dergide yayımlanan şiirlerden Erol Çankaya'nın «İstanbul» (s.44), Başaran'ın «Cambaz» (s.45) ve Ali Yüce'nin «Bir de gözlüksüz bakın» (s.48) adlı şiirleri üzerinde durdum.

Yaşar Nabi Nayır'ın ölümünden sonra bir çizgi değişikliği yapan **Varlık** dergisinin değişiklik çizgisinin olumlu bir yöneliş içinde olacağını umuyoruz. Mart sayısına kadar sayın Nayır'ın gözetiminde yayımlanan şiirlerle sonraki dönemin şiirlerinde belirli ölçüde ayrılıklar bulunduğunu söyleyebiliriz. Yayımlanan şiirlerden anacaklarımız ise şunlardır: Subutay Hikmet'in «Atatürk'le» (s.878), Feriha Aktan'ın «Yorgun» (s.882), Dağlarca'nın «Yaşar Nabi'ye Ağıt» (s.883), Necati Cumalı'nın «Göç» (s.883), Mehmet Taner'in «Tahmis» (s.883), Refik Durbaş'ın «Değişen nedir güvercinleri» (s.884), Oktay Rıfat'ın «Kunduzlar» (s.887) Hüseyin Haydar'n «Senin için» (s.888), Tahsin Saraç'ın «Dar Ge-

çit» (s.889) ve Uğur Önal'ın «Hakkımız yok» (s.889).

Dönem içinde iki sayısı yayımlanan **Yarın** dergisindeki şiirlerden Ahmet Erhan'ın «Yeniden doğuş» (s.1) ve Hüseyin Ferhad'ın «Uçurtmalar I» (s.2) adlı şiirlerinin belirtilmesi gerekiyor.

Ankara'daki Yazarlar Kooperatifi yayın organı olan ve Ekim sayısını göremediğimiz **Yazın**'daki şiirlerden Metin Altıok'un «Nar» (s.7) ve Nebahat Çetin'in «Bir şey kalmadı didiklenmemiş» (s.7) adlı şiirlerini seçmiş bulunuyorum.

İstanbul'daki Yazarlar Kooperatifi'nin yayın organı olan **Yazko Edebiyat** etkinliğini gün geçtikçe artırmaktadır. Oldukça bol sayfalı olan dergide şiire de genişçe yer verilmektedir. Yayımlanan şiirlerden Necati Cumalı'nın «Çapa» (s.3), Adnan Özer'in «Zale kız ve âşık Ali ağıdı» (s.4), Ahmet Erhan'ın «Milâttan önceki şiirler» (s.5), Sennur Sezer'in «Her gece düşümde» (s.8), Hüseyin Ferhad'ın «Bir dağın eteklerinde» (s.8), Hüseyin Haydar'ın «Yaşlı yanılgı» (s.8), Özdemir İnce'nin «Peloponez notları» (s.8), Oktay Rıfat'ın «Duvar ve Otlar» (s.10), Neş'e Yaşın'ın «Güzel bir dostluğun cenaze marşı» (s.11), Abdülkadir Budak'ın «Havari» (s.12) ve Oktay Rıfat'ın «Anlam bir sıcaklıksa» (s.12) adlı şiirlerini anıyorum burada.

Biliyorum ki, yalnızca şiirlerin adlarını anmakla bir şey belirtilmiş olamaz. Ama, niçin seçtiğimi, özelliklerinin ne olduğunu belirtmek için sayfa olanaklarını hiçe saymamız zorunludur. Gerekçesiz bir belirtme ya da anma öznel de sayılsa belirli sayfalar içinde yapılabilecek başka bir şey, izlenecek başka bir yöntem olamaz kanısındayım.

Çeviri şiirler

Çeviri şiirler bakımından aynı yöntemi izlemek istemiyorum bu dönem için. Bazı sayısal bilgiler vereceğim.

Dönem içinde en çok şiir çevirisi yapılan Fransız yazınıdır. Saptayabildiğime göre, 59 şiir çevrilmiştir bu yazından. Bundan sonraki sırada Polonya yazını var; Czeslaw Milosz'un Nobel Ödüül'nü alması nedeniyle bu ozandan bir çok şiir çevrilmiştir. Bu ozadan çevrilen şiirlerin toplamı 38 dir. Çevirilen şiirleri aşağıdaki tabloda belirtiyorum:

Fransız şiiri	59
Polonya »	40
Yunan	32
Alman	28
İtalyan	22
Macar »	17
Amerikan »	16
Rus »	9
İngiliz »	9
Yugoslav »	9
Bulgar »	8
İsveç	7
Meksika	7
Şili	4
Portekiz	3
Fas	3

İran, Habeş ve Latin şiirinden birer.

Şiirleri en çok çevirilenler arasında Czeslaw Milosz ve Ungaretti bulunmaktadır. Turan Koç, **Edebiyat** dergisinde, Ungaretti'nin 17 şiirini bir arada yayımlamıştır. Sait Maden de Yves Bonnefoy'mn 24 şiirini bir arada **Yazko Çeviri**'de yayımlamıştır (s.2). Yannis Ritsos da Cevat Çapan'm 10 ve Özdemir İnce'nin 13 çevirisi ile (Yazko Çeviri, s.1) başta gelmektedir. Çeviri şiire yer veren dergilerin başında **Sesimiz, Varlık, Olusum, Yazko Çeviri** yer almaktadır. Ayrıca **Yarın, Dönemeç, Edebiyat, Yazın, Türkiye Yazıları, Somut, Türk Edebiyatı, Milliyet Sanat, Gösteri, Sanat Olayı** dergileri de çeviri şiirlere yer vermişlerdir.

Şiir çevirenler arasında Emin Tolunay, Nur Türetken, Sait Maden, Muzaffer Uyguner, Cevat Çapan, Özdemir İnce, Okay Gönensin, İpek Göldeli, Turan Koç, Necati Zekeriya, Ülkü Tamer ve Polonya'nın Ankara Kültür Ateşesi Janusz Kolacin fazlaca şiir çevirenlerdir.

Şiir üzerine yazılar

Dönem içinde şiir üzerine çeşitli yazılar yayımlanmıştır. Bunların yanında ozanlarımızla ilgili yazılar ya da onlarla yapılan konuşmalar da görülmüştür dergilerimizde.

Burada, yalnızca genel nitelikteki yazılara yer vermek istiyorum:

— Salâh Birsel, Şiir zamanı, Yusufcuk 24.
— Muzaffer İlhan Erdost, Behçet Necatigil üzerine bir iki not, Yarın 1.
— Tuncer Uçarol, Tehlikeli aşk şiirleri, Sesimiz 135.
— Ahmet Günbaş, İmge derken, Dönemeç 43.
— Hüseyin Yurttaş, Şiirin vardığı yer, Dönemeç 47.
— Efdal Sevinçli, Şiirimizde Kurtuluş Savaşımız, Dönemeç 48/49.
— Şiire karşı şiir, Efdal Sevinçli, Dönemeç 50.
— Bedri Karayağmurlar, Şiir ve bilim, Dönemeç 51.
— Edward Stankiewicz (çev. Ahmet Kacaman), Dilbibilim ve şiir dilinin incelenmesi, Türk Dili 348.
— Tuncer Uçarol, Güncel şiirin savunması, Somut 22.
— Burton Raffel (çev. Yurdanur Salman), Bir çeviri aynası, Yazko Çeviri 1.
— Christofer Middleton (çev. Zeynep Sayın), Şiir neden çevrilmeli, Yazko Çeviri 2.
— Ahmet Oktay, Özgürlüktür şiirin imlediği, Yazko Edebiyat 1.
— Salâh Birsel, Behçet «Kareler»i niçin yazdı, Yazko Edebiyat 5.
— Asım Bezirci, İkinci Yeni şiirin kurucusu kimdi, Yazko Edeb. 9.
— Tuğrul Tanyol, Şiirde gelenek sorunu, Yazko Edebiyat 10.
— T.S. Eliot (çev. Dr. Sevim Kantarcıoğlu), Metafizik şairler, Hisar 277.
— Octavia Paz (çev Yusuf Atılgan), Şiir ve tarih, Sanat Olayı, 8; (çev. İsmail Ertürk), Oluşum 46/47.
— Cemal Süreya, Mektup yaz, Milliyet Sanat 34.
Oğuz Demiralp, Babasına yenilen savaşçının öyküsü, Oluşum 16/47.
— Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Dranas'ın «Ağrı» şiiri üzerine bir tahlil, Hareket 18/19.

Bunların yanında Yazın dergisi her sayıda bir sanatçı üzerine yazılar yayımlamaktadır. A. Kadir (2), Salâh Birsel (4), Necip Fazıl Kısakürek (5), Hasan Şimşek (6) ve Enver Gökçe (7) ile ilgili yazılar çıkmıştır şimdiyedek. An-

toloji dergisi de her sayısında bir sanatçı üzerine inceleme yayımlamaktadır. İlk sayıdan başlayarak sırasıyla Orhan Veli Kanık, Cahit Külebi, Aşık Veysel, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Rıza Polat Akkoyunlu, Halil Soyuer, Ahmet Kutsi Tecer ve Ayhan İnal hakkındaki yazılar izlenmiştir. Sonraki sayıları göremediğimizden bilgi veremiyoruz.

KİTAPLAR

Bu dönem, bazı ozanlarımızın toplu yapıtlarının yeniden basılma dönemi olmuştur diyebiliriz. Ayrıca, şunu da belirtmekte yarar var: Bu dönemde, bütün güçlüklere karşın, çok sayıda şiir kitabı yayımlanmıştır.

Toplu yapıtlar

Behçet Necatigil'in bütün yapıtları, Cem Yayınevi tarafından bir dizi olarak yayınlanmaktadır. Dönem içinde şiir kitaplarından **Kapalı Çarşı, Çevre, Evler, Eski Toprak** ve **Arada**'yı kapsayan ilk toplu kitap yayımlanmıştır. Kitabı basıma Ali Tanyeri ile Hilmi Yavuz hazırlamış; kitabın sonuna konulan notlar bölümünde şiirler hakkında bazı bilgiler verilmiş ve şiirlerin ilk biçimleri gösterilmiştir.

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Salâh Birsel'in bütün şiirlerini **Köçekçeler** adlı bir ciltte toplayarak yayımlamıştır. Son çıkan kitabı **Haydar Haydar**'dan başlayarak **Köçekçeler**, ilk kitabı ile sona ermektedir. Böylece, Birsel'in bütün şiirleri, daha önce kitaplarına girmemiş olanları bir yana bırakırsak, bir arada yayımlanmış olmaktadır.

Edip Cansever'in bütün şiirleri de **Yeniden** adlı bir kitapta toplandı. Cem Yayını olarak basılan kitapta bütün kitaplarındaki şiirler, ilk üç kitabındaki pek az şiir dışında, bir araya getirilmiştir. Ayrıca, **Şairin Seyir Defteri**'nden (1980) sonra yazılan ya da o kitaba alınmayan şiirleri de **Eylülün Sesiyle** adlı bir bölümde toplanmıştır. Cansever'in bu bölümdeki şiirlerinde yaklaşan bir sonun hüznü ve zaman zaman da yaklaşan bu sonun hüznünden kurtulmak için kendini dünya nimetlerine bırakma ve bu bırakışın sevinci sezilmektedir.

Turgut Uyar'ın **Arz-ı Hal, Dünyanın En Güzel Arabis-**

tanı, **Türkiyem, Tütünler Islak** adlı kitapları Karacan Yayınları arasında **Toplu Şiirler** adlı bir kitap olarak yeniden basıldı.

Ülkü Tamer ise daha önce yayımlanmış **Soğuk Otların Altında, Gök Onları Yanıltmaz, Ezra ile Gary, Virgülün Başından Geçenler, İçime Çektiğim Hava Değil Gökyüzüdür, Sıragöller** adlı kitaplarındaki şiirlerinin tümünü değil de seçtiklerini **Seçme Şiirler** adlı bir seçmede topladı. Bu kitap da Karacan yayınları arasında çıktı.

Anı kitaplar

Aramızda daha önce ayrılan sanatçıların ürünleri zaman zaman bir araya getirilmektedir. Dönem içinde de Nazif F. Akıncı ile Zihni Hazinedaroğlu'nun yaşarken yazdıkları bir araya getirildi.

Nazif F. Akıncı'nın (1 Ocak 1926-9 Aralık 1979) şiirleri ile düzyazıları ve mektupları **Denizden Beklediğimiz** adlı bir ciltte toplandı. Eşi Engin N. Akıncı ile Ayhan Hünalp' in derlediği kitapta Fevziye Abdullah Tansel'in bir tanıtma ve değerlendirme yazısı yer aldığı gibi ölümünden sonra yazılanlara da yer verilmiştir.

Osman Numan Baranus da Zihni Hazinedaroğlu'nun (1923-26 Kasım 1962) anısı için **Zihni Hazinedaroğlu Yaşamı ve Sanatı** adlı kitabı yayımladı. Kitapta, Hazinedaroğlu'nun mektupları, ölümünden sonra yazılanlar, yaşarken yayımladığı **Ellerimizle Yaşıyoruz** adlı kitabındaki şiirleri ile **Gölgesiz, Balkıyan Karanlık, Kardeşçesine** başlıkları altında toplanan şiirleri bulunmaktadır.

İnceleme kitapları

Burada, yalnızca Ebubekir Eroğlu'nun **Sezai Karakoç'un Şiiri** adlı kitaptan sözedebiliyorum. Başka bir kitap çıktı ise göremedim. Bürde yayınları arasında çıkan kitapta, Eroğlu, nesnel bir yaklaşımla Karakoç'un şiirinin çıkış noktalarını ve bazı özelliklerini incelemiştir. İnceleme, Karakoç şiirini tümüyle değerlendirmese de bu şiirin çözümü yönünden çok sağlam bir temele dayalıdır. Eroğlu'nun bu incelemesini genişletip tamamlayacağını umuyoruz. Bu tür kitapların, sanatçılarımızın değerlendirilmesi yönünden çok

yararlı olacağı inancındayız.

İkinci baskılar

Başaran'ın 1963 yılında yayımlanan **Kocakent** adlı şiir kitabı ikinci baskısını yaptı. Kocakent, İstanbul yaşamına, tarihine ve coğrafyasına dönük şiirleri içermektedir. İstanbul yaşamı içindeki değişik duyguları ve duygulanımları yansıtan şiirlerin yanında Asklepion izlenimlerinin ürünleri de yer almıştır.

Çocuklar için şiir kitapları

Abdülkadir Budak'ın **Bir Gül Çocuk** adlı çocuk şiirler kitabı Can yayınıdır. Çocuk dünyasına dönük, yalın ve çocuklara bir şeyler vermeği de öngören şiirler Kezban Batıbeki'nin resimleri ile süslenmiştir. «Gül kendini dikeniyle korurmuş, insan da sevgisiyle korur. Biz güldükçe, siz sevdikçe dünya daha güzel ve yaşanılır olacak» demektedir Budak.

Abdülkadir Bulut'un aynı yayınlar arasında çıkan **Kahveci Güzeli** adlı kitabında da daha çok nesnelerin dilinden diyebileceğimiz bir şiir söyleyişi var. Çocuklar için gerçekten de yararlı olan ve çocukların ilgisini çeken bu tür şiirlerini başarılı buldum.

Çeviri şiir kitapları

Dönem içinde, bir ülkenin şiirini kapsayan bir seçgi yayımlanmadığı gibi ülkelerin şiirlerinden yapılan seçmeleri içeren kitaplar da yayımlanmadı. Yabancı ozanların şiirlerinden oluşan kitapların sayısı ise beştir.

Yugoslavya'da Altın Çelenk 1981 armağanını alan Blaje Koneski'nin şiirlerinden Necati Zekeriya'nın seçip dilimize çevirdikleri **Yıldızları Örmek** adlı bir ciltte toplandı. Cem yayınları arasında yayımlanan kitaptaki şiirlerinde Koneski'nin doğaya ve insana derin bir sevgi duyduğunu seziyoruz. Makedon dilinde yazılan bu şiirlerin, bu dilin konuşulduğu bölge insanı ile doğasını da yansıttığını söyleyebiliriz.

Rus ozanı Andrey Voznesenski'nin **Oza** adlı uzun şiiri aynı ad altında kitaplaştı. Ada yayınları arasında çıkan ki-

taptaki uzun şiiri Mehmet H. Doğan ile Turgay Gönenç türkçeleştirmişlerdir. Başarılı bir çeviri örneği olan şiirde Voznesenski insan ve insan sevgisini işlemiştir. Çok değişik bir ses örgüsü olan bu uzun şiirde insani değerlerin korunmasına dönük bir öz görülmektedir.

Nuri Pakdil'in Guillevic'den çevirdiği şiirlerin toplamı olan **Kasırganın Çatırtıları, Sphère** ve **Du Domaine** adlı şiir kitaplarından alman «Ülke», «Söz Konusu», «Bir yaz günü üstüne çeşitlemeler», «Yol», «Çekiç», «Yazıyorum sana», «İçli şiir» ve «Malikâneden» adlı şiirlerden oluşmaktadır. Guillevic, Fransız ve dünya şiirinde kendine özgü bir yeri olan ozandır. Çoğunlukla beyitlerden, biraz da üçlü ve dörtlü kümelerden oluşan şiirlerinde resimdeki noktalama tekniğine benzer bir biçimle kurar şiirini. Bu kitaptaki şiirleri de biçim yönünden böyledir ve sessiz bir söyleyiş içinde insanı ve çevresini irdelemektedir.

Polonyalı ozanlardan Tudeusz Rozewicz (doğ. 1921) ülkemizde fazla tanınan bir sanatçı değildir. A. Kadir ile G. Fındıklı'nın yaptığı çeviriler **Utanmayın Göz Yaşlarından** adlı bir kitapta toplandı. Yazko yayını olan kitaptaki şiirler kültürlü bir sanatçıyı getiriyor karşımıza. «Hiç bir özel teması yoktur. O, sadece sanat, politika, insan, din ya da her hangi bir görüşüne uyuvor dive seçmez konularını. Rasgele bir deneyi onun şiirinde anlatımını bulabilir. Belki de en etkili şiirleri, rasgele nesneler üzerine yazdıklarıdır». Böyle deniyor önsözde.

Kavafis'den Erdal Alova ile Barış Pirhasan'ın yaptıkları çeviriler de **Barbarları Beklerken** adıyla bir kitapta toplandı ve Yazko yayını olarak yayımlandı. Kavafis, şiir sevenlerimizce oldukça tanınmaktadır.

Şiir kitapları

Dönem içinde Dağlarca'nın **Nötron Bombası** adlı kitabı yayımlandı. Dağlarca dizisinin 14 üncü kitabı olan ve Cem yayınlarında yer alan kitabın, aslında, 4 ayrı kitaptan oluştuğunu söyleyebiliriz. **Nötron Bombası** adlı birinci kitaptaki şiirlerinde Dağlarca, insanlığın içinde bulunduğu bunalımlar, insanın insanı sömürüsü üzerinde durmuş ve kendine özgü biçim anlayışı içinde şiirleştirmiştir. **Çıplak'**daki

şiirlerin hepsi de dörtlük kalıbı içinde yazılmıştır. Dağlarca, bu kalıplar içinde daha önceleri de yaptığı gibi, yaşadığı doğasal, dünyasal, uzaysal ve toplumsal ortamdaki düşünce ve duygularını şiirleştirmiştir. **Uzun İkindi**'deki şiirler ise ölen dostlarının ardından yaktığı ağıtlardır. Dağlarca, zaman zaman duygusallık çizgisine teğet geçen duygulanımlar içinde, lirik bir söyleyişle yazmıştır bu ağıtları. Bunlar, öyle sıradan birer ağıt olmadıkları gibi Dağlarca'dan yapılacak seçmelerde üzerinde durulacak değer düzeyine ulaşmış şiirlerdir. **Yunus Emre'de Olmak**'daki şiirler ise gerek söyleyiş ve gerekse öz bakımından Yunus Emre şiirine çok yakın ve bazen ona teğet bir çizgidedir.

Oktay Rıfat'ın **Elifli** adlı kitabında doğamızı ve bu doğa içindeki insanımızı buluyoruz. Bir çok şiir adında da yer alan «görünüm» sözcüğü ile niteleyebiliriz bu şiirleri; doğamızdan ve insanımızdan görünümler. Oktay Rıfat yalnızca biçimsel yönden ikiye ayırdığı kitabının ilk bölümündeki 12 şiirden onbirinde sonnet'yi yeğlemiştir. İkinci bölümdeki şiirler ise düzyazı şiire daha yakın görülmektedir. Oktay Rıfat, her iki bölümdeki şiirlerinde de söyleyişini dizelere hapsetmemekte, söyleşini özgürce sürdürüp dizeleri kırmaktadır. Böylece, aydınlık ve açık bir söyleyişi seçmiş görünmektedir. Dizelerin böylece kırılıp sonraki dizelere ulanması elbette yeni değildir; ama, Oktay Rıfat, bunu hem çok kullanmakta; hem de yeni dizeler yaratabilmektedir. Kitap Ada yayınıdır.

Talât S. Halman'ın Şiir-Tiyatro Yayınları arasında yer alan **Canevi** adlı kitabında, çeşitli dergilerde örneklerini gördüğümüz birler, ikiler ve üçlem'ler görülmekte ve ayrıca ayrı başlıklar altındaki şiirleri yer almaktadır. Halman, bütün bu şiirlerinde karşıtlıklar üzerinde durmakta ve denilebilir ki çeşitli alanlardaki karışıklıkların ve bunların yarattığı dengenin şiirini yazmaktadır. Çoğunca, bu zıtlıkları şaşırtıcı bir söyleyişle şiirleştirmektedir. Sözgelişi, «Bir çekirge ne kadar gülünçse/Bin çekirge o kadar korkunçtur» (s.33); «Dil öldürür dili baştan varatmayan ozanı» (s.47); «Komşular kanlı bıçaklıysa bile/Saksılar sevgi duyar pencereden pencereye» (s.60) örnek olarak anılabilir. Halman'ın şiirinde, doğaya, insana ve her canlıya ve eşyaya bir se-

vccenlik görülür; **Canevi**, bu sevecenliğin örnekleriyle doludur.

Özdemir İnce'nin Cem yayınları arasında çıkan **Elmanın Tarihi**'nde de iki bölüm görüyoruz. Birinci bölüm Elmanın Tarihi, ikinci bölüm Bir Ağustos'un Aynasında adını taşıyor. Özdemir ince, bu kitabındaki şiirlerinde insanın, insanlığın durumunu irdeliyor. Birinci bölümde daha çok kendi insanımız açısından, ikinci bölümde ise daha geniş boyutlu bir insanlık çerçevesinden bakıyor. İnsanı zaman ve tarih odağından gözden geçirip şiirleştirirken tarihselliği yadsımıyor. Daha çok Ege bölgesinin tarihi ve doğası içinde dolaşan İnce, değişik biçimler içinde başarılı örnekler vermiştir.

Derinlik yayınlarının arasında yer alan **Saat Ankara'** da Yüksel Pazarkaya, yılın her günü ayrı bir şiir yazarak (ya da yazmış görünerek) değişik bir destan denemesi diyeceğimiz bir şiiri yazıyor. Pazarkaya, günlük olayların, duygulanımların ve düşüncelerin şiirini böylece güncelliğini koruyarak günü gününe yazmıştır. Uzunlukları da değişik olan bu şiirler ile Pazarkaya, «dünyanın ve ülkenin o günkü hallerinden, ozanın kendi hallerinden, duygu, düşün, düş, düşlem, umut, korku ve özlem iç evreninden sesler veriyor.»

Derinlik yayınlarının başka bir kitabı olan **Sanayi Çarşısı**, Nevzat Üstün şiir başarı ödülünü kazanmıştı. Hüseyin Yurttaş, bu kitabında, sinema ya da TV tekniğinin olanaklarını şiirde kullanarak yeni bir biçim içinde, bir sanayi çarşısının görüntülerini, orada çalışan insanları, onların dış görüntüleri kadar iç evrenlerini de ihmal etmeyerek, şiirinde yaşatıyor. Yurttaş, böylece, toplumun belirli bir kesimini çalıştıkları ortam içinde destanlaştırmakta ve toplumsal şiire yeni bir boyut kazandırmış olmakta, başarılı bir örnek vermektedir.

Mehmet Taner'in Tan yayınlarında çıkan kitabı **Bir Denizin Çekildiği Bütün Kıyılar**, Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü'nü kazandı. Üç bölümden (Bir Denizin Çekildiği Bütün Kıyılar, Divançe, Rüzgârlı) kitapta, Taner, arı ve şiire yatkın bir dille kuruyor şiirini. Dize anlayışı klasik anlayıştan uzak; zaman zaman birbirine ulanan, zaman zaman da bir dizede küçük küçük tümcelere rastlanan bir şiir. Çevresini

dikkatle gözleyen ve gözlemler sonucundaki izlenimlerini, insanı önde tutarak, şiirleştiren bir teknik diyebiliriz Taner'in sövlemine. Mehmet Taner, **Arka Oda** adlı kitabında da aynı tekniği kullanmakta ve şiirin öze dönük boyutları yanında biçimselliğini de zorlayarak yeni ufuklara yönelme çabasında. görülmektedir.

Almanya'da yaşayan ve orada yazdığı şiirleriyle başarıya ulaştığı haberleri gelen Aras Ören, **Berlin Üçlemesi** adlı kitabıyla anaatan okurlarının karşısına çıkmıştır. Bu üçlemede üç ayrı destan yer alıyor: Niyazinin Nuany Sokağında İşi Ne?. Kâğıthane Rüyası, Gurbet Değil Artık. Bu üç destan, bir kişinin çevresinde Niyazi'nin yaşamı çevresinde birbirine bağlanıyor. Böylece, Almanya'da yaşayanların Almanya ortamı ve gerçeği içindeki savaşımları, değişik odaklardan, değişik merceklerin saptamaları ile bireşim içinde veriliyor. Aras Ören, değişik mercekler kullanırken söyleyiş bakımından da değişik ses düzeni kurmaktadır. Böylece, bu yaşayış savaşımının başarılı destanını yaratmış olmaktadır. Ona göre, «...burada yarattığımız yazın ve sanatta yapıp ettiklerimiz, aslında var olma ya da yok olma savaşının da bir bakıma ta kendisidir». Değişik ortamda, değişik bir insan kümesinin başarılı bir destanı bu.

Sezai Karakoç, **Leylâ ile Mecnun** adlı kitabında ünlü Leylâ ve Mecnun öyküsünden yola çıkmakta ise de değişik bir anlayış ve anlatım içinde yeni bir destan örneği ortaya koymuş bulunmaktadır. Karakoç, bu öykünün ölüm olayını şiirinde yorumlarken bir diriliş olayından sözetmektedir. «Fakat baktım bu ölüm değil diriliştir / Tabiatı aşan bir bildiriliştir (s.86) diyor. Kitap bir Diriliş yayınıdır.

Enis Batur, **Kandil** adlı kitabındaki şiirlerinde insanın büyük gelişim ve oluşum içindeki yaşamını, yazgısını şiirleştiriyor. Dinsel metinlere uygun düşen bir biçim anlayışı içinde, bu biçime uygun bir söyleyişle yazıyor şiirini. «Uzun, zorlu göç! Ben ki kim/olmaktayım gün, gece, bitsin/gün ve gece, daralsın soluğum/bu umman kafeste!» (s. 25) diyor Batur. «Kandilin dilinde erir zaman» (s.39) ve «Değişim/değişmez sûretidir altun Tarih'in (s.47). Batur, başka bir yerde de şöyle diyor: «Çünkü ölüm de som suskumdur: Yaşarken/beslerim öteki yaşamı, tek bir dünya varsa/ortasında sikkezinim ben: Hüküm bende,/imbik ben-

de, bel bendedir: Sürgün kalıbına/döktüğümüz şu silinmez yazım.» (s.48). İnsanlığın uzayıp gelen, insanın sınırlı yaşamı. Kitap, Ada yayını.

Yakında adlı kitabındaki şiirleriyle, İsmail Uyaroğlu, baskılı ve bunalımlı dönemlerin sona erip insanlığın özgürlüğüne kavuşacağı temini işlemiştir. Silâhların, nötronun insanlığın insanca yaşamasını önleyemeyeceği inancındadır; insanın insana yaptığı baskının karşısında yer almaktadır. Yazko'nun 1981 şiir büyük ödülü'nü kazanan ve sonra da kitaplaşan Hayatı **Karşılayan Şiirler** adlı kitabında ölümden ve öldürümlerden uzak bir yaşamın özlemini ve bu özlemin şiirini buluyoruz. Bu özlem kitabın ilk şiirlerinde sanatsal bir yoğunlukta görünmekte ise de, kitabın sonuna yaklaştıkça şiirlerde bir yozlaşma dikkati çekmektedir ve bu da ödül için bir «doldurum izlenimi yaratmaktadır (Yanılmış olabilirim elbette).

Mehmet Çağlıkasap, **Bir Sevdaya Yürümek** adlı ilk kitabında, kendi yaşamının şiirini belirli kalıplar ve yalın bir söyleyiş içinde vermektedir. Öyle sanıyorum ki, «Nice sabahlar kalktım/Islak ayaklarımla düştüm yollara/Üşüyen çocuk ellerimle/Nice potalar yaktım» dizeleri yaşamının bir kesitini yoğun olarak veriyor. Çağlıkasap, insan ömrünün belirli bir süreci içinde, herşeye karşın mutlu olma, sevdalar içinde yaşama isteğini, Necatigil söylemine yakın bir çizgide şiirleştiriyor. Kitap, umut verici bir çizgide göründü bana. Kayseride Aday Kitaplar yayını olan kitabın güzel bir baskısı ve düzeni var.

Kayseri'deki Aday Kitaplar yayını olan başka bir kitap da Abdülkadir Budak'ın **Gömleğim Leylâ Desenli** adlı kitabıdır. Budak, bu üçüncü kitabında söyleme ustalığına erişmiş görünüyor. Mutluluğa erişmiş bir insanın içinde bulunduğu yaşamsal ortamı ve mutluluk sevincini şiirleştirmektedir.

Sadullah Kutluer, Kayseri'de Hakimiyet Sanat yayını olarak yayımlanan **Kar Da Isıtır** adlı kitabında, insan yaşamının her döneminde mutluluk ya da mutluluk kıvılcımı olabileceği temini işliyor. İmgeler fazla yaslanmayan, konuşma diline yakın bir dille kuruyor şiirini.

Hasan Hüseyin'in, Bilgi yayını olarak çıkan **Filizkıran Fırtınası** adlı kitabı Toprak Şiir Ödülü'nü kazandı. Kitap-

taki şiirleriyle çeşitli temlere yönelen Hasan Hüseyin, bazı toplumsal kesimlere ve bazı kişilere olan öfkesini de şiirleştirmektedir. Şiirlerde, bol miktarda yinelemeler, çoğaltmalar görülmekte ve zaman zaman şiirsel yoğunluk ortadan kalkmaktadır. Hasan Hüseyin, halkın yaratılardan iyi yararlanmakta ve onları şiirinin içinde iyi eriterek bireşime varabilmektedir. Gene Bilgi Yayını olan **Acılara Tutunmak**'ın önsözünde bazı görüşlerini açıklayan Hasan Hüseyin, iki bölüme ayrılan (Acılara Tutunmak ve Umutlara Tutunmak) kitabının birinci bölümünde, acılarla dolu bir çağın şiirini vermiştir Hasan Hüseyin, bazı gereksiz mantık ve söz oyunları dışında, bu bölümdeki şiirleri ile başarılı örnekler ortaya koymuştur. İkinci bölümdeki şiirlerde ise öyküye ve gereksiz bazı oyunlara fazlaca yer vermiştir. Bazı gereksiz yinelemeler ve uzatmaların şiirinin yoğunluğunu yitirdiği izlenimi içindeviz.

Şiire yaklaşımı daha çok güldürü ve taşlama olan Can Yücel'in **Şiir Alayı** (Yazko yayını) adlı kitabındaki şiirlerde de bu iki öğenin önde geldiğini belirtmeliyiz Can Yücel, her sözcüğün şiire girebileceği görüşünde görünmekte ve bu yönden bazılarınca yadırganan bazı sözcükleri de şiirinde kullanmaktadır. Değişik imgelerin yanında özellikle taşlamaya dönük şiir anlayışı yönünden zaman zaman şiirin sınırları dışına çıktığı da görülmektedir.

Son yıllarda değişik şiir biçimlerinin ummanlarında dolaşan İlhan Berk, Yazko yayınlarında çıkan **Kitaplar Kitabı**'nda, «bundan önce hiçbir yerde yayımlanmamış olan 16 yeni şiirle birlikte daha önceki kitaplara girmemiş, o dönemlere ait 7 şiiri» ne yer vermiştir. Böylece, değişik dönemlerdeki biçimsellikler yanında o dönemlerin özünü de içermektedir. Ama, gene de, kitaptaki şiirlerin bir bütün oluşturduğu görülmekte ve çoğunlukla da insanların şiirini ortaya koymaktadır. Bazı kentlerde ve bu kentlerin insanları arasından seçilmişlerle ilgili şiirler İlhan Berk şiirinin yeni bir yönünü ortaya koymaktadır.

Derinlik yayınları arasında çıkan **Güneşler... Gölgeler..** adlı şiir kitabında 1963-1979 dönemi şiirlerini toplayan Güven Turan, lirik bir söyleyiş içinde düşüncenin de kendini zaman zaman ağırlıkla duyumsattığı şiirler yazmaktadır. Çevremizdeki ve yaşamdaki karşıtlıkların karşısındaki dav-

ranışı özellikle belirgin olan Turan'a göre, bu karşıtlıklar bir dengeyi sağlayabilmektedir. Bir dizesinde, «Karanlık, ışığın olduğu yerlerde yaşar» diyerek bu görüşünü, bize göre, en iyi biçimde dile getirmiş olmaktadır. Yalın ve arınmış, üzerinde titizlikle durulmuş bir şiir dili yaratabilen Turan'ın kitabı tümüyle başarılı şiirlerden oluşmaktadır.

Gene Derinlik yayını olan **Zaman Aynası**'nda Zühtü Bayar, düşünsel ve bunun yanında güncel şiirin örneklerini vermektedir. Güncelliğin bazı sorunlarından kurtulduğunu («Durdurdum sevgimi ve acımı/iteledim kendi ellerimle ta ötelere/uzaklaştırdım ıraklara kendimden/— aslında kendimi kendimden uzaklaştırdığımı bilmeden —/ve şatonun batı kulesinde bir gece/bütün bir gece boyu düşünüp/İnsanlık tarihi kadar eski ve acı bir kahırla/acımı ve sevgimi gözyaşlarımdan damıttım/— şimdi mutluyum —»), kendini ermişler gibi soyutladığını söylese de insanlığın güncel acılarından sözettiğini söylemeliyim.

Yaşar Miraç, yıl içinde üç kitap yayımladı. **Trabzondan Çıktım Yola** (Yeni Türkü yayını) adlı kitabında gurbet illerdeki duyumsamaları ağır basmaktadır. Trabzon ve çevresi türkülerinin biçim anlayışından yola çıkarak, yinelemeli ses ve sözcük düzeniyle şiirini kuran Miraç, bir gurbetçinin duyarlığı ile yeni bir düzen getirmiştir. **Çan Deresi Türküleri**'nde yöresel biçim yanında yöresel bir çevre ve ses de görülmektedir. Ne var ki, Miraç, bu şiirlerinde doldurma dizelere daha fazla yer verir görünümü içindedir. Önceki kitap gibi Foto Grafik Ofset yayını olan **İçli Şarkılar**'da şiirimizdeki ağıt türünün değişik örneklerini vermekte ve şiirindeki yoğunluk yitirilmemiş görünümündedir. Hemen çoğunluğunu, kemençe eşliğinde söylenen türküler gibi tekdüze, ama oynak bir hava içinde gördüğümüz bu şiirlerinden sonra, Miraç'ın gideceği yolun sürüp gidip gitmeyeceği sorulabilir.

Coşkun Ertepınar, Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıkan **Destan Atatürk** adlı kitabında, yedi bölümlük bir destan ile Atatürk Marşı'nı ve Atatürk için çeşitli tarihlerde yazılıp yayımlanan şiirlerini toplamıştır. Köklü ve içten bir Atatürk sevgisinin her dizede yer aldığı bu şiirelr Atatürk için yazılan şiirler arasında seçkin bir yer almaktadır.

Geçen yıl **Gerilere Bırakmak** adlı kitabı ile okurların

önüne topluca çıkan Muhteşem Sünter, bu yıl da başka şiirlerinin toplamı olan **Sen ile Sen** adlı kitabı ile karşımızdadır. «Kendini arayan bir ben'e karşı/Seninle çoklarda yaşamak varken/Saksılar, çiçekler, seralar gibi/Fideliyoruz ölümü güne karşı» diyerek bir ikilemi simgeleyen «sen» ile yaşamın şiirini vermektedir. Sünter'in şiiri duygudan çok usa dayalıdır. Yaşamın gizlerini, yaşam içindeki gözlemleriyle, usun denetiminde bulguladığı sözcükler ve bunların yarattığı müziksel bir uyum içinde dile getirmektedir.

Maksut Doğan, **Korkulmasın** adlı kitabında, insanca ve özgürce bir yaşamın özlemi içinde görülmektedir. Çevresindeki sömürülerin, özgürlüğü kısıtlayan ve insanı köle durumuna indirgeyen uygulamaların burukluğunu sezinliyoruz şiirinde. Topraklarda çalışanların yaşamından aldığı imgelerle ve benzetmelerle şiirini kuran Doğan, dediği gibi, «özellikle kır emekçilerinin bitmeyen umut ve umutsuzluklarını», özlemlerini dile getirmiştir ve bunun için de yalın bir diile kurmuştur şiirini.

Cengiz Bektaş, **Zeytinli Fırın Sokağı** adlı kitabında, Anadolu insanının geçmiş kültürü ile güncel yaşamı içindeki yaşamını, macerasını şiirleştirmiş; insanların, uzun yıllar süren tarihsellik içinde ve aynı doğa içindeki alınyazısını, kardeşliğini ve bu kardeşliğin bir takım güçlerce bozulanından sonra ortaya çıkan durumu şiirinin özünde eriterek söylemiştir. Bir yerde de şöyle der: «Kaç kez zindan olur/bu cennet/Elmimiz kolumuz bağlı mı daha/Binlerce yıldır bizi birbirimize düşürenlere/Hiç mi sesimiz çıkmayacak».

İmzasının ilk görüldüğü andan bu yana ve kısa süre içinde büyük bir atılım yapan, başarılı örnekler veren Hüseyin Avni Cinozoğlu, yıl içinde küçük boyutlu iki kitap yayımladı: **Masallar Sebiller Güvercinler** ve **Kerem Denizi Zuhal Denizi.** Her iki kitabında da sevi, kentler, insan ve yaşam gibi ana temalar işlenmiştir. Cinozoğlu'nun şiiri, biçimsel yönden her gün yeniliğe ve başarılı örneklere doğru gelişmektedir. Sözlerinin «masallar armağanı» olduğunu söyleyen Cinozoğlu, «Ben sınırsız bir destan yazacağım / usumun bitmediği yerde» demektedir. O destanı bekleyeceğiz.

Bu Yüreğin Ülkesinde adlı kitabındaki şiirleri ile insana manevîlik ve islâmcı bir insan sevgisi ile yaklaşan Muhsin İlyas Subaşı, eski biçimler içinde de olsa, özgün örneklere ulaşabilmektedr.

Egemen Berköz, **Bu Kitapta Sen Nerdesin?** adını verdiği şiirler toplamında insanı ve çevresini algılama yolundadır ve bunu algılamaya bir sual yağmuru ile çalışmaktadır. Gerçekte, bilmediğini değil de bildiğini köklendirme, güçlendirme çabası da diyebiliriz davranışına. Düzyazının kıyıcığına kadar gelen görünüşten dörtlüğe kadar uzanan bir biçimsellik tarlasında geliştirmektedir şiirini.

Süreyya Berfe, **Hayat ile Şiir** adıl kitabında, zaman zaman «ben» penceresinden bakarak güncel ve insancıl bir yaşamı şiirleştirmekte; bugün de insanca bir yaşamdan uzak bazı toplumların yaşantısından örneklenerek sömürü düzenini karşısına almakta ve özgürlüğün önemini belirtmektedir. Berfe, şiirinde imgelerden uzak kalsa da simgelerden uzak kalamamakta ve gene de şiirini yalın bir dille söylemektedir.

Güvercin Uçuşu adlı kitabında «ince, duygusal, duygusal olduğu kadar toplumunun insanını kendinde birleştirmeğe çalışan, bu arada şiir işçiliğini de bırakmayan» bir ozan olarak tanıtılan Nihat Ziyalan'ın bu kitabında duygusallıktan çok soğukkanlılık görmekteyiz. İkinci yeni söyleyişine yakın bir şiir dili var. Topluma dönük yanı ağır basıyor.

1964-1980 dönemi şiirlerinin toplandığı **Kuş Ormanı** adlı kitabında, Erdoğan Alkan, uzun bir zaman süresi içindeki güncelliğin şiirini vermektedir. Bu güncel özü verirken imgelerden yola çıkmakta ve biçime verdiği önemle başarılı örnekler ortaya koymaktadır.

Veysel Öngören, **Vay Gözüm** adlı kitabında halk olmanın destanını vermiştir. Ölüm kalım savaşımlarının birey ve uluslar arasındaki durumu, son aşamada gerçek bir halk olmanın yaratacağı ya da yarattığı mutluluk tarihsel ve toplumsal bir gelişim içinde destanlaştırılmıştır. «Egemenler yönetmeyi üstlendiler/Geri kalanlar suçu üstlendi/Halk oluncaya kadar insanlar/Yığınlarla öldürüldü/Yönetenler teker teker/Dünyayı paylaşıyorlardı/Yığınlar onlar paylaşsın diye dünyayı/Sürgit öldü/Bunlar gene de öyle ya/İn-

sanlar halk olalı beri/Yönetenler öldürülmüyor» (s.54). Genellikle lirik bir düzen içinde yazılmış bu destan.

A. Hicri İzgören, Acıyla **Diri** adlı kitabında, Öngören'in insancıl toplum anlayışına yakın düşen bir özün, zaman zaman onun söylemine yakın düşen bir söyleyiş içinde şiirleştiği görülmektedir. Acıyla Diri'de bu yakınlığın sınırlarını aşan başarılı şiirler de görülmektedir.

Bir Gün Belki adlı kitabındaki şiirlerinde Yekta Güngör Özden, karanlık, bungun günlerin geçip giderkenki süremi içindeki duygulanımlarını dile getirmekte ve hiç için insanı öldüren, sömüren insanlara karşı çıkmakta ve insancıl bir dönemin geleceği umudu ve özlemiyle «Bir gün belki/Tüm umutlar gerçekleşir/Her şey dileğimizce olur / Özgürlükle, barışla gönenli/Yüzlerde mutluluk okunur» dizelerini söylemektedir.

Fikret Demirağ da, **Dinle Şarkımı** adlı kitabında toplanan şiirlerinde, aydınlık günlerin özlemi içinde şarkılar yazmıştır. Dünyanın güncel yaşamındaki sömürüye dönük, zulme geniş yer veren, insanları bungunluğa iten durumundan düştüğü karamsarlığı bu özlemle gidermekte ve aydınlık günlerin geleceğine inancını, «ışığın şafağma gebe bu gökler» dizesiyle belirtmektedir.

Yeni Türkü yayınlarının ilk kitabı olan **Şahince**'de Ozan Telli, çeşitli işçilerin ve emekçilerin yaşamından yansımalar sunmakta ve toplumsal bir şiire ulaşma yolundaki çabalarını örneklemektedir. Şiirinde bir seçime yöneldiğinde, şiirsel yoğunluğa erişen örnekler verebileceği kanısına varıyoruz.

Tarih Kötüdür adlı kitabında Barış Pirhasan, özü biçim ile yuğuramamının sancısını çekmektedir. Şiirsel dengede öz ağır basmakta, şiirsellikten çok bir yavanlık ortaya çkmaktadır. Eleştirel bakış açısından şiire yaklaşan Pirhasan'ın, yavan söyleyişten de kurtulacağı söylenebilir.

Ahmet Erhan, **Alaca Karanlıktaki Ülke** adlı kitabındaki şiirleri ile başarılı şiirler yazdığını göstermektedir. Pek yakın geçmişimizdeki alacakaranlığın şiirini, o günlerin destanını, dengeli bir şiirleştirme anlayışı içinde yazmıştır. Bazı imgelere ve simgelere yaslansa da yalın ve sağlam bir şiir dili yaratabilmektedir.

Karda Işıltılar'da Turgay Fişekçi, yalın bir dille şiir

yazmağı yeğlemiş görünmektedir. Toplumsal yaşamdan, insanlık durumundan bazı görüntülerle seviye dönük şiirlerinde bazı güzel örneklere rastlıyoruz.

Adnan Özer, **Ateşli Kaval**'da toplanan şiirlerinde, çocukluk günlerine duyduğu özlem yanında Trakya ve Anadolu söylencelerinden izlenimlere de yer vermekte ve bu söylenceleri günümüze uygulama eğiliminde görülmektedir. Çeşitli biçim denemeleri ile öze uygun biçimi bulma çabası içindedir.

Suat Vardal, **Biz Gene Yanyana** adlı kitabndaki şiirleri ile konuşma diline yakın bir yalınlık içinde görünmektedir. Konuşma dilinin, çoğu kez, şiiri yaratamadığı gerçektir. Vardal'ın, şiirsel dile doğru yönelişinin örneklerini dönem içinde yayımlanan şiirlerinde gördük.

Seyyit Nezir, Yazko yayınları arasında çıkan **Dağları Öylecene** adlı kitabında, içinde yaşadığı insanımızı ve doğamızı şiirleştirme yolundadr. Ancak, söyleyeceğinin seçimini yapmamakta ve şiirin içinde içiçe karmaşık bir örgü, bir karmaşık yumak izlenimi doğmaktadır.

Ali Göçer, **Gözlerinde Kitap Yankısı** adlı kitabında, insanın iç ve dış evreni arasındaki durumu, özellikle bu iki evrenin sınırları üzerinde durarak vermiştir. Camlar, nasıl bir evin iç dünyasından dış evrene açılan bir saydam sınır ise insanın iç ve dış evreni arasında da böyle bir saydam sınır düşünülebilir. «Camlar/gizliliğin eksenine çekilmiş/çaşıt bir çizgi»dir. İnsanın içi, saraylarla dolu olabilir ve «en uzun yoldur/insanın içi». Göçer, islâmcı bir insan sevgisini şiirleştirirken, söyleminde bazen gerçeküstücü bir yolu da seçer: «Bacalarla tüten mezarlık/horozlardan önce/hüngi fırça çizebilir/tandır ekmeği kokan ellerini». Genellikle kendine özgü imge ve simgelerle yüklü şiirinde gene de yalınlığa ulaşabilmiştir Göçer. Şiirinin iyi bir gelişim çizgisinde olduğunu söylemeliyim.

Onat Kutlar'ın **Pera'lı Bir Aşk İçin Divan** adlı kitabında insancıl bir öz ve insanın karşısında olan «satraplar»a karşı bir çıkış sezilmektedir. Uzun birkaç şiirden oluşan kitapta özgün şiirler yer almıştır.

Elif Su Alkan, **Umut** adlı kitabında, umut verici bir çıkış yapmış görünmektedir.

Değişik iki kitap

L. Sami Akalın, «dramatik şiir» olarak nitelediği **İnsan Boyutları** adlı kitabında, önce, şiir hakkındaki görüşlerini açıklamakta ve dramatik şiirin de ne olduğunu belirtmektedir. Akalın, epik şiir, lirik şiir ve dramatik şiir ayırımını yaparak dramatik şiirin «sahnede oynansın oynanmasın, insan-dünya-evren sentezine yönelmiş yüce bir girişim» olduğunu söylemekte ve bu şiiri «şiirin şiiri sayılsa yeridir» diye nitelemektedir. Kitabında, şair, şairin arkadaş, başkan, bilgin, filozof, ressam, deli, âşık, sarhoş, çocuk ve anne kişiliklerini alarak onları insanın boyutları üzerinde tartıştırmaktadır. Sonunda bir bireşimi ortaya koymaktadır.

Füruzan da «Redifi'ye Güzelleme» adlı öyküsünden yola çıkarak **Redife'ye Güzelleme** adlı müzikli bir oyun yazmıştır. Çoğunlukla «manzum» olan ve uyaklardan yararlanılan metin gibi düzenlemenin de başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Halk şiirimiz

Yıl içindeki halk şiiri olaylarını yakından izleyemedim. Bazı kentlerde âşıklar bayramları yapıldığını ve âşıklar şöleni adı altında halk ozanlarımızın bir araya toplandığını biliyorum.

Yıl içinde âşıkların yayımladıkları kitapları da göremedim.

10 Ekim 1981 günü Âşık Ali İzzet Özkan'ın öldüğünü belirtmeliyim.

Bitirdikten sonra ek

Yazının bitiminden sonra elime bazı kitaplar geçmiş bulunmaktadır. Bunlara da ek olarak burada yer vermek istiyorum. Bu arada, son gazete haberlerinden Nevzat Üstün Şiir Ödülü'nün de Hasan Hüseyin'in **Filizkıran Fırtınası** adlı kitabına verilmiş olduğunu öğrendim.

Melih Cevdet Anday'ın şiirleri Ada Yayınları arasında çıkan **Ölümsüzlük Ardında Gılgamış** adlı bir kitapta toplandı. Kitap, dört bölümden oluşmuştur: Yazsonu şiirleri,

Öğle Uykusundan Uyanırken, Çiftlikteki Gece, Ölümsüzlük Ardında Gılgamış. Sekiz parçadan oluşan «Yazsonu Şiirleri»nden başka 12 başka şiirin de yer aldığı ilk bölümdeki şiirlerin büyük çoğunluğu sekizer dizeden oluşmakta ve bazı gizli uyaklara kadar uzanan bir ses düzeniyle kurulmuş bulunmaktadır. Anday, bu şiirlerde, çok kısa anlık mutlulukları dizeleştirmiş görünmektedir. «Öğle Uykusundan Uyanırken» adlı düzyazı şiir bir bölümü oluşturmuştur (s.31-55). Üçüncü bölümde ise kırsal alandan bazı görüntülerin dizeleştirildiği şiirler yer almıştır. Kitaba da adını veren «Ölümsüzlük Ardında Gılgamış», eski Sumer söylencesinin güncel bir anlayışla destanlaştırılmasıdır. Anday, bu kitaptaki bütün şiirlerinde, dizeleri birbirine ulayarak, bazen de tümceleri dizelere bölerek ince, aydınlık ve yalın bir şiirin örneklerini vermiştir. Okudukça insanın içine ığıl ığıl işliyor bu şiirler.

Bozkırda Bir Atlı kitabını iki bölüme ayırmış Necati Cumalı: Bozkırda Bir Atlı ve Kuma Yazılıdır. İlk bölümdeki şiirlere Anadolu'dan izlenimler diyebiliriz. Cumalı, bu izlenimlerini şiirin imbiğinden geçirerek iyice yoğunlaştırmış ve saflaştırmıştır. Özellikle «Bozkırda Bir Atlı» şiirinde, bozkırın ortasında, otsuz, odsuz, ağaçsız ve insansız bir yalnızlığın, doğa ortasındaki bir insanın ince ve belirsiz duygulanımlarının şiirini bulduğumuz gibi o doğanın da şiirini buluruz. Bu ilk bölümde, tarihi, insanı, doğası, kağnısı ve daha başka görüntüleri ile Anadolu bozkırınıp şiirini buluyoruz. İkinci bölümdeki şiirler ise daha çok bireysel, Cumalı'nın çevresindeki durumlar, yaşam karşısındaki duygulanımları, çevresindeki insanlarla ilgili durumları saptayan şiirlerdir. Saydam, ince ve insanı duygulandıran şiirlerdir.

Abdülkadir Bulut da, önceki kitap gibi Yazko yayını olarak çıkan **Acılar Yurdumdur** adlı kitabında acılar döneminden geçmiş insanlarımızın, gecekondularda yaşayanların, köylerde doğa ile ve alınyazıları ile başbaşa yaşayanların şiirini vermiştir. İçinde yaşadığı, yakından gözlediği insanların ve durumların şiiridir bunlar.

Ayhan Can'ın Dönemeç yayınları arasında çıkan **Gül Devrimi** adlı kitabında her şiirde açılan, genişleyen, olgunlaşan bir insan sevgisini buluyoruz. Can, coşkunluk içinde

şiirleştirmiştir bu insan sevgisini. «Gül Devrimi adlı şiirini şöyle bitiriyor: her bıçağı bir korkağa veriyorum/kucağımda devrimin sevgi gülleri/hepinize birer tane gül veriyorum». Bu kitap, 1970 TRT Şiir Kitabı Ödülü almıştır. Ayhan Can, «Barış Çocukları» adlı şiirinin bir yerinde şunları haykırıyor: «kaldırın sevginin önündeki yasak çizgiyi/barışa karşı kara duvarlar örülemez/daha çok yaşanacaksa acısı yaşamın/gözlerinizin ağulu süngülerini parlatın/ve saldırın kötülüğün bilinen mağaralarına» (s.57).

Biz de böyle seslenerek bitiriyoruz bu yazıyı.

Not: İkinci baskısı yapılan kitapların tümünü anamadığım için üzgünüm.

1981 YILI ROMAN VE ÖYKÜLERİ

Hasan Bülent KAHRAMAN

Bugüne değin yazdığım birçok yazıda (bir çok tanımını yazıların sayısına yönelik bir saptama olarak değil, bu kavramı söz konusu eden yazılar açısından, yani bir oran olarak kullandığımı «haddimi bilmenin» gereği olarak vurgulamak isterim, hemen) Türkiye'yi değişimler hem de hızlı değişimler ülkesi olarak nitelendirdim. Bugün de aynı kanıdayım, herşeye karşın. Ne var ki, aynı kanıda olmakla birlikte, değişimin önemli bir kaç sonucunu belirtmeyi de gerekli görüyorum. Çünkü doğrudan doğruya kendi içsel devingenleri ile toplumsal planda ele alındığında, değişme diye belirlenen kavram çok somut bir sonuca ulaşır. Bu sonucu belirtmedikçe getirdiğim tanımların ayakları havada kalacaktır. Belirttiğim takdirde ise bu noktayı biraz daha genişletme olanağı bulacağım.

Sözünü ettiğim sonuç herşeyin temel çıkış noktası olan sınıfsallıktır. Değişme sınıfsal plana yansıdığı ölçüde bir gerçekliktir ve sınıfsal plana yansıması ölçüsünde bir etkinliğe dönüşür. Üstelik sımfsallıkta oluşan ya da gelişen değişme de iki ayrı boyutta ele alınmalıdır.

Öncelikle belirli bir toplum kesitinde sınıfların birbirlerine çözülmeleri, dolayısıyla değişmeleri ölçüsünde, (Türkiye'de değişim bugüne değin bu açıdan incelenmiştir), sonra da sınıfların kendi bütünselliklerine bürünüp diğer sınıflarla aralarındaki fark çizgisini koyulaştırdıkları ölçüde (Türkiye'de soruna bugüne değin bu açıdan pek bakılmamıştır, oysa bugün yaşanan budur, bir yandan da).

Böylesi değerlendirmeleri, toplumsal bilimlerin yöntem bağlamındaki temel sorunsallardan olan zaman açısından ele aldığımızda, kısa dönemli (örneğin bir yıllık) verilere

bakarak yapmak son derecede güçtür. Çünkü sonuç çok net bir toplumsal etkinlikle belirlenmemişse, herşey bir «süreç» boyutunda takılı kalmış demektir ve bu o gelişimlerin henüz tamamlanmadıkları anlamına gelir. Bu sürecin ne zaman başladığı belli değildir; ne zaman sonuçlanacağı da kolay kolay kestirilemez, ama herşeye karşın toplumsal bilimlerin toplum biriminde herhangi bir işlevi varsa, o da bu verilerle, bu koşullarla bu sonuçları elde etmeye çalışmaktır. Öznelliğin kaypak ve güvenilmez gürültücülüğü nesnelliğin soğuk tartışmaya girmeyen bu nedenle de zaman zaman yenik düşmüş gibi görünmesine yol açan sessizliği karşısına dikilse de bu böyledir. Daha da korkunç yanı işin, bu tehlikeyi bile bile yola çıkmanızdır. Üstelik bir yıldan öbürüne akan çizgideki değişimleri iki yıla da bakan kişi olarak saptamak durumunda kalırsanız...

Evet, bir yılın öykü ve romanının değerlendirildiği, çerçevesinin böylesine net bir şekilde çatıldığı bir yazının başlangıcında bu tür bir girişe gerek olup olmadığım tartışanlara, aynı işi aynı sayfalarda geçen yıl da benim yaptığımı söylemem gerekecek. Dolayısıyla geçen yıl sorunlara hangi açılardan bakmışsam bu yıl da aynı gözlükleri kullanacağımı öncelikle belirtmek isterim. Buna karşın gözlerimi görmeğe çalıştığım büyük tablonun değişik noktalarına çevirmemi okuyucunun doğal karşılayacağını umuyorum. Bu ise değişmeyen gözlüklerimin getirdiği yöntem de aynı kalıyor demektir. Yani, değişen nesnel koşulları, değişimin içinde yer aldığı büyük arenanın başka başka noktalarına bakarak ama mutlaka bir öznellik merceğinden saptamağa çalışıyorum. Son bir noktayı daha belirtmeme izin isterim, yapılmış bir işin getirdiği yaşanmışlık deneyimine dayanarak söyleyeyim ki, hiç bir şeyden soyutlanamayan ve nesnelliği yorumlayan öznellik de son çözümlemede gene nesnellik tarafından belirlenmiştir.

Şimdi bıraktığım yere dönersem, şunu söylemem gerekecek: Türkiye'de yaşanan ve kısaca «değişim» diye tanımlanan kalıp 1950'lerde başlayan bir süreçtir, gerçekte. Toplum verdiğim tarihte hızlı bir sanayileşme çabasına girmiştir. Feodalite çözülmeye başlamıştır. 1960'larda ise söz konusu değişim köyden kente doğru gelişen büyük göç olayı ile belirginlik kazanmıştır. Somutlaşmıştır. 1970'lerde ise

sözünü ettiğim göçün sonuçları kendisini göstermeye başlamış, kentsoylu kültürün feodal kültür artıklarıyla birleşmemesi sonucu bir ara kütlür doğmaya başlamıştır. 1980 ler ise bu lumpenleşmenin etkilerini yaşamaktadır; değişik boyutlardaki gelişmelerine tanıklık etmektedir.

1981 yılının somut gerçekliğini hazırlayan son bir kaç yılın olaylarına bakılırsa, çok önemli bir özellik göze çarpacaktır. 1970'lerin sonuyla 1980'lerin başında kentsoylu (burjuva) kültürü bu ara sınıfların ne olduğunu, ne yapacaklarını anlamaya çalışmıştır. Bu nedenle de ara sınıfların kültürel etkinlikleri karşısında tepki göstermemeyi, yeğlemiştir, fakat ara sınıfların giderek yoğunlaşan etkileri, gelişmeleri, devinmeleri sonucunda kentsoylu sınıfın harekete geçmesiyle toplumsal etkileşim, dışsal görünüşüyle daha az renkli, fakat yakından incelendiğinde ise birbirini tamamlayıp bütünleyen oldukça çok renkli bir mozayik durumunu almıştır.

Kentsoyluluğun bu çabalara yani mimaride gecekondu, müzikte dolmuş ya da arabesk diye bilinen şarkılar ile gelişen ara sınıf kültürlerine karşın ilk tepkisi, bugüne değin alışıldığı üzere, kendi içine kapanmak, daha düşsel ve ülküsel bir dünyaya sığınmak, en azından bunu aramak olmuştur. Nihayet 1980 yılının roman ve öyküsünü incelerken soruna bu açıdan bakmıştım. Masala dönüştürülen öykü, mesele dönüştürülen şiir, «metne» indirgenen deneme ve eleştiri anlayışı ve herşeyin üstünde yazınsal yapıtı kendisini hazırlayan toplumsal koşullarla birlikte değil, yalnızca kendi bütünselliği içinde ve kendisiyle bağlı olarak alan düşünce dizgeselliği (sistematiği) bu davranış biçimine temel oluşturmuştur.

Böylesi bir tepki doğaldı çünkü kentsoylu yazar yerleşik kültürel değerlerinin sarsıldığını, zorlandığını görüyordu. O güne değin geliştirdiği bilinç kendi içinde kalmaya tutsak kılınıyor, dışarıya yansıdığı boyutuyla da değiştirilme, dönüştürülme «tehlikesiyle» karşı karşıya bulunuyordu. Böyle bir tablonun içinde kalan kentsoylu kökenli yazar giderek kendi içine kapanıyor, bunun sonucu olarak da kaçıp sığındığı ülküsel düşsel bir dünyayı dıştalamağa çalışıyordu. Kısacası bu kaçışın, bu kaçış perdesinin arkasına sığınmış örtülü yazıları birbiri peşi sıra yayınlıyordu.

Latin Amerika yazını, bu arada, yapılmak istenenin soylu örnekleri olarak sunuluyordu topluma; Türk okuruna.

Bugün 1981'in romanına ve öyküsüne bakarken gene aynı şeyleri görmek ve söylemek olası. Ne var ki aradan geçen bir yılla birlikte gelişen önemli bir farklılaşmanın da altını çizmek gerekiyor.

1981'e gelinceye değin Türk kentsoylu kökenli yazarın böylesi bir tavır içine girmesi çok bilinçli bir hareket olarak gelişmiyordu. Yer yer ve zaman zaman doğal bir tepki, «içgüdüsel» bir davranış olarak görünüyordu. Bunu kentsoylu sınıfın sessizliği ve dinginliğine bakarak çıkarmak da olası ama tümüyle de böyle bir tavrın bu sınıfsallığa egemen olduğu savlamak güç. Özellikle son bir kaç yıldır ürünlerini bol bol sergilemek olanağı bulan bir yazarlar kuşağının işin içine girmesiyle birlikte durum tümüyle başkalaşmış, dahası bir de geleneğe bağlanmıştır. Bu gelenek de, kuşkusuz burada ayrıntılarına girme olanağı yok, özellikle 1940'lardan sonra gelişen Batı kökenli ve yanlısı bir yazın anlayışının, bir tür aktarmacılığın boyunduruğu altında gelişmektedir. Düşünsel düzlemde Batılı değer yargılarıyla değiştirilmesi şeklinde de belirmektedir. Nitekim son bir kaç yılda verilen örneklere bakılırsa, söylediklerimin somut örneklerini bulmak da olasıdır. Üstelik 1981 yılı içinde Attilâ İlhan tarafından başlatılan ve Enis Batur'un verdiği yanıtla gelişen tartışma içinde, koyulan tavıra bakarak, kentsoylu sınıfın kendi kültürel etkinliğine sahip çıktığını, bunu dönüştürerek de olsa sürdürmek konusunda kararlı olduğunu söylemek olası. Kısacası, kentsoyluluk artık başlangıç sessizliğinden daha kararlı ve mücadeleci bir tavıra doğru değişmektedir. Kaldı ki bunu yalnızca sert bir polemik doğrultusunda değil, son derecede akıllı adımlarla geliştirmektedir. Lumpen kültürünü, işçileşmeye doğru gelişmesi doğal olan bu sınıfı kendi bünyesine alma şeklinde de özetlenebilir bu çabası.

Bir başka değişle, bu iki özelliğin yani doğal bir tepkiyle birlikte, bilinçli bir yeniden yönlendirme çabası üstüste çakışınca, ikinci aşamada kaçış yazını diye nitelendirdiğim yazınsal boyut tümüyle doğallığından soyutlanıp, çok bilinçli bir seçime dönüşmüştür.

Bu seçimi somutlayan örneklere gelince herşeyden önce, az önce de belirttiğim gibi, lumpen kültürün değer yargılarının horgörülmemesi aradaki buzların eritilmesi gösterilebilir. Bu nedenle, sözkonusu değer yargılarının köklü çözümlemeleri yapılmamakta, buna karşın o kültürün bağlamında gelişen müzik yeni bileşimlere taşınmakta, o kesimin gündelik dilini ören kavramlar, değimler, yazılı metne yansıtılmaktadır. Kısacası lumpenlik meşrulaştırılmak yoluyla eritilmeye çalışılmaktadır.

Yazın dolayısıyla roman ve öykü böylesi bir kalıba dökülmeye çalışılırken, yani hem bir kaçışın ürünlerini hem de Batı kökenli bir bakış açısının sonuçlarını tek gerçek olarak sunarken bir diğer yanda toplumcu gerçekçi yazın anlayışı, geçen yıl, biraz siyasal gelişmelerin, biraz da söz konusu gelişmeleri yeterince değerlendirememenin suskunluğunu yaşıyordu. Buna karşın geçen yılın roman ve öyküsüne yansıyan bir kaç örnek önemli bir gelişime tanıklık ediyordu. Neden olduğunu vurgulamağa çalıştığım «üzerine ölü toprağı serpilmişlik»i bir adım öteye taşıyabilen çok küçük bir iki örnekle toplumcu gerçekçi yazın başlangıçta tanımlamasını yaptığım yazın anlayışıyla arasında kesin uçurumlar olduğunu dile getiriyordu.

Kentsoyluluğun büyük bir kararlılıkla ve zaman zaman da hırçın bir mücadelecilikle bu yıl üstündeki tedirginliği, suskunluğu attığı bir dönemde toplumcu gerçekçi yazın bağlamında ürün verdiğini söyleyen ya da buna çalışan yazarlar iki önemli nedenden ötürü diğer yazın anlayışı doğrultusunda geliştirilmiş örneklerin gerisinde kaldılar.

Öncelikle toplumcu gerçekçi yazın anlayışını temellendirmeye çalışan kesimin kültür düzeyi, diğer kesimin çok daha gerisindedir. Bunu büyük bir açıklıkla ortaya koymak gerekmektedir. İkinci neden de, sanıyorum dergi ve kitap piyasasındaki durumdur.

1981'in roman ve öyküsü için söylenebilecekleri bütün bu etkenlerin yanyana gelmesiyle oluşan tablodan çıkarmak gerekecektir. Bu tablonun en önemli özelliği de bu yıl roman ve öykünün ortaya koyulan ürünlerden değil, zaman zaman niteliksiz ve amaçsız zaman zaman da kuramsal düzlemlerde sürdürülen tartışmalarla gündeme gelme-

sidir. Bunların birincisine örnek olarak Burhan Günel tarafından 1980 yılının birkaç ödüllü yapıtı, Adalet Ağaoğlu'nun Yazsonu romanı için söylenenleri göstermek olası. Günel, Ağaoğlu'nun bu romanını İngiliz yazarı Aldous Huxley'in Ses Sese Karşı adlı yapıtından aktardığını savlıyordu. Sorun büyüdü, hemen her kesimden kişiler tartışmaya girdiler, mektuplar, belgeler yayınlandı fakat sonuç her amaçsız başlayan işin sonucu, yani koskoca bir hiç oldu.

İkinci örnek de Fethi Naci tarafından başlatılan ve içiçe daireler şeklinde gelişen bir tartışmadan verilebilir. Fethi Naci önce, Türkiye'de roman bulunmadığını, ülkede ne kadar futbol varsa o kadar da roman olduğunu söyledi. Bununlā başlayan tartışma kendi içinde yoğunluk kazanıp devam ederken Attilâ İlhan, Uğur Mumcu'nun kendisiyle yaptığı ve birkaç gün süreyle Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan bir görüşmede önce romanı ele alıyor, fakat az sonra romana, daha doğrusu son dönem romanına yöneltiği eleştiriyi gerçekçi bir yaklaşımla tarihsel-toplumsal tabanlara oturtarak «aydın» kavramı üstünde yoğunlaştırıyordu. İlhan'la Naci arasında beliren fark, ilkinin sözlerini bir bileşim, bir bütünlük içine yerleştirmesine, toplumsal / tarihsel bir tabana oturtmasına karşın ikincinin duygusallığının önüne geçememesiydi. Bu nedenle Fethi Naci'nin sözlerine gösterilen yalnızca bir tepki olurken, Attilâ İlhan bir tartışma geliştiriyordu. Bu arada Fethi Naci İlhan'ın sözünü ettiğim görüşmede değindiği kimi noktalara takılarak bir yanıt verdi. Bu aşamada yeterince hazırlıklı olmadığı, somut yanılgılara rahatlıkla düştüğü anlaşıldı. Bununla birlikte Naci sözünü ettiğim tartışmadan birkaç ay sonra çıkan ve 1981'in, ne olursa olsun, en önemli bir kaç yapıtından birisi «Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme» adlı yapıtı için gerekli zemini hazırlamış oldu.

1981'in romanı ve öyküsü bu koşullar altında gelişti. Nicelik açısından bakıldıkta, gerçekten de önceki yıllara oranla bir düşüş görünüyordu. Nitelik yönünden yapılacak bir tartışmaya gelince ülkemizde sık sık başvurulan bir yöntemi biz de uygulayalım ve bu yıl dağıtılan ödülleri sergileyerek yapıtları bu satırların yazarına yansıdığı ölçüde tek tek ele alalım.

Roman Ödülleri
Madaralı: Oktay Rifat/Danaburnu
Yazko: Önay Sözcü/Öteki
May: Burhan Günel/Acının Askerleri — Hidayet Karakuş/Yağmurlar Nereye Yağar.
Abdi İpekçi: Hulki Aktunç/Bir Çağ Yangını
Türk Dil Kurumu: Verilmedi
Orhan Kemal: Verilmedi

Öykü Ödülleri:
Sait Faik: Verilmedi
Yazko: Verilmedi
Türk Dil Kurumu: Burhan Günel/Başka Bir Yaz
Sabahattin Ali: İzzet Yaşar/Dönüşü Olmayan Hikayeler
Gösteri Dergisi: Sevda Kaynar

II

Yılın belki de en güçlü, tutarlı, roman kavramı yönünden açılımlar getiren yapıtı **Attilâ İlhan**'ın yapıtı oldu. İlhan bir süredir sürdürdüğü, oylumlu yapıtlardan oluşan ve **Aynanın İçindekiler** genel başlığı altında toplanan, 1900'lerden bu yana gelişen toplumsal yaşantımızın da çözümlemesinin yapıldığı romanlarının üçüncüsü verdi, **Dersaadet'te Sabah Ezanları** ile. 1919'un işgal İstanbul'undan da kesitlerin sunulduğu yapıtın iki önemli özelliğinden birisi o dönemin Selanik'inin işlenmesi diğeri de İlhan'ın tarihsel roman ve roman dili konusunda getirdiği bakış açısı oldu. Hacimli bir roman mimarisi içinde önümüzdeki yıllarda da üzerinde önemle durulması gereken saptamalarda bulunuyordu, roman kuramı açısından.

Selim İleri, kuşkusuz son yılların roman konusundaki en önemli adlarından birisi. İleri'nin romancılığını da iki ayrı boyutta ele almak gerekiyor. İleri öncelikle romana geçmeden önce geliştirdiği öyküsünün bir damarını sürüyor, yazdığı romanlarda. İkinci bir boyut olarak da son yıllarda birbiri ardı sıra yayınladığı yapıtlarıyla altını çizmeğe çalıştığı bir birey anlayışını bu kez yayınladığı romanı **Yaşarken** ve **Ölürken** ile toplumsal bir düzleme yaymak istiyordu. İleri bilinen tipleri doğrultusunda geliştir-

diği romanında küçük kentsoyluluğun çözümlemesini yapmaya çalışıyor ne var ki bunu daha çok dışardan bakarak ve az önce sözünü ettiğim tartışmayı irdeleyerek, gerçekleştiriyordu. Öyküsünün sıcaklığını yer yer bulmak olasıydı ama büyük boyutuyla roman, kendisini aşamıyordu.

Aysel Özakın Genç Kız ve Ölüm adlı yapıtıyla adından çok söz ettirdi. Düzenlenen bir panelin konusu da oldu. Ama bunlar, Özakın'ın roman kuramı açısından bakıldığında önceki yapıtlarında geliştirdiği yanlışları bir kez daha yinelemesine engel değildi. Özakın yanlış bir bilinci yanlış bir roman mantığı ve mimarisi içinde vermeye çalışıyordu. Bu yönüyle de yapıt, 1981 yılı içinde adından söz edilmesine bakılırsa, yani bir oranlama yapılırsa en «tartışma götürür» yapıt olarak beliriyordu. Özakın'ın yazdıklarını, bu arada düşünsel boyutunu etkileyen birikimini yeniden gözden geçirmesi gerekiyor.

Burhan Günel son yıllarda kendi köşesinde yapıtlarını üretip, yayınlarken bu yıl birdenbire ön plâna çıktı. Ne var ki adının gündeme gelmesi kazandığı iki ödülden ötürü değil, Adalet Ağaoğlu'na yönelttiği suçlamalardan ötürüydü. Romanı, May Ödülü'nü kazanırken Türk yazınında daha önce de işlenmiş, Attilâ İlhan tarafından geniş bir soluk içinde incelenen bir kesiti Kurtuluş Savaşı'nı söz konusu ediyordu. Bu yönüyle, yani «rakipleri» açısından oldukça şanssız bir yapıttı. Bir de Günel'in «naif» yanıyla birleşince büsbütün sessizliğe büründü. Günel'in de bugüne değin getirdiği çizgiyi artık aşması, kendisini yenilemesi gerekiyor.

Yaşar Kemal yıllardır adından söz ettiren, kendisini her zaman gündemde tutmasını bilen bir romancımız. **Memet Fuat** Yazko Dergisi'nde yayınladığı bir yazıda Kemal'in bu yanının ve gelişimini yaşanmışlığın odağından yansıttı. Kemal hiç kuşkusuz, dile getirse de getirmese de bir belirli çaba içinde. Çok bilinçli bir şekilde, kendi değimiyle, «mit» yaratma savaşımı veriyor. Bunun için de artık yitip giden feodaliteye ağıtlar yakıyor. Bunu zaman zaman insanın binlerce yıldır değişmeyen huy özelliklerine göndermeler yaparak sağlamaya çalışıyor. Fakat bu denli «kurulmuş» bir kökenden kaynaklanması, bir aşamadan sonra diyelim

bir Faulkner olmaya çalışması bu yıl yayınladığı **Kimsecik**'i de bilinen Yaşar Kemal romanı olmaktan kurtaramadı.

Hulki Aktunç, bugüne değin öyküleriyle, öykülerindeki titiz dil işçiliğiyle tanındı, sivrildi yazın dünyamızda. Fakat bizde çok somut ve belirli bir gelişim çizgisi var. Öykücüler bir aşamadan sonra kendlerini romana geçmek zorunda duyumsuyorlar. Bu belki de kültür birikimlerinin bir sonucu. Ne ki ikisinde de aynı başarıyı sağlamak güç. Aktunç, ödül kazanan yapıtı **Bir Çağ Yangını**'nda kuşkusuz dil açısından, kurgu açısından kusursuz bir roman sergiliyordu. Buna karşın dile getirmek istediği şeyi bir aşamadan sonra yılın «modası» içinde vermesi, allegorik düzeyde geliştirdiği romanını çok net bir çıkmaza da sokuyordu. Bunlara karşın Aktunç'un çok büyük soluklu olmasa da çok «usta işi» romanlar yazacağı henüz bugünden belli oluyor.

Erhan Bener, adı çevresinde dolaşanlar (Türkiye'nin Dostoyevski'si) ne olursa olsun bu yıl yayınladığı yapıtı **Oyuncu** ile kendi gerisine düşüyordu. Kısır, kunt bir yapıttı Bener'inki. Açılımı olmayan, getirmek istediği şeyin ne olduğunu yazarının da bilmediği bir romandan sonra Bener ikinci bir kitap daha yayınladı. **Macellos da Vinci'nin Akılalmaz Serüvenleri.** Bu kez de Bener, gene son yılların modası «eğretileme» ile anlatıyordu anlatmak istediklerini. Çok büyük, artık toplumu eleştirecek aşamaya gelmiş bunu da «bayağı» yöntemlerle yapmak istemeyen bu yolla evrensele ulaşmak çabası içindeki bir romancının tavrı egemendi Benere. Ne ki ortaya çıkanın roman olduğunu tartışmak bile güç.

Yılın, yazarı açısından en umutsuz iki yapıtından birisi **Nazlı Eray**'ın romanı **Pasifik Günleri** idi. Pasifik Günleri'nde Eray, niçin yazıldığı bilinmeyen, ne söylemek istediği anlaşılmayan, romanın bütünüyle kurdukları organik bağın ne ve niçin olduğu kestirilemeyen bir dizi şeyi yanyana getirmişti. Öyküsünün ilginçliği ile ulaştığı konumun, belli ki, «faizini» yemek çabasındaydı. Öyküsünü kurup geliştirmekte kullandığı yöntemi bir gezinin abartılmış ve şişirilmiş izlenimleri olan romanına uygulamakla Eray açıkça kendi öyküsüne ihanet ediyordu.

Peride Celal'in romanı **Bir Hanımefendinin Ölümü** ise,

hiç kuşkusuz roman diye tanımlanamazdı. Eray'da olduğu gibi, Celal'de de yapılan son yıllarda ulaşılan konumu kullanmaktı. Ne ki dipten dibe birbiriyle olan bağlantısı sergilenen iki ayrı kesimin iki ayrı kadım anlatılırken Celal işin çok basitine kaçmıştı.

1981 yılı içinde roman alanında olumlu olumsuz önemi olan yapıtlar içinde durum buydu. Kendisini aşamayan (gerek nitelik gerekse nicelik açısından) eldekiyle büyük bir tevekkül içinde yetinen bir romandı bu. Yazının girişinde belirtmeye çalıştığım nedenlerin yanısıra konuyu doğrudan etkileyen ögeler gündeme getirilip tartışılmadıkça (üstelik bu da bir reçete olarak benimsenmemeli) sanıyorum bir süre daha bu durum sürüp gidecektir.

Türkiye'de her zaman romanın gerisinde kalmış olan öykü ise, belirli bir açıdan bakıldığında, bu yıl nerdeyse yapıt bile vermedi. Ortaya koyulanlar da kutuplaşmaları getirdi.

Öykü romandan daha sessiz ama bana kalırsa daha hareketli bir yıl geçirdi. Çeşitli dünya görüşleri arasında sesli sessiz herhangi bir etkileşim olmazken romanda, öykü çok sessiz bir şekilde ama «fiilen» ortaya koyulanlarla tarafların belirlendiği, öbekleşmelerin oluştuğu bir etkinlik konumundaydı. Kuşkusuz bu tanımlama yalnızca 1981 yılını değil, daha önce de belirttiğim gibi, 1981'i belirleyen diğer yılları da kapsıyor.

1981 yılının önemli yapıtları çok değildi. Bir yanda toplumcu gerçekçi yazın anlayışı ile oldukça bireyci bir kesiti başarıyla dengelemeye çalışan **Pınar Kür** vardı; diğer yanda bireye yönelik herşeyin yıkılıp gittiğini haykırmaya çalışan **İzzet Yasar**. Bir yanda sessiz, kendi halindeki **Burhan Günel** vardı, diğer yanda nereye yerleştirileceği kestirilemeyen **Sevda Kaynar**. (Kaynar Gösteri Dergisi'nin ödülünü kazandı. Bir tek öyküyle. Adını geçirmemin sebebi belirli ve beğenisine tartışmasız güvenilir bir seçiciler kurulunun bir «nesil» içinden kendisini seçmiş olması.)

Pınar Kür, adının çevresinde yoğun bir ilginin toplanmasını sağlayan bir kaç romandan sonra bu kez **Bir Deli Ağaç** adı altında topladığı öykülerini sundu okura. Sağlam bir yapıları olan, kendi iç dinamiklerini aşmaya çalı-

şan, yazarın araya girmesine pek gerek bırakmayan öykülerdi. Pınar Kür daha çok kesitler alıyor öykülerinde. Fakat bu kesitleri anlatmakla yetiniyor. Çözümlemeye çalışması öykülerini (sürdürecek mi acaba?) daha da ilginç kılabilir.

İzzet Yaşar Sabahattin Ali Öykü Ödülünü kazanan Dönüşü **Olmayan Hikayeler**'le yılın en ilginç yapıtını verdi. Özellikle «Herşey Umutsuzca Yeniden Başlar Gibi»de kesin bir söylem geliştiriyordu. Kendi yazarlık evreninde neyin nerede başlayıp nerede bittiğini böylece vurgulamak ister gibiydi. Gerçi Yaşar da son yılların bir çıkmazını yaşıyor ve öykülerini gereğinden fazla olarak Batı'nın imge ve kavramlarıyla örüyor ama sağlam bir kültür düzeyine yaslandığı da kesin.

Burhan Günel romanlarının bittiği yerden başlatıyor öyküsünü ya da öyküsünün bittiği yerde romanları başlayan bir yazar. Aralarında büyük ve güçlü bağlar var. Egemen olan ortak nokta ise Günel'in herşeyi kendisine yansıdığı ölçüde ele alıp yansıttığı belirli bir dönüştürme çabası içine girmediği. Günel'in çizgisi ne denli zayıf olursa olsun elinin altındaki kişilere büyük bir sevgiyle yaklaştığı açık ve kesin, **Bir Başka Yaz**'da.

Yılın yukarıda saptadığım noktalar açısından belki de en önemli öyküsü gerçekte çok bilinen ve artık alışılmış bir kalıbı ve düşünceyi zorlamasına karşın **Işıl Özgentürk**'ün Yazko Dergisi'nde yayınlanan öyküsü **Çetin** idi. Geçen yıl aynı yazı içinde Özgentürk'ün «toplumcu gerçekçi öykünün ne olduğunu değil ne olmaması gerektiğini gösterdiğini» söylemiştim. Özgentürk, tıpkı Yaşar gibi, (kuşkusuz değişik bir kanaldan) bu öyküsüyle bir tanımlama getiriyor. Bir sınır çiziyor. Belki de «günah çıkarıyor». (Özgentürk'ün öyküsünü doğrudan doğruya kendi içinde değil, daha doğrusu yalnızca Çetin adlı öykü olarak değil, bir genellemeye örnek olan tavrı açısından ele aldığımı da hemen ve önemle belirteyim. Bu açıdan Selim İleri'nin Gösteri Dergisi'nde yayınlanan **Denizkızının Öyküsü** adlı öyküsünü de çok önemsiyorum.)

1981'in roman ve öykü açısından çok başarılı geçtiğini söylemek, bu tabloya bakarak olası değil. Bunda ne bü-

yük payın yayınevlerine düştüğünü de bir gözlem olarak belirtmek istiyorum. Yazınımızın yeni kanlardan roman ve öykü alamında eksik kaldığını, bunun da zaman içinde somut bir tıkanma yaratacağı açıktır.

Yazımı geçen yılın önerisiyle «bağlı değerlendirmeler okurun görevi olsun» diye bitirirken 1982'nin roman ve öykü açısından bunu bir öneri olmaktan çıkarıp bir görev katma yükseltmesini diliyorum.

1981'DE EDEBİYAT İNCELEMESİ, ELEŞTİRİ, DENEME, ANI, GÜNLÜK

Konur ERTOP

1981'de edebiyat incelemesi dalının ilginç ürünlerinden biri Prof. Dr. Şükrü Elçin'in Halk Edebiyatına Giriş adlı yapıtı oldu. Tanınmış Halk Edebiyatı araştırmacısı bu yapıtıyla konuya adanmış bir yaşamın verimlerini bol örnekli, geniş kaynakçalı bir el kitabında özetlemiş bulunuyordu. Konu sergilenirken yalnız Osmanlı Türkiyesi kapsamında kalınmamış dilimizin ve Halk Edebiyatının bütün zenginliklerini yansıtacak biçimde edebiyatımızın tarihsel dönemleri, başka Türk lehçeleri, Azeri, Türkmen edebiyatları da söz konusu edinilmişti.

Halk Edebiyatıyla ilgili bir başka inceleme, Doç. Dr. Abdurrahman Güzel'in Kaygusuz Abdal adlı yapıtıydı. Kitapta XIV. yy sonu ile XV. yy başında yaşayan ünlü mutasavvıf-ozanla ilgili olarak tarihsel kaynaklardaki bilgiler özetleniyor, çağdaş incelemeler tartışılıyor, menkıbeleşmiş ve gerçek yaşamöyküleri tanıtıldıktan sonra geniş bir biçimde Kaygusuz'un yapıtları ele alınıyordu. Doç. Dr. Güzel, ozanın Divan'ını, Gülistan'ını, üç mesnevisi ile Kitab-ı Miglâte, Vücudname gibi mensur yapıtlarını, Dilgüşa ve Sarayname gibi manzum-mensur karışık yapıtlarını biçim, anlatım yönlerinden inceliyor ve içerdikleri tasavvuf görüşünü sergiliyordu.

Akademik çalışmalar arasında Dr. Bilge Ercilasun'un Servet-i Fünun'da Edebî Tenkit adlı incelemesi de yer almaktaydı. Dr. Ercilasun Servet-i Fünun dergisinde 1896 1901 yıllarında yayımlanan eleştiri yazılarını ele alıyor, derginin adıyla anılan ünlü edebiyat akımının konuyla ilgili

olarak bağlandığı kuramları, kullandığı yöntemleri, savunduğu görüşleri tanıtıyordu. Başlangıçta «Batı edebiyatında tenkid» başlığı altında verilen bilgiler yetersiz bir özet görünümündeydi. Ama asıl «Servet-i Fünuna kadar Türk edebiyatında tenkid» bölümünün eksikleri daha az bağışlanabilecek nitelikteydi. Ancak Divan Edebiyatında eleştirinin tür olarak değilse bile kavram olarak bulunduğunu öne sürdükten sonra daha doyurucu ayrıntıya girebilmek için herkesin gözünün önündeki gereçlerin bile yeterli olacağı kabul edilmelidir. Dr. Ercilasun'un kitabında kolay bağışlanamayacak eksiklikler vardır. Örneğin Ali Kemal için «hayatı ve edebi faaliyeti hakkında pek az bilgi elde edebildiğini» söylemektedir. «Sorbon Darülfünununda Edebiyat-ı Hakikiye Dersleri» ve «Edebiyat-ı Hakikiye Dersleri» yazarının Peyam-ı Sabah'taki yazı yaşamı, Damat Ferit Hükümeti içindeki siyasal etkinliği ve İzmit'te linç edilerek noktalanan yaşamöyküsünü ayrıntılarla veren pek çok kaynak vardır. Ali Kemal'le on dört yıl sürmüş bir yakınlığın izlenimlerini de Yahya Kemal, Siyasi ve Edebi Portreler kitabında geniş bir biçimde dile getirmiştir.

Bugünkü edebiyatımızın sorunlarıyla ilgili ve çok önemli olan bir incelemeyi kitaplığımıza Fethi Naci'nin kalemi kazandırdı. Yüz Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme adını taşıyan bu yapıt, bizde roman türünü başlangıcından günümüze değin gelen örnekleriyle konu ediniyor. Toplumumuzdaki değişmelerin romanımıza nasıl yansıdığını araştırıyor. Yazarın yapıtlar üzerinde yoğunlaşan dikkati ve sanat beğenisi bugünkü eleştirimizin hatırı sayılır başarılarından birini oluşturuyor. İncelemede roman sorunlarıyla toplum sorunlarının ilişkisi, roman kişileriyle gerçek yaşamdaki kişilerin benzerlik ve ayrımları, Türk romanında tipik kişilerin sorunu, anlatımda imgelerin kullanılması gibi noktalara yazarın getirdiği açıklamalar romanımızın genel görünümünü canlandırırken ilrdeki gelişmelere yön verecek nitelikler de gösteriyor.

Alpay Kabacalı'nın Türkiye'de Yazarın Kazancı (Tanzimattan günümüze edebiyat tarihimizin bir panoraması ve tarihsel akış içersinde yazarlığın ekonomik sorunu) adlı yapıtı edebiyat sosyolojisi bakımından önem taşıyan gereçler sunuyor. Bizde yazarlık mesleğinin sorunlarını de-

şiyor. Anılardan, soruşturmalardan, sözleşme metinlerinden yararlanıyor ve «telif ücreti» sorununu örnekleriyle gözler önüne seriyor. Yazarlık mesleğinin Türkiye'de nasıl bir çileli sorun olduğunu bir kez dc belgeler, rakamlarla göstermiş oluyor.

1978'in siyasal karmaşa ortamında kurşunlanarak verimli bir çağında yaşamına son verilen Bedrettin Cömert' in eleştiri yazıları, yakın arkadaşı Hasan Hüseyin tarafından Eleştiriye Beş Kala adıyla derlendi. Cömert'in yazıları eleştirinin bizde bilimsel çizgide gelişmesi için yöntemler araştırıyor. Bilgiyi dünya görüşü ve beğeniyle birleştirerek edebiyatımızın ürünlerine uyguluyor. Kitapta «Nazım Hikmet'in gerçekçilik anlayışı, İdeolojik gerilemenin sanatta sonuçları, Edebiyat eleştirisinde yöntem, İkinci Yeni Akımının şiirimizdeki işlevi, Yurdumuzda Marksçı yazın eleştirisinin durumu...» gibi yazılar Cömert'in eleştiride ulaştığı aşamanın ne kadar yüksek düzeyde olduğunu gösteriyor.

Selim İlerin'in Aşk-ı Memnu ya da Uzun Bir Kışın Siyah Günleri adlı yapıtı Halit Ziya'nın romanı üzerinde dikkat çekici bir çalışma. Bir incelemeden çok çözümleyici bir deneme, bir sanatçının kaleminden çıkmış bir yaratış ürünü. Okullarda zorla okutulan, konusu ezbere bilinen, TV filmi olduktan sonra ünü daha da yaygınlaşan Aşk-ı Memnu romanına kahramanların kişilikleri, sergilenen insan ilişkileri açısından yaklaşıyor. Anlattıklarıyla romancının ilişkilerini, anlatılanların arkasında kalan ve ancak başka bir romancının görebileceklerini sergiliyor.

Önay Sözer'in Yazko 1981 inceleme Büyük Ödülünü kazanan Anlayan Tarih (Dil-Tarih ilişkisi üzerine bir inceleme) adlı yapıtı dil ile tarihin ilişkisini ve bu ilişkide ortaya çıkan sorunları işliyor. Konuya yorumbilgisi açısından yaklaşan felsefeci yazar; filozof ve dilbilimci Johannes Lohmann'ın yorumbilgisini dil tarihine uygulayan öğretisini geniş ölçüde inceliyor. Bu öğreti açısından «Türkçenin insanlığın geliştirdiği konuşma-düşünme tarzlarından biri olarak evrensel bağlamını» gösteriyor. Sözer, bilimsel araştırmasını dilimizin güncel sorunlarına da bağlamakta. «Türkçedeki özleştirme girişiminin basit bir sözcük uydurma işlemi olarak görülemeyeceğini, bunun Türkçenin ken-

di özgün dil ve düşünme biçimine bir dönüş anlamına gelmesi gerektiği» sonucuna varmakta.

Münih Halk Yüksek Okulunda Türkçe öğretmeni Özgür Savaşçı'nm Dilsizin Dilinden (Dil Söyleşileri) yapıtı da dil sorunuyla ilgili. Dil devrimini konu ediniyor. Dilbilim üzerinde duruyor. Türkçenin türlü özelliklerini dile getirip yanlışsız, yeterli ve özleşmiş bir dil kullanımının koşullarını araştırıyor.

Gürkal Aylan'ın Ömür Biter Yol Bitmez (Taşıt edebiyatı-taşıt folkloru) kitabı minibüsleri, kamyonları süsleyen yazıları konu edinmekte. Derlediği bu sözleri; ayrılık, başkaldırı, çile/dert/umutsuzluk, dünya görüşü/değer yargısı, sevgi... gibi başlıklar altında bölümleyerek sunuyor: «Ayıranlar utansın, Adaletin bu mu dünya, Çaresizim arkadaş, Kanı kanla yıkama, Hayat sevince güzel...» G. Aylan kitabında verdiği zenğin gereci oluşturan toplum ve insan gerçekleri üzerinde durmakta. Kitabının ikinci bölümünde de taşıtlara ve sürücülere ait gerçeklerin edebiyatımıza nasıl yansıdığını örneklerle göstermekte.

Deneme türündeki ürünlerden biri Nermi Uygur'un Yaşama Felsefesi adlı kitabı. Bu yazılarda felsefe profesörü yazar daha önce Güneşle adlı yapıtında «Denemeci»yi tanımlarken anımsattığı deyimle bir yaşam filozofu/moraliste kimliğindedir. Yaşanmış olaylardan yola çıkarak doğaya, insana, topluma, düşünceye, sanata yönelen gözlemler ve tanılamalarla yaşantı sanatını belirlemektedir. Okurunu yolu yordamıyla akıl yürütmeğe çağırmakta, insan kardeşlerinin nitelikleri, davranışları, bilim-sanat-dil sorunları üzerinde düşündürmektedir.

Salah Birsel, üstüste yayımlanan iki kitabı, Paf ve Puf ve Halley Kimi Kurtarır'da gene yerli ve yabancı sanat, kültür, tarih kaynaklarına yönelmekte; ilginç olgular sıralamakta, bütünüyle kendine özgü bir anlatım kullanmaktadır. Bir denemesinde Demostenes'ten söz ederken kullandığı deyimle kendisi de anlattıklarına «alay ve saraka» tıkıştırmayı unutmamaktadır. Bunu gerçekleştirirken dilin olanaklarından, deyimlerden, deyimleri hatırlatan yeni söz örgülerinden, argoyu andıran kendine özgü bir sözlükten yararlanmaktadır.

Ahmet Oktay'ın Bir Arayışın Yazıları Bir Yazının Ara-

yışları kitabı deneme başlığıyla sunulmuştur fakat bunlar edebiyat incelemesi niteliğinde çalışmalardır daha çok. Yazma eyleminin niteliklerini, pek çok kişinin anlayıp sevdiği ozanların şiirlerini, kültürümüzün bugününü ve dününü konu edinmektedir. Ama okurun bu yazıları anlayıp kavraması zor olmaktadır. Yazar, Tanpınar ve anlatım sorunuyla ilgili denemesinde anlatımla ideoloji arasındaki bağıntıyı vurgulamıştır. Önsözde de «'yabancılaşma kuramı'nın yetersiz ve yanıltıcı olduğuna, 'hümanizmin' ise aldatıcı ve güçten-düşürücü olduğuna» inandığını açıklamış ve gene önsözde kendisinin «mutsuzluk ve sinizm»den uzak bulunduğuna işaret etmiştir. Şiirden söz eden denemesinde ozanın dilini de imgelerini de halkın özlemlerine bağlaması işçi sınıfının söylemi içinde yer alması gerektiğini belirten, kültür sorunlarıyla ilgili bir denemesinde başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi kitleleriyle kültürün, sanatın arası açılıyor diye yakınan yazarın kendi yazılarında bu ilkelere bağlanamaması, karışık, çapraşık, güç kavranır metinler vermesi bir çelişki sayılmalıdır. Ancak, sonuç yönünden Ahmet Oktay açık seçik bir dünya görüşüne bağlı olarak edebiyatımızın bildiğimiz evrelerine ve tanıdığımız metinlerine yaklaşmaktadır. Örneğin Tanpınar'ın imge yüklü fakat anlamı derinleştirici düzyazısı ile İ. H. Sevük'ün sadece yapay ve süslü anlatımı arasında benzerlik bulması gibi yargılarına katılmak mümkün olmasa da sabırlı bir okuru kitptan yararlandıracağı kuşkusuzdur.

Enis Batur'un Tahta Troya kitabı da deneme adını taşımasına karşın eleştiri kuramları ve uygulamalarıyla ilgili bir inceleme yapıtıdır. Okur yönünden ise tıkız ve karışık anlatımı yüzünden güç kavranacak metinlerden örülüdür. Batur'un kitabının ilk bölümü «Eleştirel bir yöntem için araştırmalar» adını taşımaktadır. Burada metinlerin okunması, kavranması, eleştirel çözümlenmesi bakımından yapısalcı yöntemin verileri sergileniyor. Herşey apaçık, aydınlık biçimde anlatılmıyor ama; alıntılar, göndermeler, karşılaştırmalar karmakarışık bir biçimde yapılıyor. Batur'un kitabına adını verilen ikinci bölüm daha ilginç sayılmalıdır. «Ece Ayhan şiiri üzerine, bir metin çözümlemesi» altbaşlığını taşıyan bu bölümde simgeler, dil özellikleri ve ozanın alıntıları çözümleyerek gizemli dünyasına

girmemize yardımcı olunuyor.

Deneme türündeki yapıtlardan biri de Mazhar Candan'ın Korkunun Gözbebekleri kitabıdır. Candan'ın yaşama, sanat ürünleri arasından baktığı görülmektedir. Şiirleri, resimleri konu edinmiş, onların gizlerini çözmeye uğraşmıştır. İnsanı, cinselliği, doğayı o yapıtlarla yorumlamıştır. Onun da açık, aydınlık değil söyledikleri. Ama onun konu edindiği sanatçılar da insanın içindeki kapalı noktaları, düğümleri, bilincaltı serüvenini konu edinen kişiler...

Çetin Altan'ın Gölgelerin Gölgesi kitabı bu anılanlardan bütün bütüne uzak bir anlatıma sahip. Kitabın üzerinde «anlatı» diye bir belirleme var. İçeriği ise anılar, portreler, deneme yazılarından oluşuyor. Çetin Altan siyasal fıkrayla kazandığı üne roman başarılarını ekledi. Yeniden fıkraya dönerken büyük okur kütlesi karşısında hergün yazmaktan gelen kolaylığı kullandı, bir yandan insana, topluma romancı gözüyle bakmayı, derinliğine yorumlayıp değerlendirmeyi başardı. Portrelerinde canlandırdığı kişileri sınıfsal konumlarına yerleştirirken kişiliklerinin düğümlerini de çözüyor. Günlük siyasanın altında yatan gerçekleri artık fıkra değil deneme diye adlandırılabilecek ve edebiyatı zenginleştirecek yazı ürünlerinde gözönüne seriyor.

Kerime Nadir Romancının Dünyası adını taşıyan kitabında yazarlık anılarını sergilemekte. 1930'ların bir genç kızının yazı dünyasına adım atışı, gazete tefrika romanları kaleme alırken basınımızla ilgili olarak gözlediği gerçekler, bu çoksatışlı sudan romanların filme çekilişleri sırasında yazarla Yeşilçam sinema çevrelerinin çekişmeleri anıların konularını oluşturuyor. Hıçkırık, Seven Ne Yapmaz, Samanyolu türünden romanları ve bunların yazarı çevresinde geçmiş olayları hiç merak etmeyecek edebiyat okuru için kitabın ilginç sayılabilecek bölümü, «Fırsat Düşkünleri» başlıklı sayfalardır. Burada yazar, Selim İleri'nin kendisine yönelttiği eleştirileri yanıtlamağa çalışmaktadır.

Fikret Madaralı'nın Tonguç Işığı adlı kitabı Köy Enstitülerindeki öğrencilik yıllarının anıları ve izlenimleriyle bu eğitim ve kültür hareketinin yaşanmış çizgilerini tazelemektedir.

Tomris Uyar'ın Sesler Yüzler Sokaklar kitabında 1976-1980 yıllarına ait günlük sayfaları yer almaktadır. Uyar

günlüğünde günlük yaşamını, evdeki, sokaktaki insanlarla ilişkilerini, sanat yapıtları karşısındaki izlenimlerini, sanatçıların dünyasını yansıtmaktadır. Sunduğu metinlerde ustalıklı bir anlatım ve dil beğenisi kendini beli etmektedir. Dile getirdiği anılar, gözlemler, insanlara, kentlere, yapılara ait tanımlamalar, saptamalar onun günlük yazarken öykücü olarak kazandığı başarıyı tutturduğunu gösteriyor.

Mazhar Candan'ın Günceden Eksiltmeler adlı yapıtında ise sanat yapıtları üzerine düşünceler, yaşamdan gelen etkiler, yoğunlaştırılmış izlenimler biçimindedir.

1981'DE ÇOCUK YAZINIMIZ

Emin ÖZDEMİR

Genel Görünüm

Varlık Yıllığı 1981'de çocuk yazınımızı o yılki durumunu ve verimlerini topluca değerlendirdiğim yazımı şu tümcelerle bağlamıştım:

«... Çocuk yazınımız, ülkenin genel yazını içinde ondan kopuk bir ada değildir. Genel sorunların çocuk yazınını da etkilemesi doğaldır. Altını çizerek vurgulamak gerekir ki bugünkü koşullar içinde kitap erişilmesi güç, pahalı, geniş yığınların para ayıramayacağı bir nesne durumuna gelmiştir. Pazarlardaki durgunluk ister istemez yazarların yazma ve yaratma gücünü, daha doğrusu iştahını da etkileyecektir. 1980, bu etkilenmenin büyümeye başladığı yıl olmuştu.

Bu durumun 1981'de değiştiği söylenemez. Tam tersine daha da olumsuz boyutlar kazanmıştır. Kâğıt fiyatlarına üst üste gelen zamlar, baskı ve dizgi giderlerinin artması kitap pivasasını derinden etkilemiştir. Doğal olarak çocuk kitaplarının basım ve yayımında nicel yönden bir düşüş olmuştur. Bu düşüşte 1979'un çocuk yılı olması dolayısıyla yapılan bir sürü abur cubur yayının da payı vardır. Kitabevlerinin vitrinlerini dolduran çocuk kitaplarının tükenmevişi, kimi yayınevlerini bu konuda daha ağırdan almaya yöneltti.

Geçen yıllarda olduğu gibi bu yıl Arkadaş Kitaplar, Can Yayınları Çocuk dizisini oluşturan Kardeş Kitaplar, Yalçın Çocuk Kitapları, Altın Çocuk Kitapları, Bük Yayın Dağıtım, Remzi Kitabevi Çocuk Dizisi... sınırlı da olsa çocuklar için kitaplar yayımlamıştır. Bunların arasına bu yıl değişik düşeyde değişik diziler hazırlayan, Çağdaş Yayıncılığın Çiz-

gili Yayınlar dizisi katılmıştır. Çizgili yayınlar mizah, uzay, çizgi roman, masal, bulmaca... gibi diziler oluşturmuştur.

Nicel yönden bir düşüşten söz edilebilir ama nitel açıdan değil. Çocuklar için yazılanlar dilsel ve içeriksel düzeyini korumuştur. Sayıca azlığına karşın ortaya konan ürünlerde bu yön açıkça görülmektedir. Çocuk dilinin devingenliğini yakalama, bu dile yaslanarak anlatımı biçimlendirme çocuklar için yazan yazarlarımızın, ozanlarımızın başat kaygıları oluyor. Öte yandan içerik yönünden de eğitimci gibi davrandıkları görülüyor. Çocukların bilincini uyuşturma, onları toplumdan kopuk, kendi değerlerine yabancılaştırma ya da salt gerilim içinde tutarak yırtıcı duygularına seslenme gibi bir tutumdan özellikle kaçınıyor yazarlarımız, ozanlarımız. Onları yaşadıkları toplumun öz değerleriyle tanıştırma, yüreklerinde sevginin tohumunu yeşertme, insanları sevme ve onların sorunlarına eğilme çocuklar için yazılan öykülerin, şiir ve romanların ana izlekleri arasında yer alıyor. Böylece izleksel (tematik) açıdan çocuk yazınımızda görülen gelişim bu yıl da varlığını korumuştur.

Çocuklar için yazmanın yetişkinler için yazma kadar önemli bir iş olduğu gerçeği iyicene benimsenmiştir artık. Şu da söylenebilir. Zaman zaman ortaya atılan «...çocuklar için ayrı bir yazın türü yoktur. Çocuklar için yazılan şiirler, öykü ve romanlar yetişkinler için yazılanlardan ayrı bir nitelik, ayrı bir yapı taşımaz...» savı yitiriyor geçerliğini gün güne. Bir kez çocukluk insan yaşamının belirli bir dönemidir. Bu dönem içinde dünyaya bakış ve onu algılayış gençlik ve yaşlılık dönemlerinden çok ayrıdır. İlgiler, gereksinimler için de böyledir bu. Çocukların dil dünyası, sözdağarcığı da ayrı özellikler taşır. Bunlar yabana atılamaz. Ancak bu demek değildir ki yetişkinler için yazılmış bir kitabı çocuklar sevmez, anlamaz. Yetişkinler için yazılmış nice kitaplar vardır ki çocukların da sevgilisi olmuştur: Don Quijote, Robinson Crusoe... gibi.

Şu gerçek iyice anlaşılmıştır ki çocuklar için başarılı yapıtlar verebilme öncelikle yazar olmayı gerektirir. Dili tanımayı, onu çocukların yüreklerinde titreşimler yaratabilecek biçimde kullanmayı gerektirir. Son yıllarda çocuk yazınımızda görülen asıl sevindirici yön, Aziz Nesin'den Fa-

kir Baykurt'a, Yaşar Kemal'den Güngör Dilmen'e değin yazarlarımızın bu alana da yönelmiş olmalarıdır. Bu bakımdan denilebilir ki çocuk yazınımızdaki asıl gelişim yazarların çocuklar için de yazmayı iş edinmiş olmalarıdır. Bu durum 1981 için de değişmemiştir. Kaldı ki yazı dünyasına yeni girenler, çocuklar için yazmaya yönelenler kendilerinden önceki deneyimleri değerlendiriyor, onların izlerine basarak, açtıkları yolu geliştirip genişleterek bu alanda yürüyorlar.

Kimi bankaların çıkardığı **Kumbara, Pamuk Çocuk, Yonca** gibi dergilerle iki büyük gazetemizin yönlendirdiği **Milliyet Çocuk** ve **Tercüman Çocuk** dergileri kendi çizgilerini bu yıl da sürdürdüler. Kestirmeden söylemek gerekirse 1981 çocuk yazınımız yönünden özgün, verimli bir yıl sayılmaz.

Çocuk yazınımızın kuramsal sorunlarını tartışan yazılar yönünden de çorak bir yıl oldu 1981. Ne yayımlanan ürünler üzerinde, ne de çocuk yazınımıza ülkemizin koşulları içinde nasıl bir devinim kazandırabiliriz gibi sorunlar üzerinde durulmadı hiç. Konuya ilgili dernek, kurum ve kuruluşlardan denilebilir ki eğilenler çıkmadı. 1979'da Dünya Çocuk Yılı oluşu nedeniyle gündeme getirilmiş birçok sorun sahipsiz kaldı, bunların üzerine gidilmedi. Sözgelimi çocuk kitaplıklarının sayısını artırma, bunları yaygınlaştırma, varolanları yeni çocuk kitaplarıyla donatma, uzmanlardan oluşacak bir kadroyla ülke ölçüsünde Kültür yada Milli Eğitim Bakanlığınca bir çocuk dergisi çıkartma, çocuk dili üzerinde değişik bölgelerde, değişik yaşlar üzerinden araştırmalar yapma, çocukların etkin söz dağarcıklarını saptama... 1979'da üzerinde durulan, eksikliği vurgulanıp yapılması istenen işler arasındaydı. Bunun gibi çocuklar için yazmayı yönlendirme ereğiyle seminerler düzenleme, çocuklar için yazılmış kitapları değerlendirme çalışmaları düzenleme de bir özlem olarak dile getirilmişti.

Çocuk Yılı'nın ardından unutulup gitti bu sorunlar. Ele alan, bunların üzerine giden de olmadı. Böylece ekinsel yönden çok önemli bu konu, sağır bir sessizliğe, devinimsizliğe gömüldü. Oysa kitabı sevdirme, okuma beğenisi kazandırma, öncelikle iyi yazılmış çocuk kitapları yoluyla gerçekleştirilebilir. Okumayı sevme, okumadan tat alma, gü-

zel yazılmış kitapları arayıp bulma çocukluk çağında insanlarımıza kazandıracağımız temel alışkanlıklardan biridir En az çocukların karınlarını doyurma sorumluluğu kadar önemlidir. Analara, babalara, bundan da öte Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarına düşen büyük bir görevdir bu. 1981'de bu görevin gereği gibi yerine getirildiği söylenemez elbette.

Dergiler

1981'de üzerinde durulmaya değer bulduğumuz çocuk dergilerini ana yönleriyle ayrıklara inmeden kısaca tanıtalım.

Tercüman Çocuk

Bankaların salt yaymaca (propaganda) ve tecimsel kaygılarla çıkardığı kimi dergileri bir yana bırakırsak çocuklar için yayımlanan iki büyük dergiden biridir **Tercüman Çocuk.** Sayfa düzeni, sayfalarında yer alan çizgi roman ve öyküler, dergiye sorulan sorular ve bunlara verilen yanıtlar, öykücükler, öğretici boyutlu yazılar çocukların ilgi ve gereksinimleri göz önünde bulundurulmadan hazırlanıyor. Pek öyle eğitim kaygısı çektikleri de söylenemez Tercüman Çocuk'çuların. Eğitim kaygısı gibi yazınsallık, çocuğun duygu ve düşünce evrenini zenginleştirme, geliştirme yönse mesi içinde de bulunmuyorlar. Söz gelimi:

İniş aşağı yuvarlanırken poyraz
Gene kokar öğretmenim
Bükük başakları yakıyorken yaz
Tane kokar öğretmenim.

Alın teri dökülünce toprağa hey!
Geceye, güne kokar
öğretmenim
Doğu Batı Kuzey Güney
Her yöne kokar öğretmenim.

dizelerini şiir diye sunuyorlar çocuklara. Komançi, Ormanların Korkusu, Altıncı Kıta... gibi çizgi romanların izleksel (tematik) yapısı da eğitsel yönden kimi soruları birlikte getiriyor.

Tercüman Çocuk'un ilginç bir köşesi de «Posta Kutusu» bölümü Burada «Nicin Hacca Gidilir?» sorusu, «bütün dünya süslerinden arınmış olarak, sadece iki beyaz bez içinde yapılan hac ibadeti, insan ruhunu berraklaştırması bakımından da dikkatte değer» türünden açıklamalarla yanıtlanıyor. İlginçliği bu köşenin ele aldığı sorulardan değil de dilinden geliyor. Çünkü bu köşede, daha doğrusu derginin tümünde kullanılan dil, Tercüman'ın savaş açtığı öz Türkçe söz değerlerinden oluşuyor. Sözgelimi, **yoğun, yararlı, sınav, araç, bağımlı, bağımsız, bağımsızlık, tepki, etki, genel, ilgi, özel**... Dil devriminin getirdiği bu yeni söz değerlerini bir yana bırakırsak, eğitsel ve yazınsal boyutlardan yoksun ürünlerle çocukları karşı karşıya getiriyor bu dergi.

Milliyet Çocuk

Ülkü Tamer'in yönetiminde tutturduğu düzeyi, Tarık Dursun K'nın yönetiminde de sürdürüyor **Milliyet Çocuk.** Tekdüzeliliğe düşmeme, sürekli arayış içinde olma, yaslandığı okur kesiminin ilgi ve gereksinimlerini gözönünde tutma derginin belirleyici nitelikleri olarak söylenebilir. Daha önceki yıllarda olduğu gibi 1981'de de çocuklar için yazan vazar ve ozanlarımızın bir bölüğü dergide gözüktüler: Oktav Akbal, Mehmet Sevda, Burhan Günel, Yalvaç Ural, Sulhi Dölek, İbrahim Örs, Abbas Çılga, Hasan Mercan, Yılmaz Gruda, Aydın Hatipoğlu, Nusret Dişo Ülkü, Hüseyin Yurttas. Osman Serhat, Güner Demiray, Hikmet Altınkaynak... gibi.

Oktav Akbal'ın övkülerinin yanı sıra dergide vayımlanan ve Mıstık'ın resimlendirdiği «Yeşil Evin Çocukları» adlı romanı hem dil hem de övküleme yöntemi yönünden çocukların hoşlanacağı nitelikler taşıyor. Şöyle başlıyor roman:

«Tosun... İlk bakışta herkes gibi bir çocuk. Her yerde görebilirsiniz benzerlerini... Yaramaz bir yumrucak işte! Ama iki özelliği var: Çalı gibi kabarık mı kabarık saçları, bir de göz alıcı renkli gömlekleri.»

Gösterimsel bir yöntem kullanıyor O. Akbal. Bunun icin de övkülemenin arasına zaman zaman kendisi giriyor: «İşte, göze çarpan gömleği, çalı gibi sert saçlarıyla kahrama-

nımızı tanıdınız. Tosun'un bir an önce büyümek için sabırsızlandığını da söylemeliyim. Büyüyünce serüvenlerle dolu bir yaşam sürecek, bütün dünyayı karış karış gezecek. Ama şimdi okuluna gidiyor ve Yeşil Ev'in üst katında, terzilik yapan annesiyle birlikte yaşıyor.»

Çocukların ilgi alanlarını kuşatan öğeler, arkadaşlık, oyun, yaşlıların iş ve uğraşlarına karşı duyulan ilgi, ana ve tabalarla olan ilişkiler Yeşil Ev'in çevresinde bütünleştirilerek romana ustaca sindiriliyor.

Oktay Akbal'ın bu güzel ve rahatça okunan romanıyla birlikte başka diziler de yıl boyunca sürüp gitti dergide. Bunlardan Evliya Çelebi'nin yolculuk anılarını içeren ve karikatürist Ferruh Doğan'ın resimlediği «Evliya Çelebi de Şaşmıştı» dizisini özellikle analım. Derginin özel bölümlerini oluşturan «Kırk Ambar», «Nasıl çalışır?», «Sağlık, tv, satranç, plak, sinema, tiyatro, kitap, pul», «Yeni Gazete», «Bilmece-Bulmaca» çocukların bilgi dağarcığını besleyecek, zenginleştirecek özellikler içeriyor. Bütün bunlara karşın vurdulu kırdılı çizgi romanların (Red Kit, Kan Kalesi, Pembe Panter Siyah Maskeli) ağır bastığını da bir eksiklik olarak belirtelim.

Yıl boyunca değişik, birbirinden güzel şiirler yayımlandı dergide. Bunlardan birini Yılmaz Gruda'nın «Aile Albümü»nden «Anne» adlı şiirini alıntılayalım buraya:

Bir arı-su'dur anne,
Sevgilerden, duygulardan damıtılmış.
Ne zaman incitse bir yerini taş,
Ne zaman yüreğini incitse yaşam,
İlkin o duvar içindeki çığlığı
İlkin o sağaltır bir çırpıda acını.

Kumbara

Türkiye İş Bankasının çocuklarımıza armağanı olarak çıkan Kumbara dergisi de yaymaca amacını aşan, çocuk yazınına yönelen yazarlarımızın ürünlerini değerlendirmeyi amaçlayan bir tutum izledi bu yıl. Ali Püsküllüoğlu, Mehmet Güler, Hale Kuntay, Kemal Özer, Mehmet Seyda, Süleyman Bulut, Aziz Nesin, Özgür Coşkun, Zühtü Bayar... vb. yazarlarımızın, ozanlarımızın kimi ürünlerine yer verdi.

Kemal Özer'in «Tasmalı Kedi» adlı çizgi öyküsü bu türün güzel örneklerinden biriydi. Ozanın dergide yer alan «Sis ve Aydınlık» Şiirini de yılın çocuk şiirleri arasında özgün örneklerinden biri olduğunu belirtelim. Hem dil örgüsü, hem söyleyişindeki tazelik yönünden güzel bir şiir «Sis ve Aydınlık». Sisin bunluğu altındaki birinin düşlerini yansıtan son bölümünü okuyalım:

Üst üste iki gün
gökkuşaklarını düşündüm;
göz alabildiğine uzanan kırları...
Bir tepeye soluk soluğa tırmanınca
kır çiçekleri de gelirdi ardımdan
sevdiğim bütün yüzleri görürdüm
dalınca bulutların kıvrımına.

Her yanı pırıl pırıl
bir dünyada yaşamanın
özlemini duyarak ürperdim;
ya her şeyin daha geniş
daha parlak, daha renkli olduğu
aydınlık kazanmazsa savaşı
ya sis dağılmazsa bir daha?

Ali Püsküllüoğlu'nun «Anadolu Söylenceleri» adlı şiirsel öyküleri de yılın güzel ürünlerinden biri oldu. Daha önce düzyazıyla öykü düzeni içinde işlediği bu söylenceleri bu kez şiirin olanaklarından yararlanarak yeniden ele almış Ali Püsküllüoğlu. Şiirin olanaklarından yararlanacam diye söylencenin bütünlüğüne, ayrıntısal zenginliklerine gölge düşürmekten özellikle kaçınmış. Kuru, tekdüze bir anlatıma düşmeden gerçekleştirmiş bunu. Sözgelimi «Yusufcuk» adlı söylencesinde ilkin zorba analığı, onun kocası ve üvey çocukları üzerindeki acımasız tutumunu çizdikten sonra, yitirdikleri oğlağı bulamayıp analıklarından korkarak eve dönmeyen, kendilerini «ya kuş ya da taş eylemesi» için Tanrıya yakaran, dilekleri yerine gelerek ikisi de kuş olan iki kardeşin öyküsünü anlatır. Şöyle sürer söylence:

Bir kuş vardır şimdi,
Geceleri hüzünlü bir sesle öter,
Uzaktan, ta derinden bir sesle,
«Gusguuuk... gusguuuk...» diye.
Orman köylerinde
bağlılık bahçelik yerlerde olur,
görenler azdır bu kuşu,
çok, çok güzel bir kuştur.
Adı, «Yusufçuk»tur

«Niçin bu adı
vermişler o kuşa?» derseniz, anlatır köylüler
size bu söylenceyi.

Kumbara'nın «Bir Yazar Bir Yapıt», «Ünlü Kişiler», «Ülkemizi Tanıyalım» ...gibi bölümlerinin de eğitsel yönden yararlı olduğuna değinelim...

Kitaplar

1981'in çocuk yazınımız açısından bereketli bir yıl olmadığını belirttim. Yayın dünyamızdaki genel durgunluğa koşul olarak çocuk yazınımızda da bir tıkanmanın varlığına değindim. Bu, yıl boyunca bir çocuk kitabı yayımlanmadı anlamına gelmez. Nitekim adlarını andığım kimi yayınevleri sayıca sınırlı da olsa çocuklar için kitaplar yayımladılar. Bunlardan izleyebildiklerimiz üzerinde de duralım kısaca.

Söğütler Ses Verince (Başaran, Arkadaş Kitaplar.)

Yazarlığın gizinin dilde, dilin olanaklarını ustaca kullanmada olduğunu bilen yazarlarımızdan Başaran. Ayrıca okunabilirliğin sağlıklı öğeleri saydığımız konunun can damarını yakalama, anlatımı dümdüzlükten kurtarma, okuyanda güzelduyusal bir tat yaratma gibi yönleri de çok iyi biliyor. Bunu, **Söğütler Ses Verince**'de görüyoruz açıkça. Önsözünde ne yapmak istediğini şöyle açıklıyor:

«Ben bu kitapta, «ayın-oyunsuz» bir dünya için savaşan kazmacının, Almanya'dan dönen işçinin, köyünde anasının babasının Almanya'dan dönmesini bekleyen bir çocuğun yaşamlarını anlattım, düşleri gerçekleriyle. Öyle bir ül-

keyi, paşa olan, ama adam olmayan, ayın-oyuna kapılan çojcuğun öyküsünü anlattım. Anlattım dedim ya, seveceğiniz biçimde şiirleştirmeğe çalıştım demek daha doğru.

Bahar gelince değişir dünya... Börtü böcek canlanır, su yürür ağaçlara. Bütün kış ölü ölü duran dallar çiçeklenir. Bütün düşler gerçekleşmiş gibi güzelleşir dünya. Bahar gelince çocuklar düdük yapar söğüt dallarından, söğütler ses verir... Bambaşka bir sestir bu. Dünyada tüm kötülüklerin sona ereceğini, «ayın-oyun»ların bittiğini, her şeyin her şeyin değişeceğini muştular.»

Masalları çağdaş içerikle donatıp şiirleştirirken söyleyişteki çevikliği hep koruyor Başaran; ağırlığa, hantallığa düşmüyor.

Yangın (Talip Apaydın, Yalçın Yayınları.)

Çocukların evrenini, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini çok iyi tanıyan bir yazarımız Talip Apaydın. Bu kitabında yer alan Tay Rüstem, İki Hüseyin, Yangın, Dr. Ayşe'nin Öyküsü, Ahmet Petrol Buldu, Boyacı Kâmil, Selman'ın Küfesi, Merdiven, Fahri'nin Buluşu... adlı öykülerinde çocukların evreninden değişik kesitlerle karşı karşıya geliyoruz. Onların düşleri, özlemleri, tutkuları, öfkeleri sıcak, yalın bir anlatımla dile getiriliyor bu öykülerde. Bunu yaparken çocuklara birer araç gözüyle bakmıyor Talip Apaydın. Çocukları seviyor, sevgiyle yaklaşıyor onların evrenine. Sözgelimi kırlarda, bozkırın o kavurucu yalnızlığında konuşma gereksinimi duyup da birisini bulamayınca kendi kendisiyle konuşma oyununa başvuran Hüseyin şöyle tanıtıyor kendini:

«Adım Hüseyin. Çankırı köylüğündenim. Bu yıl ilkokulu bitirdim. Kırlarda koyun güderim. Bizim buralar bozkır. Susuz, geniş topraklar. Tek yeşillik yok. Bahar yağmurlarından sonra her yer sararır, otlar kurur. Kızgın güneş ortalığı yakar kavurur. Bizim için zor günler başlar. Kırlarda tek başıma koyunları güderim. Yalnızlık ve sıcak, bir de susuzluk en büyük derdim. Bazan göklere bakar bağırırım, «kimse yok mu bu dünyada?» Yanıt alamam.

O zaman kendimle konuşurum. En yakın arkadaşım içimde. Ben ona söylerim, o bana söyler, birlikte düş kurarız.»

Öykülerde birinci kişili «ben»li anlatım biçiminden yararlandığı gibi üçüncü kişili anlatıma da başvuruyor Talip Apaydın. Ne ki birinci kişili anlatım daha ağır basıyor. Öte yandan çocukları doğal ve somut ilişkiler içinde ele alıyor, dış dünyalarını kuşatan nesneleri onların iç dünyalarını yansıtmada bir araç olarak kullanıyor. Kestirmeden söyleyeyim, **Yangın**'daki öyküler, çocukların severek, anadillerinin tadına vararak okuyacakları yaratılar. Özellikle de on on iki yaş arasındakilerin.

Ekmek Elden Süt Memeden (Yusuf Atılgan, Arkadaş Kitaplar.)

Masal, belirli yaşlarda çocukların en çok tat aldıkları türlerden biridir. **Ekmek Elden Süt Memeden** de iki masalından oluşuyor Yusuf Atılgan'ın. Öyle bir dudağı yerde bir dudağı gökte devlerin, Arapların içinde bulunmadığı masallar bunlar. Gerçekten alınmış öğelerle masalsı öğelerin ustaca emiştirildiği masallar bunlar. Öykümsü masallar da diyebiliriz. Bunu Yusuf Atılgan da söylüyor:

«1970 yılı güzünde ard arda yazılmış iki masal bunlar; iki arkadaş çocuğuna adandı. Çocukları olduğu kadar büyükleri de ilgilendirir sanırım. İkisinde de ninemin anlattığı masalların öğelerinden yararlandım. Özellikle 'Korkut'a Masal'da köyde tanıdığım gerçek kişilerden söz ettim. Böylece masal ve gerçekçi öykü öğeleri içiçe verildi. Bir arkadaş, Sarıbaş'a babalık duyguları ve davranışlarının yansıtıldığını söylemişti; doğrudur.»

Yusuf Atılgan'ın masallarındaki sürükleyicilik öncelikle onun kulandığı dilden, anlatımının sözcük ve tümce dokusundan geliyor. Öte yandan çocukların devinim gereksinimlerini karşılayan bir yapısı da var bu masalların. Düş kurma, kaçma, dövüşme, gücünü kanıtlama, gülme... hep bu devinim içinde düşünülebilir. Korkut'a Masal'da bunu açıkça görüyoruz. Hele bir masal öğesi olarak çocuğun lahananın içinde kalışı, lahanayı kesme konusundaki konuşmalar, katıra yem olarak verilişi... gerilim de yaratıyor. Ceren'e Masal'da ise sevgi ağır basıyor, sevginin insandaki yırtıcı yanları nasıl değiştirdiğini şiirsel bir dille işliyor Yusuf Atılgan.

Ekmek Elden Süt Memeden her yaştan çocukların tat alarak okuyacakları bir kitap...

Bir Gül Çocuk (Abdülkadir Budak, Can Yayınları.)

Sevgiyi insan soyunun temel gereksinimi ve en yüce silahı sayan ozanlarımızdan Abdülkadir Budak. Bunun için de sevgiyi yaymak, çocukların yüreğinde sevgiyi yeşertmek istiyor şiirleriyle. Acılara sevgiyle dayanabileceğimize, sevgiyle karşı koyabileceğimize inanıyor. Kitabının başında çocuklara seslenirken şöyle diyor:

«... Yarasalar ışığı, insan da karanlığı sevmez. Biz insanız. Bir tutamcık ışığı evrensel boyutlara ulaştırmak bizim elimizde. Sevmekle güzel günlerin geleceğine inanmakla, acılara direnmekle mümkün olacaktır bu. Görüyorsunuz sizlere sunduğum bu yapıtımın adına **Bir Gül Çocuk** dedim. Gülmek acılara direnmenin somut bir anlatımıdır. Yapıtın adı, öteki anlamıyla, çocuğun koklanması, kollanması gereken bir gül olduğunu çağrıştırıyor. Gül, kendini dikeniyle korurmuş. İnsan da sevgisiyle. Siz güldükçe, siz sevdikçe dünya daha güzel ve yaşanılır olacak. Sizlere acı çektirenler de, kötülüğün erdemlik olmadığını anlayacaklar.»

Abdülkadir Budak, şiirlerini sevginin özsuyu ile yeşertiyor. İletisi açık, aydınlık şiirler... Örneklendirelim «Pay» adlı şiiri ile bunu:

Fitilsiz lamba neyse
Umutsuz insan oymuş
Yüreğine sevgi koyan
Aşar nice milyon yokuş

Kuş, kafesi sevmiyor
Kokusuz gülü bahçıvan
Gerçek insan olmaz ki
Bir sevinci paylaşmayan

Çınar Dede (Hüseyin Yurttaş, Bük Yayın Dağıtım.)

Bu uzunca öyküsünde Hüseyin Yurttaş, bir çınarı konuşturuyor. Onun ağzından kimi boş inanç ve düşlere saplanıp kalmış, yazgılarına baş kaldıramayan sıradan insanların öyküsünü anlatıyor. İnsanların, özellikle de köylü kesiminin doğaüstü inançlara sığınma yönsemesini yansıtmayı deniyor:

«Deprem onları perişan etmişti. Tüm yakınları öldü-

günden köyde durmak istemiyorlardı. Amaçları uzaklara gitmekti. Ama sert kışta yollara düşmek akıllıca bir iş değildi. Zorunlu olarak kışı burada geçirdiler. Sonra da göçüp uzaklara gittiler. Bu barınağın ağaçtan çatma duvarlarının altına koydukları taşlardı başıma bu işleri açan. Köylüler onları bir yatır mezarının çevresindeki taşlar sandılar. Bu taşların üstünü örüp çevirdiler. Yıllar geçtikçe bu inanç pekişti. Derken buraya bir de türbe yaptılar. Ondan sonra da gelen geçen mum yakıp para yapıştırmaya, benim gövdeme çivi çakıp bez asmaya başladı. Oysa kendilerini hep akıllı sanırlar! Hiç buraya asılan bezle, yapıştırılan parayla insanlardaki hastalıklar geçer mi? Çocuksuzların çocukları olur mu?»

Çınar Dede, başka düşler de uyandırır yöresindeki köylülerde. Kitapta bu düşler olaylara dönüştürülerek verilir. Olayların örgülendirilişindeki başarı anlatımda görülmüyor pek. Sık dokulu, sıcak bir söyleyişten zaman zaman uzaklaşıyor Hüseyin Yurttaş. Sözgelimi, «Güneşin son ışıkları, karşı tepelerden de ayrılmak üzereydi. Biraz sonra güneş, dünyamızın bu yüzünden ayrılacaktı.» gibisinden tümcelerle karşılaşıyoruz.

Mektup Arkadaşları (İpek Ongun, Altın Kitaplar.)

Mersin'in Menteş köyünden Şerife ile İstanbul'dan Nilgün Baran arasındaki mektup arkadaşlığını konu alıyor bu roman. Ne ki çocuk dünyasının içtenliğinden uzak, özentili, yapay bir anlatıma yaslandığı için de gerçeklik, olabilirlik duygusu yaratmıyor. Mektuplardaki betimlemeler, açıklama ve öykülemeler doğallıktan oldukça uzak. Basmakalıp betimler içinde gelişen, serpilen çocukları ve bunların dostluğa dönüşen mektup arkadaşlığını izliyoruz. Bu basmakalıplığı örneklendirmek için romanın girişinden birkaç tümce alıntılayalım buraya:

«Şerife'nin köyü Menteş, Mersin'e tepeden bakan şirin, yemyeşil bir köydü. Sağ tarafı sıra sıra bağlardan, sol tarafı ve Toroslara bakan arka bölümü, portakal ve limon bahçelerinden oluşuyordu. Köyün tam karşısına gelen bölüm, denize ve Mersin kentine bakıyordu. Kent buradan beyaz yapıları ve palmiye ağaçlarıyla insana huzur veren bir görünüm sergiliyordu. Aynı manzara geceleri kentin,

limanın, limandaki gemilerin ışıklarıyla neşeli bir güzelliğe bürünürdü...»

Gerçekten ve yaşamdan kopuk olaylar, olgular yetişkinlere de, çocuklara da bir şey vermez. Bu yönden **Mektup Arkadaşları** adlı yapıtın çocukların severek, tat alarak okuyabilecekleri bir kitap olmadığı rahatça söylenebilir.

Horozlu Ayna (Demirtaş Ceyhun, Arkadaş Kitaplar)

Kitapta üç öyküsü var Demirtaş Ceyhun'un. İlk öykü «Horozlu Ayna» adını taşıyor. Behçetle, onu delisine seven küçük Ali'nin yaşamından bir kesit sunuyor. Küskünlükler, barışmalar, suçlamalar çocuk ruhunun eyleme dönüşerek somutlaşması biçiminde çıkıyor karşımıza. Bu da öyküyü durukluktan kurtarıyor, bir akışkanlık bir devinim kazandırıyor ona.

İkinci öykü, «Güngör Amca, Köpek Balığı ve Deniz» adını taşıyor. Sevgiyle öfkenin çocuk ruhunda yarattığı dalgalanmaları, küçük Mustafa'nın Güngör Amcaya duyduğu sınırsız sevgiyi, onu yutan denize karşı içindeki deniz sevgisinin denize karşı kopkoyu bir öfkeye dönüşmesi, Güngör Amcanın onu çağıran sesi, bu sese uyarak denize açılmasını sağlıklı bir olay örgüsü içinde veriyor Demirtaş Ceyhun. Bu olay örgüsünün gerektirdiği dipdiri bir anlatımla gerçekleştiriyor bunu:

«Beşinci günmüydü, altıncı gün mü? Gece yatağına uzanmış tam uyuyacakken, sanki bir ses duydu. Güngör amca, kendisine sesleniyormuş gibiydi. Uzaktan uzaktan kendisini çağırıyordu. Yekindi kalktı yataktan. Ellerini gözlerinin iki yanına siper edip burnunu cama dayadı, uzun uzun baktı. Ama zifiri karanlıktı ortalık. Bir şeyler göremedi.»

Üçüncü öykü «Yılanı Öldürmek» evrensel bir gerçeği anlatıyor bize: Dünyamızın sınırını çizen, bizi çevremizdekilerle eşitleyen güç dilimizde gizlidir. Bu gerçeği çocukların dünyasında somutlamaya çalışıyor Demirtaş Ceyhun. Mardin'den büyük umutlarla Adana'ya göçen bir ailenin Türkçe bilmeyen çocukları Ali'nin dramını ustaca çiziyor. Evde kapanıp kalmanın, kendi kendine yetememenin, çevresindeki çocuklarla arkadaşlık ve iletişim kuramamanın bunungunluğunu gözlemci bir gerçekçilikle yansıtıyor.

Horozlu Ayna, çocukların seveceği, ilgiyle okuyacakları yapıtlardan biri. Diliyle, yaslandığı ve yansıttığı duygularla ilginç bir yapıt.

Kahveci Güzeli (Abdülkadir Bulut, Kardeş Kitaplar)

Ozan Abdülkadir Bulut, bu yapıtını çocuklara sunarken şöyle sesleniyor onlara: «Sevgili çocuklar, sizler için yazdığım **Kahveci Güzeli**'ndeki şiirler, aslında sizin hayatınızdan fışkırmıştır. Onları topladım, ince eleyip sık dokuyarak sizlere şiir olarak sunuyorum. Belki bu şiirler gözlerinizin rengini değiştirmeyecek ama, güzel yurdumuza, güzel dünyamıza bakış biçimlerinizi kesinlikle etkiliyecektir. Amacım da budur zaten.»

Çocuklar için yazdığı bu şiirleri belirttiği amaç doğrultusunda oluşturuyor Abdülkadir Bulut. Ne ki bunu yaparken şiirin yasalarına bağlı kalıyor. Kuru, düşünsel boyutu ağır basan, öğütçü ya da söylevci şiirler söylemekten özellikle kaçınıyor. İmgesel ve çağrışımsal yönü ağır basan şiirler söylüyor. Şiirlerin izleksel haritası içinde özgürlük, eşitlik, sevecenlik, kardeşlik ve dostluk, yardımlaşma, barışseverlik ...gibi kavramlar yer alıyor. Kitaptaki şiirlerden birini, «Çiçekle Böcek» adlısını okuyalım:

Çiçekler var ovalık yerlerde
Sular geçer yanıbaşlarından
Ve güneşi gözleyerek büyürler
«Uç uç» böcekleri konsa üstlerine
Boyunlarını eğiverirler

Çiçekler var kayalık yerlerde
Bir avuç topraktır kökleri
Gökyüzünü süzerek açılırlar
Arılar konsa üstlerine
Bal verirler

Şimdi Okullu Olduk (Cafer Özkan, Bük Yayın Dağıtım)

Çocuk yazını içinde en güç türlerden biridir anı. Cafer Özkan, kitabının arka kapağında bu kitabın anı türünde yazıldığına değinerek şöyle diyor:

«**Şimdi Okullu Olduk,** bir ilkokul öğrencisinin anıları-

dır. İlkokul öğrencisi Mahmut, okulunu, öğretmenlerini, arkadaşlarını anlatıyor bize. Okulda olup bitenleri eleştirici bir gözle, iğneleyici bir dille anlatıyor.»

Çocuk gözlemlerine yaslandığı, salt birinci kişili anlatımla biçimlendiği için besbelli bu kitabını «anı» türüne yerleştirmiş ya da öyle saymış yazar. Gerçekte bunlar bir okul öğrencisinin okul yaşamından alman kesitler. Öyküleştirilmemiş gözlemler. Olayları, olguları, çevresini, öğretmen ve arkadaşlarını eleştirel ve iğneleyici bir tonla anlatıyor bize. Ne ki yeterince başarılı olamıyor, daha doğrusu tam bir olabilirlik, gerçeklik duygusu uyandırmıyor. Sözgelimi okul koruma derneğine yardım toplamayı eleştirmek için Cafer Özkan şöyle konuşturuyor kahramanını:

«Sıra bize gelmişti. Babam nüfus cüzdanımı, resimlerimi, hükümet doktorundan aldığımız kâğıtları verdi. Müdür yardımcısı bunları inceledi. Sonra birtakım şeyler sordu. Önündeki deftere yazılar yazdı. Babama imza attırdı. Sonunda:

— Yardım olarak ne vereceksiniz? diye sordu.

Babam evdeki babam değil sanki. Şaşırmış konuşamıyor. O yaşımda bile utandığını anladım.

— Valla hocam, pek fazla param, dedi babam.

Müdür yardımcısı kaşlarını çattı:

— Ama olmaz ki, bakın sizden öncekiler beşyüzer lira verdiler.

Babam elini cebine soktu. Uğraşır çıkmaz eli cebinden. Müdür yardımcısının gözü babamın elinde:

— Kaç liralık keseyim? diyor.

Bir şey kesilecek ama ne kesilecek anlamıyorum.

Babam bir yirmi lira çıkardı. Adam gülmeye başladı:

— Olur mu? Yirmi liraya ben kalemi elime alıp da makbuz kesmem.

Haa, demek ki kesilecek şeye «makbuz» deniyor.

Babam:

— Hocam, üstümde bu kadar var. Şimdilik bunu alın hele, diye yalvardı.

— Bu işin pazarlığı olmaz dedi. Hiç değilse yüz lira verin. Hem beni daha çok uğraştırmayın. Bakın başka bekleyenler var.»

Bunlar yaşanan gerçekler kuşkusuz. Ne ki bunları ol-

duğu gibi saptama ve yansıtma neyi verir çocuklara. Önemli olan yaşam gerçeği ile yazınsal gerçekliği kaynaştırmak. Cafer Özkan'ın anlatımında eksik olan da bu.

Üç Mumlu Şamdan, (Refik Halid Karay'dan yalınlaştıran Tülkân İlem, Arkadaş Kitaplar.)

Alpay Kabacalı kitabı ve Refik Halid Karayı' tanıtmayı amaçlayan yazısında şöyle diyor: «Elinizdeki kitabın en önemli özelliği 'kültür değişimi' dediğimiz olguyu, toplumun gelenek, görenek ve yaşayış değişikliklerini ayrıntılarıyla anlatan bir yapıt (belki de ilk Türk yapıtı) oluşudur.»

A. Kabacalı'nın bu saptavımı doğrudur. Yapıt Refik Halit Karay'ın **Üç Nesil Üç Havat** adlı yapıtından yalınlaştırılmıştır. Sultan Aziz, Sultan Hamit dönemleriyle Cumhurivet döneminin ilk on on beş yılı tarihsel zaman olarak secilmiştir bu kitapta. Okurlar toplum yaşamındaki gelismeleri, değişmeleri üç zaman dilimi içinde somut bir biçimde tanıvabilirler. Özellikle ortaokul düzeyindeki öğrencilerin tadına vararak okuyacakları bir kitap. Sözgelimi Sultan Aziz döneminde cocukların eğitiminde egemen olan öğeler şöyle savılıp dökülür:

«Kundakla başlavan somut sıkıntı, eğitim sistemivle ruhsal sıkıntıva dönüşerek sürer gider. Önce bedeni tutukludur sonra da ruhu. Korkutmak... İste eğitimin temel taşı. Ümacı, hamam anası, carşamba karısı, gulvabani, kesik baş, cin, peri, cadı, şeytan, evliva gibi düssel tiplere, padisah, zantive, cellat, zindancı, bekci baba, sokakta gezen zararsız ruh hastaları, 'babası tutan' zenciler, akıl hastanesinden bosanan deliler eklenince çocuk için dünva üzerinde anasının, dadısının eline yapışmadan, kendi kendine adım atma olanağı kalmaz. Çocuk sanki bir şehirde yaşamaz.»

Bu görünüm daha sonraki dönemlerde değişir. Yaşamın öteki kesimleri için de böyledir bu. Kitap bu değişimlere avna tutmaktadır.

Üveylkler Göcerken (Abdülkadir Bulut, Remzi Kitabevi).

Bir sevginin, doğa ve kuş sevgisinin romanını yazmış Abdülkadir Bulut. Selim'in dünyasında ağır ağır oluşan,

giderek onun yaşamında önemli bir yer tutan üveyik sevgisinin, davranışlarına nasıl yön verdiğini görürüz. Üveyikleri vabanıl kuşlara, acımasız avcılara karşı korumak için Selim'in içtenlikli girişimlerini izleriz. Öyle okurları gerilim içinde tutan, onların soluklarını kesen olay örgüsü yok bu romanın. Yumuşak, geçişimleri doğal bir olay örüntüsü var. Dili de içeriğine uygun; yer yer duygusal tonu ağır basan niteliklerine karşın:

«... Avcı Süleyman bir gece düşünde, bir üveyik sürüsünün önce gök yüzünde döndüğünü, sonra evinin pencerelerinin demirlerine konduklarını gördü. Tümünün de gözlerinde yaş vardı. Bozca bozca olan tüyleri, dökülecek gibiydi. Halsiz mi halsizdiler.

İçlerinden anaç bir üveyik, Avcı Süleyman'ın yastığının bir ucuna geldi. Usulca, uyumakta olan Avcı Süleyman'ın kulağına 'N'olursunuz bizi vurmayın' dedi.»

Çocukların severek okuyacakları bir kitap **Üveylikler Uçarken.**

Yumurtadan Çıkan Öğretmen (Muzaffer İzgü, Remzi Kitabevi)

Kitapta, M. İzgü'nün yedi öyküsü yer alıyor: «Yumurtadan Çıkan Öğretmen», «Beden Eğitimi Dersinde», «Sarı Zarf», «Bir Oynasam, Bir Oynasam», «Temsil», «Bir Karakaçanımız Vardı», «Kargayla Dostluk». Öykülerin tümü de yaşamın somut gerçekleri üzerine kurulmuş. Bu somut gerçekleri çocuk duyarlığıyla besleyerek öyküleştiriyor Muzaffer İzgü. Kitaba adını veren öyküde öğretmenini pazarda yumurta satarken gören ve bundan sınırsız bir acı, bir eziklik duyan çocuğun yumurtadan nasıl tiksindiğini görüyoruz. Okurken bir burukluk çöküyor insanın içine. Karamsarlığa, umutsuzluğa yol açan bri burukluk değı lbu. Eleştirel bir bakış da diyebiliriz.

Beden Eğitimi Dersinde olsun, Sarı Zarf ve Öteki öykülerde olsun bir gerçeği çok iyi gözlemlemiş ve yakalamış M. İzgü: Çocuklar da en az yetişkinler kadar yaşam olayları, haksızlıklar ve umarsızlıklar karşısında düşünür. Bunlara kendilerince anlam yüklerler, bunlardan acı duyarlar. Bu gözlemden yola çıkmış M. İzgü. Öyküleri buruk. Ne ki karamsar değil. Çocuk kahramanları da düşünen,

yaşamı değiştirme özlemi içinde bulunan türden. Bu yönleriyle Muzaffer İzgü'nün bu yapıtı 1981 yılında yayımlanan en başarılı ürünlerden biridir.

Ovadaki Şenlik (Celâl Özcan, Remzi Kitabevi)

Doğa, doğadaki yaratıklar, karıncalar, çekirgeler çocuk dünyasının ana ilgi alanlarından biridir. Çocuk yazının temel klasikleri arasında yer alan yapıtlardan bir çoğu doğayla, doğanın güzelliklerini görme ve tanımayla ilgilidir. Sözgelimi ünlü Alman yazarı W. Bonsels'in «Arı Maya'nın Başından Geçenler» adlı masalı bunlardan biridir. Celâl Özcan'ın romanı da uzaktan uzağa Arı Maya ile akrabalığı olan bir yapıt. Bir masal örgüsü içinde Kınalı Karmca'yla arkadaşı Cingöz'ün dünyanın güzelliklerini sergileyen gezilerini okuyoruz. Bitkilerin, çiçeklerin kuşların evrenine uzanıyoruz.

Celâl Özcan'ın anlatımı da devingen. Betimlemelerde olsun, öyküleme ve açıklamalarda olsun durukluğa düşmüyor. Tümce örgüsünü çeşitlendirme, sözcük savurganlığından kaçınıp söyleyişini yoğunlaştırmayla gerçekleştiriyor bunu. Özellikle ünlem ve soru tümcelerini anlatının akışını geliştirme işleviyle kullanıyor. Bu da okunurluğunu artırıyor kitabın.

Arkadaşım Dede (Sulhi Dölek, Remzi Kitabevi)

Küçük bir çocukla yaşlı bir adam arkadaş olurlar mı? Olursa nasıl bir arkadaşlıktır bu? Sulhi Dölek'in romanı böyle bir durumu yansıtıyor. Bir Anadolu kentin'den babasını görmeye giden küçük Altan'la oğlunu görmeye giden yaşlı bir adamın yolculuğunu anlatıyor. Yol boyunca birbirlerine içlerini döküyorlar, zaman zaman birbirlerini sevecenlikle karşık bir sorgulamadan geçiriyorlar. Böylece aralarında sevgiye dayanan bir dostluk doğuyor.

Sulhi Dölek, dokuz yaşındaki Altan'la yetmiş yaşındaki yaşlı adam arasında oluşan arkadaşlığa sevgiyle yaklaşmış. Bir yol arkadaşlığının sınırını aşan birbirlerinin kaygılarını, dertlerini, özlemlerini paylaşan bir dostluğun öyküsünü yazmış. Bu arada yaşlı adamın ağzından kimi gerçekleri de dile getirmeye çalışmış. Betimlemelere fazla yer vermeyişi, karşılıklı konuşmalara anlatımını yaslandırışı,

çevrenin sürekli bir değişim içinde oluşu kitabın okunurluğunu artıran etkenler olarak söylenebilir.

Uçan Kleopatra (Fikret Arıt, Remzi Kitabevi)

Uçma, özellikle ilk gençlik döneminin ana özlemlerinden biridir. Fikret Arıt, **Uçan Kleopatra** adlı yapıtında böyle bir özlemle yanıp tutuşan gençlerin öykülerini, uçma girişimlerini, bu girişimlerini gerçekleştirmek için karşılaştıkları güçlükleri, bunları yenme çabalarını anlatıyor. Yaşam-öyküsel ve gerçekçi bir yanı var anlatılanların. Bu da bilgilendirme yönünü ağırlaştırmış kitabın. Okur, planör nedir? Nasıl yapılır? Nasıl uçar? Türkiye'de ilk planör nerede ve nasıl yapılmıştır? Planör yapma ve yarıştırma tutkusu içindeki gençlerin uçma istemleri ve özlemleri onları nasıl davranmaya zorluyor? Bunlar ve bunlara benzer soruların yanıtlarını buluyor. Ne ki öyküsel bir örüntüye ve yapıya dönüştürülerek veriliyor anlatılanlar. Bu da F. Arıt'ın romanını didaktik, ansiklopedik bir duruma düşmekten kurtarıyor. Yer, zaman, kişi... gibi öğelerin gerçekten alınmasına karşın bunlara yazınsal bir tat kazandırmaya çalışmış Fikret Arıt. Ortaöğretim çocuklarının severek okuyacakları bir kitap **Uçan Kleopatra**...

Bir Soru İki Yanıt

Çocuklar için 1981'de yazılanlardan izleyebildiklerimi topluca değerlendirdikten sonra, yetişkinler yazınımızın önde gelen adlarından biri olan Talip Apaydın'la, 1981 yılında TDK'nın çocuk yazını dalındaki ödülünü kazanan ozan Ali Püsküllüoğlu'na şöyle bir soru yönelttim: «Çocuk yazınımızın içinde bulunduğu koşulları nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu alanda çocukların ilgilerini ve gereksinimlerini karşılayacak yaratıların ortaya konması için neler yapılmalıdır?»

Talip Apaydın:

— 1981 yılının çocuk yazınımızda özel bir yeri olduğu belki söylenemez. Bu alanda son yıllarda başlayan genel gelişimin bir uzantısı olarak bakılabilir.

Çocuk yazını bizde 1970'li yılların başında gerçek bir

atılım yaptı. Yazarlar, yayınevleri, ressamlar işbirliği edip, hem içerik hem biçimsel açıdan nitelikli çocuk kitapları ve dergileri üretmeye başladılar. Daha önceki gösterişsiz, silik içerik açısından çağın gerisinde kalmış çocuk yazını, yerini canlı bir çocuk yazınına bıraktı. Bu patlama nasıl oldu, üstünde durulabilir. Elbet birtakım birikimlerle gelindi buraya. Çocuk yazınının ciddiye alınıp gündeme getirilmesi, yazarlarımızın konuya eğilmesi çocuk yazınının piyasasının isterleri, bu sonucu doğurdu. Gene de tüm toplumu kavrayıcı bir genişlikte olmadı elbet. Ülkemizde her açılım küçük bir azınlığın gereksinimleri dışına çıkamamaktadır. Beş-altı milyonluk bir ilköğrenim sayısını düşünürsek cocık kitaplarının beş-on binlik baskısı devede kulak bile değildir. Bu yetersizlik çok daha geniş olanaklarla Devletçe giderilebilir ancak. Ama bugünkü tutum ve anlayışla olası görünmüyor.

Çocuk yazını, yetişkinler yazınının ayarında, onunla koşut olarak düşünülmelidir. Sorunları aynıdır. Biri dururken öbürü gelişemez. Çocuklarımıza vereceğimiz eğitsel değerler, dünyaya bakış ve tavır, fazla farklı olamaz. Aynı kumaştan giydireceğiz onları da. Yabancılaşma etkilerinden uzak ama insanlığın ortak kültürü doğrultusunda insancıl, barışçı, sevgiye dayanan bir yaşam biçimini kabul ettirici, beğeni düzeyi yüksek bir çocuk yazını ortaya koyacağız önlerine. Koymak zorundayız. Bu doğrultuda epey yol alındı, son yıllarda. İlginç örnekler verildi. Yaşlı genç birçok yazar arkadaş emek harcadı bu yolda.

İnsanın yetişmesinde çocukluk dönemlerinde okuduklarımızın ne denli önem taşıdığını hepimiz anımsarız. Yaşam boyu etkisinden kurtulamadığımız bu anılar kişiliğimizin kuruluşunda birinci derecede rol oynar. Çocuklarımıza çağdaş ve geçerli bir yazın beğenisi sunmak onun için gereklidir. Onların dikkatini uyanık tutmak, bakış açılarını geriye değil ileriye çevirmek, biz yetişkinlerin görevidir. Bana çok doğru gelen bir söz var: 'bir kuşağın tüm başarısı başarısızlığı, bir önceki kuşağın omuzundadır.' Bu, eğitim etkinlikleri için söylenmiş. Ama çocuk yazını da genel eğitimin önemli bir bölümüdür. Çağdaş olmayan bir çocuk yazını, çağdaş olmayan bir eğitimle birlikte çocuklara verilirse, en büyük kötülük yapılmış olur yeni kuşak-

lara. İşte o zaman toplum geri kalmışlık batağından kurtulamaz.

Nedir çocuk yazınımızın başlıca özellikleri? Akılcılık, bilimsellik, dogmalardan uzak araştırıcılık, çalışkanlık. Yurtseverlik, barışseverlik, üreticilik... İnsan ve doğa sevgisi. Başkalarına saygı... Bunların tersi olan kavramlar hep çağdışı, hep gerilik.

Arılaşan dilimizin anlatım gücü ile çocuklarımıza bu içerikte ürünler sunmak ve tüm çocuklara ulaşılacak genişlikte yayın yapmak çabasında olmalıyız.

Bu yolun neresindeyiz? Şöyle bir bakınca her şey ortada işte...

Ali Püsküllüoğlu:

— Yazında, çocukların da sevebileceği ürünlerin yanında, çocuklara yönelik, çocuklar için yazılmış ürünler vardır. Olmalıdır da. Böyle de olsa çocuklara sunacağımız ürünün önce 'yazın' değeri taşıması, yazınsal olması önemli bence. «Çocuk yazını» derken ben bunu anlıyorum, çocukların da sevebileceği yazınlar ürünleri anlıyorum. Onlara sunacağımız ürünün öğretici olması, eğitici olması vb. o denli önemli değil bence. Yazınsal değeri varsa, çocuk ondan kendince yararlanır zaten. Eğitici, öğretici olacak diye can sıkıcı, kuru, itici, şeyler okutmaktansa, onlara tat verecek, yaşamlarında yeri olacak ürünler vermeliyiz.

«Çocuk yazını» denilen (benim 'çocuklara yönelik yazınsal ürünler' olarak anladığım) ürünleri ders kitaplarından ayırmak zorundayız. Çocuk, ders almak için değil, «zevk» almak için okumalıdır. Şimdiye değin, bu ikisi karıştırılmıştır. Öğretmenler, anneler babalar ve yazarlar, bunu anlamalı artık.

Haksızlık etmeyeyim, son yıllarda bunu anlayan kişiler çoğalıyor gibi geliyor bana.

Bir kez, çocuk kitapları alanına yeni kişiler girdi son yıllarda. Bu kişiler, çocuklara sunulacak ürünlerin seçiminden, baskı güzelliğine değin birçok şeyin önemini anladılar. Bir yandan Türkçe ve yazım yönünden başarılı; renkli resimlerle, iyi kâğıda basılarak çekici kılınmaya çalışılmış kitaplar yayımladılar, bir yandan da yazarlarımı-

zı ürün vermeye özendirdiler. Böylece çocuklara sunulacak kitapların yalnızca yabancı yazınlardan seçilmesi de önlenmiş oldu, onların yanında kendi yazarlarımızın kitapları da çocukların eline ulaştı. Bununla birilkte, yerli yazarlara yüz vermeyen, yabancı yazınların ünlü çocuk klasiklerini «mevcut» çevirilerden yararlanarak günümüz Türkçesine uyarlatıp çevirmen adı koymadan yayımlayan, bunu bir «hizmet» sayan büyük yayınevleri de yok değil. Yani bu alan, bütünüyle kurtulmuş değil eski tutumdan. Onlara göre çocuk okur, bir para kazanma aracı. Bir de bu tür yayıncılık yapanlar, «biz, yazar, çevirmen olmadan da yayıncılık yaparız» der gibiler. Bunların yanında çocukları vurdulu kırdılı kitaplarla bir başka türlü sömürenler var ki, onlar çok daha dokuncalı.

Bana «çocuk yazınımızın içinde bulunduğu durumu» sordunuz, ama görüyorsunuz ki ben, çocuklara sunulan kitaplara değin getirdim konuyu. Çünkü yazınsal ürün, eninde sonunda «kitaptır», onlara kitap olarak sunulan şeydir.

Ülkemizde kâğıt üretimi, tüketimi karşılamaz görünüyor. Üretilen kâğıdın çok büyük bir bölümü yararsız, ne yararsızı, bekli de dokuncalı yayınlara kullanılıyor. Her geçen gün, üstelik daha da pahalanıyor. Kâğıdın, baskı giderlerinin pahalılığı, kitapların ederlerine yansıyor. Okur, günün birinde, kitap alamaz duruma mı gelecek acaba? Çünkü okurun geliri aynı oranda artmıyor. Bir ülke ki, kâğıdın kültürdeki yerine boş veriyor, okuma-yazmayı yalnız okur-yazar olmakla bir görüyor, yine de kültürel gelişmeden söz edebiliyor. Kültür işleriyle ilgili bir bakanlığı bile var. Böyle bir ülkede yazarın ürün vermedeki inadı daha bir anlamlı, güzel oluyor. Gerçekten de, yazarlarımızın önünde, ürün vermeyi engelleyici sayısız güçlükler var. Onların bu güçlükleri yenerek okura ulaşmayı başarması, ödüllendirilmesi gereken bir durum bence. Hani Ankara'nın çevresinde gecekondular vardır: Adam keçilerin bile tırmanamayacağı bir kayanın üstüne ev diye bir şey kurmuştur. Suyunu bir kilometrelik bir yokuştan çıkarır, elektriği yoktur; odununu kömürünü, evine koyabileceği üç beş kırık eşyayı oraya nasıl çıkardığına, her gün nasıl inip çıktığına şaşar kalırsınız. Bence böyle güç koşullarda yaşama-

yı göze alan insan, ödüllendirilecek insandır. Yazarlarımızın durumu da böyledir.

Diri, devingen, çocukların ilgisini çekecek, onların gereksinimlerini karşılayacak düzeyde ürünler verecek yazarlarımızın varlığına inanıyorum. Onların, önlerindeki sayısız engelere karşın direnmeleri, dediğim gibi «mucizedir.»

Yalnızca «Çocuk yazını»nı değil, genel olarak yazını değiştirmek istiyorsanız, yazarların ürünlerinin çekmecelerde beklemesini önleyeceksiniz, onları basacak, okura sunacaksınız. Eskiler «marifet iltifata tabidir» derlermiş... Çocuk yazını alanındaki son yıllarda görülen gelişme bu sözü doğrulamaktadır. Bu gelişme sayısal, nicel olduğu denli, nitelikçe de geçmiş yıllardan farklı ürünlerle olmuştur. Bugün bir kitapçıya uğrayıp yüzlercesi içinden seçebileceğiniz çocuk yazını ürünleri vardır. Artık çocuklar için de yazmak, yazarlarımızın işi olmuştur. Çocuk yazını ürünlerinin çoğalması, bunun yanında nitelikli ürünlerin yazılması, yayınevlerinin tavrına bağlıdır.

Sonuç

Ülkemizde çocuk okurların sayısal durumuyla, bunlara sunulan kitaplar arasındaki nicel ve nitel bağıntı açısından düşündüğümüz zaman 1981'i verimli bir yıl savamavız. Çocuk yazını yönünden böyle de, yetişkinler yazını açısından durum değişik mi? Değil elbette. Bu iki yazın alanına giren ürünleri birbirinden ayırmak güç olduğu gibi, kesin olarak bunları birbirinden ayıran sınırları çizmek de güçtür. Tek tümcevle söylemek gerekirse 1981 çocuk yazınımız için sevindirici bir yıl olmamıştır...

1981 KARİKATÜRÜN TUTUK ve DEVİNİMSİZ BİR YILI OLDU

Fuat KIRCALI

Önceki yılın karikatür olaylarını değerlendirirken bu alandaki etkinlikleri zaman sürecinde izleyebileceğimizi ve 12 Eylül 1980 tarihini bir kilometre taşı olarak düşünebileceğimizi belirtmiştik. (3 Ocak 1981 — Cumhuriyet) 12 Eylül hareketinin 1981 yılı başına kadar karikatüre yansıması — ki bu süre oldukça kısa bir geçiş dönemi oluşturmakta idi — o güne değin çizilen politik karikatürlere konu olan siyasi görüntünün ani değişimine paralel, çizerlerin konu ve ilgi alanlarının bir süre için dağılması sonucunu birlikte getirmişti. Bu tarihi izleyen günlerde süreli yayınlara göz gezdirdiğimizde belli bir süre alışılagelmiş yoğunlukta karikatürlere rastlayamıyorduk. Gazete ve dergilerde güncel politik karikatür çizen karikatürcülerimiz geçtiğimiz yılın başlarına doğru ilgi alanlarını dünyada olup bitenlere çevirmişlerdi. Çoğu, yıllardır bilinen, kolay formülleri kullanarak.

1981 karikatüre neler getirdi, neleri alıp götürdü? Kuşkusuz bu soruyu madde madde yanıtlamak olası. Fakat kaba çizgileriyle geçen yıl karikatür alanında ortaya konan etkinlikleri şöyle bir anımsadığımızda bir önceki yıla oranla coşkusuz, sessiz, sönük bir yılı geride bıraktığımızı görüyoruz. Daha geniş bir değerlendirmeyle Karikatürcüler Derneği'nin kuruluşundan bu yana geçen 10 yılı aşkın bir zaman parçasını ele alabiliriz. Artan bir ivmeyle dünyadaki saygınlığını pekiştiren Türk karikatürü için en iyimser kıyaslamalarla bile '1981 başarılı bir yıl idi' denilemez. Son bir yılda çizerlerimizi isteksizliğe iten çeşitli nedenle-

rin arasında karikatür sanatının eleştirel yapısından kaynaklanan olumsuz koşulların varlığı da söz konusuydu. Kuşkusuz karikatürde — olumlu, olumsuz — hareketlenmelere neden olan dönemin değerlendirmesi ilerki yıllarda daha gerçekçi ve açık bir biçimde yapılabilecektir.

Son 10 yıldır Türk karikatürünü ayakta tutan üç önemli öge vardı. Karikatürcüler Derneği, Akşehir Yarışması ve yayınlar. Dernek ve Karikatür Müzesi tüm yıl boyunca kapalı kaldı. Nasreddin Hoca Yarışması (ilk kez) yapılmadı. Tek bir karikatür albümü yayımlanmadı. Durum böyle olunca, yani ortalama her ay bir karikatür yarışmasının düzenlendiği, çeşitli albümlerin yayınlandığı, sergilerin açıldığı bir ülkede bir yıl boyunca — ulusal ya da uluslararası — hiç bir yarışmanın yapılmaması doğal olarak karikatürcülerin karikatürle olan bağlarını zayıflattı. Karikatür izleyicisi ise yıllardır hangi düzeyde oldukları tartışılan gülmece dergilerinin sunduklarıyla yetinmek durumunda kaldı.

1981'in sergilerini, yarışmalarını, yayınlarını, yurt içi ve dışından haberleri ele almadan önce gazete ve dergilerde okuduğumuz karikatürle ilgili yazılardan sözetmek istiyorum. Şadi Dinççağ'ın Şubat ayında İstanbul'da açtığı sergi dolayısıyla iki yazı yayımlandı. 25 Şubat'da Cumhuriyet'te yayımlanan «Dinççağ'da 43 Yıllık Karikatür Birikimi» başlıklı yazı Dinççağ'ı ve sergisini tanıtma niteliğindeydi. Sanat Olayı'nın Mart sayısında Turhan Selçuk'un «İki Mizah Çizerimiz: Şadi Dinççağ ve Semiramis», Milliyet Sanat'ın Nisan sayısında ise «Özgün Bir Mizah Çizeri: Yalçın Çetin» yazısı yine Turhan Selçuk'un imzasıyla yer aldı. 14 Nisan 1977 tarihinde yetirdiğimiz, önemli ustalardan Yalçın Çetin'in Türk karikatüründeki varlığı-Nisan-Gösteri'deki, «Karikatür'de Evrensellik ve Yalçın Çetin» ile M. Sanat'ın okur mektuplarında yer alan Atila Özer imzalı yazılarla da ölümünden 4 yıl sonra ilk kez anımsanıyordu. 20 Şubat'da, Cumhuriyet'de, sergisi dolayısıyla yayımlanan söyleşide, Erdoğan Bozok 'gençlere karikatür adına yanlış bilgiler verildiğinden,' yakınmaktaydı. Şubat ayında Cumhuriyet'de yayımlanan başka bir yazıda da iki karikatür albümü tanıtıldı. Milliyet Sanat Dergisi 1 Haziran sayısını «Türk Karikatürü'nde Gençler»e ayırdı. Tan Oral'm «73 Ku-

şağı da Diyebileceğimiz Genç Çizerler Hırçın, Coşkulu ve Savlı bir Başlangıçla Çizgi Dünyamıza Girdiler» başlıklı giriş yazısıyla sunulan özel sayı biraz geç kalınmış olmakla birlikte olumlu ve yararlı bir çalışmaydı. Genç çizerlerden Mustafa Doğruer, Beysun Gökçin, Seydali Gönel, İsmail Gülgeç, Atilla Kanbir, Mahmut Karatoprak, Sait Munzur, Semih Poroy, Emre Senan, Haslet Soyöz, Ohannes Şaşkal ve Tuncay Urcan'ın tanıtıldığı bu sayıda ustaların görüşlerine de yer verildi. Bu özel sayı ülkemizde iki odakta toplanan karikatür anlayışı üzerine tartışma getirmesi açısından da yararlı oldu. Genç çizerler tartışmayı aynı derginin okur mektuplarında, ilerki sayılarda da sürdürdüler. Gösteri Dergisi geçen yılın Mayıs ve Haziran aylarında, yazarın imzasıyla «Türk Karikatürü Atatürk'le Aynı Yıllarda Doğmuştur», ve «Uluslararası Nasreddin Hoca Karikatür Festivali 8. Yılında İlk Kez Yapılamıyor» başlıklı yazılara yer verdi. Ağustos ayı sonlarına doğru ise Cumhuriyet'de Unesco dergisinden Türkçe'ye çevrilmiş bir yazı yayınlandı. Uzak Doğu Karikatüründe Çizgi Öykü Kahramanlarından sözeden bu çeviri ile geçen yıl okuduğumuz karikatürü konu alan belli başlı yazılar son buldu.

Yıl boyunca tanık olduğumuz diğer etkinlikler giderek azalarak son aylarda sessizliğe boğuluyordu. Ocak ve Şubat ayları amatör çizerlerle ustaların peş peşe sergi açtıkları iki ay oldu. Şadi Dinççağ'ın sergisinin bittiği tarihlerde İstanbul'da Erdoğan Bozok'un yeni yapıtlarını izleme olanağı bulduk. Mart ayı içinde İstanbul'da iki amatör çizer, Arman Salepçi ile Cihan Demirci «Çizgiyle Çizgindeyiz» adıyla, Ankara AST'da ise dört amatör genç, «Bana Ne» başlığı ile karikatürlerini sergilediler. 14 Nisan tarihinde Ankara'lı çizer Rüştü Erata, «Saat Kaçta Ölmek İstersiniz?» isimli bir 'çizi-dia' gösterisi düzenledi. Genç çizerlerden Hakan Derman Haziran ayında Akşehir'de bez üzerine çizdiği karikatürlerini sergiledi.

Fuat Kırcalı Eylül ayında Polonya'da bir karikatür sergisi açtı. İstanbul'da düzenlenen yılın son karikatür sergisinde, Çarşaf Dergisi'nde Raşit Yakalı'nın yönettiği kurslara katılan amatör çizerlerin hazırladıkları karikatürler izleyicilere sunuldu. Serginin başlığı «Biz de Varız» adını taşıyordu.

Geçtiğimiz yılın karikatür dünyasından haberleri ise daha çok yurt dışından geliyordu. Ocak ayı içersinde, iki yılda bir düzenlenmekte olan Gabrova Gülmece Şenliği'nin bu yıl Mayıs ayında Bulgaristan'ın Gabrova şehrinde 5. kez gerçekleştirileceği duyuruldu. Bir yıl önce sonuçlanması gerekirken haberini gecikmeli olarak aldığımız «Montreal 80»e ülkemizden karikatürde 21, siyasi karikatür dalında 13 ve çizgi öykü dalında 3 çizer katıldı. Bu önemli karikatür yarışmasında büyük ödülü Meksika'lı çizer Carlos Dzib kazandı. 1981'in ilk yarısında «Üsküp 80»in sonuçları açıklandı. Türkiye'den 8 karikatürcünün katıldığı yarışmada birincilik ödülü Polonya'lı Jan Zilenski'ye verildi. Japon Yomuiri Shimbun gazetesinin düzenlediği ve çok sayıda karikatürcünün katıldığı yarışmada Ümit Kartoğlu'nun, 6. Ancona Spor Karikatürleri Yarışmasında ise Cem Kenan Öngü ile Ahmet Sabuncu'nun 'başarı ödülleri' aldıkları bildirildi. Küba'nın başkenti Havana'da ikincisi düzenlenen yarışma sergisiyle 3. Batı Berlin Dünya Karikatürü Sergisine 6 şar Türk çizeri katıldı. Türk çizerlerinin yurt dışındaki başarılarının daha yoğun olduğu bir yılda İsviçre'li karikatürcü Jürg Spahr ülkemize gelerek Basel Müzesi adına Ali Ulvi, Semih Balcıoğlu, Ferit Öngören, Mahmut Karatoprak, Tonguç Yaşar, Tan Oral, Nehar Tüblek ve Turhan Selçuk'un birer karikatürünü satın aldı. «Nebelspalter» isimli İsviçre dergisinin 21 Ekim 1981 tarihli sayısında yayınlanan karikatürle ilgili bir yazıda «Türk karikatüründe bir gençler patlaması olduğuna» değinildi. Aynı sayıda Turhan Selçuk'un bir karikatürüne yer verildi.

İlk düzenlendiği tarihten bu yana ödül alan yarışma karikatürlerinin bir albümde toplandığı Ancona Spor Karikatürleri arasında üç Türk çizerinin imzası da görülüyordu. Semih Balcıoğlu, Erdoğan Başol ve Ahmet Sabuncu.

1980'in karikatürünü incelerken «Karikatürcüler Derneği» çalışmalarına ilk ara başlıkta yer vermiştik. Yazının başında da belirttiğimiz gibi 12 Eylül tarihinde kapatılan derneklerle meslek kuruluşlarının çoğu yeniden açılırken — karikatürcülerin ilgisizliği yüzünden diyeceğim — Karikatürcüler Derneği'nin açılması, Nasreddin Hoca Yarışması'nın gerçekleştirilmesi vb. gibi konular sohbet masalarında kaldı. Aynı ilgisizliğin sonucu olarak Karikatür Müze-

si'nin Tiyatro Müzesi'ne dönüştürülmesi gibi akla gelmeyecek düşünceler ortaya atıldı. Umarız kaş yaparken göz çıkarmak anlamına gelen bu tür düşüncelerden bir an önce vazgeçilmiştir.

Süreli yayınlarda çizgiden çok yazının yer aldığı bir yılda ülkedeki gülmece dergileri yaşamlarını sürdürdüler. Gır Gır Dergisi 19 Temmuz tarihinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığının emriyle 4 hafta kapatıldı. Yılın son aylarında Türk Karikatürü bir ustasını daha yitirdi. Yılların kendi halinde, alçakgönüllü karikatür emekçisi Mehmet Polat 21 Eylül 1981 tarihinde aramızdan ayrıldı. Bir yıl öncesine kadar çalıştığı gazetede, dergilerde her gün okur önüne çıkan, bir süre çalıştığı dergilerde gülmecenin çizgi yükünü en çok omuzlayan Polat usta için de geride kalanlar değerbilirlik örneği veremediler.

1981'in son günlerinde Bulgaristan'dan bir haber vardı. Uzun bir süredir üzerinde çalışılan bir dergi projesinin gerçekleştirildiği ve tüm dünyaya seslenen bir gülmece dergisinin yakında yayın yaşamına gireceği müjdesi veriliyordu. Bu yılın başlarında 6 dilde basılarak dünyanın dört bir köşesine dağıtılacak olan derginin adı «A PROPOS.»

PLASTİK SANATLAR

Adnan TURANİ

1980-1981 plastik sanatlar sergi mevsimi, genel olarak bir hayli üretken göründü. Ressamlarımız, heykelcilerimiz, grafikçilerimiz ve seramikçilerimiz gayretle çalışmışlar. Bana gelen bilgilere göre 174 resim, 5 heykel, 5 grafik, 17 seramik ve 7 fotoğraf sergisi açılmış ülkemizde. Aslında bu rakam daha da kabarık olmalı. Çünkü bana gelmeyen sergi davetiyesi muhakkak olmalıdır. İstanbul, açılan sergi sayısı bakımından başta. Onu Ankara ve İzmir izlemekte. Bu durum, büyük kentlerimizin sergileme ve sanatsal çalışma bakımından küçük kentlerimize oranla daha etkin merkezler olduğunu göstermekte. Büyük kentlerimizdeki bu sergi yoğunluğu, Batı ülkelerinde de farklı değil. Büyük sermaye birikiminin genellikle büyük kentlerimizde olmasının bu sergilemelerde büyük payı olduğu kuşkusuz. Ancak aydınların, büyük kentlerde toplanmasının da bunda etken olduğu gözden kaçmıyor. Buna paralel olarak aydın ilgisinin basına yansıması, görüşler oluşturması, giderek halkın da bu alanda eğitilmesine olanak sağlamakta. Bu durum aslında son derece önemli. Çünkü daha yakın zamanlara değin aydınlarımız, plastik sanatlara, yazma olduğu kadar ilgi göstermiyorlardı. Gerek resmî, gerek özel galerilerin çoğalması, bu alandaki yayınların artması ve özellikle sanat dergilerinin sırtlarını büyük gazteelerimize dayamaları ve süreklilikleri nin istikrar kazanması, aydın ilgisinin giderek bilinçleşmesini sağlamış olmalı. Hatta giderek sanat yapıtlarına sahip olma arzusu da, aydın çevrelerimizde çoğalmakta. Bu noktada, sanat yapıtına olan ilginin neye, daha doğrusu nasıl bir yapıta olduğunun sap-

tanması ilgi çekici sonuçlar ortaya koymakta. Bugün, ülkemizde plastik sanatlara ilişkin değerlendirmelerin hâlâ pek gerçekçi olduğu söylenemez. Örneğin gelecekte hiçbir değer taşımadığı kesin olarak anlaşılacak kimi çalışmalara yatırım yapılabildiği artık çokça görülür olmuştur. Ancak bu, hiçbir değer taşımadığı açık olan kimi yapıtlara yatırım yapma bile, bu alandaki piyasanın oluşmasında ve değerlerin bilinçli takdirinde, bir katgıya sahiptir.

Aydın ve halk duyarlığının olumlu bir değerlendirmede odaklaşması, arzu edilen bir durumdur. Ancak bu olumlu değerlendirmeyi oluşturacak koşullar, sanat yapıtı ticaretinin koşulları ile henüz bağdaşmamaktadır. Çünkü yer yer kimi gazeteler ile kimi dergilerde görülen kimi eleştirilerin yazılmasında öyle etkenler gözleinleniyor ki, bunları, zaman zaman sergilenen çalışmalarla ilgili görmek olanaksız. Kanıma göre, dergilerin yazı gereksinimi ile, galerilerin satış ilgisini yaygınlaştırma amacı doğrultusundaki çabalar, sanatçı ve yapıt değerlendirmesinin gerçekçi olmasını önlüyor. Eleştiri yapanlardan gerçek uzman olanların dışında kalanların, zararlı yönlendirmede bir hayli etkin olduklarını belirtmek, yanlış olmaz. Örneğin, plastik sanatlarda, amatör değil de bir mektepli ilişkisi içinde olanların çalışmalarını bile yere göğe koyamayan muhabirlere diyeceğim, rastlanabilmektedir. Bu tür abartma değil de, adetâ ilgisiz değerlendirme cesareti, plastik sanatlar kültürünün, bir zevk sorunu olarak özetlenmesinden doğmuş olmalıdır. Zevkler tartışılmaz diye ortaya atılan görüş, çoğu kimseyi laf etmede cesaretlendirmiş olmalıdır. Bu nedenle olsa gerek, bakıyorsunuz, plastik sanatlar alanında hiçbir görüşü olmayan, ya da işe henüz yeni başlayanlar hakkında bile ölçüsüz yayın yaptırılabilmekte; hatta hatta, haklarında özel sayılar bile düzenleme girişimleri görülebilmektedir. Bu girişimler kuşkusuz dergi-galeri anlaşmaları ile gazetelerin muhabir abartmalarından kaynaklanmaktadır. Kuşkusuz, serbest ticarette bu tür tezgahtarlığı olağan karşılamak gerekir. Ancak henüz olgunluktan uzak bir sanatçı adayı ya da beylik çalışmalar sahibi kimseler için, bu tür yayınlar, yararlı değil zararlıdır. Ayrıca olgunlaşmamışı ya da olmamışı olgunlaşmış ya da olmuş göstermek de, kamuya hizmet götüren bir yayın organı için,

gerçekçilik açısından, daha doğrusu kamuyu aydınlatmada yanıltıcı yönlendirme nedeniyle, doğru yapılmış bir çaba diye karşılanmaması gerekir.

Yayın konusundan jüri konusuna atlanırsa, durum gene aynıdır. Örneğin, ülkemiz plastik sanatlarına hizmet götürdüğüne inanan bir kurumca yapılan jüri değerlendirmesinde, ödüllendirilip göklere çıkarılan bir sanatçı, bakıyorsunuz gene aynı kurumca yapılan bir yıl sonraki değerlendirmede, hatta aynı kurumca gene aynı yıl yapılan bir başka jüri kararında sergilenmeye bile lâyık görülmeyebiliniyor. Bu nasıl iştir; ne biçim değerlendirmedir, akıl, sır almamaktadır. Bu nedenledir ki, bizde bu ödüllendirme işi, son derece gayri ciddi bir değerlendirme örneği olarak kabul edilebilir. Ancak bu arada yarışmalara katılan bir iki kişi nasiplenmekte, sonra da bir başka sergide hiç dikkate alınmayınca, şaşırıp kalmaktadır. Bazıları da iş nasıl olsa sırayla. Her halde günün birinde bize de bir tarafı düşer düşüncesiyle her yarışmaya katılmaktadırlar. Eskiden jüri üyelerinin birbirlerine bile ödül verdiği bizde görülmemiş değildir. Bu bakımdan son birkaç yıldır, bu yazıda ödül gayri ciddiliğini dikkate alarak birşey yazmıyorum. Hele son zamanlarda bir kurum, bu işten hiç anlamayan kendi memurlarını bile jüri üyesi yaptıktan sonra, işin ne denli bir ciddi iş olduğu anlaşılabilir. Mimar Frank Lloyd Wright, «Genç mimarlara öğütler» adlı bir yazısında, **«hiçbir yarışmaya katılmayın. Çünkü genel olarak yarışmalardan hep vasat çalışmalara, ya da sanatçılara ödül verilir»** demektedir. Bu durumlardan ve sözlerden, bu ödüllerin pek onur verici bir işlevi olmadığı anlaşılabilir. Zaten ödüller giderek amatörlere verilirse, daha iyi bir iş yapılacağı kanısı bizde giderek yaygınlaşmaktadır. Devlet Resim ve Heykel Sergilerinin uyandırdığı o eski heyecan ve yarattığı ilginin yerinde bugün yeller estiği gözönünde tutulursa, bundan kimlerin sorumlu olduğu da ortaya çıkar. Birçok gerçek sanatçımız artık bu Devlet sergisine katılmamaktadır. Nedeninin, genel olarak tutarsız değerlendirmeleri olduğu, herkesçe bilinmektedir. Kısa bir zaman sonra, bu serginin tarihe karışacağı, kesindir. Esasen artık işlevini bitirmiştir. Çünkü, bir yükselttiğini sonra yerme, hatta sergiye bile kabul etmeme durumları, devlet sergilerin-

de sıkça görülür olmuştur. Ve dolaylı olarak kamuoyunda bir değer ve kavram anarşisinin bizzat kaynağı olma durumuna gelmiş ya da getirilmiştir. Kuşkusuz bunun tedavisi ve tedavi koşulları da olmalıdır. Elbet vardır da.

Bundan 10 yıl öncesine değin Devlet sergileri, daha ciddi bir çalışma düzeyini yansıtıyordu. Sanatçılar, yaptıkları yapıtlarını büyük bir sorumluluk duygusu içinde biçimlendiriyorlardı. Artık devlet sergileri, böyle sorumluluk duygusunu yansıtan yapıtlardan genellikle yoksun görülmektedir. Rahmetli Çallı'ya vaktiyle bir öğrencisi: **«hocam, paranız olsa ne yapardınız?»** diye sormuş ve şu yanıtı almıştı: **«Kötü resimlerimi ortadan kaldırmak için tekrar satın alırdım».** Öyle akla geliyor ki, çok yakın gelecekte, yaptıklarından kendilerini sorumlu tutmaya başlayacak çok kişi, kötü çalışmalarının peşine düşecektir. Bu sorumluluk duygusunun yaygınlaşması, plastik sanatlarımızın gerçek rayına oturması için en önemli garanti olacaktır. Georges Rouault, ölmeden bir süre önce, yüzlerce beğenmediği yapıtını atölyesinin şöminesinde yakmıştır. Bir sanatçının kötü çalışmaları çoğaldıkça, arada iyileri de kaynamaktadır. Kısacası, sanatçı, yarına kalabilecek yapıtlar peşinde koşmalıdır. Şimdilerde üretim çok fazla. Ama kalite ya da yeni bir buluş çok az. Bizim Mustakiller ve D Grubu sanatçıları gerçekten sorumluluk duygusu içinde idiler. Birkaçının yapıtının yarına kalacağı duygusu bende birkaç yıldır artmaktadır.

Artık sanat galerilerimiz de bankalar, bankerler ve tüm ticaret kurumları gibi sergiledikleri kişi ve mallarını tanıtmak için ilanlar veriyorlar. Bununla yetinmeyip sergi davetiyelerine çok şişirilmiş yazılar yazdırıyorlar. Kısacası, ticari reklam için herşey yapılıyor. Böylece iyi sanatçı ile henüz olmamışı belirleyecek bir ölçü, bugünkü pazarlamada dikkate alınmamış oluyor. İrili ufaklı, taşlı taşsız herşey, yanyana ve birbiri ardına sergileniyor. Bunun sonucu, sanatçı ünü, şişirme balon örneği bir etki bırakıyor insanda. Kanımca, kendini bilen bir sanatçı, hiç reklama gitmemeli. Anımsarım, vaktiyle Almanya'da bir Böhme vardı. Yayınla şişirilmişti. Tabii, galeri-yazar ilişkisi ile. 25 yıl var ki, Böhme'den hiçbir haber yok. Bu durum, genel olarak Batı'da görülen sanat ticareti olumsuzluklarının, giderek

ülkemizde de biçimlendirildiğini göstermektedir. Elbette bu karışık ortamda, iyi yapıt seçiminin zorlaşacağı, söylenebilir.

Bu belirtilen karışıklıkları arttıran başka etkenler de gözlemlenebilmektedir. Örneğin, sanat çevrelerinde pek eksik olmayan çekemezlikler, çeşitli klik oyunları, inanılmaz kişisel hırsların ve kaprislerin kompozisyonları gibi. Bu hayhuya çeşitli karalamalar, hatta iftiralar bile karıştırılabilir. Kısacası sanat çevresinde renk ve lezzetin başı sonu yoktur. Örneğin, bundan bir 10 yıl kadar önce, bir Tahsin Saraç, bugün hâlâ bilmediğim ya da öğrenemediğim bir konu ile kendisini ihbar ettiğimi (bu ihbar yazılı imiş ve yazıyı da bizzat hakimin önünde görmüşmüş) şayiasını çıkarmıştı. Benim de bundan, çok, ama çok sonra haberim olmuştu. Kendisini gördüğümde beni mahkemeye vermesini, işin aslını ortaya çıkarmasını söylemem de sonuç vermemişti. Hatta bu konuya ilişkin bir yazı ile ilgili olarak birini mahkemeye verdiğimde, mahkeme işi ciddiye almış ve savcılık kamu davası bile açmıştı. Ancak 1974 ya da 73 deki genel af kanunu ile kurtulmuşlardı. Bunları bilmeyenlere anımsatmakta yarar vardır. Böyle hikayeler ve tiyatro sahneleri nedense sanat çevrelerinde hep oluyor, ve hatta işin içinden çıkılmaz durumlar oluşturuluyor. Şimdi böyle bir çevrede sağlıklı sanatsal değerlendirme nasıl yapılır? İşte burada belirtilmek istenen esas sorun budur. Ancak bu tür çekişmelerin amerikanvari bir yararı olduğu ve yapıtsız kişilere ün sağladığı bir gerçektir.

Ödüllü yarışmalarda, grup sergilerinde, sanat yapıtı pazarlamasında dış sergilerin düzenlemesinde ilginç kompozisyonlar, denge arayışları sezilir. Ancak bunların doğal karşılanması gerekir. Sanat yaşamının renklenmesini sağlayan kaynaklardır bunlar. Sanat yaşamının hangi çağını incelerseniz inceleyin, bu tür çekişmelere, psikolojik iç huzursuzlukları sonucu planlanmış değerlendirmelere rastlayabilirsiniz. İşte, gerçek sanat yapıtını böyle bir çekişme ortamında saptamak için kendini sorumlu duyan eleştirmenin görevi bu nedenle daha da zorlaşmaktadır. Bu zorlukların artmasına kimi zaman Dışişleri Bakanlığımız da neden olmaktadır. Örneğin bu yıl Atatürk'ümüzün 100. Doğum Yılı nedeniyle galiba çağdaş Türk sanatçılarının resimlerin-

den oluşan bir sergi Paris ve Vaşington'a gönderilmiş. Ancak bu sergi ile ilgili olarak bugüne değin ne bir katalog, ne bir dış basın yazısı elimize geçememiştir. Gazetelere gerçeğin ne olduğu, kimlerin bu sergilerde yer aldığı beyan edilmemiştir. Ne dış basındaki yankılar, ne bunlarla ilgili bir haber dışişlerimiz tarafından basınımıza yansıtılmamıştır. Yoksa bunlardan Paris ve Vaşington elçiliklerimizin haberi olmadı mı? Bu sergilemelerle ilgili haber ve yorumlar ülkemizde kamuoyuna yansıtılmazsa, dış değerlendirmeler hakkında nasıl görüş sahibi olabiliriz?

Sanatsal çalışma bugün çok pahalıdır. Boya, resim bezi, şasi, çerçeve ve iyi resim kağıdı fiatları, sanatçının arkasından koşup yakalayacağından daha hızlı ve yükseklerde gitmektedir. Bu durumda hem geçim derdi, hem resim derdi içinde olan bir ressamın pusulayı şaşırması çok doğaldır. Hatta en başarısız olan bile, bu durumlar gözönünde tutulursa, birkaç ödüle lâyık görülebilmelidir. Bu nedenledir ki, aşağıda verilen sanatçı adları ve sergileri ince eleyip sık dokunarak yapılmış değildir.

Resim Sergileri :

Ziya Keseroğlu, Galeri Lebriz; Ali Avni Çelebi, Tiglat Galerisi; Nedim Günsür Galeri Aygıt; Zeki Kıral, Ümit Yaşar Sa. Ga:, Elif Naci, Ümit Yaşar Sa. Ga; Mahmut Cuda, Ümit Yaşar Sa. Ga; Yaşar Yeniceli, Kilo Sa. Ga; Adnan Turani, Tiglat Sa. Ga; Cevat Dereli, Cumalı Sa. Ga; Arif Kaptan, Galeri Lebriz; Sabri Berkel, Maçka Sa. Ga; Turan Erol Tiglat Sa. Ga; Bedri Rahmi Eyüboğlu, Galeri Lebriz; Turgut Atalay, Bize Sa. Ga; Mehmet Gülervüz, Maçka Sa. Ga; Hasan Kavruk, Moda Gü. Sa. Ga; Şeref Bigalı, Evrensel Sa. Ga; Eren Eyüboğlu Ank. Vakko Sa. Ga. İbrahim Balaban, Ga. Aygıt; Ruzin Gerçın Ga. Lebriz. Ünsal Toker Modül Sa. Ga. Hakkı Anlı, Ank. Vakko Sa. Ga; Mustafa Ayaz, Füzen Sa. Ga. Güven Zeyrek, İz. Türk. İş Ba. Sa. Ha; Adnan Varınca, İz. Vakko Sa. Ga. Cemal Tollu, Kile Sa. Ga. Berna Türemen, Füzen Sa Ga; Kristin Saleri, Ümit Ya. Sa. Ga; Güngör Taner, Kile Sa. Ga. Mehmet Pesen, Ank. Vakko Sa. Ga. İbrahim Callı, Urart Sa. Ga. Yaşar Yeniceli Ga. Lebriz; Ergin İnan, Ank. Vakko;

Baskı-resim Sergileri:

Bedri Rahmi Eyüboğlu, Antalya Sa. Ga; Mürşide İçmeli, Tiglat Ga; Ergin İnan, İsmail Türemen, M. Plevneli, İm. Sa. Ga; Sabiha Erengönül, Türkuaz Sa. Ga.

Heykel Sergileri:

Hakkı Baha Çavuşgil, Tak. Sa. Ga; Erdinç Bakla, Hobi Sa. Ga; Ünal Tecim, Ank. Dev. Gü. Sa. Ga; Zerrin Bölükbaşı, Tak. Sa. Ga; Koray Ariş, Bize Sa. Ga.

Seramik Sergileri:

Hatice Türen, Harbiye Şehir Tiy; Atila Galatalı, İz. Vakko Sa. Ga. Özcan Atamert, Akbank Sa. Ga; Bingül Başarır, İz. Vakko; Füreyya Kılıç, Hobi Sa. Ga; Kadriye Aras, İst. Yapı Kre. Bank. Taşkent Sa. Ga; Nasip İyem, Tak. Belediye Sergi Salonu.

Fotoğraf Sergileri:

Nezih Demirtepe, Kadıköy Akbank, Bahariye Sa. Ga; Pertev Taner, Akbank Bebek Sa. Ga; Gültekin Çizgen, İz. Resim ve Heykel Ga. Güler Ertan, Akbank, Bebek Sa. Ga; Şahin Koygun, Montur Sa. Ga.

1981 YILINDA TÜRK SİNEMASINA GENEL BİR BAKIŞ

Attilâ DORSAY

Sinemamız 1970'lerin sonunda gösterdiği uyanış ve silkiniş eylemini, varlığını ve kişiliğini tüm dünyaya kanıtlama başarısını, 1980 yılı boyunca ve 81'in ilk yarısı boyunca süren bir durgunluk döneminden sonra, yeniden gündeme getirdi. 79'ların sonunda bir avuç filmle elde edilen başarı, sonraları görece bir hareketsizliği, bir beklemeye bırakınıştı yerini... Bu nedenle 1981 yılı içinde gösterilen, sözü edilmeğe değer film sayısı bir hayli azdı. Buna karşılık, yılın ikinci yarısı içinde üstüste uygulama aşamasına getirilen projeler, yeni bir silkiniş dönemini haberliyorlardı, sonuçları ancak önümüzdeki yıl, 1982 içinde alınacak olan bu çabalar, 70'ler sonlarındaki başarının bir raslantı olmadığını kanıtlayacaklardı. Bir kez daha mı, «umutlar gelecek yıla kaldı» diyeceğiz? Hayır, çünkü bu kez, fimlerin hemen tümü çekildi bitti bile, hemen hepsi (ilerde değineceğim gibi) ilginç, savlı, önemli yapımlar bunların... Onun için 1981 yılını, film toplamındaki tüm cılızlığa karşın, 90'lara doğru uzanan önümüzdeki 10 yıla olumlu, umutlu bir giriş, bir başlangıç olarak nitelemek, abartma sayılmamalı...

Eskilerin Tükenişi :

1981 yılının sayıca da düşük olan filmleri, öncelikle eski kuşak sinemacılarının tam anlamıyla iflasını haberledi. Bir zamanlar sinemamıza gerçekten olumlu ürünler veren bu kuşağın, bir-ikisi dışında artık söyleyecek bir sözü, si-

nema adına yapacak hiç bir şeyi yoktu. Bir Memduh Ün'ün «Kanlı Nigar»ı, bir Orhan Aksoy'un Erler Filmin «memur-yönetmeni» olarak çevirdiği «Renkli Dünya» müzikali ve va Bülent Ersoy olayını sömüren «Şöhretin Sonu» ('Yüz Karası') veya Osman Seden'in 'şarkıcı-türkücü' filmlerine sinema sanatının ölçütleriyle yaklaşma olanağı var mıydı? Kuşkusuz yoktu. Bu sinemacılar, dönemlerini doldurmuşlardı artık... İş yapan filmler yapmayı, zaman zaman ticari başarılar elde etmeyi bekleyebilirlerdi. Ama işte o kadar... Ne var ki yine eski kuşaktan bir Atıf Yılmaz, ne denli kendini yenileyebildiğini «Talihli Amele» gibi bir filmle rahatça ortaya koyuyor Başar Sabuncu'nun senaryosuna dayanan bu 'acıklı-güldürü'de keskin bir toplum ve ekonomik düzen eleştirisini getirebiliyordu... Yine aynı kuşaktan bir Ertem Eğilmez, 80'in son ayında gösterime çıkan «Banker Bilo»suyla olsun, 81 sonlarında izlediğimiz ve ünlü diziyi kapayan «Hababam Sınıfı Güle Güle» ile olsun, kendine özgü temalarına yeni ve taze yaklaşımlar getirmek, belli bir insan sıcaklığı yakalamaktaki ustalığını gösteriyordu. Bir Süreyya Duru, uzun zamandır hazır olduğu halde ancak 80'in son aylarında gösterime çıkan «Derya Gülü» ile, kusurları olsa da düzeyli bir Necati Cumalı uyarlaması gerçekleştirebiliyordu. Ama bunların dışında 'eski kuşak'ta artık «iş kalmadığı» söylenebilirdi.

Daha yeniler :

Uzun süredir şarkıcı-türkücü filmleri çeken Orhan Elmas, «Acı Günler»le kendi senaryosuna dayanan bir aşk / serüven filmi yaptı, ama çok kullanılmış duyarlıklara dayanan film başarılı olmadı. Yılın bir bölümünü, 12 Eylül sonrası gözaltına alınmaları nedeniyle tutukevinde geçiren Şerif Gören, çıktığında Orhan Gencebay'lı filmler yapmayı sürdürdü; «Kır Gönlünün Zincirini», «Feryata Gücüm Yok», ama bu arada, Güney Filmin son yapımı «Bayram»ın yönetmenliğini de Erden Kıral'dan devralarak bu savlı ve önemli filmi bitirdi... Temel Gürsu'nun şarkılı-türkülü filmleri arasında, «yılın olayı» Kibariye'nin ilk filmi «Kimbilir» de vardı... Kartal Tibet, belli bir düzeye ulaşan güldürülerini sürdürdü, 80 sonunda gösterime çıkan «Zübük»te il-

ginç bir Aziz Nesin uyarlaması gerçekleştirdi, «Gırgıriye» de ise sahne dünyamızı, Kibariye'yi, «şorolo şarkıcılar»ı alaya alan bir popüler güldürü imzaladı. Daha genç kuşak ise, yıl içinde gösterime çıkan filmleriyle sinemamızın en iyi birkaç filmini ortaya koydular... Ali Özgentürk'ün «Hazal», tüm dünyada başarı kazandıktan sonra nihayet kendi seyircimizin önüne gelebildi, buradaki başarısı da büyük oldu. Özgentürk'ün, Doğu sorununa, Doğu'nun az gelişmişliği ve bu ortam içinde yeşeren insan dramına aydın işi, simgelerle yüklü, incelikli bir anlatım biçimiyle, yeni bir yaklaşım getirmişti. «Hazal», önemli bir film, 1981 yılı içinde gösterime çıkan filmlerin en iyisiydi... Ömer Kavur, yıl içinde ve uzun süren bir hazırlık döneminden sonra kotardığı Füruzan uyarlaması «Ah Güzel İstanbul»da, yine işlenmiş duyarlıklar çevresinde dönen, ama yalın ve dürüst bir anlatımla sinemanın öz olanaklarına ihanet etmiyen bir sinemayı gerçekleştirmişti.

Sansür baskısı:

1981 yılı içinde görebildiğimiz bir diğer film ise, sinema/tiyatro oyuncusu Tuncel Kurtiz'in İsveç'te gerçekleştirdiği «Gül Hasan» isimli yapım oldu. Dışarda yaşayan Türklerin sorunlarına, epik ve serbest anlatımlı bir film boyunca yaklaşmayı deniyen bu film, seyircimizle diyalog kuramadı, beğenilmedi. Ancak filmde sinemamız için yeni ve özgün bir anlatım biçiminin, sorunlara hafif ve yüzeysel gözüken, ama düşünmeye çağıran bir eğilişin bulunduğu da bir gerçekti. Sinan Çetin'in ilk filmi «Sabah», yıl boyunca da sansürden yediği «yasak» damgasından kurtulup gösterilemedi. Aynı şey, genç yönetmen Şahin Gök'ün de başına geldi, filmi «Kurban Olduğum» yasaklandı. Atıf Yılmaz'ın «Talihli Amele»si de, yıl içinde yasaklanan, ancak Danıştay kararıyla gösterime çıkan bir filmdi.

Güldürü içinde eleştiri:

Bu toplam içinde, 1981 yılının daha çok ileriye dönük bir hazırlık, bir bekleyiş dönemi olduğu anlaşılıyor. Siyasal sinema denemeleri, ilerici bir bildiri ulaştırma cabaları, şimdilik bir kenara bırakılmıştır. İlerici, eleştirel bildiriler, daha çok popüler güldürü kalıpları içinde verilmeye çalı-

şılmıştır: «Talihli Amele», «Zübük», «Banker Bilo», vs. Şarkıcı-türkücü filmleri biraz azalarak da olsa sürmüş, daha 'batılı' anlamda müzikaller yapma deneyi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sinemamıza yeni bir ses ve tavır getirme girişimleri ise hemen yalnız gençlerden gelmiş, önemli ve ilginç projeler uygulanma aşamasına konulabilmiştir. 1981 yılı içinde çevrilen veya çevrilme aşamasına gelen bu projelerden de kısaca sözedelim, her ne kadar bu filmleri 1982 yılı içinde izleme fırsatını bulacak olsak da...

Gelecek yıla dönük çabalar:

Bu projelerin belki de en ilginci Güney Filmin daha önce sözünü ettiğimiz «Bavram» filmi oldu. Hapisten bir bavram iznivle çıkan 6 mahkumun birbirine koşut olarak gelisen öyküsünü anlatan bu büyük capli proje, yıl içinde sessizce ve uzun süreli bir çalışmavla bitirildi. Basına ancak filmin yönetmeninin değiştirilmesivle yansıdı: Filme başlavan Erden Kıral, bir süre sonra Güney Film'den gelen istek üzerine ayrıldı, yerini Şerif Gören'e bıraktı... «Bavram» kadar merakla beklenen bir film, Yaşar Kemal' in romanından uzun süren bir çalışma sonucu sinemalastırılan «Yılanı Öldürseler» oldu. Senarvo çalışmalarına Kemal'in de katıldığı film, birkaç kez yönetmen adayı değiştirdikten sonra, sonunda başoyuncusu Türkan Şoray'ın üstünde kaldı, Şoray filmi hem yönetti, hem oynadı. Atıf Yılmaz, Zeyyat Selimoğlu'nun bir öyküsünden uyarladığı «Delikan»ı çekip bitirdi... Ömer Kavur, «Ah Güzel İstanbul» dan hemen sonra Selim İleri'nin bir senaryosundan «Kırık Bir Aşk Hikayesi» filmini çekti... «Hazal»ın başarısından sonra uzun bir süre susan Ali Özgentürk, özgün bir senaryo üstüne çektiği «At»ı tamamladı. Çeşitli projeler üzerinde çalışan Erden Kıral, sonunda Ferit Edgü'nün «O» romanından oluşturulan senaryoda karar kıldı, ama bu tasarının çekimi önümüzdeki bahara kaldı... Sinan Çetin, «Artiz» isimli yeni filmini çekti bitirdi. Asistanlıktan gelme Şahin Gök, «Kurban Olduğum» isimli ilk filmini tamamladı, ama film sansür duvarına çarptı. Mevveleri önümüzdeki yıl içinde alınacak bu toplam, 1981 yılının sinemamız için nasıl bir atılım, bir birikimin uygulamaya dökülmesi yılı olduğunu göstermeye yeter sanırım. Bunlara,

çok başka daldaki bir filmin, Anadolu'nun tarihsel ve kültürel zenginliklerini işleyecek olan «Tarih Boyunca Anadolu» isimli birçok bölümden oluşan dizi-filmin hazırlık ve çekiminin de bu yıl içinde başladığını eklemek gerekir. Bu tablodan çıkan bir diğer sonuç ta, sinemamızın edebiyatımızla yeniden kurmaya başladığı canlı, olumlu ilişkidir. Yaşar Kemal, Zeyyat Selimoğlu, Ferit Edgü, Füruzan eserleri uyarlanan yazarlardan birkaçıdır, Yaşar Kemal senaryo çalışmasına yıllar sonra yeniden katılmış, Selim İleri, Onat Kutlar, Işıl Özgentürk, özgün senaryo çabalarında bulunmuşlardır. Bunlar olumlu ve umut verici gelişmelerdir.

Dış Dünyadaki Başarılar:

Dış dünyada sinemamız başarılar kazanmayı sürdürdü. Şubat'taki Berlin şenliğine resmi katılışımız yoktu, ancak şenlikte bir Yılmaz Güney filmleri toplu gösterisi düzenlenmişti ve Güney, şenlik sonunda, FİPRESCİ (Uluslararası sinema yazarları federasyonu)'nun «dünya sinemasına bulunduğu katkılardan dolayı» bir özel ödülünü aldı... Güney'in filmleri ayrıca Ocak ayında Londra'da Biritish Film İnstitute'ün bir toplu programında, Kasım ayı içindeyse Paris'te Sonbahar Şenliği çerçevesinde gösterildi. «Sürü», Belçika eleştirmenler birliğince 1980 yılının en iyi yabancı filmi seçildi. «Bereketli Topraklar Üzerinde» Nantes şenliğinde büyük ödül kazandı. Eylül sonunda Vittel'de 2. Akdeniz Ülkeleri Sinema Günleri'nde «Düşman», «Ah Güzel İstanbul» ve ayrıca geçmiş yıllara ayrılan bölümde Memduh Ün'ün «3 Arkadaş»ı gösterildi, özellikle «3 Arkadaş» büyük ilgi topladı. «Hazal», Amerika'ya dek uzandı, New-York ve Los Angeles'in Filmex şenliklerinde gösterildi. Dışarda kazanılan bu başarılar, ne yazık ki devlet eliyle, resmi biçimde temsil edildiğimiz şenliklerde yinelenemedi. Atina'da yapılan 5. Balkan film şenliğine Türkiye hiç bir uzun filmle katılmadı. Kısa-film dalında ise, Kemal Sevimli'nin «Topkapı Sarayı», Behlül Dal'ın «Boğaziçi Anıları» ve «Altın İğneler», Süha Arın'ın «Kapalıçarşı» filmleriyle temsil edildik, «Topkapı Sarayı» belgesel filmler dalında bir mansiyon aldı.

Antalya şenliği ve Sinema Yazarlarının seçimi.

2 yıllık aradan sonra yapılabilen Antalya sinema şenliği, bağlanan tüm umutlara karşın, sinema sanatının ilkelerinin gereği gibi değerlendirilmediği hasta bir şenlik oldu. Çeşitli gerekçelerle «Sürü», «Düşman», «Yolcular» ve «Kurban Olduğum» filmlerinin baştan yarışma-dışı bırakılması, şenliğin kaderini önceden belirlemişti. Seçiciler kurulu, «Berekteli Topraklar Üzerinde», «Hazal» gibi dünyaca beğenilmiş, ödüllendirilmiş filmleri beğenmemek ve ödül dışı bırakmak gibi olağanüstü bir işi de becerebildi. Birincilik ödülüne hiç bir filmin layık bulunmadığı şenlikte «Ah Güzel İstanbul» ikinci, «Gül Hasan» 3. seçildi. Bu şenliğin sonuçlarını ciddiye almaya kuşkusuz olanak yok, ancak arşiv bilgisi açısından verelim: En iyi özgün senaryo: «Gül Hasan»la Tuncel Kurtiz ve Nuri Sezer, En iyi yönetmen: Sâlih Dikişçi, En iyi özgün müzik: «Derya Gülü»ndeki çalışmasıyla Nedim Otyam, En iyi oyuncular: «Derya Gülü» ile Meral Orhonsay ve İhsan Yüce, En iyi yardımcı oyuncular: «Hazal»la Meral Çetinkaya ve «Bereketli» ile Yaman Koray.

Gazete ve dergilerde sürekli olarak yazmakta olan sinema eleştirmenlerinin biraraya gelerek 1980-81 mevsiminin en iyilerini saptamasının sonuçları ise, kuşkusuz çok daha ciddi ve güvenilir oldu. Politik kaygıların değil, sanatsal ölçütlerin dikkate alındığı bu soruşturma, şu sonuçları verdi: En iyi filmlerimiz: Bereketli Topraklar Üzerinde, Hazal, Düşman. En iyi yönetmen: Erden Kıral ve Ali Özgentürk (oyların eşit çıkması sonucu), En iyi senaryo: «Düşman»la Yılmaz Güney. En iyi görüntü yönetmeni: «Bereketli Topraklar Üzerinde» ile Salih Dikişçi. En iyi müzik: aynı filmle Sarper Özsan/Yavuz Top. En iyi oyuncular: «Düşman»la Güngör Bayrak ve Aytaç Arman. En iyi yardımcı oyuncular: aynı filmle Fehamet Atilla ve Güven Şengil. Ayrıca «Bereketli Topraklar Üzerinde»nin takım oyunculuğu övgüye değer bulundu. 10 sinema yazarına göre mevsimin en iyi yabancı filmleri ise, Amarcord, Masumlar, Guguk Kuşu, Taksi Şoförü, Kadın Kokusu, Deli-Dolu, Vahşi Koşu, Günah Tohumu-Carrie, Şampiyon ve Bana Onun Kellesini Getirin idi.

Büyük sermayenin sinemaya girmesi:

Yılın bir diğer önemli olayı, büyük sermayenin ilk kez sinemaya, gerek dağıtım, gerekse yapım olarak ilgi duyması oldu. Sinemamızın batıya açılışı ve filmlerimizin önemli dış satışlar gerçekleştirmesi ile bağıntılı idi bu olay. Başaranlar, dağıtım alanında birçok sinemayı kendilerine bağlayarak ve bitmiş Türk filmlerini peşin parayla satın alarak ilk kez yerli film dağıtımında da söz sahibi oldular. Bunun, sözgelimi Fransa'daki gibi, filmleri yerli-yabancı ayrımı yapmaksızın kendine bağlayan ve dağıtan Gaumont gibi dev bir tröste dönüşüp dönüşmeyeceğini zaman gösterecek. Bir diğer büyük getirtici şirket, Özen Film, daha da ileri giderek film yapımına geçti, «Toprağın Teri» isimli bir büyük üstün-yapım gerçekleştirdi. Natuk Baytan'ın yönettiği bu savlı filmin şu günlerde teknik işlemleri yapılıyor. Diğer yandan, Çiçek Film / Arif Keskiner, hazırladığı «Tarih Boyunca Anadolu'ya Banker Kastelli'yi ilgilendirmeyi ve sermaye sağlamayı başardı. Büyük sermayenin sinemaya ilgisi, olumlu/olumsuz yanlarıyla önemli ve/ilginç bir gelişmeydi.

Atatürk yılı ve sinema:

Atatürk yılı dolayısıyla, sinema alanında da, bu konuda birşeyler yapılmaya girişildi. Yıllardır yapılması istenen, özlenen, üstünde konuşulan konulu ve oyunculu bir Atatürk filmi yapılamadı gerçi, ama bu konuda elde varolan belgelere yeni çekimler de yapılıp eklenmek suretiyle yepyeni bir filmin oluşturulması için, bu tür filmler yapmakla tanınmış bir Belçika şirketiyle anlaşma imzalandı. Devletin böyle bir çaba için kendi yönetmenlerimizden yararlanması daha iyi olmaz mıydı? Halit Refiğ'in yıllar süren bir çalışma sonucu yıl içinde bitirebildiği TV dizisi «Yorgun Savaşçı», bakalım bu boşluğu doldurabilecek mi? Yıl başında, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsünün depolarında, Kurtuluş Savaşımıza ait 1200 bobin filmin, yarı-çürümüş halde bulunup bizzat orgeneral Kenan Evren'in emriyle teknik işleme alındığı haberi, bu konudaki ihmalimizi gösteren utanç verici bir olaydı. Yıl sonunda D.G.S.A.'nın düzenlediği «Atatürk ve Sanat» konulu simpozyumda

ise, Atatürk ve Sinema ilişkisi de tartışıldı, Baha Gelenbevi, Halit Refiğ, Sezer Tansuğ ve bu satırların yazarı, bu konuda birer bildiri sundular.

TV/Sinema ilişkileri :

TV/Sinema ilişkileri, olumlu-olumsuz, ama daha çok olumsuz gelişimler gösterdi. TV'de gösterilen Türk filmlerinin kalitesi, daha doğrusu kalitesizliği öylesine büyük yakınmalara yol açtı ki, sonunda TV'de Yerli Sinema saati kaldırıldı. Bu, en kolay çözümdü. Zor çözüme ise, yani gerek geçmişteki önemli filmlerimizin araştırılması, onarılması, yeni kopyalar bastırılması, gerekse çeşitli politik, ideolojik kaygılarla ekrana getirilmeyen bazı filmlerin, yönetmenlerin bu yasaklardan kurtarılması gibi çözümlere ise, kimse rağbet etmiyordu... Bazı Yeşilçam yönetmenleri, TV için çalışmak ve film yapmak fırsatı buldular. Halit Refiğ'in «Yorgun Savaşçı»sının yanısıra, bunlar arasında Sait Faik'i uyarlıyan Safa Önal ve Kartal Tibet de vardı.

Ölümler :

Bir avuç, ama isimleri kolay unutulmaz sanatçıyı aramızdan aldı 1981 yılı... Cahide Sonku, bu ölümlerin en çok yankı uyandıranı, yoruma yol açanı oldu. Bir dönemin efsane oyuncusu, yokluk, sefillik, sarhoşluk içinde göçüp gitti bu dünyadan... Yılların tiyatro ve sinema oyuncusu ve yönetmeni Refik Kemal Arduman, popüler güldürü sanatçısı Mete İnselel, üzüntü uyandıran diğer bazı ölümlerdi. Yine üzüntü uyandıran diğer bazı olaylar da, polisiye olaylardı. Aralarında yönetmen Şerif Gören de bulunan sinemacıların uzun süre, Sine-Sen'le olan ilişkileri nedeniyle gözaltında tutulmaları, Yılmaz Güney'in yılın sonlarında bilinmeyen biçimde yurdu terkederek bilinmeyen bir yabancı ülkeye kaçması, yine yılın son aylarında emektar yönetmen Atıf Yılmaz'ın, bir hakaret davasından mahkum olarak 4 aylık cezasını çekmek üzere hapse girmesi, bunların arasındaydı.

Sinema yasası :

Hükümetin bir sinema yasası hazırlayacağına değin

söylentiler yıl boyunca söylendi durdu. Ancak kültür işleri, son görevi Son Havadis gazetesi fıkra yazarlığı olan bir zata teslim edilmiş bulunan bir ülkede hazırlanacak sinema yasasının ne menem birşey olacağı öngörülebildiğinden, bu haber ancak kaygı uyandırdı.

Diğer etkinlikler :

Gösterim alanında, sıkı bir denetim altında tutulan sinema bilet fiyatları ve benzer nedenlerle yaşanan bunalım, Allahtan gitgide artan seyirci sayısıyla dengelendi ve gerçek bir çöküşü önledi. Özellikle büyük kentlerde kaliteli filmlere olan özlem, yeni çözümlerin aranmasına yol açtı. İzmir'de bir «Sanat Sineması» ve çeşitli gösterilere olanak yaratacak bir Sanatçılar Kooperatifi kuruldu. Ankara'da Çağdaş Sahne ve Eti Kültür Merkezi, İstanbul'da Hodri Meydan ve yıl sonunda yeni bir düzenlemeyle açılan Taksim Sanat Evi, eski-yeni kaliteli filmleri göstermeyi sürdürdüler. Bir yıldır çeşitli nedenlerle yapılmayan tartışma, açık oturum gibi etkinliklerin ise başlamak üzere olduğuna değin belirtiler var. YAZKO'nun Aralık ayı için ilan etmiş olduğu sanat şenlikleri arasında, edebiyat/sinema ilişkileri üstüne tartışmalar ve bu ilişkileri örnekleyecek film gösterileri, bu konudaki ilk önemli örnek...

Sinema ve Basın :

Basında sinemaya ilgisizlik sürdü, birinin dışında gazeteler sinema eleştirisine yine sürekli ve düzenli biçimde yer vermeye yanaşmadılar. Oysa seyircinin sinemaya gitgide artan ilgisi, bunu gerekli kılıyordu. Sanat dergileri, bu boşluğu sinema yazı ve eleştirileriyle bir ölçüde doldurmaya çalıştılar. «Amarcord» filmi dolayısıyla Aziz Nesin ve bu satırların yazarı arasında başlayıp süren polemik ise dergi okuyucuları tarafından, görebildiğim kadarıyla ilgiyle ve merakla izlendi.

1981 DÖNEMİNDE TİYATROMUZ

Selmi ANDAK

1980-1981 döneminin Türk tiyatrosu açısından genel panoramasına göz attığımız zaman, en belirgin çizgileri yansıtan durum ve olayları şöyle özetleyebiliriz:

Halkın sahne gösterilerine ve özellikle Tiyatro'ya olan ilgisi, tekrar o eski parlak günlere tam olarak ulaşmasa bile, bir dönüşün sayılacak kadar artış göstermeğe başlamıştır. Bu olumlu gelişme, 12 Eylül 1981'den bu yana Türk Ordusu'nun yönetime el koyarak anarşik olayları yoketmesiyle kendini göstermiş ve böylece halk korkusuzca tiyatrolara gidebilmek olanağını tekrar bulmuştur. Tiyatro seyircisinin artış göstermesi, diğer açıdan TV programlarının kalitesiz ve yetersiz hale gelerek ilginçliğini gitgide kaybetmesiyle, bir süre öncesine kadar Televizyon'larının başından ayrılmayan izleyicilerin, artık tiyatro özlemi duyarak, gene sahne gösterilerini izlemeye koyulmasından da kaynaklanmaktadır. Unutulmasın ki, geniş izleyici kitlesi, beğendiği sanatçıları, ilgilendiği oyunları sahnede görmek, duymak ister. Bu değişmez bir kuraldır!

Geçen mevsimin en belirgin olaylarından biri de, daha önceki yılın bir özelliğine eş olarak, Müzikal'lerin, müzikli oyun gösterilerinin hızını kaybetmeden sürmesi ve salonları tıklım tıklım dolduracak bir seyirci kitlesini gişelere çekebilmesidir!. Ne var ki, Egemen Bostancı'nın yönetiminde Uluslararası Sanat Gösterileri A.Ş.'nin Haldun Dormen'in sahne koyuculuğuyla sunduğu «Hisseli Harikalar Kumpanyası»nın gördüğü büyük ilginin yanısıra, diğer müzikaller ve bazı özel tiyatrolar ile grupların derme çatma

birbiri peşisıra sahneye koydukları sözüm ona müzikaller başarılı olamadılar ve seyircinin beğenisini kazanamadılar... Ama gene de, 1980-1981 dönemi, geçen yıl olduğu gibi «Müzikal» imzasını taşıdı!

Tiyatro sanatı açısından Devlet Tiyatroları, en başarılı yıllarından birini daha geride bıraktı. İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları ise, yılın tiyatro olayı sayılacak bir oyunu sahnesine getirerek sevindirici bir durum yaratırken, öte yandan birçok değerli sanatçısının tiyatrodan çıkarılmasıyla ve bazı oyunlarının son provaya kadar gelinmişken sahneden kaldırılmasıyla çok üzücü ve adeta dramatik bir dönem yaşadı!

Özel tiyatrolar, her zamanki gibi, kendilerini birçok olanaksızlıktan kurtarmaya baktılar ve bu arada birkaç ilginç oyunla başarıya ulaşarak seyircilerini kazandılar.

DEVLET TİYATROLARI

1980-1981 repertuarı içinde Devlet Tiyatroları Ankara, İstanbul, Bursa, Izmir başta olmak üzere diğer illerdeki sahnelerinde şu oyunları başarıyla sundu: Necati Cumalı'nın «Yaralı Geyik», Sabahattin Kudret Aksal'ın «Kahvede Şenlik Var», Tarık Buğra'nın «Akümülâtörlü Radyo», Yeşim Müderrisoğlu - Yıldırım Türker'in «Gölge Ustası» adlarındaki yerli oyunlarının yanısıra; dünya tiyatrosunun ünlü yabancı yazarlarından Haupmann'ın «Kunduz Kürk», Gireaudoux'un «Troya Savaşı Olmayacak», Bloch'un «Oridice'nin Elleri», Shakespeare'in «Bir Yaz Gecesi Rüyası», Paul Zindel'in «Kadife Çiçekleri», Malaparte'nin «Kadınlar da Savaşı Yitirdi» adlı oyunları sahneye kondu. Çocuk oyunları olarak: «Kedi Evi», «Yoklar Dağındaki Nar», «Küçük Prens» oynandı. Bozkurt Kuruç'un üstün başarıyla oynadığı «Strindberg Oyunu»nun, ilân edildiği halde İstanbul'a gelmeyişi üzüntü yarattı.

ŞEHİR TİYATROLARI

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları, bir sanat olayı sayılan bir oyunu sahnelemenin sevincini bir yandan yaşarken, öte yandan tiyatronun uzun yıllar temeli sayılabi-

lecek ve başarılı hizmetler görmüş birçok saatçısının birdenbire kadrodan çıkarılışıyla ve bazı oyunların son provalarda repertuardan kaldırılmasıyla, olumlu ve olumsuzu birarada yaşamanın çelişkisine düştü!

Yılın tiyatro olayı sayılacak oyunu: Shakespeare'in «Bir Yaz Gecesi Rüyası» adlı piyesinin Başar Sabuncu'nun yönetiminde «Bahar Noktası» adıyla sahneye konuşuydu.

Şehir Tiyatrolarının geçtiğimiz mevsim oynadığı oyunlar arasında «Elif Ana», «Kırık Testi», «Aç Gözlüler», «Balabanağa», «Kahvehane», «Hızır Doktor», «İlk Gözağrısı», «Erkek Satı», «Sırık, Obur, Camgöz» ve sözünü ettiğimiz «Bahar Noktası» bulunuyor.

EN BAŞARILI OYUNLAR

Devlet Tiyatrolarının ençok tutulan oyunları arasında «Kahvede Şenlik Var», «Akümülâtörlü Radyo», «Yaralı Geyik» ve çeviri oyunlardan «Kunduz Kürk» gösterilerini sayabiliriz.

İstanbul Şehir Tiyatrolarının oyunları arasında en başarıları: «Bahar Noktası» (Bir Yaz Gecesi Rüyası) ve «Elif Ana»yı görüyoruz.

Özel Tiyatroların oyunları arasında ençok beğenilenler: Müşfik Kenter'in Kent Oyuncuları sahnesinde oynadığı «Bir Garip Orhan Veli», Kent Oyuncuları'nın oynadığı «Harold ve Maude», Orta Oyuncuları'nın «Şahları da Vururlar», Tuncay Özinel'in «Aç Koynunu Ben Geldim», Nejat Uygur'un «Haydarpaşa'nın Gelini», Gönül Ülkü - Gazanfer Özcan'ın «Armatör», Ali Poyrazoğlu Korhan Abay'ın «Morfin» ve «Çılgınlar Kulübü», Suzan Uztan - Mücap Ofluoğlu'nun «Eski Moda Komedya», Devekuşu Kabare'nin «İnsanlığın Lüzumu Yok», Enis Fosforoğlu'nun «İsmail Nasıl Büyüdü» ve «İşte Bu Evlilik» oyunlarıdır diyebiliriz.

BAŞARILI SANATÇILAR

1980-1981 döneminin en başarılı sanatçıları arasında, yıllarca değişik türlerde kompozisyonlar yaratan ve alkışlanan ünlü sanatçılardan bazılarının, tekrar eski günlerini anımsatmalarının yanısıra, yeni stillerle seyirci karşısına

çıkmaları sevindirici olduğu kadar, bunların yanısıra, yeni ve genç sanatçıların da üstün başarı göstermeleri, geçen mevsimin olumlu ve karakteristik yönlerinden biriydi. Bu sanatcıların birçoğunu burada sayalım:

Müşfik Kenter (Bir Garip Orhan Veli)de tekbaşına yarattığı oyunuvla, Altan Karındaş (Aç Koynunu Ben Geldim) de, Gül Onat (Harold ve Maude) da, Atacan Arseven ve Candan Sabuncu (Bahar Noktası)nda, Bedia Ener (Evlilik Bu İşte) de, Ali Poyrazoğlu ve Bülent Kavabaş (Cılgınlar Kulübü)nde, Korhan Abay (Morfin)de, Güzin Özvağcılar ve Aytaç Yürükaslan (Elif Ana) da. Gülistan Güzey ve Nedret Güvenç (İlk Gözağrısı)nda, Nejla Uygur (Havdarpaşa'nın Gelini)nde, Serpil Tamur (Kadife Çiçekleri)nde, Halûk Kurdoğlu (Akümülâtörlü Radvo) da, Bozkurt Kuruç (Strindberg Oyunu)nda, Avni Yalçın (Hızır Doktor) da, Gönül Ülkü (Saygısızın Biri)nde ve (Armatör)de, Gazanfer Özcan (Armatör) de ve (Savgısızın Biri)nde, Suzan Uztan ve Mücap Ofluoğlu (Eski Moda Komedya) da, Avhan Kavas (Harold ve Maude) da, Mehmet Gürhan (Elif Ana) da, Adnan Biricik ve Sema Çevrekbaşı (Kahvede Şenlik Var) da.

ÖDÜLLER

Ulvi Uraz Tiyatro Ödülü: Her yıl «en başarılı yönetmen» ve «en başarılı oyuncu»ya verilen ödüller, geçtiğimiz yıl için «en başarılı yönetmen» olarak «Akümülâtörlü Radyo» oyunundaki ve «Yaralı Geyik» oyunundaki sahneye koyuşuvla Raik Alnıaçık'a verildi. «En Başarılı Oyuncu» ödülü «Bir Garip Orhan Veli»deki oyunu için Müşfik Kenter'e verildi. Seçici Kurul'u Kemal Bekir, Günay Akarsu, Hayati Asılyazıcı, Güngör Dilmen ve Zihni Küçümen oluşturmuştu.

İsmet Küntay Tiyatro Ödülü: Her yıl «en başarılı yerli oyun yazarı»na verilen bu ödül, geçtiğimiz yıl için AST'de sahneye konulan «Hikâye-i Mahmud Bedrettin» adlı oyunun vazarı Mehmet Akan'a verildi. Seçici Kurul: Seçkin Cılızoğlu, Hayati Asılyazıcı, Günay Akarsu, Doğan Koloğlu ve Nadide Küntav'dan oluşuyordu.

Avni Dilligil Ödülü: Altan Karındaş'a verildi.

TİYATROMUZUN KAYIPLARI

Arkada bıraktığımız yıl Türk Tiyatrosu, sanat dünyamız ve sanatseverler açısından, kaybettiğimiz bazı değerler ile acıya düştü. Sahne yaşamına büyük emeği geçenlerden ve halkımızın en beğendiği sanatçılarından, uzun yıllarını sanat uğruna yıpratmış olan ünlü aktris Cahide Sonku, en görkemli yıllarını alkolün kurbanı olarak yitirdikten sonra hayata gözlerini kapadı. Usta komedyenlerimizden biri olan Mete İnselel, en verimli ve genç çağında bir kalp krizi sonucu yaşamını yitirdi. Halkın içinden yetişmiş, halkın duygularını ve özellikle espri yönünü çok iyi bilen, güldürü oyunların ve mizah dünyasının değerli yazarlarından Suavi Sualp geçen yıl kaybettiğimiz sanatçılar arasında yer aldı.

SAHNEYE DÖNÜŞ YAPANLAR

1980-1981 döneminin ilginç görüntülerinden biri de, seyircinin beğenisini kazanmış birçok değerli sanatçının, bir süre tiyatrova ara vermelerinden sonra, geçen yıl tekrar sahneye dönüşleri idi. Bu sevindirici olayı yaratanlar arasında şu sanatçıları tekrar ilgiyle izlemeye başladık:

Avfer Feray uzun yıllar sonra «Çöpçatan'ın Fendi» müzikaliyle sahneye döndü. Böylece «Şahane Züğürtler»deki o unutulmaz oyununu anımsattı. Lâle Oraloğlu çekildiği Bodrum'dan döndü ve gene kendi kurduğu toplulukla, kendi yazdığı «Yıl 1921» adlı oyunu Ankara. İzmir ve Anadolu turnesinde oynadı. İstanbul bu oyunu göremedi! Suna Keskin ve Metin Serezli sahneye «Sahte Sevgili» adlı bir müzikli oyunla döndüler. Altan Karındaş «Aç Koynunu Ben Geldim» oyunuyla tekrar sahnede göründü ve başarılı kompozisyonuyla Avni Dilligil Ödülü'nü kazandı. Altan Erbulak, Füsun Erbulak ve Kenan Büke'yi birarada «Fehimpaşa Konağı» adlı ovunda seyirciler izleme olanağı buldular. Ali Süruri «Kanlı Nigâr» müzikli oyununda tekrar eski gücünü göstererek, sahnelerin unutulmaz aktörü olduğunu tekrar kanıtladı. Nevzat Okcugil «Çöpçatan'ın Fendi» müzikalinde tekrar eski operetlerdeki subret rolünü bizlere anımsattı. Abdullah Şahin ve Enver Demirkan «Çöpçatan'ın Fendi» müzikaliyle yıllar sonra tekrar tiyatroya dönmüş oldular.

1981'DE (Ocak-Ekim) RESMİ GAZETE'DE SANATLA İLGİLİ HABERLER

Tuncer UÇAROL

8 Ocak 1981

1.3.1926 günlü 765 sayılı «Türk Ceza Yasası»nın (3.12. 1951/5844 Sayılı Yasa ile değişik) 142. maddesinin birinci ve üçüncü fıkralarının, «Anayasa»nın 2, 4, 11, 12, 20, 21 ve 33. maddelerine aykırı olduğu öne sürülerek iptali isteminin, «Anayasa Mahkemesi»nce oybirliği ile reddedilmesi kararının (27.11.1980 / E.1979-31, K.1980-59) yayımlanması.

Sanık vekillerinin dilekçesinde itiraz gerekçesi sonuçta şöyle belirtilmiştir: «TCK'nun 142. maddesi Anayasamızın (...) maddesine aykırıdır. Çünkü, madde demokrasi ilkeleriyle bağdaşmaz durumdadır. Her şeyden önce; düşünceler arasında ayrım yapmakta ve eşitlik kuralını bozmaktadır. Ayrıca, belli bir sınıfa imtiyaz tanımış olmaktadır. Kaldı ki, aynı madde düşünce ve bilim özgürlüğünü düzenleyen maddelerle de çatışmaktadır. Üstelik, suçlarda kanunilik kuralını koyan 33. maddeye taban tabana zıddır.»...

İtirazı ciddi bularak Anayasa Mahkemesinde itiraz yoluna başvuran Mahkemenin ilgi gerekçesinde de, sanatla ilgili şu bölümler dikkati çekmektedir: «142. madde ile cezalandırılan 'eylem midir?', 'düşünce midir?'. Bu konunun sağlıklı bir biçimde çözümlenmesi konunun tümüyle yakından ilgilidir. Çünkü, düşünce özgürlüğü ile söz konusu maddenin Anayasaya aykırılığı içiçedir. Bize göre, 142. madde ile yaptırıma bağlanan şey düşüncedir (...) 142.

madde 'propagandayı' cezalandırmaktadır. Propaganda, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve doktrindeki egemen anması ve yayılmasının kullanılış biçimidir. Düşünce özgürlüğü, düşüncenin açıklanmasını ve yayılmasını içerir. (...) Anayasamızın 20. maddesinde öngörülen düşünce açıklanlayış; düşünce ile düşünceyi açıklama özgürlüğünü birbirinden ayırarak, birincisini sınırsız, ikincisini sınırlı kabul eden anlayış biçimidir. Bu kabul biçimi aslında 'düşünce özgürlüğü' yoktur, demektir. Çünkü açıklanmamış bir düşüncenin ne topluma, ne de kişiye yararı vardır. Anayasanın 20. maddesinde, herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Düşünce ve kanaatlerini söz, yazı resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir, demiştir. Bu madde ile aslında düşünce değil, düşünceyi açıklama özgürlüğü anlatılmaktadır.»...

Anayasa Mahkemesi red kararının gerekçesinde de şu bölümler dikkati çekmektedir: «142. maddenin birinci fıkrasının 'sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek...' için propaganda yapılmasını yasaklayan hükmünde Anayasanın 2, 4 ve 12. maddelerine aykırılık bulunmamaktadır.»... «İhtilâlci sosyalizmin (Komünizmin) fikrî yapısını oluşturan Marksist Teoride, sınıf mücadelesi esastır. Bu yolla, burjuva sınıfının zayıflatılıp çökertilerek, sonunda yapılacak bir ihtilâlle işçi sınıfının diktatörlüğünün kurulması öngörülür. Yine Marksist Teori, sınıf mücadelesinin kaçınılmaz olarak iç savaşa dönüşeceğini vurgular. Gerçekten sosyal bir sınıfın, diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümü durumunda, ulusun bütün bireylerinin kader, kıvanç ve tasa ortaklığının yerini sınıflara özgü ayrı kıvanç ve tasalar alacağından, Anayasanın bu konularda öngördüğü birlik yıkılacaktır. (...) Bir sınıfın öteki sınıflara tahakkümü, insan hak ve özgürlükleriyle (de) bağdaşamaz. (...) Devletin demokratik olma niteliği ile de bağdaştırmak olanaksızdır. (...) Hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılması, hukuk düzeninin hiçbir surette caiz görmediği bir durumdur. Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlere dayanılarak insan hak ve hürriyetleri tahrip edilemez. Yani hürriyeti tahrip hürriyeti yoktur. (...) aa) Bütün temel hak ve özgürlükler ve bu arada Anayasanın 20. maddesine konu olan düşünce özgürlüğü, 11. maddenin birinci

fıkrasında gösterilen genel nedenlere dayanılarak, yasayla sınırlanabilir. bb). Hiçbir temel hak ya da özgürlük, bu arada düşünce özgürlüğü, '...sınıf...ayrımına dayanarak, nitelikleri Anayasa'da belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak kasdı ile kullanılamaz.' (...) Her tür düşünce açıklamasını propaganda saymaya olanak yoktur. Kuşkusuz, propaganda da, bir açıklama vardır; fakat bu, sözgelimi başka kişilerde bir bilgi yaratmaya veya bir duyguyu harekete geçirmeye yönelen bilimsel ve öğretici nitelikte, salt ve soyut bir düşünce açıklaması değildir. Böyle olunca, bilim ve san'ata ilişkin inceleme ve araştırmaların, itiraz konusu hükümlerin kapsamı dışında kalması doğal sayılmalıdır. Türk Ceza Yasasının, 142. maddesinin birinci fıkrasıyla yasaklanan, örneğin Anayasanın 21. maddesindeki anlamda salt düşünce açıklaması olmayıp, onun bu sınırı aşarak propagandaya dönüşen türüdür. (...) SONUÇ: 765 sayılı Türk Ceza Yasası'nın 3.12.1951 günlü 5844 Sayılı Yasayla değişik 142. maddesinin, 23.10.1979 günlü ilk inceleme kararı ile sınırlandırılmak suretiyle ele alınan birinci fıkrasının 'Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak yahut memleket içinde müesses iktisadî veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmek veya...' ve aynı Yasanın üçüncü fıkrasının '...veya millî duyguları yok etmek veya zayıflatmak için...' biçimindeki hükümlerinin Anayasaya aykırı olmadığına ve itirazın reddine, 27.11.1980 gününde oybirliğiyle karar verildi.»

10 Ocak 1981

Türk Ceza Yasasının değiştirilmesiyle ilgili Yasanın (2370 7.1.1981) yayımlanması.

Madde 537/2: «Kamu hizmetine tahsis edilmiş binaların veya mabetlerin veya anıt, büst ve heykellerin veya 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu'nda sayılı eski eser niteliğindeki taşınır veya taşınmazların (...) herhangi bir yerine basılı olan veya olmayan, elle yapılmış veya yazılmış her türlü yazı, resim ve işaretleri veya bunları içeren kâğıt, pano, pankart, bant ya da benzerlerini yetkili memur ve mercilerin önceden verilmiş yazılı müsaadesi olmaksızın asanlar veya koyanlar yahut bunlardan suç konusu teşkil eden-

lerin asılmasına veya konulmasına müsaade edenler, eylem başka bir suçu oluştursa bile ayrıca bir yıldan iki yıla kadar hafif hapis ve 5.000 liradan az olmamak üzere hafif para cezasına mahkûm edilir.

İkinci fıkra kapsamındakilerin herhangi bir yerini her ne suretle olursa olsun boyayanlar veya bunlara yazı veya resim ya da işaret yapanlar, yapıştıranlar hakkında da eylem başka bir suçu oluştursa bile ikinci fıkrada yazılı cezalar uygulanır.»

26 Ocak 1981

25.12.1978 tarihli 2256 Sayılı Kanunla katılmamızın uygun bulunduğu, UNESCO çerçevesinde «Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme»nin onaylanması ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararının (13.10.1980/8-1768) yayımlanması.

«Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Konferansı, 12 Ekim — 14 Kasım 1970 tarihleri arasında, Paris'te yaptığı XVI. Dönem toplantısında,

Genel Konferansın XIV. Dönem toplantısında kabul edilen Uluslararası Kültür İşbirliği İlkeleri Bildirisi hükümlerinin önemini hatırlatarak,

Kültür varlıklarının bilimsel, kültürel ve eğitsel amaçlarla uluslararasında mübadelesinin insanlık uygarlığı bilgisini derinleştirdiğini, tüm ulusların kültürel yaşamını zenginleştirdiğini ve uluslar arasında karşılıklı saygı ve itibar yarattığını göz önünde bulundurarak,

Kültür varlıklarının halkların kültür ve uygarlıklarının temel öğelerinden biri olduğunu, bunların gerçek değerlerine ancak kökenlerinin, tarih ve çevrelerinin en büyük belginlikle bilinmesi halinde kavuşacaklarını göz önünde bulundurarak,

Kendi topraklarındaki kültür değerlerinden oluşan varlığı hırsızlık, kaçak kazı, kanunsuz ithal ve ihraç tehlikelerine karşı korumanın her Devlet için bir görev olduğunu göz önünde bulundurarak,

Her Devletin, bu tehlikeleri önlemede kendi kültür varlıklarına olduğu kadar, bütün ulusların kültür varlıklarına karşı da saygılı olma bakımından manevi sorumlulukları

bulunduğu bilincine varmasının kaçınılmazlığını göz önünde bulundurarak, (...)

UNESCO Genel Konferansı'nın bu amaçla daha önce de 1964'de bir öğütleme kabul etmiş bulunduğunu göz önünde bulundurarak, (...)

İşbu sözleşmeyi, bugün, 14 Kasım 1970 tarihinde kabul etmiştir».

Bu Sözleşme gereğince taraf Devletlerce kabul edilmiş mevzuata aykırı olarak yapılan kültür varlıkları ithali ve mülkiyet transferi kanunsuzdur. Taraf Devletler, kendi kültür varlıklarının kanunsuz ithal, ihraç ve mülkiyet transferine karşı korunmasını sağlamak amacıyla bir veya birkaç «Kültür Varlıklarını Koruma Servisi» meydana getirmeyi taahhüt ederler...

3 Şubat 1981

«Kültür Bakanlığından ilân:

Aşağıda adları, yerleri, karar tarih ve sayıları bildirilen taşınmazlar, korunması gerekli eski eser olarak tesbit edilmiş, 5805 (1741 Sayılı Kanunla değişik) Sayılı Kanunla oluşturulan ve bu Kanunun 5. maddesinde 'Hükümet Teşkilleri ve tesisleri ile hakiki ve hükmü şahsiyetlerin kendilerini ilgilendiren hususlarda kurul kararlarına uymaya mecbur oldukları' belirtilmiş olan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunca onanmıştır. 1710 Sayılı Eski Eserler Kanununun 8. maddesi gereğince ilan olunur.»

Bu ilanda; çoğu konut olan «Muğla il merkezinde bulunan korunması gerekli eski eserler»i gösteren Karar (27.4.1979/A-1643) ile, «Türkiye'de bulunan korunması gerekli köprülerin listesi» Kararı (14.3.1980/11789) yayımlanmıştır. Örnekler:

— Konut: Muğla il merkezi, Hacı Rüstem Mah. 18 pafta, 70 ada, 19. par.

— Vali Konağı: Muğla il merkezi, Emir Beyazıt Mah. 26 pafta, 369 ada, 5 par.

— Koca Mustafa Efendi Mektebi: Muğla il merkezi, Şeyh Mah. 23 pafta, 345 ada, 1 parsel. (...)

— Akköprü: Adana, Tarsus Pozantı yolu, Çakıt-Şekerpınarı suyu üzerinde, 104.00 metre uzunluğunda. 1 açıklıklı, Osmanlı devrinde yapılmıştır.

— Cendere: Adıyaman, Kâhta-Candere yolu, Kâhta çayı, 118.000 metre uzunluğunda, Roma devri yapısı.

— Altıgöz: Afyon, Afyon'da Merkez-İstasyon arası yolu, Akarçay suyu 44.00 metre uzunluğunda, 6 açıklıklı, Selçuk devri yapısı. (...)

4 Şubat 1981

«Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu»nun 1979 ve 1980 yıllarında aldığı diğer eski eserler listesi kararlarının ilân edilmesi: Diyarbakır il merkezinde, Fethiye ilçe merkezinde, İzmit il merkezinde, İzmir il merkezinde (Atatürk Caddesi, Alsancak Garı ve yöresinde, 1462. Sokakta), Buca bucağında, Kayseri il merkezinde, Edremit ilçesinde, İstanbul-Beşiktaş'ta (715 ada, 5 parselde bulunan Şenlik Dede Mescidi ve çevresinde), Ankara il merkezinde bulunan korunması gerekli eski eserler ilsteleri ile sivil mimarlık örneklerinin tescil listeleri verilmiştir.

Bu listelerde; konutlar, camiler, kiliseler, medreseler, mescitler, hamamlar, hanlar, türbeler, çeşmeler, saraylar, çınarlar, kaleler, kaya mezarları, Roma lahitleri konaklar, höyükler, mezar anıtları, antik su yolları, okullar, parklar, sur duvarları, çeşitli binalar, Atatürk anıtları, külliyeler, oteller, resmi binalar vb. bulunmaktadır. Bunlar arasında hemen dikkati çekenler de şunlar: Diyarbakır'da Cahit Sıtkı Tarancı Evi (Diyarbakır Kültür Müzesi), Ziya Gökalp Evi, Ziya Gökalp Müzesi, Ankara'da Mehmet Akif Ersoy Evi...

6 Şubat 1981

Aynı Kurulun diğer kararlarının ilanı. Bu kararlarda; Sinop-Boyabat ilçesi, ile Kütahya, Kahramanmaraş ve Tekirdağ il merkezlerinde korunması gerekli eski eserlerin listesi duyuruluyor.

12 Şubat 1981

Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İletişim Bilimleri Fakültesine bağlı olarak kurulan «Atatürk Müzik Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi»nin yönetmeliğinin yayımlanması.

Merkez; Atatürk'ün Türk Devriminde müzik için belirlediği gelişme çizgisi ve amaçları doğrultusunda araştır-

ma, örgütleme, eğitim ve yayın çalışmaları yapar. Bu amaca ulaşmak için; a) Ulusal duygu ve düşünceleri anlatan her türden müzik ürünlerini toplayıp arşivler, b) Türk müziğinin evrensel kalıplar içinde ürünler vermesini sağlayacak ve çağdaşlaştıracak çalışmalar yapar, c) Ulusal ve evrensel düzeyde eski müzik türleri üzerinde çalışmalar yaparak, bunları yeni kuşaklara tanıtır... Bu çalışmalarını yürütürken; başta «Akademi Kültürel Çalışmalar ve Çevre Eğitimi Enstitüsü» (AKÇE) ve «Akademi Televizyonla Eğitim Enstitüsü» (ETV) olmak üzere ilgili tüm organ, kuruluş ve örgüt birimleriyle işbirliği yapar...

19 Şubat 1981

Başbakanlıktan, «Atatürk Yılı Ödüllendirme ve Değerlendirme Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Bu Yönetmeliğin amacı; a) Atatürk Devriminin Türk ve insanlık tarihindeki yeri ve önemini; Atatürk'ün büyüklüğünü, bütünleştiriciliğini, milliyetçiliğini, laiklik ve eğitim anlayışını, bağımsızlık hareketlerindeki öncülüğünü, dünya görüşünü, insanlık anlayış ve barışçılığını, devlet adamı niteliklerini yansıtan, tanıtan ve yaygınlaştıranlara, b) Bilim, teknik, sanat, edebiyat ve spor alanında, Türk adını ve Türkiye Cumhuriyetini uluslararası ve ulusal düzeyde onurlandıranlara, c) Her türlü bağış ve yardımda bulunanlar ile Kutlama çalışmalarında önemli katkıları görülenlere, verilecek ödüller (Atatürk Nişanı, Atatürk Plâketi, Atatürk Kabartması, Atatürk Madalyonu, Atatürk Rozeti) ve öğünç belgeleri ile bunlara ilişkin değerlendirme yöntemlerini belirlemektir. Yönetmelikte belirtilen ödüller ve belgelerden birinin verilebilmesi için, kamu haklarından mahrum olmamak, ağır hapis veya yüz kızartıcı bir fiilden dolayı hapis cezasından hükümlü bulunmamak şartı aranır.

28 Şubat 1981

«1981 Mali Yılı Bütçe Kanunu»nun yayımlanması.

Madde 36/B: «Kültür varlıklarımızın saptanması, kültürümüzün yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi maksadıyla Kültür Bakanlığında onayla oluşturulan yayın, yazı, danışma ve inceleme kurullarının Bakanlık dışından katılacak üyelerine ödenecek huzur ücretleri ile; ansiklopedi-

lerin hazırlanması ile ilgili danışman, düzeltici ve madde inceleyicilerine ödenecek ücretler, Maliye ve Kültür Bakanlıklarınca hazırlanacak yönetmelikte belirlenir. Ancak, 5441 sayılı Devlet Tiyatrosu Kuruluşu Hakkındaki Kanun'un bazı maddelerinin değiştirilmesine, bazı maddeler eklenmesine dair 14.7.1970 tarih ve 1310 Sayılı Kanunun 2. maddesi ile Devlet Tiyatrolarında oynanacak eserleri seçen Edebi Kurulun tiyatroda memur bulunmayan üyelerine her toplantı için özel kanunlarında değişiklik yapılıncaya kadar 1.000 TL toplantı ödeneği verilir.

Kültür Bakanlığı; kültür ve sanatın her dalında ve ilgili bilim dallarında yurt düzeyinde etkinliği sağlamak, kültür ve sanatı özendirerek yurt düzeyinde yaygınlaşmasına ve yeni yapıtların oluşmasına yardımcı olmak üzere; yapıtlara, sanatçılara, sanat topluluklarına, bilim adamlarına ödül ve armağan verebilir. Verilecek ödül ve armağanların miktarı ve yöntemi Maliye ve Kültür Bakanlıklarınca birlikte hazırlanacak yönetmelikle saptanır.»

Madde 38 (Sanatçılara ilişkin yan ödemeler): 657 sayılı Devlet Memurları Yasası'nın değişik ek geçici 12 ve 13. maddelerinde «sayılan personel ile, bu maddeler kapsamına giren kurumların sanatkâr yöneticileri, sanatkâr genelmüdürleri ve sanatkâr öğretmenlerine», 1327 Sayılı Yasa madde 71 ile getirilen değişik ek maddeye göre verilecek yan ödemelerin tutarı, diğer kamu personeli yan ödeme Kararnamesiyle saptanır.

Madde 64 (Kültür Bakanlığı yapım-onarım işleri) : 10.6.1933/2287 Sayılı Kanun madde 16'da öngörülen, tarihi ve bedii değer taşıyan yapıtlara özgü müzelerin her türlü yönetim ve idame hizmetleri ile müze ve kütüphaneleri de içine alacak «Kültür Merkezleri»nin proje ve inşaatları aynı Kanunun tarihi anıtların korunmasına ve onarılmasına ilişkin hizmetlerle ilgili hükümlerine dayanılarak, Kültür Bakanlığınca yürütülür.

1,5 trilyon TL olan 1981 Yılı Bütçesinde Kültür Bakanlığına ayrılan ödeneğin tutarı ise 6.593.215.000 TL'dir. (Milli Eğitim Bakanlığı 147 milyar. Milli Savunma Bakanlığı 287 milyar. Dışişleri, Sanayi ve Teknoloji, Turizm ve Tanıtma, İçişleri Bakanlıkları 6 ya da 7 milyar, Gümrük ve Tekel, Çalışma, Ticaret, Gençlik ve Spor, Sosyal Güvenlik Bakan-

lıkları ise 2,3 milyar ya da çok daha az.)

«Kültür Bakanlığı Kültür, Sanat ve Eğitim Hizmetleri»ne ayrılan 3.774.643.000 TL'nin dağılımı da şöyle:

— 1,5 milyar TL kütüphanecilik hizmetlerine,

— 1,3 milyar TL eski eserler ve müzecilik hizmetlerine,

— 817,2 milyon TL fonetik, sinema, sahne sanatı hizmetlerine (Cumhurbaşkanlığı ve Devlet Senfoni Orkestraları, Devlet Konservatuarları, Klasik Türk müziği, Türk marşları, Türk Halk müziği, Devlet Koroları, Sinema sanatının geliştirilmesi ve tanıtılması),

— 106,3 milyon TL güzel sanatların geliştirilmesi ve tanıtılması hizmetlerine,

— 17,2 milyon TL milli folklor araştırma hizmetlerine.

14 Mart 1981

Kültür Bakanlığından ilân:

Bakanlığımız «Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü», «Kütüphaneler Genel Müdürlüğü», «Mili Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı» ve «Döner Sermaye İşletmesi Müdürülğü»ne, personel ihtiyacını karşılamak üzere;

— Fakültelerin Klasik Arkeoloji, Önasya Arkeolojisi, Sanat Tarihi, Antropoloji, Etnoloji, Devrim Tarihi, Yakınçağ Tarihi, Prehistorya Klasik Şark Dilleri (Arapça, Farsça) bölümünü bitirenler arasından sınavla «Müze Asistanı» adayı,

— Fakültelerin Kütüphanecilik, Klasik Şark Dilleri (Arapça, Farsça), Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirenler arasından sınavla «Kütüphaneci» adayı,

— Fakültelerin Etnoloji, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü ile Gençlik ve Spor Akademisini bitirenler arasından sınavla «Folklor Araştırıcısı» adayı, alınacaktır.

Sınavlar, 30-31 Mart 1981 günü Kültür Bakanlığında yazılı ve sözlü olarak yapılacaktır. (...) Duyurulur.

19 Mart 1981

Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti ile yapılmış «Turizm ve Termalizm Alanında İşbirliği Anlaşması» uyarınca, 26-30 Ocak 1981'de Ankara'da imzalanan Tutanak'ın onaylanmasının, Bakanlar Kurulunca Kararlaştırılması (21.2.1981 / 8-2444).

Tutanakta; turizm ve termalizm alanlarında yapılacak teknik ve bilimsel işbirliği belirtildikten sonra, sanatla ilgili işbirliği de ele alınmıştır: 5) Tarih ve kültür alanlarında, her iki taraf, Cezayir'de 6 Ağustos 1967'de imzalanan «Kültür İşbirliği Anlaşması»nın 15. maddesi hükümleri ile, Ankara'da 2 Aralık 1980'de imzalanan 1981-1982 yıllarını kapsayan «Kültür Mübadele Programı» hükümlerinin uygulanması amacıyla çaba göstereceklerdir. 6) Taraflar, iki ülke arasında tarihî ve kültürel nitelikli turizmin ve sanat grup ve ekipleri mübadelesinin geliştirilmesini teşvik edeceklerdir. Bu mübadelelerin teknik ve malî şartları, her iki ülkede yürürlükte olan yasa ve yönetmelikler çerçevesinde görüşülecektir. 7) Taraflar, turizmle ilgili yeknesaklığın sağlanması alanında işbirliği yapılmasını, her iki tarafın kültür, sanat ve turizm mirası ile ilgili «tecrübe, ziyaret ve röportaj teatisi»ni teşvik edeceklerdir...

24 Mart 1981

Kültür Bakanlığının 50 milyon lira olan «döner sermaye»sinin, 200 milyon liraya (Hazine'ye bir yük getirmemek şartıyla) çıkarılmasına izin verilmesi; Maliye Bakanlığının uygun görüşüne dayanan Kültür Bakanlığının yazısı üzerine, 19.6.1979/2252 Sayılı Kanunun 1. maddesine göre Bakanlar Kurulunca (10.2.1981/8-2391) kararlaştırılmıştır.

26 Mart 1981

15.3.1977/2082 sayılı «İstanbul, Kayseri, Bursa Kapalı Çarşıları»nın Onarımı ve İmarı Hakkında Kanunun Değiştirilmesine Dair Kanunun (2438/24.3.1981) yayımlanması.

İstanbul, Kayseri, ve Bursa'da bulunan tarihi kapalı çarşıların mimari ve inşai karakteri gözönünde tutulmak suretiyle onarım ve imarını Bayındırlık Bakanlığı yapar veya yaptırır. Bu işlere ilişkin proje ve fenni şartname esasları hakkında «Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu»nun görüşü alınır...

27 Mart 1981

5846 sayılı «Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu»nda gösterilen haller dışında, iktibas yapılmış olsa dahi, iktibas hususunda kullanılan eser sahibinin ve eserinin adı belirtilse

bile eser sahibinin, haksız rekabet hükümlerine dayanarak «Borçlar Kanunu»nun 49. maddesindeki koşulların gerçekleşmesi halinde «manevi tazminat» istiyebileceğine ilişkin «Yargıtay İçtihadı Birleştirme Hukuk Bölümü Genel Kurulu Kararı»: 18.2.1981/E.1980-1, K. 1981-2.

İnceleme ve Gerekçe: «Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu»nun, hazırlık çalışmalarında açıklandığı üzere, temel prensiplerinden biri de eser sahiplerine tanınan mali ve manevi haklar saklı kalmak kaydıyla gerek kamunun ve gerekse kişilerin fikir eserlerinden en geniş ölçüde yararlanmalarını sağlamaktır. Yasa koyucu, 5846 Sayılı Yasayı hazırlarken ağırlık merkezini, eser sahiplerine tanınan hakları tayine değil, fikir ve san'at eserlerinin doğuracağı hukuksal münasebetleri düzenlemeye vermiştir. (...) 5846 Sayılı Yasa; düzenlediği hukuksal ilişkiler ve haklar açısından kurallar koymuş, bunu yaparken eser sahibinin bizatihi kişilik hakları açısından sahip bulunduğu yetkiler konusunda, bir düzenleme getirmemiştir. Başka bir anlatımla; eser sahibinin eseri üzerindeki «manevi haklar»ının ihlali halinde istenebilecek manevi tazminata ilişkin düzenlemeler 5846 Sayılı Yasada yer alırken, «şahsi menfaatler»in ihlali halinde istenebilecek manevi tazminat Borçlar Kanunu'nun 49. maddesine bırakılmıştır. (...) 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 83. maddesinde «haksız rekabet»e ilişkin düzenlemede bulunulmuş, son fıkrasında da, «Tecavüz eden tacir olmasa bile, birinci fıkra hükmüne aykırı hareket edenler hakkında haksız rekabete müteallik hükümler uygulanır.» hükmüne yer verilmiştir. Haksız rekabette kişilik haklarının ihlâline sebebiyet verilebilir. Yalnız ticari bir işletme değil, herhangi bir mesleki çalışma, bu arada 5846 Sayılı Yasa kapsamına giren çalışma da haksız rekabete maruz kalabilir. Haksız rekabet dolayısıyle şahsi menfaatleri haleldar olanlar, Borçlar Kanunu'nun 49. maddesinde öngörülen koşullar varsa manevi tazminat davası açabilirler...

11 Nisan 1981

Ozan, yazar, Hisar dergisi kurucu ve yazanlarından Sayıştay 5. Daire Üyesi Mehmet Çmarlı'nın; Anayasa'nın değişik 145 ve Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargıla-

ma Usulleri Hakkında Yasa'nın 4/3 maddeleri uyarınca, Sayıştay Gencl Kurulunun 6.4.1981 günü yaptığı toplantıda, açık bulunan Anayasa Mahkemesi Asıl Üyeliğine seçilmesi.

15 Nisan 1981

1172 Sayılı Kanun uyarınca hazırlanan, «İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayın Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Akademi yayınları şunlar olacaktır: Sanat ve bilim araştırma ve incelemeleri, ders kitapları, tezler, eleştiri ve derlemeler, dergi, bülten ve broşürler, röprodüksiyonlar (sanat, bilim ve teknikle ilgili plan, proje, resim, minyatür, gravür, güzel yazı, tezhip, fotoğraf eseri, harita, afiş ve benzeri basılabilir eserler). Türkçe ya da yabancı dilde yazılmış yaymların 200 kelimelik her itibari sayfası için 300 TL, çevirilerde 200 TL fikri hak bedeli olarak ödenir. Bu miktarlar, gerektiğinde Akademi Senatosu tarafından resmî fiyat indekslerine göre artırılabilir. Her itibari sayfa için verilen fikri hak bedeli, kitaplarda 5.000, dergilerde 7.000'e kadar baskının karşılığıdır...

22 Nisan 1981

«Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılını Kutlama Fonu» Yönetmeliğinin 12. maddesinin değiştirilmesine dair yönetmeliğin yayımlanması.

«Atatürk Kültür Merkezi» etüd ve proje işleri, «Fon»a katkıda bulunanların ödüllendirilmesi, kutlama faaliyetleri ile ilgili her türlü alım, satım, yaptırma, keşfettirme, taşıma, kiralama vb. işler şu usüllerle yapılacaktır: Pazarlık, teklif isteme, açık eksiltme, emanet usulü, kıymet takdiri, kapalı zarf.

25 Nisan 1981

«Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılının Kutlanması ve Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkında Kanun»un bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanunun (2450/23.4.1981) yayımlanması.

«Atatürk Kültür Merkezi» Ankara'da kurulur. Bu Merkez'in alanı; doğusu Atatürk Bulvarı, batısı İskitler Caddesi (Konya Yolu), kuzeyi İstiklâl ve İstanbul Caddeleri (I. ve II. TBMM binaları, Sayıştay binası, Ulus Atatürk Hey-

keli, Ankara Palas binası dahil), güneyi Hipodrom Caddesi ve Talat Paşa Bulvarı ile çevrili, İmar ve İskân Bakanlığının 3.1.1973/7610-43 sayılı onayıyla belirlenen (Adalet Sarayına tahsis edilmiş kısım hariç) yerlerdir.

Bu alan içerisinde; Milli Mücadele tarihini, Türk Halk Kültürünü ve sanatlarını tanıtan yerler, çeşitli müzeler, sahneler, toplantı salonları, sergi alanları, arşiv ve kitaplıklar, atölyeler vb. yerlerden meydana gelen «Atatürk Kültür Merkezi» ile, Milli Komitece saptanacak tesis ve alanlar bulunur. Bunların dışında hiçbir yapı yapılamaz. Bu alan içindeki taşınmaz mallardan kamu kuruluşlarına ait olanlar, her türlü unsurlarıyla birlikte bu işe tahsis edilmek üzere, Kültür Bakanlığının talebi üzerine, Hazine adına tescil edilir. Aynı alan içinde kalan özel mülkiyete ait yerler hakkında da, Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte başka bir işleme gerek kalmaksızın, acele istimlak kararı alınmış sayılır ve İstimlak Kanunu uygulanır.

27 Nisan 1981

Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğünden ilân:

Adana'da «Hacı Ömer Sabancı Vakfı Devlet Tiyatrosu»nun havalandırma, soğutma ve otomatik kontrol ikmal işi, kapalı zarf usulü eksiltme suretiyle ihalesi yapılacaktır. İşin keşif bedeli 7.873.940 TL'dir. Şartnameler ve keşif özeti, hergün mesai saatleri içerisinde Ankara'da (...) Levazım Müdürlüğünde ve Adana'da «Devlet Tiyatrosu»nda görülebilir. İhale 26.5.1981 günü Ankara'da yapılacaktır. Kurumumuz 1050 ve 2490 Sayılı Kanunlara tabi olmayıp ihaleyi yapıp yapmamakta ve dilediğine vermekte serbesttir.

29 Nisan 1981

13.1.1981/16168 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren «Kültür Bakanlığı Yayın Dağıtım ve Satış Yönetmeliği» yürürlükten kaldırılmıştır.

5 Mayıs 1981

Milli Güvenlik Konseyi Kararı (1.5.1981/50): Atatürk'ün doğumunun 100. yılı kutlamaları münasebetiyle, Selanik'teki Atatürk'ün doğduğu ev ile kutlama programına uygun olarak yurt dışında açılacak diğer sergilerde eski eserlerin teşhir edilmesine; bu eski eserlerin cins ve miktarı ile teş-

hir süresine karar vermeye, Bakanlar Kurulu yetkilidir.

13 Mayıs 1981

«Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılını Kutlama Koordinasyon Kurulu» ve bu Kurula bağlı olarak çalışan birimlere ait Yönetmeliğin yayımlanması.

23 Mayıs 1981

«Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okullarda Yararlanılacak Kitaplar»ın Hazırlanma, İnceleme, Basılma ve Dağıtılma Süreleri Hakkında Yönetmelik'in yayımlanması.

1739 sayılı «Milli Eğitim Temel Kanunu»nun 53 ve 54. maddelerine dayalı olarak hazırlanan bu Yönetmeliğin amacı; Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulacak ders, temel ders, yardımcı ders, kaynak ve alıştırma kitaplarının millî eğitim genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak zamanında hazırlanarak öğrencilerin yararına sunulmasını sağlamaktır. «Yardımcı ders kitapları», ders kitpları için açılan yarışma sonunda seçilir. Yazılmış eserlerden de seçim yapılabilir. Bu kitapların kullanılma süresi 5 öğretim yılıdır. «Kaynak kitaplar» ise, Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığınca kabul edildikten sonra Tebliğler Dergisi aracılığıyla ilgililere duyurulur. Bu tür kitapların tavsiye ve duyuru isteği ile incelenmek üzere Bakanlığa gönderilmesi Nisan, Mayıs ve Aralık aylarında yapılabilir.

Ders, yardımcı ders ve kaynak kitaplar ile ders araçlarının listesini kapsayan «Tebliğler Dergisi», her yılın Mart ayı başında yayımlanır.

27 Mayıs 1981

Milletlerarası Andlaşma: Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi (SEKA) tesislerinin kapasite arttırımına yönelik «Kâğıt ve Kâğıt Hamuru Üretimi Rehabilitasyon Projesi» proje hazırlık çalışmaları finansmanında kullanılmak üzere «Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası»ndan (DÜNYA BANKASI) sağlanan 500.000 ABD Doları tutarındaki «Proje Hazırlama Avansı» ile ilgili olarak Maliye Bakanlığı ile adı geçen Banka arasında teati edilen ekli mektupların, teyid edildiği 19.3.1981 tarihinden itibaren yürürlüğe konulması, Bakanlar Kurulunca 21.4.1981 tarihinde kararlaştırılmıştır.

29 Mayıs 1981

26.5.1981/2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nun yayımlanması.

Belediye sınırları ile mücavir alanları içinde yapılan her türlü ilan ve reklam, «İlan ve Reklam Vergisi»ne tabidir. Ancak; her türlü gazete, dergi ve kitaplarda yapılan ilan ve reklamlar ile, sinema ve tiyatroların kendi programlarına ilişkin olarak gösterinin yapıldığı binanın içinde ve dış yüzünde yaptıkları ilan ve reklamlar da, bu vergiden muaftır... (m.12, 14/2,10)

Belediye sınırları ile mücavir alanlar içinde yer alan eğlence isletmelerinin faaliyetleri de «Eğlence Vergisi»ne tabidir. Verginin mükellefi, eğlence yerlerini işleten gercek veva tüzel kişilerdir. Bu vergi; yabancı film göstermelerinden % 50, verli film göstermelerinden % 20, sirkler, lunaparklar, calgılı bahçeler vb.den % 20, spor müsabakaları, at varısları ve konserlerden % 10, tiyatro, opera, operet, bale, karagöz, kukla ve ortaoyununda % 5 oranında alınır (m.17.18.21)... Eğlence vergisi hâsılatının % 10'u, bulunan yerlerdeki darülaceze ve benzeri kuruluşlar hissesi olarak ayrılıp belediyece sözü geçen müesseselere, % 10'u da verem savaşına ayrılıp belediye sınırları içinde Verem Savaş Derneği teşkilatı varsa yardım olarak bu derneğe verilir. (m.103)...

4 Haziran 1981

«Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı»na (1979-1983) ilişkin «1981 Yılı Programı»nın yayımlanması. (1981 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair 29.11.1980/8-2024 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Eki.)

366 sayfa olan «1981 Yılı Programı»nda sanatla ilgili olarak dikkati çeken bölümler şunlar:

— «Yazı tabı kâğıdı» 1981 yılında iç üretimle karşılanabilecektir. «Karton» gereksinmesi, 1980 yılında iç üretimle karşılanmış olup bu yıl da ithalatına gidilmeyecektir. Ancak, henüz iç üretimle karşılanamayan «gazete kâğıdı»nın bu yıl da ithalatı önemli miktarda sürecektir. 1981 Yılı Programına göre bu ithalat miktarı 31.610 ton olabilecektir. (s.187,188)

— 1981 yılında kâğıt sanayii üretiminin bir önceki yıla

göre % 15 dolayında artması beklenmektedir. Kamu sektöründe Balıkesir ve Akdeniz tesislerinin devreye girmesiyle, gazete kâğıdı üretim artışı sağlanacaktır. Özel sektörde yeni tesisler ve tevsiler sonucunda sargılık kâğıt, oluklu mukavva ve karton üretiminde artış beklenmektedir. (s.186)

— «Gazete, kitap, dergi, broşür sanayi»mizde; bu yıl da 26 milyon TL'lik ihracat yapılırken, 228 milyon TL'lik ithalat yapılacaktır. (s. 191)

— Basım sanayiindeki kurulu kapasite, artan yurt içi talebi karşılayacak düzeydedir. Ancak, kurulu kapasitelerdeki baskı makinalarının çok çeşitli oluşu, yedek parça ithalâtını gerektirmiştir. 1981 yılı için de ancak teknolojik gelişmenin zorunlu kıldığı makina-teçhizat yatırımı yapılacaktır. Ayrıca, baskı makinalarının çok çeşitli oluşunun daha fazla yedek parça ithalatına yol açmasını önlemek için de; Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, ilgili kamu ve özel sektör kuruluşları ile işbirliği yaparak, baskı makinaları ve yardımcı teçhizat ünitelerinde tipleştirme üzerinde bir çalışma yapacaktır. (s.189)

— Programda; «temel sosyal göstergeler» arasında yer verilen «okur-yazar nüfus oranı»mız 1978, 1979 ve 1980 yıllarında % 61,6'şar olarak saptanmıştır. (s.308)

— «Bulundukları ülkenin eğitim sistemine uymaktaki güçlükleri 1979 ve 1980 yıllarında da tamamen giderilebilmiş değildir... Türkçe ve Türk kültürü dersleri ile ilgili öğretmen, araç, gereç problemleri de yeterli çözüme ulaşamamıştır.» denilen, 1979 yılı sonundaki 18 yaşma değin yurt dışındaki işçi çocuklarımızın sayısı 617.141'dir. Bunların, eğitim imkânları açısından bulundukları ülke çocuklarıyla eşitlik elde etmeleri ve Türk Kültürü ile bağlarının güçlendirilmesi çalışmalarına devam edilecektir. Bu amaçla diğer ülkelerle yapılacak müşterek çalışmalarda, malî yüke işçilerin bulundukları ülkelerin daha büyük oranda katılması sağlanacaktır. TRT'nin ve yabancı ülke kitle yayın organlarının Türkçe ve Türk Kültürü ile ilgili yayınlarının çoğaltılmasına ve ilgi çekici hale getirilmesine çalışılacaktır. (s.320,321)

— Program'ın «Milli Kültür» başlıklı bölümünde, 1981 yılında ulusal kültürümüz açısından dikkati çekecek önem-

li çalışmalar yapılacağı anlaşılmaktadır: «Milli Kültür Bakanlığı» kuruluş kanunun ve diğer gerekli mevzuatın yıl içerisinde çıkarılmasına çalışılacaktır. «Türk İlimler Akademisi»nin kurulmasıyla ilgili kanun tasarısının hazırlanması tamamlanacak, program dönemi içerisinde kanunlaştırılması için gerekli çalışmalar yapılacaktır. «Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi» kurulması ile ilgili hazırlanmış bulunan kanun tasarısı, Program döneminde yasama organına sunulacaktır. Dil konusunda aşırılıktan sakınılacak, yaşayan ve konuşulan Türkçenin kullanılması, yazı dilinde ve ders kitaplarında yer alması sağlanacaktır. Türk süsleme sanatlarını tanıtıcı ve geliştirici çalışmalara devam edilecektir. Eski eser kaçakçılığının önlenmesiyle ilgili kanun tasarısı hazırlanarak, Program dönemi içinde kanunlaştırılmasına çalışılacaktır. Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu (2527) günün şartlarına göre yeniden düzenlenecektir. Telif haklarıyla ilgili teşvik edici düzenlemeler yapılacaktır. TRT'nin Türk kültürü ve çağdaş medeniyet değerleri doğrultusunda yayın yapması ilkesi genişletilerek titizlikle uygulanacaktır... (s.328,329)

4 Haziran 1981

Sanatçıların, «gelir vergisinde peşin ödemeye tabi mükellefler» arasından çıkarılması. (Gelir Vergisi Genel Tebliği: Seri No. 130)

«IX — Gelir Vergisi Kanununun beyan esasına tabi mükelleflerde peşin ödemeyi düzenleyen mükerrer 117. maddesinde 2454 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikle 18. maddede yazılı olanlar ve noterlik görevini ifa ile mükellef olanlar peşin ödeme kapsamının dışında bırakılmışlardır.

Böylece;

A) Kitap, resim, heykel ve nota halindeki eserlerini, fakülte, akademi ve yüksek okullarca yayınlanan bilimsel mahiyetteki makalelerini ve ihtira beratlarını satmak veya bunlar üzerinde mevcut haklarını devir ve temlik etmek veya kiralamak suretiyle serbest meslek kazancı elde eden müellif, mütercim, heykeltraş, ressam, bestekâr ve mucit ve bunların kanuni mirasçıları (...) kendileri için il ve ilçe

komisyonları tarafından peşin ödeme derecesi tesbit edilip ilan edilmiş olsa dahi, peşin ödeme kapsamının dışında tutulacaklar ve sözkonusu kişilerden cari takvim yılı kazancının gelir vergisinden mahsup edilmek üzere herhangi bir peşin vergi talep edilmeyecektir.»

18 Haziran 1981

«Kültür Bakanlığı Sicil Raporları Vermeye Yetkili Amirler Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Her bakanlıkta memur sicilleri (tezkiyeleri) için hazırlanan bu yönetmelikten, Kültür Bakanlığı örgütünü tanıyoruz:

A) Merkez Kuruluşları:

1 - 13) Her bakanlıkta rastlanan birimler,

14) Milli Kütüphane Müdürlüğü,

15) Devlet Güzel Sanatlar Galerisi ve Ankara Resim Heykel Müzesi Müdürlüğü,

16) Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu,

17) Atatürk Kültür Merkezi Müdürlüğü,

18) Devlet Konservatuvarları,

B) Taşra Kuruluşları:

1) Kültür Müdürlükleri,

2) Müzeler,

3) Kütüphaneler,

4) Resim - Heykel Müzesi ve Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlükleri,

5) Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, Senfoni Orkestraları

6) Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri,

7) İslâm Ansiklopedisi Murahhas Müdürlüğü,

8) Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü,

9) Devlet Klâsik Türk Müziği Korosu,

10) İstanbul Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Başkanlığı,

11) Devlet Tiyatroları ile Devlet Opera ve Balesi (Genel müdür, genel müdür başyardımcısı, müdür yardımcılarının sicil raporları; bu yönetmeliğin genel müdür, başyardımcısı ve yardımcı ile ilgili bölümde belirtilen esaslar

içinde, diğer personelin sicil raporları da, özel yönetmeliklerinde belirtilen esaslar içinde doldurulur.)

23 Haziran 1981

«Devlet Sanatçısı» olacak ve bu haktan yararlanacaklar ile bunların nitelikleri, seçilmeleri, görevleri hakkında yönetmeliğin yayımlanması.

Bu yöntemelik; «Devlet Opera ve Balesi»nde, «Devlet Tiyatroları»nda, «Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası»nda, «Devlet Senfoni Orkestraları»nda, «Devlet Konservatuvarları»nda görevli üstün yeteneklere sahip ve uluslararası ün yapmış sanatçı, sanatkârlar ile, «Kültür Bakanlığına bağlı kurumlar dışında» aynı nitelikleri taşıyan sanatçıları kapsar. Yönetmelik; 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun (23.12.1972/2 sayılı Kanun Hükmünde Kararname madde 1 ile değişik) 60. maddesine dayanılarak hazırlanmıştır. Yönetmelik kapsamına giren üstün yetenekli sanatçılar şunlardır: Besteciler, müzisyenler (icracılar, orkestra yöneticileri), sahne sanatçıları. Örneğin sahne sanatçılarında, «Devlet Sanatçısı» seçilebilmek için aranacak nitelikler şöyledir: a) Sanatçı olarak, kişiliği ve çalışmalarıyla Türk toplumunun kültür miras ve değerlerini yaşatıcı ve yüceltici katkıda bulunmuş, bütünüyle Türk kültürüne ve evrensel sanata çağdaş değer ölçüleri içinde hizmet etmiş olmak, b) Üstün maharete ulaştıran bilgi, teknik, Türkçe diksiyon, yorum, oyun gücü ve tecrübe ile geliştirilmiş üstün bir sanat kişiliğine sahip olmak, c) Sahne sanatında geniş bir repertuara sahip bulunmak, d) Kariyerinin gerektirdiği diğer tüm meziyetleri taşımak, e) Yukardaki üstün yeteneklere ek olarak; yurt içinde ve dışında, önemli sanat merkezlerinde başarı sağlamış olmak veya uluslararası seviyede kendisini üstün bir sanatçı olarak kabul ettirmiş bulunmak.

Seçici Kurul, Kültür Bakanı başkanlığında, ayrıca on üyeden oluşmaktadır. Bunlar da, aynı Bakanlığın Müsteşar ve ilgili Yardımcısı, Güzel Sanatlar, Devlet Opera ve Balesi, Devlet Tiyatroları Genel Müdürleri, Kültür Bakanınınca seçilecek iki Devlet Sanatçısı, bir müzik ya da sahne sanatçısı, bir Devlet Konservatuvarları sanatkârı, bir Senfoni Orkestraları üyesi. Seçim; yukarda adı geçen ku-

rumların yetkili sanat, teknik veya sanat kurullarınca, her kurumun yetkili kurulu ayrı çalışmak suretiyle yapılır, Kültür Bakanlığına teklif edilir. Kültür Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışmayanlar, başvurularını doğrudan Kültür Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışmayanlar, başvurularını doğrudan Kültür Bakanlığına yaparlar. Ancak, Seçici Kurul Üyelerinin en az üçünün teklifi üzerine de aday gösterilebilir...

Devlet Sanatçılarından «Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası» ile «Devlet Konservatuvarları»nda görevlendirilenler hakkında, Devlet Memurları Kanunu'ndaki (m.59 vd.) istisnai memuriyetlere iilşkin hükümler uygulanır. Ancak, Kültür Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışmayanlar, bu yönetmelikteki ve Devlet Memurları Kanunu'ndaki ilgili mali haklardan yararlanamazlar.

«İcracı Devlet Sanatçıları», Cumhurbaşkanlığı ve Devlet Senfoni Orkestrasının yıllık periyodik konserlerine en az birer konçerto ile katılırlar, yurt içi ve yurt dışı konserlerinde bulunurlar... «Devlet Konservatuvarlarında görevli Devlet Sanatçıları» ise, D. Konservatuvarı Yüksek Devre Esas Ders Öğretmenlerine ilişkin hükümlere göre, ders okutmakla yükümlüdürler...

15.3.1971/13779 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan daha önceki Yönetmelik, yürürlükten kaldırılmıştır.

28 Haziran 1981

15.11.1980/17161 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan «Şehir Tiyatroları Geçici Yönetmeliği»nin yürürlükten kaldırılması, yerine «İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları Yönetmeliği»nin yürürlüğe konulması.

Amaç (m.2): «İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu» (kısaca, Şehir Tiyatroları); bir temel hak olarak Anayasa'nın güvence altına aldığı sanatın ve özellikle tiyatronun toplumsal görevine uygun olarak halkın kültürel üretiminin, çağdaş eğitiminin, sanat düzeyi ve bilincinin yükseltilmesine katkıda bulunmak; bu katkıyı gerçekleştirmek için yerli ve yabancı tiyatro eserlerinin seçkin örneklerini seyircisine ulaştırmak, Türk Tiyatrosunun geleceğe yönelik yaratıcı atılımlarına önderlik etmek amacı ile kurulmuştur. Yönetim basamakları şöyledir:

a) Yönetim organları: Müdürlük, genel sanat yönetmeni, yönetim kurulu, disiplin kurulu.

b) Hizmet bölümleri: Sanatkâr memurlar (genel sanat yönetmeni, sanatkârlar, sahne direktörü, dekoratörler, kostüm kreatörleri, sanat teknik müdürleri, stajyer sanatkârlar, müzikçiler, dansçılar), sahne direktörlüğü, teknik kurul, dramaturji bürosu, basın bürosu, kitaplık-arşiv ve müze... Genel Sanat Yönetmeni; sanat yönünden kültür ve tecrübeleri ile ülke ölçüsünde ün yapmış, tiyatroyu öteden beri meslek edinmiş oyuncu ya da rejisörler arasından Belediye Başkanınca atanır. (Bu göreve vekâleten atanacak olanlarda da aynı vasıflar aranır.) Bu Yönetmen; Şehir Tiyatrolarının bütün sanat üretim ve çalışmalarını düzenlemek, sanat disiplinini sağlamak, sanatçıların hizmet sicillerini tutmakla yükümlüdür... Yönetim Kurulu ise; Genel Sanat Yönetmeni ve tiyatro müdürü ile, sanatçı üç üyeden oluşur. Haftada bir kez toplanır. Bütün sanat çalışmalarından bu kurul sorumludur.

Oyunculuk, stajyer sanatçılıkla başlar. Bu kadroya; üniversite ve konservatuvarların tiyatro bölümlerini bitirenler ile, ortaokulu bitirmiş olmak şartıyla çocuk tiyatrosu bölümünde olağanüstü yetenek gösterenler alınır. İki yıllık bir süre içinde, faydalı olamayacağı anlaşılanların ilişkileri kesilebilir ya da yevmiyeli oyuncu olarak geçici sözleşmeyle çalıştırılabilir. Ayrıca; Şehir Tiyatrolarının dışındaki tiyatrolarda oyuncu olarak başarılarını kanıtlamış olanlar da, en az ilkokul mezunu olmak şartıyla, durumlarına uygun sanatçı kadrosuna alınabilir...

Dramaturglar, gönderilen yerli ya da çeviri oyunları geliş sırasına göre, tiyatronun amaçları ışığında inceleyip sanat ve teknik açıdan da ön değerlendirmesini yaparlar. Dünya Tiyatro Akımlarını da, biçim ve içerik olarak inceleyip dilimize kazandırılmasını uygun buldukları yabancı oyunları Yönetim Kuruluna önerirler... Sahnelenecek eserlerin yazarları, çevirmenleri ve bestecilerin telif hakları, yürürlükteki yasalar ve Türkiye'nin bağlı olduğu Uluslararası Anlaşma hükümleri uyarınca ödenir...

6 Temmuz 1981

Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğün-

den ilân:

«Atatürk Kültür Merkezi» Genel Yerleşme Plan, Müze — Sergi — Folklor — Kütüphane Kompleksi Mimari Proje Yarışması 26.6.1981 tarihinde sonuçlanmıştır: 1. ödülü kazanan Filiz Erkal — Coşkun Erkal, 2. ödülü kazanan Ayşıl Aran — Kemal Aran, 3. ödülü kazanan Prof. Dr. Sedat Hakkı Eldem — Prof. Dr. Muhteşem Giray — Affan Kırımlı — Orhan Çakmakçıoğlu. (Bu duyuruda, ayrıca yedi mansiyonu kazanan öteki yarışmacıların da adları verilmiştir.)

Projeler, 3-12 Temmuz 1981 tarihlerinde Azot Sanayi Genel Müdürlüğü Konferans Salonunda sergilenmektedir.

20 Temmuz 1981

Atatürk Üniversitesi «Van Fen — Edebiyat Fakültesi» Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin yayımlanması.

Van Fen — Edebiyat Fakültesinde; Türk, Alman, Fransız, İngiliz dili ve edebiyatı bölümleri ile, Tarih, Arkeoloji, Felsefe bölümleri de var. «Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü» dersleri şöyle: a) Genel dersler: Türk devrim tarihi, pedagoji, pedagoji uygulaması, b) Yardımcı dersler: Türkçe kompozisyon, yabancı dil, Osmanlıca, Arapça ve Farsça, c) Bölüm dersleri: Eski Türk edebiyatı, Yeni Türk edebiyatı, halk edebiyatı, Türk dili tarihi. «Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü» dersleri de şöyle: a) Yukarda belirtilen genel dersler, b) Yardımcı dersler: Türkçe ve Almanca Kompozisyonlar, pratik Almanca, c) Bölüm dersleri: Almanca dilbilgisi, Alman dili tarihi, eski ve yeni Alman edebiyatları...

23 Temmuz 1981

«Devlet Opera ve Balesi» Genel Müdürlüğü Alım, Satım ve İhale İşleri İle Muhasebe İşleri ve Ayniyat İşlemleri Yönetmeliği'nin yayımlanması.

24 Temmuz 1981

Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanun'un (2495/22.71981) yayımlanması.

Yasanın 2. maddesiyle; «eğitim ve öğretim yapıları, tarihi eserler, ören yerleri, sitler, açık ve kapalı müzeler ve turistik tesisler» de, bu yasa hükümlerine göre korunacak

ve güvenlikleri sağlanacak yerler arasına alınmıştır.

7 Ağustos 1981

Kültür Bakanlığınca, 7.5 milyon lira keşif bedelli «Muğla-Fethiye Kültür Merkezi» çevre düzenleme ve ikmal inşaatı işinin eksiltmeye çıkarılması ilânı.

12 Ağustos 1981

Kültür Bakanlığı «Devlet Resim ve Heykel Sergisi» Yönetmeliğinde değişiklikler yapılması:

— 23/b maddesi değişikliği: «Ödüllendirilen her yapıt için 50.000 TL verilir.»

— Geçici m.1: Dernek faaliyetleri yeniden başlayıncaya kadar seçici kurul, şu 9 temsilciden oluşur: 2'si Güzel Sanatlar Akademisi ya da Akademilerden, 1'i Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulundan, 1'i plastik sanatlar alanında öğretim yapan üniversitelerden, 1'i Yüksek Öğretmen Okulları Resim-İş bölümlerindne, 3'ü Kültür Bakanlığınca seçilecek sanat eleştirmeni ya da sanatçılardan, 1'i de Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürü.

13 Ağustos 1981

«Kültür Bakanlığı Disiplin Kurulları Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Yönetmeliğin kapsamında; Bakanlık merkez ve taşra personeli yanı sıra, bağlı kuruluşlarda (Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü) görev yapanlar ile, sözleşmeli ve yevmiyeli personel de bulunmaktadır.

24 Ağustos 1981

«Madenî Hatıra Para ve Hatıra Madalyonu» Basımı ve Satışı Hakkında Yönetmelik'in yayımlanması.

Kapsam: Milli ve milletlerarası önemli tarihi, bilimsel, kültürel ve sanat olayları ile, anmaya değer olay ve günleri belirtmek ve muhtelif alanlarda ün yapmış Türk büyüklerini anmak amacıyla ve Hükümetçe lüzum ve faydası takdir edilecek diğer nedenlerle madenî hatıra para (ve hatıra madalyonu) basımı ve satışı işlemleri.

Karar Kurulu: «Darphane ve Damga Matbaası» Genel Müdürü başkanlığında, Arkeoloji Müzeleri temsilcisi, İs-

tanbul Güzel Sanatlar Akademisi Heykel Bölümü temsilcisi, Darphane ve Madalya Bölümünden iki sanatçı, Maliye Bakanlığı temsilcisi.

7 Eylül 1981

Kültür Bakanlığınca, 15 milyon lira keşif bedelli «Nevşehir Kültür Merkezi» çevre düzenlemesi ve ikmal inşaatı işinin eksiltmeye çıkarılması ilânı.

10 Eylül 1981

Bakanlar Kurulu Kararı (7.8.1981/8-3427): Yurtdışında basılan ve ekli listede adları ve cinsleri belirtilen dergi ve gazetelerin, Türkiye'ye sokulması ve dağıtılmasının yasaklanması; İçişleri Bakanlığının 13.7.1981 tarihli ve 111346 sayılı yazıları üzerine, 15.7.1950 tarihli ve 5680 sayılı «Basın Kanunu»nun 31. maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 7.8.1981 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Yurtdışmda basılan ve Türkiye'ye sokulması ve dağıtılması yasaklanan dergi ve gazeteleri gösterir liste:

«Umut» dergi, «Türkiye Gerçeği» gazete, «Yeni Hedef» gazete.

12 Eylül 1981

«Kültür Bakanlığı Başarı Ödülleri» Özel Şartnamesi ilanının yayımlanması.

Kültür Bakanlığınca, «kültür ve sanat» alanında yaptıkları faaliyetler için aşağıdaki dallarda çalışan sanatçı, topluluk ya da kuruluşlar 1981 yılı içerisinde yarışmasız olarak değerlendirme yöntemi ile «başarı ödülleri» verilecektir.

Ödül verilecek dallar: a) Görsel sanatlar: Resim, heykel, seramik, b) İşitsel sanatlar: Klasik Türk musikisi, c) Halk bilimi, d) Yazın: Şiir, düz yazı, e) Sahne sanatları: Sahne dekoru.

Ödüller, 17.8.1979/16730 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelik esaslarına göre verilecektir. Aranan koşullar şunlardır: Alanında yaptığı etkinlikler veya ortaya koyduğu eserlerle yurtdüzeyinde tanınmış olmak; Türkiye Kültür ve Sanatını yönlendirici ve çağdaşlaştırıcı etkinliklerde bulunmak; öz, biçim, teknik, yorum ve anlatım yönünden sürekli bir gelişim ve başarı göstermek; ortaya koy-

duğu öncü, yaratıcı ve kalıcı eserlerle Türk Kültür ve Sanatının gelişimi içinde belirli bir yer edinmiş olmak... Ödüle başvuru bizzat olacağı gibi, Seçici Kurullar da bizzat seçim yapabilirler. Verilecek ödüller; her daldaki kişiye 100.000 TL. (topluluk ya da kuruluşa 200.000 TL.) ile, bir plaket ve bir başarı belgesidir.

Şartnamede seçici kurul üyelerinin adları da belirtilmiştir. Örneğin «Şiir Dalı»nda Fazıl H. Dağlarca, Necdet Evliyagil, Bekir S. Erdoğan (yedekler Mehmet Çınarlı, Coşkun Ertepınar); «Düz yazı Dalı»nda Turan Oflazoğlu, Orhan Hançeriloğlu, Cahit Atay (yedekler Cevdet Türkeroğlu, Dinçer Sümer); «Sahne Dekoru Dalı»nda dekoratörler Güven Öktem, Seza Altındağ, Hüseyin Mumcu (yedekler Yücel Tanyeri, Sevinç Gürlük); «Halk Bilimi Dalı»nda DTCF Halk Bilim Kürsüsü Başkanı Prof. Dr. Orhan Acıpayamlı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanı Nail Tan, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü Sabahattin Türkoğlu (yedekler Nazan Tapan, Gürbüz Erginer)...

15 Eylül 1981

«Anıtkabir» Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun'un (2524/11.9.1981) yayımlanması.

Ankara'da Atatürk'ün aziz nâşının defnedildiği Anıtkabir'in ve buradaki Atatürk'ün hayat ve hatırası ile ilgili müze, kütüphane ve diğer tesislerin her türlü hizmetlerinin yürütülmesinden Genelkurmay Başkanlığı sorumludur. İlgili her türlü gider Milli Savunma Bakanlığı bütçesinden karşılanır. (6780 sayılı «Anıtkabir'in Her Türlü Hizmetlerinin Maarif Vekâletince İfasına Dair Kanun» yürürlükten kaldırılmıştır.)

17 Eylül 1981

«Antalya Ulusal Film Yarışması»nda Kültür Bakanlığınca Verilecek «Kültür ve Sanat Ödülleri» Yönetmeliğinin yayımlanması.

Antalya Belediye Başkanlığının her yıl yapmakta olduğu «Ulusal Film Yarışması»nı destekleyerek sinema sanatını teşvik etmek, özendirmek, yurt düzeyinde yaygınlaşmasını sağlamak, yeni yapıtların oluşmasına yardımcı olmak, yaratıcı kabiliyetleri değerlendirmek, milli kültür

varlıklarımızı tanıtmak ve benimsetmek amacıyla hazırlanan bu yönetmelik, anılan yarışmada derece alan filmlere Kültür Bakanlığınca verilecek ödülleri kapsar. Yarışma Seçiciler Kurulunda en az üç temsilci bulunduracak Bakanlık, ödülleri; yarışınada ilk üç dereceye giren, yukarda belirtilen amaca uygun olarak ulusal kültür varlıklarımızla sanat, tarih, turistik ve milli değerlerimizi tanıtan, ülkemiz hakkında olumlu izlenim yaratabilecek Türk filmlerine verir. Bakanlık, istediği takdirde, ödüllendirdiği filmlerin kopyasını çıkartarak yurtiçi ve yurtdışı hafta, festival ve gösterilerde «ticari olmayan amaçlarla» kullanmak üzere alma hakkına sahip olur... Ödüllendirilmesi kararlaştırılan filmlere ise; «Kültür ve Sanat Ödülü»nü kazandıklarını belirtir bir belgeyle birlikte, ilk üç dereceye girenlere en fazla 150.000 TL'ye kadar para ödülü de verilir. (Örneğin; renkli, 35 mm'lik uzun metrajlı 1. filme 150.000 TL; renkli, 16 veya 35 mm'lik kısa metrajlı, 20 dakikadan fazla olan 1. filme 90.000 TL, 20 dakikadan az olan 1. filme 80.000 TL.) Ayrıca; ödül alan filmin tanıtma yazılarına veya jeneriğine, Bakanlığın uygun görüşü alındıktan sonra, bu ödülün alındığını belirtir bir açıklama yazısı da konabilir.

12.4.1978/16257 ve 18.8.1980/17079 sayılı Resmi Gazete'lerde yayımlanan, aynı konudaki daha önceki yönetmelikler ve değişiklikleri bu yönetmelikle yürürlükten kaldırılmıştır.

18 Eylül 1981

Yurt dışında basılan «Gerçek Yaşam», «Değerli Arkadaş», «Başlangıçta Allah», «Yeryüzünde İlk Adam Öldürme» ve «Kuvvetli Işık» adlı kitapçık ve broşürlerin Türkiye'ye sokulması ve dağıtılmasının yasaklanması, Basın Kanunu'nun 31. maddesine göre Bakanlar Kurulunca 19.8.1981 tarihinde kararlaştırılmıştır.

21 Eylül 1981

«Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Yönetmeliğin amacı; Türk ulusunun kültürel varlığını oluşturan fikir ve sanat ürünlerinin, en etkin ve sağlıklı bir biçimde toplumun bilgi ve yararına sunulmasını ve ulu-

sal kültür birikiminin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak üzere derlenmesini gerçekleştirmektir. 2527 sayılı «Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu» gereğince hazırlanmıştır.

Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı olan ve İstanbul'da buulnan «Derleme Müdürlüğü» nün başlıca görevleri şunlardır: a) Derleme Kanunu kapsamına giren her türlü fikir ve sanat ürününü eksiksiz derlemek, b) İstanbul'da bulunan basımevlerinin eksiksiz olarak kayıtlarını tutmak, c) Derleme yükümlülüğünü yerine getirmeyenler hakkında gerekli işlemlerin yapılması için durumu ilgili makamlara bildirmek, ç) Derlediği fikir ve sanat ürünlerinin gerekli işlemlerini tamamlayarak 15 gün içinde derleme alan kütüphanelere göndermek, d) Üç aylık ve yıllık olarak derleme istatistiklerini düzenleyerek Bakanlığa bildirmek, e) Aylık ve yıllık faaliyet raporlarını hazırlayarak Bakanlığa bildirmek. Bu görevler; İstanbul dışındaki illerde varsa derleme bürosunca, yoksa il halk kütüphanesi müdürlüğünce, ilçelerde de varsa ilçe halk kütüphanesince, yoksa kaymakamlığın görevlendirdiği birimce yürütülür. Bu birimler, derleme nüshalarını basımevlerinden makbuz karşılığı teslim alırlar.

21 Eylül 1981

«Kütüphanelerarası Basma Kitapları Ödünç Verme Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Bu yönetmelik; «2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu uyarınca derlenen Devlet nüshalarının dışında kalan», Türkiye'de mevcut halk kütüphanelerindeki yeni harfli basma kitapların kütüphaneler arası ödünç verme işlerini kapsar. Ödünç verme işleri, il içindeki kütüphaneler arasında olduğu gibi, il halk kütüphaneleri aracılığıyla iller arasında da yapılır. Her il halk kütüphanesi; basma kitapların kütüphaneler arası ödünç verilmesinde, bulunduğu ildeki halk kütüphanelerinin merkezi durumundadır. Ödünç verilecek kitaplar genellikle iki çeşittir: a) «Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği»ne göre evlere ödünç olarak verilmesinde sakınca görülmeyen kitaplar, b) Bir incelemeye esas olacak kaynak niteliği taşıyan kitaplar. Bu amaçla her kütüphane; halkın okuma isteklerini karşıla-

mak üzere, kendisinde bulunmayan basma kitapları bir başka kütüphaneden bir ayı geçmeyecek bir süreyle geçici olarak kütüphanesine getirtir, kitabın özelliğine göre okuma salonunda faydalandırır veya ödünç verir. Bu çalışmaları düzenlemek üzere, bu işlerin merkezi olan il halk kütüphanesinde, il içindeki kütüphanelerin kolleksiyonlarını gösterir bir toplu katalog bulundurulur.

Şehir içinde kütüphaneler arası ödünç kitap verme işlemi, kütüphaneden bir personelin mutad araçlardan yararlanarak kitap götürmesiyle de yerine getirilir. Posta ücreti gerektirenler içinse posta masrafları, posta pulu karşılığında okuyucudan karşılanır. Okuyucuya bir makbuz verilir...

21 Eylül 1981

«Kütüphanelerde Eğitici ve Kültürel Faaliyetler Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Bu yönetmeliğin amacı; «halk ve çocuk kütüphaneleri»nin asıl çalışmaları yanında, çevre halkının kütüphane ile ilişkilerini artırmak, bu suretle çocukların ve yetişkinlerin okuma ve araştırma alışkanlığını geliştirmek üzere, kütüphanede eğitici ve kültürel faaliyetler yapılmasını ve kütüphanelerin bu yolla da toplumun kültürel ve sosyal kalkınmasına yardımcı olmalarını sağlamaktır. Örneğin; «23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı»nı içine alan haftada, çocuk kütüphanelerinde (halk kütüphanelerinin çocuk bölümleri dahil) çevre ilkokullarıyla işbirliği yapılarak, çocuklar arasında şiir ve resim yarışmaları yapılır. Günün önemini belirten kitap sergileri açılır. Ayrıca, 23 Nisan ile ilgili film ve slayt gösterileriyle müzik, temsil ve monolog saatleri düzenlenir... Bu tür önemli günlerin ve haftaların dışında kütüphanenin bulunduğu yerin kurtuluş bayramlarında, mahalli festival ve şenliklerinde, çevresindeki eğitim, kültür ve diğer kamu kuruluşları ile işbirliği yapılarak, kütüphanece faaliyetlere katkıda bulunulur... Kamu kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler de, eğitici ve kültürel faaliyetleri için kütüphanelerden şu şartlara göre yararlanabilirler...

21 Eylül 1981

Kültür Bakanlığı «Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Ku-

rulu Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Yönetmeliğin amacı: «Kültür Bakanlığı kuruluşları» (özellikle «Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlı kütüphaneler») için satın alınacak «kitaplar» ile abone olunacak «süreli yayınlar»ın seçimini yapmak; böylece Türk toplumunun bilgi, görgü ve kültürünü artıran, insan ve yurt sevgisini geliştiren, çağdaş medeniyetin akılcı, yapıcı ve eleştirici görüşünü yansıtan eserlerin iyilerini ve yararlılarım eldeki imkânlar ölçüsünde bu kuruluşlara kazandırmak; millî kültürümüzü tamtacak ve geliştirecek araştırmaların yapılmasını ve temel eserlerin yazılmasını teşvik etmek ve ödüllendirmek için, Bakanlığın onayı ile, danışma niteliğinde bir «Kitap ve Süreli Yayınları Seçme Kurulu»nu teşkil etmek, bu kurulun çalışma esaslarını belirlemektir.

Seçme Kurulu; Müsteşarın (veya görevlendireceği bir yetkilinin) başkanlığında, Kütüphaneler Genel Müdürü, Tanıtma ve Yayımlar Dairesi Başkam, Millî Folklor ve Araştırma Dairesi Başkanı, Muhasebe Müdürü, Bütçe Dairesi Başkanından teşekkül eder. Kurul; yayınları, yazarların veya yayınevlerinin başvuruları arasından, «Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu»na göre Millî Kütüphane'ye gelen derleme nüshaları arasından, başka yollarla varlığından haberdar olunanlar arasından, seçer. (Bu nedenlerle ilgililerin, satın alınmasını veya abone olunmasını istedikleri eserlerinin birer nüshasını, Kurulca incelenmesi için Genel Müdürlüğe yollamaları gerekmektedir.) Seçimde şu esaslar gözönünde bulundurulur: a) Milletimizin bütün fertlerini Atatürk inkılâplarına ve Anayasa'nın başlangıcında belirtilmiş bulunan Türk Millîyetçiliğine bağlı, kaderde, tasada, kıvançta ortak, bölünmez bir bütün halinde bilinçlendiren, b) Millî kültürümüzün temel eserlerinin bugünkü nesillere tanıtılmasına yardımcı olan, c) Toplumumuzun bilgi, görgü, kültür ve sanatını geliştiren; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, ç) Halkımızı millî şuur ve ülküler etrafında toplayan, d) Çağdaş medeniyetin yapıcı ve ilmî görüşünü yansıtan, e) Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, f) Rejimimiz aleyhinde telkinler ihtiva etmeyen, g) Millî ahlâk ve terbiye kural-

larına ve geleneklerimize, müşterek duygu ve düşüncelerimize aykırı olmayan, h) Ticarî amacı ön plânda tutmayan, sömürücü bir yol takip etmeyen, eserler. Satın alınacak yeni kitaplarda ayrıca; ı) Yaşayan, herkesçe kolay anlaşılır, duru bir Türkçe kulanlılmış olmasına, i) Aşırı imlâ, dizgi ve baskı yanlışları bulunmamasına, j) Fiyatların sonradan elle veya kaşe ile konulmuş olmamasına, özen gösterilir. Edebiyat ve edebiyat dışı kitaplarda sayıca bir denge sağlanması da gözönünde bulundurulur.

İncelemek üzere gönderilen süreli yayınlarda (dergilerde) aranacak hususlar da şunlardır: Dergide belirtilen süre içinde çıkıyor olma, adı ve muhtevasıyla siyasî bir görüş taşımama, baskı ve düzen yönünden yeterli olma, muhtevasıyla reklâm amacı gütmeme.

Bu yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle, aynı konuda daha önce 26.7.1978/16358 ve 3.8.1978/16366 sayılı Resmi Gazete'lerde yayımlanan yönetmelikler yürürlükten kaldırılmıştır.

21 Eylül 1981

«Halk Kütüphaneleri Görev ve Çalışma Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Yönetmeliğin amacı; halk kütüphaneleri ile, bunlara bağlı şube, bölüm ve servislerde görevli personelin görev ve sorumluluklarını düzenlemektir. Yönetmelikten, büyük bir kütüphanede hangi görevlilerin olacağı da dikkati çekmektedir: İl halk kütüphanesi müdürü, müdür yardımcısı, kütüphane uzmanları, seksiyon şefi, kütüphaneci, yardımcı kütüphaneci, şef, mutemet, ayniyat mutemedi ve memuru, aksesyon memuru, okuma salonu memuru, yazma ve basma eserler depo memurları, ödünç verme memuru, gezici kütüphane memuru, kütüphaneci öğretmen, daktilograf, teknisyen, cilt atölyesi personeli, atölye şefi, cilt atölyesi şefi dışındaki personel, şoför, kaloriferci, bekçi, bahçıvan, hizmetliler.

Bunlardan örneğin «Kütüphane Uzmanları»nın başlıca görevleri şunlardır: a) Kütüphanenin gelişmesine bilimsel ve teknik yönden yardım etmek, b) Yeni yayınları takip ederek ve çevresinin isteklerini dikkate alarak, kütüphanenin kitap, süreli yayın ve benzeri koleksiyonunun tamam-

lanmasını sağlamak, c) Kütüphanelerde bulundurulması veya okuyucuya verilmesi uygun olmayan kitap, mecmua, broşür ve benzerlerini takip etmek ve gerekli işlemleri yapmak, ç) Kütüphaneye bağlı şube, bölüm ve servislere satın alınacak yayınları tesbit etmek, d) Sabit ve geçici ödünç kitap verme servislerinin kurulmasını ve gelişmesini sağlamak, e) Halk kütüphanelerinde bulunan yazma ve eski harfli basma eserlerin katalog ve tasnif işlerini yapmak...

27 Eylül 1981

«Ankara Belediyesi Zabıta ve Küşat Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Bu yönetmelik; Belediye Yasası ile diğer yasaların Belediyeye yüklediği görevleri başarmak, değişen koşullara, yeni teşekkül eden meslek ve ticarethanelere uygulanacak hükümleri belirlemek, halkın sağlığını ve rahatlığını korumak için yapılmıştır (m.1) Bu yönetmelikte, örneğin «Çeşitli Depo ve Sınai Müesseseler» arasında «Film Depoları» da sayılmıştır.

Filmlerin daha iyi saklanmasını amaçlayan «Film Depoları» başlıklı 82. maddesinde, film depolarının özellikleri şöyle belirtilmiştir: a) Her şahıs, müessese veya şirket; Belediye sınırları içinde gerek pozitif, gerek negatif yeni veya kullanılmış veyahut parça halinde terk edilmiş nitro selüloz maddesinden mamül filmleri depo etmek, kullanmak, göstermek veya yeniden yapmak için bu yönetmeliğin hükümlerine uyarak Belediyeden izin almak zorundadır. b) Film ticareti yapacak olan kimseler veya şirketler, önce bulunduracakları filmlerin kilogram olarak miktarını gösterir bir dilekçe ile Belediyeye başvuracaklardır... d) Film depoları esas itibariyle iki sınıfa ayrılır: 10 kg'a kadar film bulunduran depolar, daha fazla film bulunduran depolar. 100 kg'dan fazla olan filmler ancak Belediyenin depolarında saklanabilir... 1) Film teşhir yerinde çalışacak ve depolara girecek personelin sinema operatörlüğü ehliyeti bulunması zorunludur...

Madde 96/i (halka açık dinlenme ve eğlence yerleri açılışı): 2569 sayılı «Polis Vazife ve Selahiyet Yasası»nın 7. maddesinde sayılan otel, gazino, kahvehane, içkili yerler, bar, tiyatro, sinema, hamam, sıhhî banyo, yüzme havuzu

şiir okunması, günün anlam ve önemine uygun olarak halk oyunları, konferanslar, sergiler, yarışmalar, tiyatro, bale, konser gibi çeşitli faaliyetlere yer verilmesi de bulunmaktadır.

12 Ekim 1981

«Kültür Bakanlığına Bağlı Devlet Konservatuvarları» Sınıf Geçme ve İmtihan Yönetmeliğinde değişikliklerle ilgili yönetmeliğin yayımlanması.

Aynı sınıfta iki yıl başarısız duruma düşerek bir üst sınıfta okuma hakkını alamayan öğrencilerin Konservatuvarla ilişkileri kesilir... Nefesli ve Vurma Sazlar ile Bale Bölümü Yüksek Devresine giriş için sınav yapılmaz. Opera Bölümü, Şan Bölümünün devamı olarak kabul edilir. Yüksek Devre giriş imtihanları hükümlerine tabi tutulur...

12 Ekim 1981

«Kültür Bakanlığına Bağlı Devlet Konservatuvarları» Kuruluş ve İşleyiş Yönetmeliğinde değişikliklerle ilgili yönetmeliğin yayımlanması.

Nota Yazım ve Basım Dalı ile, Piyano, Yaylı Sazlar, Nefesli ve Vurma Sazlar Onarım ve Yapım Dalları yedişer yıldır. Lise devreleri üç yıl, Yüksek devreleri dört yıldır... 4. fıkra hükmüne göre nişanlanan veya evlenen paralı yatısız (gündüzlü) öğrencilerin de okulla ilişkileri kesilir... Konservatuvarları ilgilendiren eğitim, öğretim, yönetim konuları ile teşkilat ve eğitim sistemleri ve araştırma geliştirme konularında ortaklaşa görüş sağlamak amacıyla, müdürlerden ve Bakanlıkça gerekli görülecek diğer ilgililerden oluşacak «Konservatuvarlararası Kurul» vardır. Bu kurul; Müşteşar, ilgili Müsteşar Yardımcısı ya da görevlendirilecek ilgili bir yetkilinin başkanlığında, Bakanlıkça uygun görülecek tarihlerde yılda en az bir defa toplanır.

13 Ekim 1981

Yurtdışında basılan ve Türkiye'ye sokulması ve dağıtılması yasaklanan eserlerle ilgili Bakanlar Kurulu kararı (31.8.1981/8-3573): The Children Of This World — 4th. World Exhibition Of Photo Graphy (fotoğraf albümü), Rotel Tours, Das Rollende Hotel (1980-1981) (turizm rehberi), El Hedef (dergi).

ve plaj gibi halka açık dinlenme ve eğlence yerlerine «mülkiye amirinin izninden sonra» «açma izni» verilir.

Madde 123 (Sinemalar): Her sınıf sinemaların —kapalı— uyacakları genel koşullar şunlardır: 1) Her sınıf sinemanın işleticisi tarafından tayin edilmiş ve Belediyeye bildirilmiş bir sorumlu müdürü bulunacaktır. 2) Sinemaların istiabı; salon, balkon, varsa loca adedine göre saptanır. 3) İlk sıranın perdeye olan uzaklığı en az 7 metre, her bir koltuk 50 santimetrekare, koltukların arka arkaya yekdiğerine olan mesafesi 90 cm... 8) İhtiyaca yeter nitelikte kalorifer veya benzeri modern tesisat ile sağlanmış olacak, ısı derecesini ölçmek için her bölüme termometreler konulacaktır... 12) Makina dairesi; projesine uygun tamamen kargir olacak, makinistin herhangi bir tehlike anında burayı terkedebilmesi için ikinci bir kapısı bulunacaktır... 18) Film yapıştırılmada kullanılan maddeden, makina dairesinde en çok 30 gram bulundurulabilir... Madde 124 (Tiyatrolar ve benzeri yerler)...

1 Ekim 1981

2429 sayılı «Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller Hakkında Kanun»un 4. maddesine göre Bakanlar Kurulunca 14.8.1981'de kararlaştırılan, «Ulusal ve Resmi Bayramlarda Yapılacak Törenler Yönetmeliği»nin yayımlanması.

Bu yönetmeliğin amacı; 1 — Bayramların anlam ve önemine uygun olarak coşku ile kutlanmasını sağlamak ve böylece Büyük Atatürk'e ve ilkelerine bağlılığı geliştirmek ve Ulusal Birliği pekiştirmek, 2 — Ulusal ve Resmi Bayramlarda yapılacak törenleri düzenlemek, bütün Koordinatör Kuruluş ve Bakanlıkları belirlemek, resmi ve özel kuruluşların bu konuyla ilgili hizmetlerinde birlik ve beraberliği sağlamak, 3 — Kuruluş ve Bakanlıkların törenlerle ilgili düzenlemelerine dayanak olacak esasları belirlemektir.

Yönetmelikte belirtilen «resmi törenlerde uygulanacak genel esaslar» arasında, sanatla ilgili olarak; «Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı»nda konuşma yapılması ve şiirler okunması, gösteri, temsil ve bale gibi öğrenciler tarafından yapılacak çeşitli faaliyetler ile, «Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı»nda konuşma yapılması ve

13 Ekim 1981

«Kültür Bakanlığı Kurullar Huzur Hakkı» Ödeme Yönetmeliğinin değiştirilmesi.

Bu yönetmelik, 1. maddede sayılan kurulların Bakanlık dışından katılacak üyelerine huzur hakkı ödeneceğine ait Bütçe Kanunlarında hüküm bulunduğu sürece uygulanır. Kurul üyelikleri onursal olmakla birlikte, ilgili yasalarda engel olmadıkça Bakanlık dışından katılan üyelere her oturum günü için 600 TL huzur hakkı ödenir.

15 Ekim 1981

Milli Güvenlik Konseyin'in, «Danışma Meclisi» üyelerinin seçimine ilişkin 59 Sayılı Kararının yayımlanması.

11.640 aday arasından seçilen 160 üye arasında, MGK kontenjanından seçilen bir sanatçı üye de var: Mahir Canova.

16 Ekim 1981

«Siyasi Partilerin Feshine Dair Kanun»un (2533/16.10. 1981) yayımlanması.

Yasanın 3. maddesi «Türk Dil Kurumu»nu da ilgilendiriyor:

«Madde 3 — Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kurucusu Atatürk'ün düzenlediği vasiyetnameye göre, maliki olduğu bütün para ve hisse senetleriyle Çankaya'daki taşınır ve taşınmaz mallarının, o tarihte mevcut tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisine belirttiği şartlarla tevdi ettiği idaresi görevi; bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren vasiyetname uyarınca tam ve noksansız olarak Devlet Başkanlığı Genel Sekreterliğince ifa olunur.»

23 Ekim 1981

«Danışma Meclisi Üyeleri»nin isim ve mesleklerini gösterir listenin yayımlanması.

Listede; mesleği «Devlet Konservatuvarı Rejisörü» olarak görülen Mahir Canova'dan başka, «gazeteci-yazar» Mehmet Aydar (Bingöl) ile «hukukçu-yazar» Halit Zarbun da (Gümüşhane) var.

TÜRKİYE RADYOLARINDA 1981

Oray TUĞLAN

TRT 1981 yılı genel yayın plânından öğrenildiğine göre, 31.5.1980 tarihini esas alınarak TRT Kurumunun devamlı kadrolarında 5434 kişi çalışmaktadır. Program - Haber kadrolarında çalışanların sayısı 2552, Radyolardaki yapımcı eleman sayısı 116 prodüktör, 7 yardımcı prodüktör olmak üzere toplam 123, Televizyonda 116 prodüktör, 19 yardımcı prodüktör olmak üzere toplam 135 yapımcı TRT programlarını üretmektedir ki, bugün bu sayı en az 1/4 oranında azalmıştır.

Bu yazının amacı, TV dışındaki Radyo yayınları, özellikle söz programları üzerinde durmak ve kimilerini örneklemektir. Türkiye Radyoları bildiğiniz gibi üç kanaldan yayın yapmaktadır:

TRT 1, Türkiye yüzölçümünün yüzde 84.3'ünü, nüfusunun da yüzde 90.2'sini kapsamaktadır. 1200 KW'lık Ankara, 1200 KW'lık İstanbul, 200 KW'lık İzmir, 600 KW'lık Antalya, 300 KW'lık Çukurova, 300 KW'lık Diyarbakır, 200 KW'lık Erzurum ve 300 KW'lık Trabzon radyolarından oluşmaktadır.

TRT. 2, Yurdumuzun yüzölçümünün yüzde 60.8 nüfusunun ise yüzde 67,7'sinde dinlenebilen TRT, 2 yayınlarında insanımızın kütlür yapısını genişliğine ve derinliğine geliştirmek bilgi ve haber vermek, dinleyiciyi bu yolla aydınlatmak milli kültür bütünleşmemizi sağlamak amacı güdülmekte, 1200 KW'lık Ankara-Polatlı vericisi ile 150 KW'lık İstanbul vericisinden yayını sürdürmektedir.

TRT. 3, Tek-çok sesli, milî ve evrensel müziği tanıtmak, bu yolla dinleyiciyi müzik alanında eğitmek, aydınlatmak, müzik zevkini geliştirmek amacı ile 16 vericiden ve çok kısa dalgadan yayın yapar. Yine 1981 yılı genel yayın plânına göre;

TRT'nin genel yayın ikileri ise şunlardır:

1 — İlgili mevzuat hükümlerine uymak insan haklarına dayanan millî, demokratik lâik ve sosyal cumhuriyete, Türk devletinin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne bağlılığı güçlendirmek;

Atatürk devrimlerinin Türk toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine erişmesini öngören dünya görüşünü yerleştirmek ve geliştirmek;

kiştirmek, millî birlik ve beraberliğin sağlanmasına yardımnekleri gözönünde tutmak;

Milî kültür ve eğitime yardımcılık görevinde, Türk Millî Eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak;

Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleriyle, çağdaş habercilik teknik ve metodlarına bağlı olmak;

Haberlerle yorumları birbirinden açık olarak ayırmak;

Açık oturumlarda karşıt görüşlere imkân ölçüsünde yer vermek. Ayrıca, karamsarlık ve umutsuzluğa karşı, dinleyici ve seyircinin kendine ve millî benliğine güvenini pekiştirmek, millî birlik ve beraberliğin sağlanmasına yardımcı olmak;

2 — Tarafsız bir kamu tüzel kişisi olarak, Türk Kamuoyunun serbestçe oluşumuna yardımcı olmak, Atatürk devrimlerini ilke ve amaçlarından saptırmaya yönelik gelişmeler karşısında devletten ve milletten yana kesin bir tavır almak,

3 — Milletin mutluluğunu, Cumhuriyet niteliklerine sahip Türk Devletinin gelişme ve ilerlemesinde gören yurttaşların yetişmesine ve demokrasi kültürünün gelişmesine yardımcı olmak, millî huzuru bozmaya ve millî varlığı bölüp yoketmeye çalışan her türlü anarşiye, teröre ve bunları yapanlara karşı olmak,

4 — Toplum içinde kardeşlik, sevgi ve hoşgörü duyguları-

nın yaratılmasına ve huzurun sağlanmasına katkıda bulunmak,

5 — Milletin devlete olan güvenini sağlayıcı, milletin çalışma şevkini geliştirici ve bu yolla toplum refahını arttırıcı, tasarrufa özendirici, israfı önleyici bir yayın anlayışını gerçekleştirmek,

6 — Yurt gerçeklerini objektif, bilime uygun ve millî çıkarları gözetici bir biçimde vermek,

7 — Yayınların geniş kitlelerin kolayca anlayabileceği bir dille yapılmasını sağlamak,

8 — Yayınlarda dinleyici ve seyircilerin istek, zevk ve ihtiyaçlarını gözönünde bulundurmak.

9 — Bölgelerarası farklılıkları gözönünde bulundurarak, millî birliği güçlendirici bir yaklaşımla bölgelerin ihtiyaçlarına, eğitimine ve müzik zevkine uygun yayınların geliştirilmesine çalışmak,

10 — Yayınlarda, konuların gerektirdiği hallerde diğer uzman kuruluş ve kişilerle işbirliğini sürdürmek,

11 — İlim, teknik, fikir ve sanat alanlarında ortaya koyduğu eserlerle çağma yeni bir görüş ve anlayış getirmiş, evrensel olmuş kişilerle, siyasî, askerî alanlarda yeni görüş ve anlayış getirmiş, evrensel olmuş kişilerle, siyasî, askerî alanlarda yeni görüş ve anlayış getirmiş, çağlar açmış, insanlık tarihini etkilemiş kişileri, ölümlerinin 1,5 ve 5'in katları olan yıldönümlerinde özel programlarla anmak,

12 — Bütün yayınlarda halkın sağlığını olumsuz yönde etkileyecek bilgi, mesaj ve görüntülere yer vermemeye özen göstermek,

13 — En etkili eğitimin ana-baba eğitimi, eğitimin en etkili olduğu yaş grubunda 0-6 yaş grubu olduğu gerçeği gözönünde bulundurularak, yayınlarda ana-baba eğitimine ağırlık vermek, bu yolla toplumda her yönden sağlıklı, yeni bir nesil yetiştirilmesine yardımcı olmak,

14 — Yayınlarda dil-şive farklılıklarını, sakat kişileri rencide edici programlara yer vermemek,

15 — Ülkenin bütününün Radyo-Televizyon araçlarından dengeli bir şekilde yararlanacağı bir yayın politikası takip etmek.

1981 yılında TRT yukardaki genel yayın ilkelerini han-

gi oranda ve düzeyde gerçekleştirdi? Bunu, sanırım hergün yayınları izleyen, dinleyen siz okurlar en iyi biçimde cevaplandırma durumundasınız.

Gelelim, Türkiye Radyolarının söz programlarına, 1981 yılında aşağıdaki programlar gerçekleştirildi.

TRT, 1

1 — Günaydın (Ortak ve Bölgesel)
2 — Büyük Nutuk — Atatürk Diyor ki
3 — Günün içinden
4 — Öğle üzeri
5 — Öğleden sonra
6 — Köyümüz, köylümüz
7 — Gecenin içinden
8 — Çocuk saati
9 — Hafta sonu
10 — Cumartesiden Pazara
11 — Tatil sabahı
12 — Kuran-ı Kerim, Türkçe açıklaması ve bir konuşma
13 — Din ve ahlâk konuşması
14 — Silâhlı Kuvvetler saati
15 — Altın Bilezik
16 — Ocakbaşı Tarla dönüşü
17 — Okul Radyosu
18 — Radyo Tiyatrosu
19 — Arkası yarın
20 — Çocuk Bahçesi
21 — Çevremizde sanat
22 — Ankara'da çevre kirlenmesi
23 — Marmara'da çevre kirlenmesi
23 — Marmara'da çevre kirlenmesi
24 — Ege'de sanat
25 — Ege'de çevre kirlenmesi
26 — Burası Akdeniz
27 — Dilde, telde Çukurova
28 — Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah
29 — Atatürk'ten
30 — Türk Kültür Tarihi
31 — Kendine Güven, Türk Ulusuna Güv...
32 — Ercişli Emrah

TRT. II.

1 — Atatürk ve Yurt Gezileri
2 — Folklorumuzdan motifler
3 — Edebiyat sayfası
4 — Kanunlarımızın ışığında
5 — Din ve Ahlâk
6 — Çevre sorunları
7 — Tarihte bu hafta
8 — Akarsularımız ve Barajlarımız
9 — Güneş, Deniz ve tarih ülkesi; Türkiye
10 — Psikolojik sorunlarımız
11 — Çağların ötesinden
12 — Yabancı dil öğrenelim
13 — İş işten geçmeden
14 — Har vurup harman savurma
15 — Yayınlarla Atatürk
16 — Şiirlerle Atatürk
17 — Zaferden Devrimlere
18 — Neyi bilelim, nasıl anlatalım?
19 — Turizm
20 — Kendimizi tanıyalım
21 — Teknoloji ve Bilim Dünyasından
22 — Çocuğun Dünyası
23 — Sanat Dergisi
24 — Gençlik saati
25 — Sanatçı ve Eseri
26 — Madenlerimiz
27 — Güldürenler, Düşündürenler
28 — Arkası Yarın
29 — Egede Savunma Cepheleri
30 — Aşina Yüzler
31 — Vergi Yasaları
32 — Yaşamak ne güzel
33 — Geçmişten bugüne
34 — Yaşayan şairlerimiz.

Türkiye Radyolarında 1981 yılında gerçekleştirilen söz programlarından örnekler;

EDEBİYAT SAYFASI

Programın amacı; Türk Âşık Edebiyatının ve Tasavvufi

Türk Edebiyatının ünlü isimlerini hayatları, eserleri, dünya görüşleri, çevrelerine etkileri ve çevrelerinden etkilenmeleri ile ele alıp işlemek.

Konular :

Ahmet Yasevi, Mevlâna, Süleyman Türkmani, Hacı Bektaş-ı Veli, Sultan Veled, Taptuk Emre, Şeyh Edebali, Ahmet Gülşehri, Yunus Emre, Aşık Paşa, Mesud Gülşehri, Hacı Bayram-ı Veli, Nesimi, Rumi Eşrefoğlu, Kaygusuz Erzurumlu İbrahim Hakkı, Cevheri, Köroğlu, Kayıkçı Kul Mustafa, Karacaoğlan, Ercişli Emrah, Dertli, Dadaloğlu, Bayburtlu Zihni, Seyrani, Aşık Said, Sümmani, Aşık Vahdeti, Âşık Veysel, Geyvekli Aşık Hasan, Ali İzzet Özkan,

Program, TRT.II'de, 1981'in ilk yarısında çarşamba günleri 09.15'de yayınlandı. Süresi: 15 Dakika.

SANATÇI VE ESERİ

Yapımcı: Batu İşmen, II. dönemde TRT.2 de Haftada bir Cumartesi günleri 20 dakika süreyle saat 14.00 de yayınlandı.

Konular:

Leonardo da Vinci, Michel Angelo, Rembrandt, El Greco, Goya, Monet, Renoir, Gauguin, Van Gogh, Toulouse Lautrec, Utrillo, Modigliani, Picasso.

GÜLDÜRENLER, DÜŞÜNDÜRENLER :

Programın amacı: Yerli ve yabancı Mizalı yazarlarının eserlerinden örnekler sunarak, dinleyicide hoşgörünün, espri gücünün ve anlayışının, moral yapısının, sevgi ve yaşama duygularının gelişmesine yardımcı olmak.
Yapım: Antalya Radyosu

TRT. 2 de, haftada bir, 20 dakika süreli cumartesi günleri saat: 15.30 da yayınlandı.

Konular :

Şiirde; Neyzen Tevfik, Eşref, Fazıl Ahmet Aykaç, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç, Necdet Rüştü Efe, Orhan

Veli Kanık, Aziz Nesin, Murat Arıburnu, Mehmet Kemal, Suat Taşer, Salâlı Birsel, Ümit Yaşar Oğuzcan, Metin Eloğlu.

Yazıda: H. Rahmi Gürpınar, Ahmet Rasim, Cenap Şahabettin, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Memduh Şevket Esendal, Ömer Seyfettin, Aka Gündüz, Refik Halid Karay, Ercüment Ekrem Talu, İbrahim Alaettin Görsa, Burhan Felek, F. Celalettin, Nurettin Artam, Vala Nurettin, Rıfat Ilgaz, Doğan Nadi, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Haldun Taner, Adnan Veli Kanık, Bülent Oran, Turgut Özakman, Çetin Altan, Süavi Süalp, Hüseyin Korkmazgil, Refik Erduran, Yalçın Kaya, Muzaffer İzgü, Kenan Akıncı, Sulhi Dölek, Kandemir Konduk.

PROGRAMIN ADI: AŞİNA YÜZLER (2)
YAYIN TARİHİ: 14.7.1981
KONUSU: A. Şinasi Hisar (Ç. Gülersoy, H. Taner Anlatıyor)
Hazırlayan: Güneş Buharalı

SİNYAL

Sayın dinleyiciler, her hafta bugün bu saatte yayınlayacağımız programların konusunu kısaca özetleyelim:

Bugün hayatta bulunmayan sanatçılarımızı, bilim adamlarımızı onların yakınları, dostları ve yine onları tanıyan sanatçılarımız, bilim adamlarımız anlatacak.

Bu sohbetlerde, anılarda, gözlemlerde, yorumlarda bugün aramızda olmayan sanatçı ve bilim adamlarımızın özelliklerini bulacağız. Öyle sanıyoruz ki bu kuşağın yetişme şartları, duyarlıkları, yaşama özellikleri, düşünceleri, dünyaya bakışları, kavrayışları bugünün yeni bileşimler arayan genç kuşakları ve yaratıcıları için de önemlidir. Yarını kurmak ancak dünü tanımakla mümkün. Dünden kalma nekadar çok belge varsa yarının adımları o denli sağlam oluyor.

Batıdaki sanatçılarda sık rastlanan bir gelenek ne yazık ki bizde yok. Batılı sanatçıların pek çoğu nasıl çalıştıklarını not ederlerdi, günlük tutarlardı. Arkadaşları, sa-

natçı dostları eserlerini açıklayan kitaplar çıkarırdı. Böylece hayatta olmayan sanatçıların, bilim adamlarının üslupları, eserleri daha kolay anlaşılır ve yorumlanırdı.

Oysa biz, kültür hayatımıza sayısız katkıları olmuş sanatçılarımızı, bilim adamlarımızın yeterince tanımıyoruz. Ne yazık ki onları tanıyanların da çoğu bugün aramızda olmayan kültür adamlarımızı konu alan bu program dizisini hazırlıyoruz.

Bugün özellikle yirminci yüzyıl başlarının İstanbul'unu, Boğaziçini ve bu dönem İstanbul'unun insanını bize duyarlı ince üslubu ile anlatan bir yazarımızdan A. Şinasi Hisar'dan söz açacağız. A. Ş. Hisar'ı bize Turing Otomobil Kurumu Genel Müdürü Çelik Gülersoy ve yazar Haldun Taner anlatacaklar:

RÖPORTAJLAR

Haftaya yeniden birlikte olmak dileğiyle hoşça kalın sayın dinleyiciler.

PROGRAMIN ADI: ŞİİRLERLE ATATÜRK (2)
YAYIN TARİHİ: 10.1.1981
YAYIN GÜNÜ: Cumartesi
YAYIN SÜRESİ: 15'
YAYIN PERİYODU: Haftada bir.
YAYINLANAN RADYO: TRT-II
YAPIMCI: Mahmut ALPTEKİN

Geçen programımızda, Atatürk için yazılmış şiirler arasında yaptığımız gezintiyi bugün de sürdüreceğiz, sevgili dinleyiciler. GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN, TÜRKİYE'SİNİ; insanını, kıyısını, denizini, ovasını, destanını, ürününü; bütün yönlerden kuşatan ve yaşatan deyişlerdir bular...

«Üstümüze gece gündüz kol geren,
Bize güzel, iyi günler gösteren,
Türk iline yeni baştan can veren
Kimdir diye sorarlarsa: Atatürk.

Yurdumuzu aydınlatan sabahlar,
Düşmanlara korku veren silâhlar,
Tersaneler, fabrikalar, tezgâhlar
Göze çarpan her ne varsa: Atatürk.

Babasından önce O'nun adını
Öğretiyor oğluna Türk kadını,
Ondan aldık yaşamının tadını,
Bahtiyarız, bahtiyarsa Atatürk.»

Denilebilir ki, bu mısralar Türk insanın Atatürk hakkındaki görüş ve düşüncesinin çok kısa bir özetidir. Yurdumuzdan düşmanı atan, Cumhuriyet'i kuran, ülkemizi bayındır kılmaya girişen... A t a t ü r k . Ve 'yaşamanın tadını ondan aldığımız', Atatürk. «Bahtiyarız, bahtiyarsa Atatürk.»

«Bir ummanız, ucumuz görünmüyor dumandan,
Toprağı baştan başa kuşatıyor yolumuz,
Coşkun akışımızda görür bize her bakan,
Dalgalar sayısınca açık alın, dinç omuz.

Başımızın çelengi anayurt çiçekleri,
Kimimiz bilgi eri, kimimiz sanat eri,
Bir gün-bakışlı adam bize dedi «ileri!»,
Asırlar aşıyoruz ürperişsiz, korkusuz.

Üstümüzde süzülen ışık kanatlı şahin,
Bilinmez hangi ufku seçecek durmak için;
O, sonsuz ufuklara doğru giden güneşin
Arkasından akıyor, akıyor, akıyoruz.»

Vasfi Mahir Kocatürk «Inkılâp Türkümüz» adlı şiirinde bunları dile getiriyor.

Atatürk'ü anan, yaşatan şiirler yazmışlardır şairlerimiz. Şimdi de yazıyorlar ve yazacaklar. O'nu Cumhuriyet dönemi içinde dile getiren ve ölümünden sonra anlatan... Atatürk'ü gören şairlerin şiirleri ve O'nu hiç görmeyen şairlerin şiirleri... Bütün bunları ayrıntılı olarak incelemeye çalışacağız programımızda.

PROGRAMIN ADI: NEYİ BİLELİM NASIL ANLATALIM
YAYIN TARİHİ VE YERİ: TRT I ve TRT II 15.9.1981
Pazartesi
YAPIMCISI: MÜVEDDET ANTER
SİNYAL

İyi akşamlar, sevgili ana babalar, çocuklarımızı eğiten sayın öğretmenler, onların büyüme savaşımda katkısı olan bütün yetişkinler...

Çocuklarımızın bedensel gelişimlerini hepimiz sabırla izleriz. İlk gülücükleri, emeklemesi, ayakta durmaya çabalaması, konuşabilme, anlatabilme savaşında ilk hareketleri hepimizi heyecanlandırır, sevindirir. Kendisi istese bile, daha hızlı büyüyemiyeceğini biliriz. Ancak sıra biraz büyüyüp serpildiğinde davranışlarına geldiğinde, sabrı gösteremeyiz. Oysa büyüklerin doğal olan toplumsal davranışlarını, aynı çocuğunuzun öğrenebilmesi için, aradan oldukça uzun bir zaman geçmesi gerektiğini de biliyoruz. Ama gene de çocuğumuz, ana babasının bir küçük modeliymiş ve nasıl davranacağını da daha doğmadan ona öğretilmiş gibi sabırsızlık gösterdiğimiz de olur zaman zaman.

Son yıllarda yapılan araştırmalar, insanların kalıtım yoluyla, ruhsal bir gelişim gücüne sahip olarak doğduğunu gösteriyor. Ancak dünyaya gelen her insan yavrusunda olan bu gücün ve yeteneklerin gelişmesi, bütünüyle yakın ve uzak çevresinden aldığı uyarılara bağlıdır. İnsanoğlu yaratılırken ona kendisini sağlıklı, iyi bir insan olarak yetiştirmesini sağlayacak özelikler verilmiştir. Bu özelliklerin bir bölümünü başka insanlarla anlaşmak, onlara karşı sevgi duymak ve sevgi vermek oluşturur. İnsanlara verilen bu yetenekler geliştirilmezse körlenir, yokolur gider.

İşte, çocuklarımızın büyümesinde ana baba sevgisinin çok büyük bir önem taşıması bu gerçeğe dayanır. Bu sevgiden yoksun büyümek bir yaşam boyu duygu, sevgi ve insanlarla uyumlu ilişkiler kurabilme açısından büyük eksiklikler doğurur.

Aile, «en küçük toplumsal kurum» olarak tanımlanıyor. Ana baba ve çocuklardan oluşan bu kurum, içinde bulunduğu toplumun en küçük birimi olarak onun özellikleri-

ni taşır. Toplumun değer yargılarını, gelenek ve görenekleri, inançlarını, ön yargılarını ve kültürünü yansıtır. Toplumla sürekli bir alış-veriş içindedir.

Ailenin en önemli görevi de, çocukların her yönden sağlıklı bir yetişkin olarak topluma katılmasını sağlamaktır kuşkusuz. Bu yönüyle aile, çok etkili bir eğitim kurumudur. Ana baba, çocuklarını severek, gözeterek, yeteneklerinin gelişmesini sağlar, davranışlarına yol göstererek, kuralları öğreterek yön verir. Onun destekler, doğru ve yanlışı seçmesini öğretir. Ana baba, kız ve erkek çocuklar davranışlarıyla örnek olarak, onların kişiliklerini, cinsel kimliklerini kazanmalarında yardımcı olur. Çocuklar çok iyi birer gözlemcidir. Ana babalarını kendileriyle, birbirleriyle, kardeşleriyle çevreleriyle oaln ilişkilerini gözler, bunlardan kendine sonuçlar çıkarır.

Evet sevgili ana babalar neyi bilelim, neyi anlatalım adlı dizimizin bu akşamki programını çocuklarımızın gelişmesinde sağlıklı aile ilişkilerinin ödemine ayırdık. Psikolog sayın Fatma Torun'u dinliyoruz şimdi.

BANT-RÖP. FATMA TORUN

Sayın Fatma Torun'a, çocuğumuzun sağlıklı bir yetişkin olabilmesinde aile içi ilişkilerde, özellikle hangi davranışlarımız daha etkilidir diye sorduk.

BANT-RÖP

Programımıza katılan psikolog sayın Fatma Torun'a teşekkür ediyoruz. Sayın dinleyiciler, aile içindeki ilişkilerin temelini ana babanın birbirlerine karşı olan tutum ve davranışları oluşturuyor. Onların sevgi, saygı ve anlayışla yürüttüğü karı-koca ilişkisi evin havasını etkiler.

Hepinize her yönden sağlıklı bir çocuk büyütebilmek gibi güç ama mutlu, umutlu işinizde başarılar diliyoruz.

Sinyal — Programı hazırlayan Müveddet Anter.

PROGRAMIN ADI: Çevremizde Sanat 14
YAYIN TARİHİ: 7.4.1981
YAYINLAYAN R.: TRT I Bölgesel
YAYIN SAATİ: 18.23

YAPIMCI: Rezan Alpay
Sinyal Müziği

.....

Sayın Dinleyiciler,

Programımız edebiyat dünyasından haberlerle başlıyoruz. 1981 Yeditepe şiir armağanını Cahit Külebi kazandı. İlk kez 1955'te verilen Yeditepe şiir armağanlarının 17. ödülü Cahit Külebimin Yangın adlı şiir kitabına verildi. 23 Mart 1981 günü toplanan Yeditepe şiir armağanı seçiciler kurulu, 1980 yılı içinde yayınlanan şiir kitaplarından tüzüğün gerektirdiği şartlara uygun 67 kitaptan son elemede dört şiir kitabını seçti. Bu kitaplar şunlardı: Ahmet Ada'nın — Gün Doğsun Gül Üstüne —, İlhan Berki'n — İstanbul Kitabı — Ali Cengizkan'ın — Senlere — Cahit Külebi'nin — Yangın — adlı şiir kitabı oybirliğiyle 1981 Yeditepe şiir armağanını kazandı. Seçiciler kurulu şu kişilerden oluşuyordu: Oktay Akbal, Recep Bilginer, Hüsamettin Bozok, Konur Ertop, Sami Karaören, Attila Özkırımlı ve Adnan Özyalçıner. Konur Ertop oylamaya katılmadı.

Müzik

May Yayınları sahibi, gazeteci yazar M. Ali Yalçın'ın kalbi kağıt sıkıntısına dayanamadı.

.....

Böyle diyordu gazeteler
Sen bana gülüyordun
yokuşun başından el sallıyordun
garip birşey
İnsanoğlu
İnanamıyor birtürlü
öldüğüne en sevdiğinin...

Geçen yıl ölen May yayınları sahibi Mehmet Ali Yalçın'ın kızı Tomurcuk Erzik'in dizeleri bunlar. May roman ödülünü kazananlar Mehmet Ali Yalçın'ın ölüm yıldönümü olan 1 Nisan'da ödüllerini aldılar. Hasan İzzettin Dinamo, Burhan Arpad, Şükran Kurdakul, Asım Bezirci, ve Erol Toy'dan oluşan seçiciler kurulu, birincilik ve ikincilik için ödül verilmemesine, üçüncülük ödülünün ise Burhan Günel'in «Acının askerleri» ve Hidayet Karakuş'un «Yağmur-

lar nereye yağar?» adlı romanları arasında paylaştırılmasına karar verdi.

Seçiciler kurulu, ayrıca Kemal Ateş'in «Toprak Kovgunları» ve Turgut Erim'in «Girişim» adlı romanlarına da özendirme ödülü verilmesini kararlaştırdı.

Müzik

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, 9. İstanbul festivali dolayısiyle yayınladığı bültende festival haberlerini vermeye başladı sayın dinleyiciler...

Atatürk yılı dolayısiyle programına ayrı bir özen gösterilen bu yıl ki Uluslararası İstanbul festivalinde, askeri bando fikrinin dünyaya ilk kez Türkiye'den yayılması dolayısiyle Askeri bandolar şenliği düzenlenmiş, ayrıca Sovvetler Birliği'nin ünlü Bolşoy balesinin birinci ekibi ile festivale katılması sağlanmıştır.

Askeri Bandolar şenliğine Almanya, Amerika, Avusturya, Çekoslovakya, Hollanda, İngiltere, İtalya, Polonya ve Türkiye'de askeri bandolar katılacaktır. 4 gün şehrin çeşitli merkezlerinde konserler verecek olan bandolar 5 temmuz günü İnönü stadyumunda biraraya gelerek 3 saatlik bir toplu konser sunacaklardır.

9. Uluslararası İstanbul Festivalinin en önemli olayının Bolşoy gösterileri olduğu belirtilmektedir. Açık hava tiyatrosunda 6 gösteri yapacak olan Bolşoy topluluğu, Çaykovski'nin Kuğu gölü balesini sergileyecek.

Müzik

.....

Plastik sanatlar dalında İstanbul, Ankara ve İzmir'de sergiler en canlı günlerini baharla birlikte yaşıyor sayın dinleyiciler...

Zeki Kıral resimlerini 30 Mart'tan beri Parmakkapı İş sanat galerisinde sergiliyor, 1 Nisan'da Turgut Atalay'ın resim sergisi Ümit Yaşar sanat galerisinde, Naile Akmcı'nın resim sergisi Modül sanat galerisinde açıldı. Nevin Çokay Resim, Zerrin Bölükbaşı Atatürk devrimlerinde kadın konulu heykel sergilerini 6 Nisan'dan beri Taksim sanat galerisinde sergiliyorlar. Devlet güzel sanatlar galerisinde üç kadın sanatçımızın eserlerinden oluşan sergiyle ilgili röportajlar programımızın röportaj bölümünü oluşturuyor.

Tomur Atagök, Gülsün Karamustafa, Tülin Serpen'in sergileri 2 Nisan'la 17 Nisan arasında gezilebilir.

Sanatçılar stüdyomuzda...

Tomur Atagök'le röportaj...

.....

Gülsün Karamustafa ile Röportaj...

.....

Tülin Serpen'le röportaj...

.....

Kapanış Sinyali...

PROGRAMIN ADI: Gençlik Saati (—3—)
KAYIT TARİHİ: 10.4.1981
YAYIN TARİHİ: 19.4.1981 (TRT II — 12.15)
Hazırlayanlar: Betül Sözen — Sema Özkural
Süre: 45'
SİNYAL :
SES: Merhaba sevgili gençler...
GEÇİŞ :
SES: Merhabayla başlattığımız bu üçüncü programımız... Aranızda beraberliğimize başında katılanlar olduğu gibi, merhabamızı ilk kez duyanlarınız da bulunabilir... Bu nedenle bir kez daha söyliyelim neden böyle seslendiğimizi... Zaman zaman yerine başka sözcükler kullanılsa da merhaba, öyle bir söz ki, birçok şeyin — daha doğrusu iyi ve güzel ilişkilerin — başlangıcı yaşamımızda... Güzel anlamlar yüklemişiz kullanırken bu sözcüğe... En önemlisi dostlukları başlatmışız...
GEÇİŞ: (Günler dostlukla geçsin)
SES: Merhaba... Bizim amacımız da sizlerle dost olmak... Dostlukla yürüyecek programlar oluşturmak; bu dostlukla yürüyecek programlarımızda birarada olabilmek. Okulda, iş-verinde, karşılaştığımız heryerde sizlerle yaptığımız söyleşilerde söz gelip bir yerde dostluğa dayanıyordu. Hemen henüz birşeyler söylemek istiyordunuz, bu konuda.
BANT: RÖP.

SES: Arkadaşlarınız 'dostluk' denince akıllarına geleni böy-

le anlattılar mikrofonumuza... Dostluğu konu alan birdolu özdeyiş, birdolu yazı, birdolu kitap var... Ve dostluk için yıllar, yüzyıllar ötesinden seslenen yazarlarımız, ozanlarımız düşünürlerimiz... Söylenenler çeşitli... Ama, hepsinin bir ortak yanı var, o da dostluğun, dostluk kavramının insanlıktan, insan yaşamından soyutlanamayacağı, ayrı düşünülemeyeceği... Kısaca dostluk, insanca olguların başında geliyor... Peki, önemi bunca vurgulanan bilinen dostluk için, dost edinebilmek, dostluk kurabilmek için neler gerekli? Dostluk, insan yaşamında, insanca bir olgu dedik.. O halde, kurulabilmesi, ya da sürdürülebilmesi için yine insanca özellikler gerekli. Örneğin, hoşgörü... İnsanlararası ilişkilerde, toplumsal davranışlarda hoşgörü... Özveri, saygı, sevgi ve güven. Hangisi önde gelir? Hangisi daha çok olmalı? Sıralama yapmak güç... Gerçekten de güç... Sevgi duymadan insanlığa, tek bir kişiye bile dostluk gösterebilir mi? Ya saygı? Ya güven? Ya özveri?

Toplumsal ilişkilerimiz sözkonusu olduğunda, sevgi, saygı, güven konularında neler söyleyebiliriz? Toplumsal barışı, sevgiyi getirebilmek için, önce bireysel ilişkileri gözden geçirmek, bireysel ilişkileri sağlam kurmak gerek... İnsanlararasında ortaya çıkan sürtüşmeler, gerginlikler, birbakıma sevgi, saygı ve güven yoksunluğundan kaynaklanıyor...

Düşünceler ayrı olabilir. İnançlar ayrı olabilir. Davranışlar da... Ama, bu ayrılıkların tümü karşısında, bu farklı davranışları benimsemiş insanları birleştirecek bir şey var: Hoşgörü... Bireysel hoşgörü, toplumsal hoşgörü... Karşımızdaki insan yanlış bir davranış içindeyse, aynı yanlış davranışla karşılık vermek, çözümleyici olabilir mi? Anlaşma noktasını bulabilmek için, onu dinlemek, hoşgörü içerisinde, kendi düşüncelerini anlatmak, dinlemek-dinletmek... Konuşabilmek kısacası... Birbirini dinleyerek, anlamaya çalışarak konuşmak...

Gene karşımızdaki insanın davranışı, bizce yanlışsa, benimki doğru deyip ona sırt çevirmek, konuşmaya bile çalışmamak, onu dışlamak, sürtüşmeyi önlese bile, neyi getirir, ne kazandırır bize, ne kazandırır topluma?

Özveri, dostlukta olması gereken özveri yardımıyla konuşulabilir o insanla... Kazanılabilir o insan, kazanılabilir dostluk... 'Bir insanı kazanmak, bir insanın dostluğunu kazanmak önemli değildir' diyebilecek olanınız var mı?

Eğer bugün, geçmişten kaynaklanan olumsuz durumlar varsa, toplumun her kesiminde insanlar arası ilişkinin sevgi, saygı, güven ve hoşgörü üzerine kurulmasıyla düzelebilir

«İnsan doğduğu andan başlayarak toplumdan etkilenir, yaşamının bir çağından sonra da toplumu etkilemeye başlar» deniyor...

Siz sevgili gençler, doğduğunuz andan bu yana, toplumun genel özelliklerinden, çevrenizde karşılaştığınız olumlu, va da olumsuz davranışlardan etkilenmiş olabilirsiniz... Ancak çağ olarak, artık toplumu etkileyecek çağdasınız. Sizden önceki yanlışları tekrarlamamalısınız... Yalnızca sizinle aynı yapıda olanlarla değil, sizden farklı gördüklerinizle de dost olabilmelisiniz. Kişiliğinizde varolan sevgiden, saygıdan, özveriden ve hoşgörüden yararlanarak, dinleyip-anlamak yoluyla dostluk kurmaya çalışarak insan kazanmak, etkileme sürecindeki siz gençler için olumlu bir adımdır.

Dostluğu önce bireysel ilişkilerde yaratmakla, dostluğu bilmekle, toplumsal barışı getirecek olan sizlersiniz...

SES: İnsanlrrasmda gerçek dostlukların; gerçek ve sağlam dostlukların oluşmasını diliyoruz...

MÜZİK/BANT: Bilgen Bengü — Sevgi Ana

SES: (Üstüne) Sevgi Ana... Bilgen Bengü söylüyor...

BANT: devam

SES: Sevgili gençler, kişilik yapısının oluşturulduğu çağda, kişinin kendini tanımasının önemi üzerinde durmuş, programımızın bir bölümünü kişilik yapısı ve ruh sağlığına ayıracağımızı duyurmuştuk. Bugün stüdyomuzda, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Nöroloji Kliniği psikologlarından Sayın Acar Baltaş'la birlikteyiz. Mikrofonu konuğumuza bırakıyoruz:

BANT: RÖP-ACAR BALTAŞ

GEÇİŞ :
SES :
BANT: devam

SES : Sevgili gençler, programımızın bir bölümünü «Atatürk ve Gençlik» konusuna ayırmıştık. Atatürk ilkeleri, devrimleri ve bunların sürdürülmesinde gençliğe düşen görev ve sorumluluklar konusunda düşüncelerinizi yansıtan, yazılarınızın da yer alacağı bu bölümde, bugün Atatürk'ün 18 Mart 1923 tarihinde Tarsus Gençliğine seslenişini aktarmak istiyoruz.

GEÇİŞ :

Tarsus gençlerini takdirle selamlarım... Kişiler hayatta üç dönem geçirir. Devletler de bu dönemleri geçirebilirler. Eski Osmanlı hükümeti, bu dönemlerin üçünü de yaşadıktan sonra, tarihe karıştı. Onun yerine tarih dünyasına yeni Türkiye Devleti geçti. Yeni Türk Devleti, bütün Türklük karakterini; yani onun dinç, azimkâr, erdemli niteliklerini kendinde toplamıştır.
Gençler, biz size geçmişten, geçmişin boş inanışlarından, geçmişin kalıntılarından arınmış bir devlet yarattık. Olaylardan, olayların zorunluluğundan doğan bu yeni devlet, sizin çok değerli katkılarınızla, aydın desteğinizle oldu. Bu devleti büyütüp yükseltmek bizlerden sonra sizlere düşer. Bu görevde başarılı olacağınıza gördüklerimin etkisiyle inananlardanım. Sayın gençler, hayat mücadeleden ibarettir. Bundan dolayı hayatta iki şey vardır. Yenmek yenilmek... Size, Türk Gençliğine bıraktığımız, verdiğimiz vicdani emanet yalnız ve hep yenmektir... İnanıyorum, hep yeneceksiniz... Ulusun yükselmesi için yapılacak şeylerde atılacak adımlarda kesinlikle tereddüt etmeyin... Ulusu o yükseliş noktasına götürmek için çıkacak engellere hep birlikte mani olacağız. Bunun için beyinlerinize, bilgilerinize gerekirse bileklerinize, pazularınıza, bacaklarınıza başvuracak, ama sonuçta mutlaka ve mutlaka amaca varacağız. Gerek burada ve gerek yol boyunca uğradığım bütün yerlerde genç arkadaşlarınız hep sizler gibi duygulu, kararlı ve cesurdu. Bundan dolayı, şimdiden, geleceğin parlak ufuklarını görmekle sevinçliyim.

Bu ulus, sizin gibi çocuklarıyla lâyık olduğu olgunluk aşamasına erişecektir. Beni çok sevindirdiniz. Varlığınızla ve özellikle kararlı sözlerinizle sevinçliyim. Size, arkadaşlarınıza ve Tarsus halkına teşekkür ederim.

GEÇİŞ

SES : Sevgili gençler, Atatürk ve Gençlik konusuna ayırdığımız programımızın bu bölümüne yazılarıyla katılmak isteyen dinleyicilerimiz için adresimizi verelim. Gençlik Saati TRT İstanbul Radyosu, Harbiye-İstanbul.

GEÇİŞ

SES: Sevgili dinleyiciler, Sayın Atilla Özkırımlı ile boş zamanları değerlendirmede okunanın, okuma alışkanlığı kazanmanın önemi üzerinde durmuştuk geçen programlarımızda. Şimdi konuğumuz ile aynı konuyu sürdürmek için beraberiz, gene.

BANT: RÖP-ATİLLA ÖZKIRIMLI

SES : Evet, kitap-insan dostluğunu bu kez sözünü ettiğimiz... Boş zamanları değerli bir dostla, kitapla birlikte değerlendirmek insana çok şey kazandırır. Neler kazandırdığı, bunun sonucunda yaşama ve olaylara bakış açısının ne kadar genişlediği bizim daha önceden de bildiklerimiz arasında... Ama boş zamanlarını böyle değerli bir uğraşıyla dolduran, ya da kitaplarla dostluğu tadabilmek için boş zaman yaratabilenlerimizin sayısı çok mudur dersiniz... Gerçekten de aynı işlerle uğraşan, aynı tür bir yaşayışa sahip olan iki kişiye sorduğumuzda değişik cevaplar alınabiliyor bu konuda... Kimi: Ah, çok isterdim okumayı ama hiç boş zamanım yok ki derken, bir başkası, kitap okurken uyumayı ikinci plana atıp biraz uykusuz kaldığını söyleyebilir... Boş zaman yaratma deyince mutlaka uykudan vazgeçip kitap okuma gelmez tabi akla... Yolda, işimize, okulumuza giderken bazılarını vapurda, otobüste, dolmuşta birşeyler okurken görürüz. Ve boş zaman yaratma denen olaya böylece sık sık tanık oluruz... Boş zaman, man, harcanan zaman derken biz de programımızın son-

larına yaklaştık sevgili dinleyiciler...Sözümüzün burasında hepinizin dostluğa ayıracak zaman bulmasını diliyor ve sizinle kurmayı umduğumuz dostluğun; yazarak, sorarak, eleştirerek programımıza katılmanızla anlam kazanacağını düşündüğümüzü bir kez daha söylüyoruz...

GEÇİŞ/Modern Folk (Dostluğa selam)

SES: Sevgili dinleyiciler, programımızın sonuna yaklaşırken, bize yazmak isteyenlerimiz için adresimizi bir kez daha verelim: Gençlik Saati TRT İstanbul Radyosu Harbiye/İstanbul

GEÇİŞ /

SES : Program yapımcılarınız Betül Sezen, Sema Özkural, Teknik Yapımcınız ve sunucunuz ben Hayri Küçükdeniz selamlar, sevgiler diyoruz hepinize. Gelecek hafta yine beraber olabilmek dileğiyle, hoşçakalın...

SİNYAL /

5.2.1981 tarihinde 14.45 — 16.00 arası TRT.1'de yayınlanan öğleden sonra programının bir bölümünü sunuyoruz.
AHMET OKTAY'ın hazırlayıp sunduğu:

OKURKEN YAZARKEN (IV)
köşemizi sunuyoruz.

İyi günler sayın dinleyiciler,

Dünyamıza bir ses getiren, içimizde sevinçler, kederler uyandıran, yolları tüketen ve yeni yollar bulduran her şair, hep aynı yönde giden yolcunun sonunda başladığı yere ulaşması gibi, hayatını tamamlarken ilk temalarına, belki de kendisini yazmaya zorlayan, bir yazar eden o temalara dönüyor çoğu zaman. Bu noktadan bakılınca, kimi şairlerin bütün ömürleri boyunca bir tek şiiri ürettiği, o şiiri geliştirdiği bile söylenebilir. İki yıl önce, yaşadığı gibi sessizce dünyamızdan ayrılan, ardında tadına doyulmuş sohbetler, gönülden verilmiş merhabalar, ezberlenmiş, bir türkü gibi dilden dile, ağızdan ağıza aktarılmış mısralar bıra-

kan Behçet Necatigil'in bu türden bir şair olduğunu düşünüyorum. 1951 tarihini taşıyan 'Çevre' adlı kitabındaki şiirlerinden birinde şöyle diyor:

Hey dünya, hain dünya!
Bana verdiğin de ne:
İki dilim ekmek, bir yudum su.
Ama beri yanda, beri yanda
Dağlar gibi korku.

Şu mısralar da ondört yıl sonra yayınladığı 'Divançe' den :

Ne peygamber, ne de çan çiçekleri
Ne de buhurumeryem;
Hep korku çiçekleri
Oldu saksılarımızı süsleyen.

Çok söylenmiş bir gerçeği tekrarlıyalım: şiir duygularla, düşüncelerle değil sözcüklerle yazılır. Ama bu önesürme, şairin dünyadan, toplumdan kopuk olduğu, yaşadığı zamandan etkilenmediği, kendinden başkasını düşünmediği anlamına gelmez. Tam tersine: şair, ancak toplumsal durumunu kavradığı, ne yapmak istediğini bildiği zaman, ötekilere hiç mi hiç benzemeyen bir Sözlük sahibi olur. Büyük şairlerin Sözlük'leri farklıdır birbirinden. Doğal ve beşerî coğrafyaları da. Her insan gibi şair de kulandığı eşyalarda, oturmayı dolaşmayı sevdiği mekanlarda, seçtiği konularda açığa vurur kendini. Behçet Necatigil'in şiiri büyük şehirde üretilmiş bir şiirdir. Onun caddelerinde, ara sokaklarında, pazar yerlerinde gezinir hep. Vapurlara, trenlere, otobüslere binmek için itişip-kakışır, ışıklandırılmış vitrileri seyreder. İçinden içinden okur etiketlerin üzerindeki her gün biraz daha kabaran rakkamları. İş yerlerinde, resmî dairelerde bunalır, çaresiz kalır. Borcunu ödemeyi geciktirdiği için bakkaldan, yeterince alış-veriş yapamadığı için tezgâhtardan utanır:

Biriki şey almaya girdiğimiz dükkânlar
— Daha? Başka?

Söylerdim, tezgâhtar, yorulma
Olsa.

Ben bir kez denerim böyle yerleri,
Uğramam bir daha.
Şımarttılar bunları
Azsa az ne aldımsa.

Gelgelelim, bu şehirli şiir, yine de ürker iş-güç dünyasından, koşuşup duran, bir yer kapmaya uğraşan kalabalıktan. Hiç bir yerde kendi başına kalamazsa, rahatça düş kuramazsa insan, nereyi özleyebilir ki bir kuytuluktan başka?

Yarin mendili nakışlı
Okşadım ellerimle.
Göz göz, üzerimde
Çevrenin bakışı.

Çevre tortop
Vurur sırtıma sırtıma.
Yüksek dağların orda
Çevre yok.

Yine de kaçamaz dağ başlarına. Bir başka sığınak arar o zaman. Daha doğrusu kurar bu sığmağı: ev. Behçet Necatigil'in şiirinin ana teması, beslendiği pınar ev'dir denebilir. Bu şiirin şehirli olduğunu da söyledik. Şunları da ekleyelim, biraz daha yakından tanımlamak için Çalışıp didinen, günlük nafakasını çıkarmaya uğraşan, etliye sütlüye karışmayı pek sevmeyen, kimseye düşmanlık beslemeyen, bütün bunlara karşılık da birazcık mutlu olmayı isteyen bir 'dar gelirli'dir. Necatigil'in sözleriyle tekrarlarsak, 'dar çağlarda yaşamak zorluğu'dur bu şiirin , ya da dar gelirlinin alın yazısı. Bu yüzden değil midir zaten eve kaçma özlemi: Yani sevecen gözlerle bakan bir eşe, gülüşen ve yarına bir umud olan çocuklara:

Gençten bir adamdı
Hikâyesi gayet kısa.

Yıllar yılı tek başına yaşadı,
Bir gün rasladı bir kıza.

Düşündüler birlikte yürüseler,
Ömür geçiyor nasılsa.

Şimdi içine bir ev, bir de çocuk girer
Aşkları yazılsa.

Gelgelelim, bütün mutluluk vaatlerine rağmen, ev bir dağ gibi çöker bu çekingen kuytuluklar adamının üstüne. Ev demek çünkü, didişmek, alış-veriş dünyasına girmek, böğrüne dirsek yemek ve sonunda yine de yetişememek demektir. Kolu kanadı kırık kalmak demektir. Bu, çağı toplumu ve zamanı tarafından hep bir yere 'sıkıştırılan' insanın mutluluk umudu tükenmez elbet. Ama iyiden iyiye yıpranır ve içine kapanır 'Evlerle Savaş'tan

Körükler cılız olmak
Evlerin hiddetini,
Evlerle savaşımız
Savaşların çetini.

Evler, her gün yollar bizi dışarı
— Git, getir
Emredilen ekmeği akşamları
Alın terlerimiz getirecektir.

Evler ezer insanları dağ gibi
Dışardan küçücük!
Evler çeker boynumuzdaki ipi,
Taşı develerce yük.

Şair 25 yıl sonra, 1978'de edindiği büyük şiir ustalıklarının sonunda, yaşadığı toplumsal bunalım ve dönüşümlerin ortasında, yeniden başlangıç noktasından konuşmaya başlar. Sesini hastalıkların, umut kırıklıklarının, ölüm korkusunun rengi, sarartmıştır iyiden iyiye:

Yemeden olmuyor
Yapılara, yakıtlara, taşıtlara

Ödemedcn
Yememize ne kaldı?

Sıcak durulmuyor
Otur oturduğun yerde
Geçsin bugün de gidersiz
Gezmemize ne kaldı?

Vurula yüzdeye
Kaçta kaç yaşamak
Bir şeyler görmeye
Görmemize ne kaldı?

Behçet Necatigil, evin arka odasına çekilen, o odanın penceresinden üzgün gözlerle sokağı seyreden bir büyük hüznün ve bu iş-güç, bu tecim dünyasından iğrenen, ama bu dünyanın yasalarını anlamak da istemeyen bir büyük kırgınlığın şairi olarak kaldı. Hep 'solgun bir gül' olarak:

Çoklarından düşüyor da bunca
Görmüyor gelip geçenler
Eğilip alıyorum
Solgun bir gül oluyor dokununca

Ya büyük şehirlerin birinde
Geziniyor kalabalık duraklarda
Ya yurdun uzak bir yerinde
Kahve, otel köşesinde
Nereye gitse bu akşam vakti
Ellerini ceplerine sokuyor
Sigaralar, kâğıtlar
Arasından kayıyor usulca
Eğilip alıyorum, kimse olmuyor
Solgun bir gül oluyor dokununca

Ya da yalnız bir kızın
Sildiği dudak boyasında
Eşiğinde yine yorgun gecenin
Başını yastıklara koyunca

Ellerde, dudaklarda, ıssız yazılarda
Akşamlara gerili ağlara takılıyor
Yaralı hayvanlar gibi soluyor
Bunalıyor, kaçıp gitmek istiyor
Yollar ya da anılar boyunca

Alıp alıp geliyorum, uyumuyor bütün gece
Kımıldıyor karanlıkta, ne zaman dokunsam
Solgun bir gül oluyor dokununca.

TRT-II

PROGRAMIN ADI: KURTULUŞ SAVAŞI'NDA EGE (1)
YAYIN TARİHİ: 2.10.1981
YAYIN GÜNÜ: Cuma
YAYIN SAATİ: 09.15
YAYIN PERİYODU: Haftada bir.
YAPIMCI: Mahmut Alptekin
KONU: Mütareke döneminde EGE...

SİNYAL

Mutlu günler sevgili dinleyiciler...

Bugünden başlayarak onüç hafta sürecek olan bir programla gene karşınızdayız. Programımızın adı **KURTULUŞ SAVAŞI'NDA GECE...**

GEÇİŞ (zeybek)

Bugünkü programımızda MÜTAREKE DÖNEMİ'NDE EGE'yi ele alacağız:

Birinci Dünya Savaşı sonunda bir imparatorluk çöker, Osmanlı İmparatorluğudur bu. Altıyüz yıldan uzun süren yaşamı bu savaşla noktalanmıştır imparatorluğun. Söğüt çevresinde küçücük bir toprak parçası üzerinde yeşeren bir küçük Beylik, kısa sürede komşularınca korkulur bir devlet olmuş, daha sonra da bir imparatorluğa dönüşmüştür. Öyle ki üç kıtada toprağı olan bir imparatorluk. Ne var ki çağlar değişmiş, imparatorluk bu değişen çağa ve koşullara ayak uyduramayınca yavaş yavaş gerilemeye başlamış. Her savaş, her yenilgi bu imparatorluktan birşeyler alıp götürmüş. Ve bir dünya savaşı ise bu giden birşeylerle bir-

likte bağımsızlığımızı da almış götürmüş. Sonuç: bir imparatorluğun çöküşü, yöneticilerin yabancı ordulara baş eğmesi, dahası birçok uluslara baş eğdiren, buyruğu altında tutan bir ulusun başkalarına bağımlı olması.

GEÇİŞ (zeybek)

Evet, bağımsızlık elden gitmiştir. Ama neyin, kimin bağımsızlığı? Yönetimin mi? Evet... Ulusun mu? HAYIR.

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesince ülkemizin birçok yeri, önemli kentleri, demiryolu kavşakları İtilâf devletleri askerleri tarafından işgâl edilmeye başlanmıştır. Bu işgâl gün günden mütareke koşullarının ötesinde bir uygulamaya dönüşmüştür.

1918 Kasım'ının altıncı günü, yani Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından bir hafta sonra... Mütareke koşullarına göre bir İngiliz savaş gemisinin İzmir limanına geleceği Rumlar tarafından duyulmuştur. Görkemli bir törenle karşılama için harekete geçmişlerdir hemencecik. Ege'nin üstüne kara bir bulut çökmeye başlamıştır artık. İngiliz savaş gemisi dumanlarını savurarak gelmektedir İzmir limanına. 6 Kasım çarşamba günü Rumların sevinçleri, gürültüleri, gösterileri bu yüzdendir. Kordonboyu'ndaki evlerin pencereleri, ünlü Kramer Palas'm önü, rıhtım Rumlar ve Yunan uyruklularla doludur. Ellerinde Yunan bayrakları, yakalarında mavi - beyaz rozetler, Venizelos'un resimleri. Bir türlü kesilmeyen vapur düdükleri, çan sesleri.

Köylü gazetesi 4 Kasım 1918 günlü sayısında bu konuyu ele alıyor, ilgilileri ve halkı uyarıyordu. Gazetedeki yazı şöyleydi:

«Hemen içlerinde bulunan bir zattan öğrendiğimize göre: İzmir'de çeşitli devletlerin tebaası şimdiden birçok bayraklar hazırlıyarak, İzmir halkına dağıtmışlardır. O zatın bildirişine bakılırsa, şimdiye kadar 12 bin kadar İtalyan bayrağı ve bunun iki katı da Yunan bayrağı dağıtılmıştır. Bunların maksatları ise İtilâf donanması limanımıza girince memlekette Yunan, İtalyan efkârının birbirlerine üstünlüğünü amirallere ve kumandanlara göstermek imiş.

«İşi biraz açalım: bunların kafasına göre, güya buraya gelecek donanma amiralleri, memleketin ne tarafa meylini görürlerse, burayı onlara vereceklermiş. Ve bunun için

İtalyan ve Yunan emelleri birbirieriyle çarpışıyormuş. Biz onlara deriz ki: Aç tavuk kendini buğday ambarında görür.

«...bu iki emel sahiplerinin kopukları birbirleri arasında kötülük çıkararak memleketin düzenini, velev ki bir kaç saat için olsun bozabilirler. Hükümetin ve zabıtanın bu işte biraz zorlu ve açık gözlü davranması pek lâzımdır.»

6 Kasım çarşamba günü, Köylü gazetesinin yazdıkları bir bir çıkmıştır. Saat 15.00 sıralarında M.29 numaralı İngiliz monitoru Kramer Palas'la Pasaport arasında demir atar. Kumandan Dickson, ZİTO sesleri arasında rıhtımda bekleyen arabaya biner. Rumlar çılgınca gösterilerine çoktan başlamışlardır.

Yazar Nurdoğan Taçalan, «Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken» adlı kitabında, istasyoner olarak İzmir limanında kalacak olan Lonitorun gelişiyle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapıyor:

«Aslında Rumlar için, Dickson'un İzmir'e geliş nedeniyle yetki ve görevlerinin sınırı önemli değildi. Onlar savaş gemisinin gelişini bahane ederek, çıkarlarının gerektirdiği biçimde gövde gösterisi yapmışlardı. Bir bakıma bu, İzmir'in işgâlinin provası da sayılırdı.

«Gerçekten de, Monitor'un İzmir limanına geldiği 6 Kasım 1918 çarşamba günü, Yunan işgâline doğru ilk adım atılmıştır.»

GEÇİŞ

Yunanistan'ın Megaloidea düşüncesi ve uygulaması nedense vazgeçemedikleri bir tutkudur. Tabiî ki bir ham hayâldir. Mütareke döneminde ve öncesinde Ege adalarından pek çok Rum göçmen getirilip yerleştirilmiştir Ege yöresine. Onlarca bilinçli bir girişimdir bu. «Ege'de bizim de pekçok nüfusumuz var» diyebilmek ve bu iddialarını kanıtlamak için. İç-Ege'de kesinlikle Türk çoğunluğu vardı Mütareke döneminde. Kıyı kent ve kasabalarında, köylerinde ise Rumlar gene azınlıktaydı. Ne var ki kendi destekçileri İtilâf devletlerini kandırmak için yaygara koparıyorlar, sahte belgelerle karşılarına çıkıyorlardı. Sözgelişi Sırp asıllı bir Türk jandarma yüzbaşısı olan Koloneviç'in

İzmir valisinden aldığı yazılı bir emir buna örnek verilebilir. Bunda vali, bölgedeki Rumların kıyıma uğratılmasını istemişti. Bu belgenin sahteliği sonradan ispatlanmıştır. Sahte de olsa, bu belge, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine göre bölgedeki güvensizlik gerekçesiyle işgâl nedeni olarak yeter de artardı bile. Uluslararası bir soruşturma kurulu böyle bir işgâli gerektirecek yeterlikte nedenler bulunmadığım 19.10.1919'da bildirecek, Gal. Harbord'un raporu da bu yolda olacaktır.

GEÇİŞ

Sevgili dinleyiciler, şimdi biz gene dönelim Yunanistan'ın Megalo-İdea düşüncesine ve Mütareke'den çok önceki yıllardaki girişimlerine. Yazar Nurdoğan Taçalan bu konuyu şöyle değerlendiriyor:

«...İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba demiryolları boyunca sıralanan istasyonlardaki bakkalların hepsi Rumdu. Köy, kasaba ve ilçelerdeki bakkal ve ticarethanelerin de tamamına yakını Rumların elindeydi. Geriye kalanları Musevi ve Ermeniler işletiyorlardı. Türkler ancak büyük ilçelerde büyük ilçelerde ve şehirlerde güçsüz bir biçimde iktisadî varlıklarını sürdürmeye çalışıyorlardı.

«Özellikle istasyonlardaki Rum bakkallar, bulundukları yerlerde, uzun süredir Yunan casusluk örgütünün faal birer elemanı durumundaydılar. Balkan savaşlarından sonra, kolay ve ucuz başarılarla birlikte önemli ganimetler elde eden Yunanistan, gözlerini Batı Anadolu'ya çevirince, bu bakkallara da büyük işler düşmüştü. Aydın ve Kasaba demiryollarını işleten İngiliz ve Fransız şirketleri, her iki hatta personel olarak gayri müslimleri ve çoğunlukla Rumları kullanıyorlardı. Rum demiryolu personeli, istasyonlardaki Rum bakkallardan aldıkları bilgileri (ticarî ya da siyasî) en kısa zamanda İzmir'deki gizli örgütlere aktarıyorlardı. Merkezin emirleri de yine aynı yollardan Rum bakkallarına, onlardan da bölgedeki fesat yuvalarına iletiliyordu.

«Yunanistan, bu şekilde Batı Anadolu'nun demiryollarının girebildiği kesimlerinde geniş bir haber alma örgütü

kurmuştu. Bölgenin öteki kesimlerinde de Ortodoks kiliseleri ve öğretmen, tüccar gibi kimlikler altında çalışan Yunan haberalma örgütlerine bağlı subaylar büyük çaba harcıyorlardı.

«Türk köylüsü bütün alışverişlerini, bu Rum bakkallardan yapmak zorundaydı. Ellerinde para olmadığı için tuz, gaz, şeker ve bez gibi ihtiyaçlarını, kaldıracakları ürünü karşılık göstererek Rum bakkallardan alıyorlardı. Çoğu kez bağ, bahçe ve tarlalarından kaldırdıkları ürünler, bakkallara olan borçlarını ödemeye yetmediğinden, yavaş yavaş iktisadî yönden köle durumuna girdikleri gibi, topraklarını da Rumlara kaptırıyorlardı.»

GEÇİŞ

İzmir'in işgâl hazırlığına girildiği günlerde, bu kentte yaşayan bir İzmir'liye kulak verelim şimdi. Ahmet oğlu 1895 İzmir doğumlu, Sayın Nail Moralı şunları anlattı mikrofonumuza:

— Röp. Yerli Rumlardan Dr... «biz artık özgür olacağız...» dedi.

Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin kuruluşu.

Sayın Nail Moralı bunları anlattı.

Yunanistan tarafından İzmir'in işgâl hazırlığına tepki gösteren kuruluşlar da vardır, sevgili dinleyiciler. İzmir Müdafaa-i Osmaniye Cemiyeti, Reddi İlhak Cemiyeti gibi. Ne var ki bu kuruluşların yeterince güçlü olduklarını söylemek zordur. Ama ne olsa bir başlangıçtır, bir girişimdir. Hasan Tahsin'in ilk kurşunu gibi. «Sen başla, bitiren bulunur!»

GEÇİŞ

Mütareke Döneminde Ege'yi ele almaya çalıştığımız programımız burada sona eriyor.

Haftaya aynı saatte birlikte olmak umuduyla sunucunuz ben İhsan Ertürkmen ve program yapımcınız Mahmut Alptekin, hepinize mutlu günler dileriz. Hoşçakalın, sevgili dinleyiciler...

KAYNAKLAR:

Nutuk-Atatürk
Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken - Nurdoğan Taçalan
Anadolu İhtilâli — Sabahattin Selek
100 Soruda Kurtuluş Savaşı — Em.Tükg. Celâl Erikan.
Röportaj — Nail Moralı

TEKNOLOJİ BİLİM DÜNYASINDAN

Hazırlayanlar: Servet SERDAROĞLU
Solmaz SERDAROĞLU
Yayın tarihi: 9.9.1981 TRT.2.

Program no: 86
SİNYAL VE AÇILIŞ ANONSU

SES 1: Günümüzden 40 yıl kadar önce, 1940'larda penicillin geniş çapta kullanılmaya başlandığında, harika ilaç olarak karşılanmıştı... Özellikle Pnömokok adı verilen bakterilerin yaptığı akciğer iltihabında, yâni zatürrie'de çok olumlu sonuçlar alınıyordu bu ilaç kullanıldığında... O zamanların en öldürücü hastalıklarından biri idi zatürrie. Yakalananların % 85'i hayatını yitiriyordu... Antibiyotikler artık kızıldan, firengiye kadar çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılır olmuştu...

SES 2: Ancak, aradan bir süre geçince, antibiyotiklerin gereğinden fazla kullanıldıkları, bu gidişle etkinliklerini yitirecekleri ileri sürülmeye başlandı. Ne var ki, genellikle duymazdan, görmezden gelindi bu uyarılar, görüşler... Hemen her çeşit hastalığın, söz gelimi en basit bir soğuk algınlığının antibiyotikle tedavisine girişildiği görülüyordu... İlaç üreticileri geniş kampanyalarla bu kullanımı körüklerken, hastalar çabuk iyileştirdiğine inandıkları antibiyotikleri reçetelerine yazdırabilmek için doktorları sıkıştırıyorlardı. İşi başından aşkın bazı doktorların da zaman zaman ince eleyip sık dokumadan, zaman alacak laboratuvar testlerine başvurmadan antibiyotik verme yolunu seçtikleri görülüyordu... Dahası bazı cerrahlar, ameliyat sonrası sağlık sorunlarının ortaya çıkmasını önlemek amacı ile

ameliyatlardan önce antibiyotik vermeyi âdet haline getirmişlerdi...

SES 1: Geçen Ağustos ayında 26 ülkeden 150 bilim adamı bir araya gelerek ortak bir rapor hazırladılar ve bu duruma artık bir çare bulunmasını, etkin bir denetimin başlatılması gerektiğini bildirdiler... Çünkü eldeki bulgular antibiyotiklerin her geçen gün etkinliklerini yitirdiğini, bir çok bakterinin bunlara karşı günden güne bağışıklık kazandığını açıkça gösteriyordu... Sözgelimi penicillin bir zamanlar hastanelerde hastalar arasında bazı enfeksiyonların yayılmasında rol oynayan stafilokok aureus bakterisine % 100 etkili idi... Bugünse böylesine etkili olmaktan çok uzaklaşmıştır... Tetracycline, ve penicillin bir zamanlar belsoğukluğu gibi genital hastalıkların tedavisinde şimdikinden daha olumlu sonuçlar alınmasını sağlayabiliyorlardı. Şimdi ise etkinliklerinin % 20, hatta daha da büyük oranda azaldığı bildiriliyor... İngiltere'den yapılan bir açıklamada, boşaltım sistemi hastalıklarının yayılmasında etkin bir bakteri olan E-coli'ye bağlı sağlık sorunlarının son on yıl içinde % 500 oranında arttığı haber veriliyor.

İngiltere'den yapılan bir açıklamada, boşaltım sistemi hastalıklarının yayılmasında etkin bir bakteri olan E-coli'ye bağlı sağlık sorunlarının son on yıl içinde % 500 oranında arttığı haber veriliyor.

SES 2: Harvard Üniversitesi'nden, Nobel ödülü kazanmış bir bilim adamı olan Walter Gilbert şöyle özetliyor bugünkü durumu; «Antibiyotiklerin böylesine serbest olarak kullanılmaya devam edilmesi halinde, bulaşıcı hastalıklara neden olan bakterilerin % 80'i, 90'ı yeniden direnç kazanacaklardır.»

Dirençli yeni bakteri türleri ile savaşabilmek için yeni antibiyotik türleri geliştirmek gerekir. Üçüncü, dördüncü kuşağı üretilmeye başlanan bazı antibiyotiklere, ilk örneklerine oranla çok daha etkinlik kazandırılabildiği bir gerçektir. Ama, diğer bir çok antibiyotik aşırı kulanım yüzünden etkilerini yitirmiş olduğu halde ne geliştirilebilmiş ne de yerlerine yenileri konulabilmiştir... Kaldı ki yerlerine yenileri konulduğunda da, bunlar eskisinin on katı pahalıya mal olmaktadır. Öte yandan çok tehlikeli yan etkileri de olabilmektedir. Gilbert'in belirttiğine göre «Bak-

terileri yok eden bir antibiyotikle, bir insana zarar verebilecek antibiyotik arasındaki fark pamuk ipliğine bağlıdır.»

SES 1 : Günümüzde Üçüncü Dünya Ülkeleri, yâni gelişmekte olan ülkeler, antibiyotiklerin aşırı ya da yanlış kullanılması yüzünden doğabilecek tehlikelerle daha da yakından karşı karşıyadırlar... Sözgelimi Kuzey Amerika'lı doktorlar chloramphenicol'ün ancak hayati tehlike söz konusu olunca kullanılması gerektiğini çünkü bu ilacın alyuvarları tahrip edici özellik taşıdığını ileri sürmektedirler. Oysa Latin Amerika'lı doktorların, ilaç yapımcılarının da etkisinde kalarak bu antibiyotiği, bademcik iltihabı, boğmaca gibi nisbeten hafif olaylarda bile verdikleri bildiriliyor... Kaldı ki, Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde ilâç kullanımı üstündeki denetim düzeni de çoğu kez iyi işlememekte, antibiyotikler reçetesiz, doktora danışmadan da sağlanabilmektedir.

SES 2 : Böyle ülkelerde satılan antibiyotiklerin çeşitleri de çok fazladır. Geçenlerde yapılan bir araştırma, İsveç'te belli bir grupta yalnızca 90 çeşit ilaç satılırken, Meksika'da buna karşılık 430 çeşit ilaç bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu ilaçlar içindeki bir çok madde A.B.D.'de olumsuz yan etkileri yüzünden yasaklanmış maddelerdir üstelik...

Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde Halk sağlığı ile ilgili yetkililerin bir çoğu, sağlık işlerindeki yetersizlikler yüzünden antibiyotiklerin hastalıkları önlemede en etkili araç olacağına inanmaktadırlar. Oysa bu düşünce ters sonuçlar doğurabilmektedir. Aşırı kullanım yüzünden antibiyotikler bakterilere karşı öylesine etkisiz hale gelmişlerdir ki, gelişmekte olan bazı ülkelerde binlerce çocuk dizanteriden ölmektedir...

SES 1 Öte yandan hayvanların çeşitli hastalıklardan korunması ve hızla semirtilmesi için dünyanın bir çok yerlerinde antibiyotiklerin aşırı kullanıldığı da görülmektedir. Sözgelimi ABD'de kullanılan antibiyotiklerin % 40'ının bu alanda tüketildiği saptanmıştır. Bu antibiyotikler besin zinciri yolu ile insanlara geçmekte ve böylesine gereksiz bir birikim, antibiyotiklere dirençli bakterilerin daha da çoğalmasına yol açmaktadır. Bilim adamlarının belirttiğine

göre antibiyotikler bir zamanlar etkileyebildikleri bakterilerin hemen hepsini yok etmişlerdir. Fakat bu aşırı yok ediş, ilâçlara karşı dirençli bakteriler için gelişmeye uygun ortamı hazırlamış, meydan onlara kalmıştır...

SES 2 : 1977 yılında A.B.D.'de yönetim hayvanlarda antibiyotik kullanılmasına sınırlar getirmek istemiş, fakat ilaç yapımcılarının ağır baskısı sonucu Kongre yalnızca, bu konuda daha fazla araştırma yapılması kararı almıştır. Yayınlanan son raporu hazırlayan bilim adamları da kullanım konusunda yeni kurallar saptayamayacaklarını kabul etmektedirler. Fakat antibiyotiklerin gereksiz ve zararlı biçimde aşırı kullanılmasına dikkati çekerek, reklâm, dağıtım ve reçetelerde yer alma konularında evrensel ortak standardlar saptanmasına yardımcı olmayı ummaktadırlar. Bu mümkün olmazsa, bu olağanüstü güçlü ilaçların gelecekte olağanüstü hiç bir yanları kalmayacaktır...

PROGRAMIN ADI: Öğle Üzeri — 75 —
PRODÜKTÖRÜ: Turgut Erülgen
YAYIN TARİHİ: 24.9.1981 —TRT. 1
YAYIN SAATİ: 12.10

M Ü Z İ K
ÖĞLE ÜZERİ
M Ü Z İ K

I — Sayın Dinleyiciler,

İyi günler, saygılar, sevgiler hepinize... Bu gün programımıza önce sağlıklı beslenme ile başlıyoruz. Önceki programlarda sağlıklı beslenmenin değişik özelliklerinden söz etmiştik. Bu programda ise tüm canlıların yaşamalarını devam ettirebilmeleri için çok gerekli olan bır maddeden sudan söz edeceğiz... Bahçemize ektiğimiz çiçekleri sulamaz ya da vazomuzdaki çiçeklerin suyunu her gün değiştirmezsek, çok geçmeden çiçeklerin boyunlarını büktüğünü ve solduklarını görürüz. Bitkiler suya olan ihtiyaçlarını ya yağmur sularından yada bizim onlara vereceğimiz sulardan karşılarlar. İnsanlar ve hayvanlar ise, yağmurun yağmasını veya birinin kendilerine su vermesini beklemeden bu ihtiyaçlarını giderebilirler.

II — Şimdi suya olan ihtiyacın sebebini araştıralım. Su içmenin yalnız sıcak havalarda serinlemek isteğinden ya da yediğimiz yemeklerin daha kolay sindirilmesini sağlamak gereğinden doğduğu söylenemez. Vücudun su isteğinin sebebini anlamak için, önce vücudun görevlerini nasıl yerine getirdiği konusunda bilgi sahibi olmak gerekir. Biliyoruz ki yaşamamızı devam ettirebilmek için yemek zorundayız. Yediğimiz besinlerin önce hücrelere taşınması sonra da buralarda yanarak bize enerji sağlaması için, hücrelere oksijen taşınması gerekir. Bütün bu olayları kan düzenler. Kan içinde bol su bulunan organik bir sıvıdır. Kanda sudan başka, erimiş olarak çeşitli maddeler bulunmaktadır. Kandaki su vücudumuzun tümündeki suyun % 10'u kadardır. Bunu örneklersek, ağırlığı 70 kilo olan bir insanın vücudunda yaklaşık 45 kilo su bulunur. İşte bunun % 10'u yani 4,5 kilosu kandaki sudur.

I — Vücuddaki su saf halde değildir. İçinde erimiş halde çeşitli tuzlar bulunur. Gençlerde tuz oranı daha fazladır. Vücuddaki suyun zaman zaman değişmesi gerekir. Vücud bu değişmeyi iki yoldan yapmaktadır. İlk yol organizma tarafından yeterince kullanılan ve artık işe yaramayan suyun ter, ve idrar halinde atılması. Bir de bu normal işleyişin dışında vücudun su kaybı. Aşırı sıcaklık, büyük çaba harcamak, ateşli hastalık gibi durumlarda vücud çok terler ve su kaybeder. İşte vücudun türlü yollardan kaybettiği suyu yeniden alması gerekir. Bu da su içme isteği doğurur. Bilim adamlarına göre sağlıklı bir insanın günde iki ya da üç litre su içmesi gerekir.

II — Yaşlılarda sağlığın düzenli sürdürülebilmesi için içilecek su miktarının önemi büyüktür. Metabolizma artıkları vücud için çok zararlıdır. Bunların atılmaması yıpranma ve ihtiyarlamayı hızlandırır. İhtiyarlıkta bütün organların çalışması yavaşladığı gibi böbreklerin çalışması da yavaşlamıştır. Vücudda oluşan metabolizma artıklarını böbrekler az miktarda idrar ile atamazlar. Ancak miktarın çoğalması ile bu zararlı maddeler vücuddan atılabilir. Bunu çoğaltmanın yolu da fazla su içmektir. Yaşlılarda günlük idrar bir buçuk litrenin altına düşmemelidir. Bunu sağlamak için günde 6-7 bardak su içmek gerekir.

I — Sayın Dinleyiciler, bugünkü «Öğle Üzeri» progra-

mımızı sağlıklı beslenme konusundaki küçük bir konuşma ile açtık. Sağlıklı beslenmede suyun önemini daha sonraki programlarda da anlatmağa devam edeceğiz.

II — Sayın dinleyiciler, perşembe günleri «Öğle Üzeri» programlarımızın bir küçük köşesini de düşünenlerin düşünceleri oluşturuyor. Bu bölümde ünlü düşünürlerin çeşitli konular üzerindeki düşüncelerinden örnekler sunuyoruz sizlere... Önce okuma ve okuma sevgisi üzerine düşünürlerin özdeyişlerini okuyalım...

I — H. Man şöyle diyor: «Her gün bir parça bir şey okumaya niyet et, bir tek cümle bile olsa, günde 15 dakika kazansan bile, yılın sonunda bu kendisini hissettirecektir...

II — Montesquieu «Okuma sevgisi, hayatın herkesin başına gelen o sıkıcı saatlerini sevinçli saatlere çevirecektir.»

I — Walter B. Pitkin: «Dünyada istediği kadar boş vakti ve her istediğini yapabilecek geliri olan biri bile her yıl nadiren yirmi ciddi kitap okuyabilir.»

II — Bulvar: «Bilimde özelikle en yeni yapıtları; edebiyatta en eskileri oku. Klasik edebiyat daima moderndir. Yeni kitaplar eski düşünceleri yeniden canlandırır ve yeniden süslerler. Eski kitaplar yeni düşünceleri çağırır ve onlara güç verirler...

I — Erasmus «Elime biraz para geçer geçmez, yeni kitaplar alırım, geriye kalan olursa onlar da yiyecek ve giyecek...

II — Johnson: «Ölü danışılanlar en iyi öğretmenlerdir, çünkü onlar sabır ve saygı ile dinlerler...

I — Sayın dinleyiciler, bu günkü «Öğle Üzeri» programımızın düşünenlerin düşünceleri bölümde okuma ve kitaplar üzerindeki özdeyişlerden bazılarını sunduk sizlere... sona eriyor... Saat 14.45 de yeniden birlikte olmak dileğiyle Hoşçakalın...

1981 yılında, Türkiye Radyolarında yayınlanan yüzlerce güzel ve amacı doğru programdan birkaç örnek bunlar... Daha nice özgün program yayınlandı, bizim burada, boyutları sınırlı bu yıllıkta, sözedemediğimiz.

Bu yayınları bizler için gerçekleştirenlere, sevgiler, saygılar...

GELECEKTE TÜRKİYE RADYOLARINDA YAPILMASI GEREKENLER

Sami BULAK

1 — TRT'de en önemli konu bizce bir yayın politikası dolayısıyla bir yayıncı politikası saptanmamış olmasıdır. Kim'e, neden, nasıl yayın yapılmalı? Bu sorular şahısların görüşü olarak değişmemeli, geleneksel bir yayın kurumunun, geleneklerini baz alarak saptayacağı, ve hemen uygulamaya yönelik kurumsallaştırılmış bir yayın politikası, gecikmeden, uygulanmalıdır.

2 — TRT Kurumunda, yöneticiler, yayıncılardan seçilmeli ve görevlendirilmelidir, Kurumu ve yayıncıları tanımayan yöneticilere asla görev verilmemeli, ve bu gelenek vasa haline dönüştürülmelidir, yöneticilerin sık sık değişmemesi için köklü önlemler alınmalıdır.

3 — Yayıncı, haber-program ve teknik personel sayısı çağdaş bir yayın için azdır. Bunların, ayrıca memur statüsünden kurtarılması ve tazminatın günlük yaşam koşullarına göre arttırılması TRT'ye nitelikli yayıncı kazandırılmasını sağlayacaktır.

4 — Bazı yayıncılar çeşitli gerekçelerle 9.11.1981 tarihinde başka kurumlara atanmışlardır. Böyle uygulamalara son verilmeli ve bunlar TRT'ye tekrar kazandırılmalıdır.

5 — 1970 yılındanberi toplu sınavla TRT'ye yayıncı alınmamaktadır. 1-2 yıl içinde yayıncıların % 80'i kadın olmaları nedeniyle 20 yılda emekli olarak kurum-

dan uzaklaşacaklardır. Bu konuda, yeniden sınav açılarak TRT'ye yeni yayıncılar atanması ve yetiştirilmesi en kısa sürede sağlanmalıdır.

6 — Çağdaş yayın, bütün dünyada pahalı ve büyük harcamalar gerektiren bir hizmettir. TRT Bugünkü görüntüsüyle, para biriktiren, harcamayarak yayıncılık yapacağını sanan bir zihniyetle yönetilmektedir. TRT'nin parası en kısa sürede, **(israf edilmeden)** işletmeye yönlendirilmeli, böylece daha iyi ve daha güzel programlar yapılmalıdır.

7 — TRT Stüdyolarında bugün, İkinci Dünya savaşı günlerinden kalma cihazlar çalışmakta, yayıncıların gerçekten çok başarılı çalışmalarıyla yayın antenlerden zar zor çıkmaktadır. Bugün çoğunuzun evinizde kullandığınız elektronik cihazlar en kısa sürede TRT ye de, satın alınmalıdır.

8 — Bugün, Dünyada stereo yayın bile eskimiş ve çağdaş yayıncılık yeni teknik olanaklara yönelmişken TRT üç yıldan beri, getirttiği cihazları, artık devreye sokmalı özellikle TRT.3 de Stereo yayını, İstanbul'da 2. kanal televizyonu gerçekleştirmelidir.

9 — TRT yayıncılarının büyük çoğunluğu ses kayıt cihazlarının yokluğu veya olanların bozukluğundan masa başında program yapmaya çabalamaktadırlar, 40 yapımcıya 1 ses kayıt cihazı düşmektedir. Bununla, olay ve programın yerinde kayıt olanağı yoktur. Yapımcılara, ses kayıt cihazı, daktilo, kronometre gibi meslek aletleri verilmeli, üretimi arttırmaları bundan sonra, istenmelidir.

10 — Yayıncılar, Dünyanın önemli radyo ve TV merkezlerine, tecrübe kazanmaları için yollanmalıdır. Burslar, bürokratik engellemelerden kurtarılmalıdır.

11 — TRT, yayınlarında yalnız kendi bünyesindeki yayıncıların değil, konusunda uzmanlaşmış kişilerin program yapmalarını sağlayarak, yararlanmalıdır. Böylece Radyo ve televizyona yeni bir ses ve nefes gelecektir.

12 — Çeşitli zamanlarda, TRT'de seminerler ve paneller düzenlenerek TRT yayınları çeşitli görüşlerin ışığında, oluşturulmalıdır.

13 — Bölgesel yayıncılığa önem verilmeli, TRT 1 ve TRT 2 uygulamasının aksayan yönleri düzeltilmelidir.

Kısaca, TRT yaptığı yayını hiç bir zaman yeterli görmemeli, daima iyiye ve güzele doğru yeni arayışlar peşinde olmalıdır.

1981 YILININ SAYISAL DEĞERLENDİRİLMESİ

Tevfik ÇAVDAR

Giriş :

1981 yılı ekonomik ve toplumsal değişim açısından önemli kararların alınıp uygulandığı ve bunların büyük bir bölümünün etkilerinin de görüldüğü bir yıldır. Her şeyden önce Ocak 1980 de alman bir dizi ekonomik önlemi tamamlayan kararlar gündeme gelmiş, aynı zamanda bu kararların uygulanmasına ilişkin ilk sonuçlar da görülmeye başlamıştır. Bu sonuçların değerlendirilmesi açısından nicel ölçümler ve bu ölçümlere dayanan çözümlemeler daha bir önem kazanmış durumdadır. Ne var ki bu nicel ölçümler ve çözümlemeler yapılırken yanlı davranmamak, nesnel sınırların dışına çıkmamak gerekir. Şurası açıktır ki sayısal bilgiler bile bazen sapmalı kulanılmalara uygun ortamı sağlarlar. Örneğin Dış ticaretten söz ederken sadece İhracattaki artışları ele alıp dış ticaret açığı konusunda bilgi verilmezse, ya da bu açık önemsiz bir olgu imişçesine gözardı edilirse, konu ve onun sorunları hakkmda gerçeklere dayanan doğru bir bilgi edinemeyeceğimiz gibi, bu sapmalı yoruma dayanarak alınacak kararlar da sağlıksız olur.

1981 yılının ekonomik ve toplumsal görünümünü, sayısal bilgilere dayanarak bu kısa yazı çerçevesi içersinde yansıtmaya çalışırken bir önce değindiğimiz sapmalı yorumlara karşı uyanık olmağa ve okuyucuyu da bunların yaratacağı yanlı tutumlara karşı uyarmağa (olabildiğince dikkat etmeğe) gayret edeceğiz.

Ulusal Gelir:

Ulusal geliri bir ülkede belirli bir dönem içersinde (genelikle bu dönem bir yıldır) yaratılan değer olamış oluruz. Ne ki bu gelir üzerinde konuşulurken daima çok dikkatli olmak gerekir. 1950 li yıllardan beri ulusal gelire ilişkin sayısal bilgiler hem karar düzeyindeki örgütlerin, hem de kamu oyunun ilgisini çekmiştir. Ulusal gelirin gerçek (yani enflasyonun etkisinin giderilmiş haliyle) artış oranı bir yerde ekonominin güçlenme ve olumlu yolda gelişmesinin kanıtı olarak alınmıştır. Oysa ulusal gelirin artış hızı tek başına bu konuda hiçbir şey söylemez. Bu gelirin artışında rolü olan kesimlerin payları, gelirin dağılımı, kullanım biçimi vb. gibi bir dizi unsur birlikte ele alındığında ulusal gelir düzeyi ve artış hızı konusunda bir değerlendirme yapılabilir. Ayrıca ulusal gelir, ülkenin gelişme ve harcama düzeyinin diğer ülkelerle karşılaştırılmasına da tek başma yararlı olamaz. Karşılaştırılan ülkelerdeki fiyatlar genel düzeyi vb. gibi bir dizi unsurunda gene bu karşılaştırma içinde yer alması gerekir. Bu noktalara dikkati çektikten sonra ulusal gelirimizin ya da genelde sık kulanıldığı gibi G.S.M.H'nın düzeyi ve on yıllık artışına ilişkin şu sayısal bilgileri verebiliriz:

Gayri Safi Milli Hasılanın On Yılık Gelişimi
(1971 — 1981)

	G.S.M.H. Zincirleme İndeksi (Cari Fiyatlarla)	G.S.M.H. Zincirleme İndeksi (Sabit Fiyatlarla)
1971	100.0	100.00
1972	125.0	107.4
1973	128.7	105.4
1974	137.8	107.4
1975	125.4	108.0
1976	125.1	107.7
1977	129.9	104.0
1978	148.1	103.0
1979	172.2	99.7
1980	201.0	99.3
1981	149.4	104.4

Kaynak: D.İ.E'nin verilerine dayanılarak hesaplanmıştır.

Bilindiği gibi zincirleme indeks bir önceki yılı temel alarak hesaplanan bir göstergedir. Dolayısıyla Gayri safi Milli Hasılanın carî ve sabit fiyatlarla artış hızını gösterir. 1979 ve 1980 yıllarında % 4 lük bir fazlalık söz konusudur. Bu artışın kesimler açısından asıl kaynağı Ticaret, İmalat sanayii ve dış alem geliridir. D.İ.E nün yayınladığı son Milli Gelir bülteninde imalat sanayiindeki artışın özellikle Sümerbank, Türkiye Şeker Fabrikaları, Türkiye Çimento Sanayii, Azot Sanayii, Seka, Ereğli Demir-Çelik, Petkim, Tekel vb. gibi kamu kuruluşlarının üretim artışından kaynaklandığına değinilmektedir. Zaten altı aylık verilere dayanılarak hesaplanan ilk tahminlerde daima Kamu kuruluşlarının başat görünümü söz konusudur. Ne ki Türk ekonomisinin 1981'deki görünümüne bakıldığında G.S.M.H.'daki artışın sadece Kamu kesimi tarafından sağlanacağını söyleyebiliriz.

Diğer yandan kişi başına düşen G.S.M.H ise yaklaşık 145989.91 TL'dır. (Aralık 1981) Cari döviz kuruyla bu 1123 dolarlık bir düzeyi ifade eder. 1968 fiyatlarıyla kişi başına G.S.M.H. ise 4741 TL.dır.

Kişi Başına G.S.M.H.'nın gelişimi
Üretici Fiyatlarıyla)

Yıllar	Cari Fiyatlarla	Sabit Fiyatlar
1971	5138	3716
1972	6485	3999
1973	8138	4109
1974	10941	4304
1975	13386	4532
1976	16362	4770
1977	20772	4847
1978	30065	4877
1979	50753	4751
1980	100178	4611
1981	145989	4741

Kaynak: D.İ.E'nin verilerine göre hesaplanmıştır. Bu tablo yakından incelendiğinde görülecektir ki 1976'dan

1981'e kadar geçen beş yıl içersinde Türkiye'de kişi başına düşen G.S.M.H da önemli bir artış söz konusu olmamıştır. Bu beş yılın ortalaması 4766 ve standart sapması ise 85.41 dir ki bu % 1.7 gibi çok küçük bir oransal sapınayı gösterir. Oysa cari fiyatlarla kişi başına Gayri safi hasıladaki aynı parametreler sırasıyla 60687 TL., 47312'dir. Bu da % 77.96'lık bir oransal sapmaya eşdeğerdir. Görüldüğü gibi 1976'dan sonra enflasyon mutlak bir yoksullaşmaya neden olmuştur. Cari Fiyatlarla kişi başına G.S.M.H. 1976 yılına oranla % 792 artarken, aynı artış sabit fiyatlarla — % 0.7 dir. Yıllık çok küçük oranlar düzeyindeki değişmeler bu gerçeği değiştiremez. Türk ekonomisi dünya ekonomik bunalımının da etkisiyle tam bir durgunluk ve gerileme dönemine girmiştir. Kesimler itibarıyla bu gerileme net ve açık bir biçimde görülmese bile kişi başına G.S.M.H.'nın sabit fiyatlarla adeta yerinde sayması tüm olayı ortaya koymaktadır. Bu olaya (mutlak ve nisbi) yoksullaşmanın başlangıcı da diyebiliriz.

Nüfusun Genel Nitelikleri:

Gayri Safi Milli Hasıla düzeyi hakkında bu bilgilere değindikten sonra, yaratılan değerin nasıl bir toplumda kullanıldığı noktasına da açıklık getirmemiz gerekir. Kuşkusuz kullanılış biçiminde ayrı bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Hangi toplumda derken biz Türk toplumunun demografik özelliklerine değinmek istiyoruz.

Yapılan tahminlere göre Türkiye nüfusu, (yıl ortası nüfus olarak) 1981 de 45.366 milyona erişmiş bulunmaktadır. Yıllık artış hızında, tüm nüfus planlamasına yönelik gayretlere karşın her hangi bir azalma görülmemektedir. Nüfus patlaması olgusunun görüldüğü 1950'den 1980 sayımına kadar ülkemizdeki doğum ve ölüm oranları ile nüfus artış hızı şu görünümdedir:

Doğum, Ölüm ve Nüfus Artış Hızı
(Binde olarak)

Dönemler	Doğum	Ölüm	Artış
1950—1955	46.7	21.1	25.1
1955—1960	45.2	17.9	27.3

1960—1965	41.3	15.3	26.0
1965—1970	40.0	13.5	27.3
1970—1975	37.5	12.1	25.4
1975—1980	37.2	10.8	26.4

Kaynak: D.İ.E

Geride bırakılan otuz yıl içersinde doğurganlık oranında % 20 dolaylarında bir azalış görülürken, ölüm oranındaki düşüş % 49'dur. Bu durum hızlı artışın temel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzmanların değişik zaman ve koşullarda vurguladıkları gibi doğurganlık oranının kısa bir sürede azaltılması mümkün görülememektedir. Bu nedenden ötürü Türkiye'de ekonomik ve toplumsal kalkınmaya ilişkin alınacak tüm kararlarda, kabul edilecek stratejilerde nüfus artışı kısıtlayıcı bir faktör olarak gözönünde tutulacaktır. Yüksek doğurganlık oranının gündeme getirdiği bir başka sorun da nüfusun yaş ortalaması itibarıyla gençleşme eğilimi göstermesidir. Genç nüfusun yoğun olduğu toplumlardaki istihdamdan, eğitime kadar uzanan bütün sorunlar Türkiyemizde de katlanarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan hesaplara göre Türkiye'de işgücü piyasasına, önümüzdeki on yıl içersinde yaklaşık yılda 450-500 bin dolayında yeni bir işarayanlar ordusu gelecektir. Ülkedeki işsizlik sorununun boyutları düşünüldüğünde olayın ciddiyeti ortaya çıkmaktadır. Öte yandan bu genç kuşaklar yarınlarına umutla bakmak isteyeceklerinden, ekonominin getirdiği ve umutsuzluğu pekiştiren kısıtlayıcı koşullara karşı çeşitli tepkilerle dolu olacaklar, fırsatını bulduklarında bu tepkileri kamuya yansıtmaya çalışacaklardır. Türkiye nüfusunun yaş bileşimi, ülkenin çözüm isteyen sorunlarının bugünden daha çok ilerdeki yıllarda ve de birikimli bir biçimde yoğunlaşacağım kanıtlamaktadır.

D.P.T.'nin yaptığı tahminlere göre 1981 de yurt içindeki işgücü fazlası 3.1 milyondur, ve bu bir yerde çok iyimser bir tahmindir. Bu işgücü fazlasının % 33.3'ü işgücü piyasasında iş arayan, % 41'i de işi olmadığı halde iş aramayanlardan oluşmaktadır. Geriye kalan % 25 dolaylarındaki bölüm ise tarım kesimindeki gizli işsizlerdir. İşsiz olduğu halde iş aramayan % 41'lik bölüm, iş bulmaktan umudunu kesen, yüzer gezer bir takım işleri yapmaya çalışan ma-

rijinal kesimi oluşturanlardır. Bu kesimin ağırlığı ise önümüzdeki yıllarda daha da artacaktır.

Nüfusun, sayımın yapıldığı son haftaya göre işteki mevkilerinin oransal dağılımı şu görünümdeydi:

Ücretliler	% 16.5
İşverenler	% 0,96
Kendi Hesabına	% 23.1
Ücretsiz aile işçisi	% 59.16

Daha önceki sayımlarda düşük bir paya sahip olan ücretlilerin 1970'den itibaren oransal paylarını sürekli bir biçimde yükseltmeleri Türkiye'deki yapısal değişimi gösteren önemli bir kanıttır. Ne var ki kendi hesabına diye adlandırdığımız küçük üreticilik ile gene küçük üreticiliğin tamamlayıcısı niteliğindeki ücretsiz aile işçilerinin oransal yeri bir sanayi ülkesinde olabileceğin çok üstündedir.

Son otuz yıl içersindeki sanayileşme ve çağdaş örgütlere sahip işyerlerinin artmasına karşın 1980 yılındaki sayımın sonuçlarına göre İşgücünün % 59'u tarım kesiminde çalışmaktadır. Sanayi kesiminde çalışanların toplam işgücü içersindeki payı ancak % 14 dolaylarındadır. Hizmet kesiminde de aynı oran % 15.5'dir.

Tarım kesimindeki çağdaşlaşma, sanayi kesiminin istenilen düzeyde istihdam yaratamaması sonucu işsizlik (daha önce değindiğimiz gibi) bir çığ gibi büyümektedir. Önümüzdeki yirmi yıllık sürede yıllık kalkınma hızı % 6'ya çıkarılabilse bile işsiz sayısının (5.6 milyona, işsizlik oranının ise % 22.9 çıkacağı D.P.T. tarafından tahmin edilmektedir.

Ülkedeki işgücü fazlasını dış ülkelere, özellikle Batı Avrupa ülkelerine işçi göndererek bir süre yoğaltan Türkiye, aynı olanaklara şu anda sahip bulunamamaktadır. Yalnız Libya, Suudi Arabistan ve Irak'ta, o da eskilerine oranla sınırlı sayılabilecek düzeyde bir işçi talebi ile karşılaşılmaktadır. Buna rağmen resmi verilere göre 1981 yılında 1.2 milyon dolaylarında Türk'ün yabancı ülkelerde çalıştıkları tahmin edilmektedir. Bunların % 10'u kaçak işçi durumundadır. Bazı ülkelerde kaçak çalışan işçiler hakkında ise kesin bir bilgi sahibi olmamız mümkün olmamaktadır. İş ve İşçi Bulma Kurumunun elindeki verilere

göre 1981 yılının ilk yarısında dış ülkelerde, resmi kanallardan giderek çalışan işçilerimizin sayısı 925 bini aşmıştır.

Genç olan bileşimi, geleceğe yönelik kırık umutlarıyla Türkiye nüfusu önümüzdeki on yıl içersinde toplumsal ve ekonomik anlamda bir dizi sorunun kaynağı olmağa aday gözükmektedir.

Enflasyonla birlikte yaşamak:

Türk Kamu oyunun son yılarda belki de en fazla duyduğu sözcük «Enflasyon» deyimi olmuştur. Genellikle bu paranın satın alma gücündeki hızlı düşüşü ya da fiyatlar genel seviyesindeki hızlı yükselişi anlatmak için kullanılan bir sözcüktür. Tabii bu arada gelirler genel düzeyinin fiyatlar kadar hızla yükselmemesi de enflasyonu belirleyen koşullardan biri olarak akılda tutulması gerekir. Enflasyon ölçütü olarak genelikle Toptan Eşya Fiyatları ya da Tüketici Fiyatları İndeksleri kullanılır. Enflasyonun hızlandığı son dört yılın Aralık ayları itibarıyla Toptan Eşya Fiyatları genel indeksinin görünümü şöyledir.

Toptan Eşya Fiyatları İndeksi
(1963 100 olarak)

Yıllar	İndeks Sayı	Yıllık artış (% olarak)
1977	584.8	—
1978	869.9	48.8
1979	1577.8	81.4
1980	3071.4	94.7

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Konjonktür ve yayın müdürlüğü

Eldeki indekslerin ölçüt olma açısından içerdikleri bir dizi noksanlar gözönünde tutulduğunda 1979/80 yılı arasındaki enflasyon hızının % 100'ün çok üstünde olduğunu kabul etmemiz gerekecektir. 1981'de ise bu oranın resmi bildirilere göre % 35 dolaylarında karar kılacağı söylenmektedir. Ne ki bu oranın inandırıcı olmadığı, enflasyon hızının bu yılda (geçen yıla oranla bir miktar düşmekle bera-

ber) % 50'nin üzerinde olacağı Türkiye'yi yakından tanıyan Prof. Neumark ününde bir iktisatçı tarafından vurgulandığı gibi, son aylardaki fiyat hareketleri de aynı intibaı vermektedir. Stoklarını eritmek durumunda olan bazı firmaların uzun dönem dayanabilen mal fiyatlarındaki nisbi duraklama, ya da hız kesilmesi hiç bir zaman için genelin ölçüsü olmaz. Bu arada bir noktayı gözönünde tutmak gerekir, Tarımsal ürünlerin taban fiyatlarındaki düşüklük, bunun yanısıra yoksullaşmanın doğal sonucu olarak ortaya çıkan talep azlığı tarım ürünlerinin piyasa fiyatlarını aşağı doğru çekmektedir. Bu durum ise yeni bir çelişkiyi gündeme getirmektedir. Bu çelişkiyi yoksullaştırma yoluyla enflasyonu önleme biçiminde tanımlayabiliriz. 1981 yılı bu yöntemin ilk belirtilerini içermektedir.

Tüketici fiyat indekslerinin Eylül başı itibarıyla son bir yıllık artışı ise şu görünümü göstermektedir:

Tüketici Fiyatlar İndeksinin Yıllık Artışı
(Eylül başı itibarıyla ve yüzde olarak)

Kentler	Genel İndeks	Gıda	Giyim Eşyası	Sağlık Harcamaları
Ankara	32.2	37.8	32.0	73.7
İstanbul	33.2	32.2	38.6	50.0
İzmir	34.5	38.7	33.6	65.0
Adana	35.0	35.1	42.3	17.1
Antalya	33.6	34.0	21.0	55.4
Bursa	35.5	41.7	33.3	42.9
Diyarbakır	26.6	25.9	23.9	42.1
Erzurum	32.4	35.8	25.0	58.2
Eskişehir	36.5	34.0	41.0	43.5
Ordu	29.9	31.3	27.1	23.1
Samsun	27.6	29.8	23.1	49.5

Kaynak: D.İ.E. Fiyat İstatistikleri

Enflasyon oranının diğer batı ülkelerine oranla ne düzeyde olduğu konusunu ise OECD'nin yayınladığı yeni istatistikler ortaya çıkarmaktadır. Bu istatistiklere göre Eylül ayı itibarıyla başlıca ülkelerdeki yıllık enflasyon hızları şöyledir:

OECD ülkelerinde tüketici fiyatlarının ortalama artış hızı (% olarak)

Ülkeler	1980	Eylül 1980/Eylül 1981
ABD	13.5	11.0
Japonya	8.0	3.9
Almanya	5.5	6.5
Fransa	13.6	13.9
İngiltere	18.0	11.4
İtalya	21.2	18.2
Kanada	10.1	12.5
Yunanistan	24.9	25.4
İrlanda	18.2	20.1
Türkiye	94.3	34.3

Kaynak: OECD Ekonomik Rapor

Ekonomik İşbirliği Örgütünün raporunda yer alan bu veriler, batı ülkelerinden önemli bir bölümünün enflasyon denilen hastalığın pençesi içersinde bulunduğunu göstermektedir. Parasal politikalarla ve yoğun bir yoksullaştırma sonucu elde edilen nisbi başarıların sürekli olması olasılığı çok zayıf görünmektedir. Ekonomik büyümenin sağlanmadığı, bir başka deyişle üretimin yeterince arttırılmadığı durumlarda parasal politikalar, yüksek ateşli hastalara verilen aspirin gibi kısa süreli sonuçlar vermekte, ne ki bunlarda geçici olmaktadır. Ayrıca Türkiye benzeri gelişmekte olan ülkelerin durumu bu açıdan bakıldığında daha da kritik görülmektedir. Çünkü bu ülkeler bağımlı oldukları ileri sanayi ülkelerinden enflasyonu ithal etmektedirler. Bunlar uyguladıkları politikalarla ithal edilen bu enflasyonun hızını ancak bir oranda düşürebilirler.

Kesimlerdeki gelişim:

Cumhuriyet tarihi boyunca elde edilen gelişmeler sonucunda Türk ekonomisi önemli diye niteleyebileceğimiz bir yapı değişikliği geçirmiştir. Bu yapısal değişimi aşağıdaki tablodan izleyebiliriz.

Kesimlerin G.S.M.H. İçersindeki Payları
(oransal olarak)

Yıllar	Tarım	Sanayi	İmalat S.	Hizmetler
1923	39.6	13.3	12.4	47.1
1930	41.6	8.9	7.8	42.4
1940	40.7	15.0	13.4	44.3
1950	45.5	10.7	8.9	43.8
1960	40.9	15.3	12.6	43.8
1980	22.6	25.3	21.4	52.1
1981	23.1	26.5	22.6	50.4

Kaynak: 1947'ye kadar olan bölüm için Bulutay, Tezel ve Yıldırım'ın çalışmalarından, daha sonraki yıllar içinde D.İ.E verilerinden yararlanılmıştır.

Bu tablodan da görüleceği gibi tarım ekonominin içindeki eski önemini yitirmiş bulunmaktadır. Her nekadar istihdam açısından yaklaşık % 60'a ulaşan bir paya sahip ise de yaratılan değer içindeki yeri % 23 dolaylarındadır. Buna karşın sanayinin payı artmıştır.

Üretimin sektörlerarası dağılımı ise değer ve oran olarak aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Üretimin Kesimlere Düzeyi ve Oransal Dağılımı
(1980 fiyatlarıyla ve Milyar TL)

Kesimler	1981 Üretim Düzeyi	Oransal Dağılım
Tarım	1419.3	18.9
Sanayi	3175.7	42.7
Hizmetler	2952.4	39.1
Toplam	7547.4	100.0

Kaynak: 1981 yılı programı.

Üretim değerleri açısından Tarımın üçüncü kesim haline geldiği daha bir açık görülmektedir. Tarımsal üretimin 1981 deki artışı beklenenin altında gerçekleşmiştir. Özellikle gübre kullanımındaki gerileme ve tarım ilaçları vb. gibi modern girdilerde görülen az kullanım eğilimi bu üretim daralışının ana nedeni olarak ileri sürülebilir.

Hububat üretimindeki değişim

Yıllar	Üretim (1000 ton)
1975	22.111
1978	24.236
1980	23.929

Kaynak: D.İ.E. Tarım Özetleri

Hububattaki bu gerilemenin DPT'nin öngörülerine karşın sürdüğü anlaşılmaktadır. Ne ki eldeki sayısal bilgiler sadece tahmin düzeyinde olduğu için şu anda eğilimlerin ötesinde bir şeyden söz etmek mümkün değildir. Sanayi bitkilerinde, özellikle Pamuk ve şeker pancarında da bir gerileme beklenebilir. Pamuk ve şeker pancarı üretimi 1980 yılında gerilemiştir. Girdilerin her geçen gün pahalılaşması, bunun yanısıra taban fiyatlarının üreticiye cesaret vermekten uzak bulunuşu Tarım kesiminde, üretim yönünden, önümüzdeki yıllarda ciddi sorunların doğacağına birer işarettir.

Petrol Olayı:

Günümüz Türkiye'sinin temel sorunlarının belki de önde geleni enerji sorunudur. Bu arada bu sorunun bir bileşeni olarak Petrol ciddi bir yer tutmaktadır. Türkiye'de kullanılan petrolun genel düzeyi şu gelişimi göstermektedir:

Kulanılan Petrol (m. Ton olarak)

Yıllar	Kullanılan Petrol
1965	4.581.826
1970	7.387.135
1975	12.729.587
1980	12.820.350

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü

Geride bıraktığımız yirmi yıl içersinde Türkiye'nin kullandığı ham petrolün % 80'i ithal edilmiştir. Bu durum ge-

lecek yıllarda da sürecektir. Kuşkusuz ülkede zengin bir petrol kaynağının bulunup işletilmesi durumu değiştirebilecektir.

Elektrik bunalımı:

Türkiye enerji sorununu önce benzin dağıtıcılarının önündeki uzayan kuyruklar, sonra önü alınmayan elektrik kısıntılarıyla öğrendi. Son on yıl içersinde bitirilmesi planlanan santralların çeşitli nedenlerle tamamlanamaması ve devreye girememesi bugünkü elektrik bunalımını yaratmış bulunmaktadır.

Türkiye'de elektrik enerjisi kullanan yerleşim yerlerinin sayısal gelişi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Elektrik Enerjisi Kullanan Yerleşim Yerleri (Sayı olarak)

Yıllar	Yerleşim yeri sayısı
1923	2
1940	197
1950	300
1960	665
1980	18984

Kaynak: Türkiye Elektrik Kurumu

Son yirmi yıl içersinde elektrik götürülen yerleşme yerlerinin sayısı % 2755 oranında artmış bulunmaktadır. 1960 yılında elektrikli köy sayısı sadece 665 iken bugün 18345'e ulaşmıştır. Buna karşı toplam elektrik enerjisi arzı ve bu arzdaki değişmelerin indeksi şöyledir.

Toplam Elektrik Enerjisi Arzı (Gwh olarak)

Yıllar	Elektrik Arzı	İndeks sayı
1923	77.0	100.0
1930	106.0	138.1
1940	396.9	515.5
1960	2815.1	3655.9
1980	25420.0	33012.3

Kaynaklar: DİE ve DPT verileri.

1960-1980 arasındaki yirmi yıllık dönemde elektrik enerjisi artışı % 803'dür. Olaya birde kişi başına elektrik üretimi açısından baktığımızda bunun 1960 yılında 101 kwh iken, 1980'de 525.7 kwh ye ulaştığında Elektrik Kurumunun verilerinden kolaylıkla tesbit edilebilmektedir. Ne ki bu % 400 ye yaklaşan artışa karşın gene Türkiye ciddi boyutlara ulaşan bir elektrik enerjisi bunalımı ile karşıkarşıyadır. Bundan ötürü de 1980'de toplam elektrik enerjisi arzının % 7.4'ü ithal edilmektedir. Bu payın gelecek yıllarda % 15 dolaylarına ulaşması ve hatta geçmesi beklenmektedir.

Tüketim açısından şunu vurgulamamız gerekmektedir. 1980 yılında Türkiye'de sanayi kesiminin elektrik tüketimi içersindeki payı % 74.6'dır.

Elektrik bunalımı konusu tartışılırken daima enerji üretiminde kullanılan birincil kaynaklar açısından eski yıllarda yapılan önemli hatalara değinilir. Bilhassa hidrolik enerjiden geniş ölçüde yararlanılamaması önde gelen eleştiri konusudur. Elektrik enerjisinin üretim kaynağı olarak dağılımı şu görünümdedir:

Kömür	0.29
Akaryakıt	0.29
Su	0.42

Su kaynaklarından elde edilen enerjinin toplam üretim içersindeki payının yükseltilmesi elektrik sorununun ülkemiz açısından tek çözüm yolu olarak gözükmektedir.

Üretim Düzeyi:

Bazı önemli maddelerin üretim düzeyi hakkında, ve gelişim hızı açısından aşağıdaki bilgileri verebiliriz.

Başlıca Maddelerin Üretimi (Planlı Dönemde)

Madde Adı	1963	1980
Kağıt	58.448 ton	469.658 Ton
İç Lastik	400 Adet (Bin)	2.200 Adet (Bin)
Büyük Lastikler	70 Adet (Bin)	1.700 Adet (Bin)

Otomobil Lastiği	67 Adet (Bin)	1.550 Adet (Bin)
Kimya Sanayii Ürünleri	29.5 Milyon TL.	1.634 Milyon TL
Azotlu Gübreler	147.2 (Bin) Ton	472.5 (Bin) Ton
Fosfatlı Gübreler	180 (Bin) Ton	360 (Bin) Ton
Seramik Ürünleri	14.7 (Bin) Ton	199.3 (Bin) Ton
Cam	43.1 (Bin) Ton	272.8 (Bin) Ton
Çimento	2.698 (Bin) Ton	12.875 (Bin) Ton
Demir-Çelik	442.9 (Bin) Ton	3.090.8 (Bin) Ton
Madeni Eşya İmalatı	1.418.0 (milyon) TL	81.500.0 (Milyon) TL
Kamyon	1.347 Adet	20.022 Adet
Otomobil	—	53.590 Adet
Pamuk İpliği	95.767 Ton	405.000 Ton
Pamuklu Dokuma	547.487 (Bin) metre	1.542.000 (Bin) Metre

Kaynak: D.P.T. ve D.İ.E. Sanayi İstatistiklerine İlişkin Veriler.

Emisyon Hacmi:

Türkiye'de kamu oyu, hemen her zaman piyasadaki para miktarının satın alma gücü ile olan yakın ilişkisini bilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki akçe tahsislerinden tutun da günümüzdeki kağıt para çıkarına kadar bu olay bittecrübe öğrenilmiştir. Bilimsel dilde Merkez Bankasının ya da onun yerindeki bir başka kurumun kağıt ve bozuk para çıkarımının bütününe emisyon, ve belirli bir anda piyasada tedavülde bulunan paraların toplamına da emisyon hacmi denmektedir. Emisyon hacmi ile para arzını birbirine karıştırmamak gerekmektedir. Çünkü para arzı kavramı içersinde piyasada para gibi tedavül eden banka parası ya da kaydi para miktarı da bulunmaktadır. Emisyon hacminin ve para arzının planlı dönemdeki değişimini aşağıdaki tablodan izleyebiliriz.

Para Arzı ve Emisyon Hacmi
(Milyar TL. Olarak)

Yıllar	Emisyon Hacmi	Para Arzı
1963	5.6	12.2

1973	25.3	70.5
1980	278.6	658.5

Kaynak: Merkez Bankası Verileri

Görüldüğü gibi hem para arzında, hem de emisyon hacminde çok büyük ve hızlı bir artış söz konusudur. Bu artış üretim artışından hızlı olduğu için piyasadaki fiyatlar genel seviyesini etkilemekte, dolayısıyla satın alma gücü üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Son on yıl içersinde emisyon hacmindeki artış % 1012 ve para arzındaki artış da % 804'dür...

Banka İşlemleri:

Son bir kaç yıldır Türkiye'de en çok tartışılan konu Banka ve bankerilk işlemleri olmuştur. Özellikle faiz oranlarının serbest bırakılmasından sonra paranın piyasadaki alım satımı gerçek değeri üzerinden meydana geldiği için elinde para bulunduran küçük, büyük tüm tasarruf sahiplerini bu gibi işlemler yakından ilgielndirir olmuştur.

Bankalardaki Mevduat (Milyar TL)

Yıllar	Vadesiz Tas.	Vadeli Tas.	Ticari M.	Toplam
1963	5.2	1.4	1.8	10.5
1967	10.3	4.0	3.6	21.0
1973	33.1	20.6	16.0	80.4
1980	193.5	177.0	286.0	745.5

Kaynak: Merkez Bankası ve Bankalar Birliği Verileri

1980 Ağustos'u ile 1981 Ağustos'u arasında Bankalar mevduatında meydana gelen artış % 87.8 düzeyindedir. Bugün tüm bankalar mevduatı 1 trilyon 67 milyara ulaşmıştır ve vadeli mevduat bu miktarın bütünü içersinde % 41 lik bir bölümü oluşturmaktadır. Kuşkusuz bu oranın yükselmesi bankaların ödemekte olduğu ortalama faiz oranlarını da yükseltmekte, bu da bankaların faaliyetlerinin gittikçe irrasyonel bir hal alması sonucunu vermektedir. Mevduat artışı % 87 iken vadeli hesaplardaki artış % 200 ve isimsiz hesap denilen mevduat sertifakalarındaki artış ise % 1289'u bulmaktadır. Özellikle Bankaların büyük ölçüde

mevduat sertifikasını bilinen faiz oranlarını da aşarak Bankerler eliyle pazarlamaları bu sonucu doğurmuştur.

Kredi hacmindeki değişimde, gene 1980 ağustos ile 1981 ağustos ayları arasında % 74.5 dolayındadır. Bu hacmin içersinde kamunun zorunlu bir destekleme aracı gibi kullandığı Ziraat Bankası kredileri ile diğer kredilerde bulunmaktadır. Özel mevduat bankalarının kredilerinde ise aynı artış oranı % 209 dolayındadır. Bu da gösteriyor ki faiz oranlarının yüksekliğine ilişkin tüm şikayetlere karşın gene de krediler kullanılmaktadır. Yalnız bu kredilerin dönüşünde, yani ödenmesindeki risk payının arttığı da bir gerçektir.

Günün ya da yılın olayı olan piyasa bankerlerinin durumu konusunda elde sağlıklı bilgiler bulunmadığı için bir şey söylemek mümkün değildir. Bunlardan kısa vadeli kredi verebileceği bir piyasaya sahip olanlar bir süre daha % 10 ile % 11 (aylık) e yaklaşan faiz verme politikalarını sürdüreceklerdir. Fakat 1982'nin ilk yarısı süresince Reşat Nuri'nin ünlü piyesinin adına uygun, (piyasa bankerliği alanında) bir yaprak dökümünü beklemek doğru olacaktır. Borsa Bankerlerinin durumu daha başkadır. Çünkü bu kesim mevduat sertifikası ve tahvil karşılığı para topladığı için, yani bu gibi değerli kağıtların satışına aracılık ettiği için gelişmesine devam edecektir. Bu gelişme, mevduat sertifikalarının pazarlanmasına yardımcı olduğu için Bankalar tarafından da bir ölçüde olumlu karşılanmaktadır.

Dış Ticaret

Ocak 1980 istikrar kararlarının başarısındaki düğüm noktası dış ticarettir. Dış ticaret hacminin artırılması, özellikle ihracatın büyük ölçüde genişletilmesi bu politikanın başarı şansını yükseltecektir. Bu durum yapılan yayınlar ve verilen demeçlerle de ortaya çıkmış, kamu oyunca da kabul edilmiştir. Görülen odur ki ihracatta belirli bir artış sağlanmıştır. Ama bu artış dış ticaret açığının kapanmasına yaramamıştır. Dış ticaret açığının geride bıraktığımız planlı dönemdeki değişimi şöyledir.

Türkiye'nin Dış Ticaret Açığı
(Milyar Dolar olarak)

Yıllar	Net Açık
1963	320
1967	162
1973	769
1980	4.757

Kaynak: D.İ.E Dış Ticaret İstatistikleri.

Elimizde bulunan Ağustos 1981, yani yılın sekiz ayına ilişkin bilgilere göre dış ticaret açığı 3.207 milyon dolardır. Yıl sonuna kadar 9 milyar dolarlık ithalat hedefine ulaşıldığı varsayılırsa bu açık 5 milyar doları aşacaktır. Yani ihracatta meydana gelen artışa karşı dış ticaret açığıda artmaktadır. Diğer yandan günlük döviz kuru ayarlamaları ihracattaki artışın temel nedenlerinden biri olarak ele alınmaktadır. Örneğin doların T.L. değerinde 1981 yılı başına göre % 46'lık bir artış olmasına karşın ihracatta ancak % 37 dolayında bir artış sağlanabilmiştir. Yalçın Doğan'ın da bir yazısında belirttiği gibi bu ihracat artışının, geçen yıllarda Tahtakale Merkez Bankası diye adlandırılan illegal işlemlerle yapılan ihracatın legalleşmesi biçiminde de yorumu mümkündür. Bu nitelikteki yorumların gerçek olup olmadığı ancak 1982 yılında anlaşılabilecektir. Şurası açıktır ki Türkiye'nin uluslararası iş bölümü içersindeki yeri yani bulunduğu basamak daha üst düzeylere çıkmadığı sürece (çıktığına ilişkin bir işarette şu günlerde pek yoktur) ihracatta görülen artışları döviz kurunun getirdiği yapay artışlar olarak nitelemek durumundayız. Ayrıca yurt içinde hem iç tüketimi (kısılması koşulunu göz önünde tutarak) hem de ihracatı karşılayacak bir üretim artışı da söz konusu olmadığına göre ihracat düzeyi üzerine yapılan iyimser tahminler bir yıl için geçerli olabilir ama bu onların yapaylıklarını engeleyemez.

Toplumsal yaşama ilişkin bilgiler

Daima yinelediğimiz gibi son ekonomik tedbirler Türk toplumunda gittikçe genişleyen bir yoksullaşma yaratmak-

tadır. Bu arada devletin daha önceleri çeşitli biçimlerde sağladığı sübvansiyonların ağır ağır kesilmeğe başlaması ya da dolaylı yollardan azaltılması bu yoksullaşma olgusunu pekiştirmektedir. Bunun somut örnekleri sosyal güvenlik sistemi içindekilere sağlanan sağlık hizmetlerinin bir bölümünün paralılaştırılması, ya da hastanın masrafa belli oranda katılması, Üniversitede de eğitim harcamalarına katılım ilkelerinin getirilmesidir. Buğday, şeker, basma, patiska vb. gibi KİT ürünlerinin fiyatlarının serbest bırakılarak bu yolla yapılan dolaylı sübvansiyonun ortadan kaldırılması da bir başka neden olarak görülmektedir.

Diğer yandan 1981 yılını bitirirken toplumsal hizmetler yönünden şu noktalar daha bir belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır.

Okullaşma oranları: İlkokulda % 90

Ortaöğretimin birinci kademesinde % 53

Ortaöğretimin ikinci kademesinde % 22 dir.

Üniversitelerde ise bu oran çok düşüktür. Öte yandan 6 ve daha yukarı yaş grubunda okur-yazarlık oranı ancak % 65 dolaylarındadır.

Trilyonu çok aşan bütçe düzeyine rağmen kamunun yaptığı eğitim yatırımları ancak 17.9 milyar ve sağlık yatırımlarında 8.3 milyar dolaylarında kalmıştır.

Eğitimde bir öğretmene düşen öğrenci sayısı köylerde 39, kentlerde ise 21'dir. Ne ki bunlar tüm öğretmenlerin kullanılması varsayımına göre düzenlenmiş ortalamalardır. Özellikle son emeklilik yasası sonucunda bu ortalamaların daha da yükseleceğini beklememiz gerekir.

Sağlıkta ise yatak başına 392 ve doktor başına da 1749 kişi düşmektedir. Bunlar da soyut ortalamalardır. Gerek yatak kapasitesinin dağılım ve kullanımındaki, gerekse doktorların dağılımındaki eşitsizlik büyüyerek sürmektedir. Ayrıca zorunlu hizmet yasasının bu alanda ne gibi olumlu ya da olumsuz etkileri olacağı konusunda şu anda açık bir tahmin yapmak mümkün değildir.

Yeni konut yapımının yüksek maliyetleri, inşaat kesimindeki bunalım kentlerdeki kiraları cari fiyat artışlarının üstünde yükseltmiştir. Bunun yanısıra gecekondu yapımları üzerine konan kesin kontrol sistemleri bu tarz yapıların üretimini de kısıtlamıştır. Bu durumun böyle sür-

mesi halinde aynı konutun daha fazla aile tarafından paylaşılmasına yönelik gelişmelerin ortaya çıkacağı, yani mevcut yctersiz koşullara sahip konutların bölünerek alt konut birimleri üretimine gidileceği açıktır. Bu da mevcut konutlardaki yaşama koşullarım daha da kötüleştirecektir.

Vargı :

Eldeki sınırlı sayısal bilgilerin hızlı bir biçimde gözden geçirilmesi de göstermiştir ki 1981 yılı Türkiye için bir yoksullaşma yılı olmuştur. Bunun diğer üçüncü dünya ülkeleri içinde böyle olduğunu gösteren belirtiler bulunmaktadır. 1982 yılında ise ekonomik ve toplumsal koşullarda bir iyileşmeden ziyade belirlenmiş bir yoksulluk düzeyinde yeni dengelerîn sağlanmasını beklemek daha doğru olacaktır.

TOPLU SORUŞTURMAMIZ

TOPLU SORUŞTURMAMIZ

SORULARIMIZ

1. Atatürk Yılını konunun önemine yaraşır biçimde kutladığımız şöylenebilir mi?
2. Yıl boyunca Atatürk'ü konu edinmiş kültür ve sanat etkinliklerinden, Atatürk'le ilgili yayınlardan değer taşıyanlar sizce hangileriydi?
3. Atatürk Yılında Atatürk'ün eyleminin, yapıtının, ilkelerinin taşıdığı anlam ve değer sizce nedir?

SORUŞTURMA SORULARINA YANITLAR

AKAY, İhsan

1. Söylenebilseydi sorulur muydu bu soru? Anma törenlerini bir yana bırakırsak yaratma ve inceleme alanlarında kalıcı nitelikte kaç yapıt çıktı ortaya? Kalıcı yapıt gösterebilmek kolay değilse nasıl olumlu yamtlıyabiliriz soruyu?

2. Sürekli görevle yurd dışında olduğumdan önem taşıyan birkaç yayından bana ulaşabileni, gazetelerdeki tanıtma yazılarının yansıtabildiği kadarıyla sınırlı. Bu tanıtma yazıları da, ahbaplık, dostluk ve tanışıklık ilişkileriyle birbirlerine bağlı bir bölüm yazarların dar çerçevesini bizde bir türlü aşamıyor gibime geliyor. Aşabilseydi, sayın tanıtma yazarları, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etütler Başkanlığı'nca 1980 yılı sonlarında yayınlanan «Komutan, Devrimci ve Devlet Adamı yönleriyle ATATÜRK» başlıklı yayma da bir iki sütun ayırma gereğini duyarlardı. 722 sahifelik bu büyük yapıtın yarıya yakınını kaplayan üçüncü bölümünde «Devlet Kurucu - Dahi, Büyük Adam ve Devrimci Atatürk» düşünce bakımından da enine boyuna inceleniyor. Gündelik gazete yapraklarındaki çoğu yüzeysel eveleyip gevelemeler cılız mı cılız bu yoğun inceleme yanında.

3. Doğumunun yüzüncü, aramızdan ayrılışının kırk üçüncü yılında Atatürk'ün eylemi, yapıtı ve ilkeleri güncelliğinden ve geçerliğinden hiçbir şey yitirmeden sürdürüyor tazeliğini. Bir Devlet adamı için eşsiz bir başarı bu. Başarının sırrı şurada: dar kalıplara sıkıştırılmış gelip geçici bir politika doktrini değil Atatürkçülük. Genel ilkeleri saptayan; izlenmesi gereken ana yönü ve temel yöntemi

gösteren düşünceler bütünü. Şu var ki, dar kalıplı bir doktrin değil diye, ana düşüncenin tam tersi yönlerde serüven aramaya da hiç mi hiç elverişli değil. Elverişli olmadığım bir türlü anlamayanlar, ya da anlamaya yanaşmayanlar 12 Eylül 1980 hareketinden gereken dersi aldılar mı almadılar mı bilemem. İnsan toplulukları için gelişme ve ilerleme en önemli sosyal yasadır. Kimsenin gücü yetmez memleketimizi geriye götürmeye. 12 Eylül 1980 sabahına kadar meydanı boş sanıp ters yönlerde doludizgin at koşturanlar bu temel gerçeği görse, anlasa bari.

GİRGİNSOY, Naci

1. Atatürk Yılında olumlu girişimler, güzel çabalar izledik. Önce okuma-yazma kursları, Atatürk üzerine yayınlar, bilimsel toplantılar. Sonra sergiler, büstler, konuşmalar. Kitle iletişim araçları, özellikle TRT çok söz etti Atatürk'ten. Bilinenler yinelendi. O ağdalı, abartmalı duygusallığı bırakamadık daha. Boş, parlak, övgü sözcüklerini de. Büyüklüğü, olağanüstü kişiliği çoktan kanıtlanan Atatürk'ün bu anlamsız övgülere gereksinmesi yok ki. O, bizden kendisini anlamamızı, hiç sapmadan O'nun Yolundan gitmemizi istiyor. Çağdaş, uygar, özgür bir Türkiye; mutlu insanların yaşadığı barış içinde bir dünya O'nun özlemi. Bunu anlatacaktık önce. Yalın, duru, içtenlikli bir dille.

Atatürk'ün 100. Doğum Yılının yurtta ve dünyada daha etkin, özellikle şenlikli kutlanması beklenirdi. Evet, bir bayram havası içinde şenlikli. 12 Eylül'ün getirdiği güvenceli ortamda, salt birkaç büyük kentimizde değil, tüm yurtta oyunlarla, konserlerle, sergilerle, tartışmalı konuşmalarla Attaürk'ü anmalı, Atatürk'le olmalıydık. 10 Kasımların bile akılcı bir açıdan değerlendirilmesi gerekirken Atatürk'ün 100. Doğum Yılını niçin, Ona yaraşır düzeyde, şenliklerle kutlamayalım? Dış ülkelerde de öyle. Sanat elçilerimizin, kültürümüzün, uygarlığımızın, özellikle Atatürkçü Türkiye'nin tüm kaynaklarını seferber edecektik. Atatürk'ü, Atatürkçü Türkiye'yi en iyi tanıtacaktık. Yapmadık mı? Daha iyisini yapabilirdik, diye düşünüyorum.

Şimdi bir cesur özeleştiri yapmanın sırası. Doğruları -

yanlışları bir bir saptayalım. Yapamadıklarımızı, ama yapmak zorunda olduğumuz görevleri 1982'de yapalım. Her yılın her günü Atatürk Yılı olmalı. Atatürkçü olmak, O'nun izinde gitmek kolay mı? Kuru sözle değil, davranışla, eylemle, somut güzel örneklerle, uygulamalarla Atatürkçü olacağız. Bunu yapamazsak okuma-yazma öğrenen yüzbinlerce vatandaşımızın sevinci yanında bir büstler kalacak Atatürk Yılından, bir de sayfalar bantlar dolusu konuşmalar.

2. Anadolu'nun çoğu yöresine damlası düşmedi ya, bir Devlet Bale, Opera, Tiyatro, Koro, Orkestra Topluluklarının izlenceleri; resim-fotoğraf sergileri; Atatürk Konuşmaları-Seminerleri; Bir iki yeni Atatürk filmi; Atatürk'ü, Atatürkçülüğü tanıtıcı yayınlar sevindirici oldu. Bölge Tiyatroları, Anadolu temsilleri de öyle. Çok sesli müzik dinletileri azdı. Yineleyelim: Türkiye'nin birkac büvük kenti dışında galeri, konser salonu, tiyatro yok ki. Kültür Merkezi yapma girişimlerini, Anadolu'ya yayma çabalarını saygıyla karşılıyoruz. Halk Eğitim Merkezleri, niçin saklamalı, Halkevlerinin, Halkodalarının boşluğunu dolduramadı.

Bize göre Atatürk'le ilgili yayınların tümünü sevgiyle, hoşgörüyle karşılamalı. Atatürkcülük tartışmaya acık tutulmalı. Bilimsel, saygın bir tartışmaya elbet. Atatürk Devrim ve İlkelerini, O'nu çok ivi tanıyan, Atatürkcülüğü özümseyen kalemlerden okuvup öğrenmek avrı bir şans savılmalı. Konuyu çok geniş, çağdaş bir acıdan alan, Atatürk'ün, Atatürkcülüğün güncelliğini, geçerliliğini duygusallıktan uzak akılcı görüşlerle saptayan, kanıtlayan kitapları basıcu yapık. Prof. Dr. Suna Kili'nin Atatürk Devrimi adlı yapıtı buna bir örnek.

Yıl boyunca Atatürk'ü konu edinmiş kültür ve sanat etkinliklerinin tüm vurda yavılma olanağı bulabilmesi bizi çok sevindirirdi. Zamanla bunun çoğalarak gerçekleşmesini beklevelim.

3. Ulusal Kurtuluş Savaşı, Türkive Cumhuriyeti, Atatürk dönemi yönetimi ve uygulamaları ile O'nun-zaman yetersizliği nedenivle vakitsiz ölümü sonucu tamamlama olanağı bulamadığı gerçek demokrasi hareketi Atatürk'ün eylemini, yapıtını, ilkelerini Atatürk Yılında da, önümüzdeki uzun yıllarda da canlı ve geçerli kılıyor. Bugün de, ya-

rın da önümüzdeki ışık yine O, yine O'nun belli ilkeleri.

Bunun anlam ve değerini, geçtiğimiz o acı-kanlı-karanlık yıllardan sonra hepimizin bir güzel anlamamız gerek. Dileriz kanayan yaralar kapansın zamanla, uyarıcı anıları silinmesin.

HACIHASANOĞLU, Muzaffer

1. Bu yıl, hemen her gün, Atatürk'ten söz edildi; kimi çok zayıf, kimi oldukça güçlü ve yararlı programlar yapıldı radyo ve televizyonda.

Adına düzenlenen kültür ve sanat yarışmalarına «Yeterli olmuştur» demeye dilim varmıyor.

Atatürk'ün Selanik'te doğup büyüdüğü evin benzerinin yaptırılması, Atatürk adına bir büyük kültür merkezinin kurulması, illerde, ilçelerde, köylerde heykellerinin, büstlerinin acılması da sorunun bir biçimcilik olarak alındığını gösterir bence.

Atatürk, memleket çapında, bir büyük kültür kuruluşu oluşturmuştu, kasabalara, köylere, kadar yayılmış: Halkevleri... Onlara, yeniden, günün koşulları göz önüne alınarak, sahip cıkılabilirdi. Yine Atatürk'ün büyük önem verdiği Türk Dil Devriminin bazı bağnaz kişilerce baltalanmaya çalışılması önlenebilirdi.

Atatürk Devrimlerinin içinde çok ayrı bir yeri olan Laiklik devrimi —Laiklik ilkesi— din derslerinin, ilkokullardan başlayarak, zorunlu ders durumuna getirilmesiyle çiğnenme yolundadır kanımca.

Atatürk'ün bağımsızlık anlayışı, ekonomik bağımsızlık anlayışıyla koşut gider; bu yıl içinde, tam tersine, — Dış kredive davanan faizci-kredici — bağımlı bir ekonominin geliştirildiği görülmüştür.

Atatürk yılında bir Ulusal Kemalizm Kurultayı'nın toplanması sağlanarak, Atatürkçü düşünce —Kemalizm—, bilim adamları ve düşün adamlarınca, enine boyuna irdelenebilirdi. Bu kurultay uluslararası çapta da —ayrıca— yapılabilirdi.

2. Öteki alanlardan çok yayın alanında yapıt ortaya konmustur. Bir çok kuruluşlar, bankalar, yayınevleri

Atatürk ve Atatürkçü Düşünce ile ilgili kitaplar, albümler yayımlamışlardır. Hepsini de elde etme olanağı bulamadığım için «En değerlisi şunlardır» diyemeyeceğim.

3. Bu sorunuza «Atatürk Bakıyor Bize» adlı kitabımdaki yazılarla yanıt vermiş olduğumu sanıyorum.

KÜLEBİ, Cahit

1. Atatürk yılı, konunun önemine yaraşır biçimde kutlanamadı. Birçok eksiklikler, yetersizlikler ve çelişkiler içinde geçti. Bunun da yöneticilerin, danışmanlarını iyi seçmemelerinden, Kültür Bakanlığının görevini yürütecek bir örgütlenme içinde bulunmayışından ve bilgisizlikten ileri geldiği kanısındayım.

2. Yapılan yayınların büyük bir bölümü tecimsel amaçla ya da gösteriş için hazırlanmış izlenimi vermekte bir bölümü de ekinsel yetersizlikler dolayısıyla Atatürk'e lâyık bir nitelik taşımamaktadır.

Değerli birkaç yapıt yayımlanmış olabilir. Bunların hepsini incelemediğim için herhangi bir ayırım yapamıyacağım.

3. Doğrusu söylenirse pek de açık olmayan bu sorunuzu yine sizin kullandığınız deyimlerle yanıtlayacağım:

Atatürk'ün eylemini sürdürmek, yapıtlarını geliştirip çoğaltmak ve ilkelerine içtenlikle bağlılık.

SALİHOĞLU, Mehmet

1. Söylenemez. Çünkü 12 Eylül 1980'den önceki yönetimler bu öneme yaraşır uygun bir zamanlama yaparak kutlama işini ele almamışlardır. Sık sık değişen hükûmetler yüzünden kutlama işi savsaklanmıştır. 12 Eylül'den sonra gelen Atatürkçü askeri yönetim ise, büyük bir iyi niyetle bu geç kalmışlığı bilerek, işi ele almış ve en üst düzeyde gereken önemi, ilgiyi, etkinliği göstermeye çalışmış; ne var ki, kamu yönetiminin üst kesimi, daha önceki yönetimin çoğunlukla yakınları ve adamları olduğundan, devlet yöneticilerinin bütün çabaları gereken meyvelerini verememiştir. Atatürk'ün 100. Doğum Yılında, onun dev-

rimlerinin Türk toplumuna ve dünya barışına neler kazandırdığı, ilkelerinin ne ölçüde yurdumuz politikacılarınca uygulandığı ya da kulak ardı edildiği, bu yüzden ne gibi yitiklere uğradığımız araştırılmalı, bu konularda radyoda olsun, televizyonda olsun açık oturumlar, halka dönük aydınlatıcı yayınlar yapılmalıydı. Ne yazık ki, bu yapılmamıştır. Ama Ankara'da büyük bir **Atatürk Kültür Merkezi**'nin yapımının ele alınması, yurdun çeşitli yerlerinde ağaçlandırma ve orman yetiştirme seferberliği yapılması, okuma-yazma bilmeyenlere devletçe kurslar açılması, Büyük Nutkun (Dili, daha da özleştirilmiş olarak okunmamış olsa bile) her sabah radyodan parça parça okutulması ve sayın Devlet Başkanı'mn verdiği söylevlerde Atatürk'ü durmadan yüceltmesi, gönülden katıldığım kutlama eylemleridir. Ve çok da yararlı olmuşlardır. Bir de **Türk Dil Kurumu**'nun 1981 başında düzenlediği ve dilde gerici tutumlara doyurucu bir yanıt niteliği taşıyan öztürkçe ile ilgili bilimsel toplantılar ile **Tarih Kurumu**'nun düzenlediği 6. Türk Tarih Kongresi anılmaya değer. Hele Boğaziçi Üniversitesince Kasım ayı içinde düzenlenmiş bulunan Uluslararası Atatürk Konferansı'nı saygıyla anılacak etkinliklerden biri olarak görüyorum. Kimi kalıcı, kimi geçici olması doğal olan 100. Yıl Kutlama işlerine, daha düşünsel boyutlar verilebilirdi. Ve bu, toplumumuz için bir özeleştiri sağlavabilirdi. Gelgelelim, içerisinde bulunduğumuz olağanüstü koşullar yüzünden bu yapılamamıştır. Ne var ki, toplumumuz, büyük Atatürk'ü anmak ve onun bize kazandırdığı çağdaş uygarlık yolunu tartışmak için, yıl dönümlerini beklemek zorunda da değildir. Bunu her zaman yapmalı, gençliğe gerçekleri her zaman anlatmalıyızdır. Atatürk Cumhuriyetçilerine yaraşan da budur.

2. Bu sorunun yanıtı, bir ölçüde, yukarıdaki yanıtta bulunabilir. En değer taşıyan yayınların, 5-6 bilim adamımızın yazdığı kitaplarla, Boğaziçi Üniversitesi'nin düzenlediği Uluslararası konferansa sunulan bildiri metinlerinde saklı olduğunu sanıyorum. Öteki yayınların hepsini görmedim. Ne var ki, bu konu çok sömürülmüş, türlü biçimde «ticarete» konu edilmiştir.

3. Ana yurdunu düşmanlardan temizledikten sonra, dinsel ve yarı feodal bir siyasal düzeni yıkıp onun yerine

çağdaş uygarlık ilkelerine dayanan halkçı, devrimci, layik, özgürlükçü, uluscu, insancı ve barışçı bir Cumhuriyet düzeni kurmak, yurtta barışı, dünyada barış inancının bir parçası olarak ülküleştirmek, özgürlüğe, ulusal bağımsızlığa ve eğemenliğe verdiği önemle, bu yolda ortaya koyduğu yapıtla, geri kalmış bütün 3. dünya ülkelerine de öncülük etmek, ışık tutmak. Öte yandan insan aklını, müspet bilimleri, yaşamın biricik temeli ve kılavuzu saymak ve insanlığı bir tek gövde gibi düşünerek, ulusları o gövdenin organları kabul etmek. İşte Atatürkçülüğün taşıdığı anlam ve değerler kısaca bunlardır.

ÖZERDİM, Sami N.

1. Anıldı, kutlandı. Ancak, 1981, **Kemalizm** açısından öğretici, yıkıntıları onarıcı bir yıl olamadı.

2. En anlamlısı, 1929 yılının ilk günü açılmış Millet Mektepleri'nin sürdürülmesi demek olan okuma-yazma seferberliğidir. Yayınlara gelince; bunların bolluğu içinde, yeni katkılar, bireşimler getiren yapıtların, yazıların niteliği, bunların gelecek yıl elenmesinden sonra belirecektir.

3. Ölümünden bu yana kırk üç yıl geçtiği halde, Atatürk'ün eylem ve ilkelerinin güncelliğini koruması; bunların 1981'de anlamını yitirmemiş olduğunu gösterir. Zaman, pek çok şeyi eskitir; ancak, kimi değerlerin özünü değiştiremez. Atatürkçülüğün özü aşınmamıştır. Bunu görebilmek, bugün bundan yararlanmak ister. Bu öz kimilerini ürkütüyor; kimileri ise bu öz'e varabilmiş değil. 1981'i geride bırakırken, Atatürkçülük açısından durum budur.

ÖZDENOĞLU, Şinasi

1. «Atatürk Yılı»nda, çok sayıda anma ve değerlendirme programları düzenlendi ve uygulandı. Ancak, bunların istenilen hedeflere ulaştığı söylenemez.

100. Yılda Atatürk; çağdaş bir dünyanın ve yeni bir Türkiye'nin bakış açılarıyla ele alınmalı, yıllardır söylenmiş ve yazılmış olanların dışında yorumlanmalıydı.

«Fotograf» ve «Slogan» Atatürkçülüğünden çok; akılcı,

gerçekçi ve bilimsel yaklaşımlar, bizi, Kemalizmin gerçek hedeflerine daha da yaklaştırmış olurdu.

Atatürk Yılı, henüz başlamadan, yazdığımız bir yazıda; 100. Yıl kutlamalarının ve çalışmalarının hangi temel ilkelere göre ele alınması gerektiğini vurgulamış, yetkilileri daha başlangıçta uyarmıştık. (100. Yılda Çağdaş Atatürk, Milliyet, 3 Eylül 1980).

Önerilerimizi, 2 bölüm halinde toplamıştık:

A) Kemalist dünya görüşünü, yeni bir diyalektikle Türkiye gündemine getirmek, bu felsefeyi ona uzak kalmış genç kuşaklara akılcı yöntemlerle öğretmek ve tanıtmak, öteki dünya görüşleriyle farkını bilimsel çalışmalarla ortaya koymak,

B) Atatürkçü dünya görüşünü ve onun dünya barışına açılan ilkelerini, evrensel boyutlarda dünyaya tanıtmak amacıyla, UNESCO ile yakın işbirliği sağlayıp, dünya ölçüsünde etkili bir kampanya başlatmak. Bunun için de, dünyanın sayılı yayın ve tanıtma kuruluşlarıyla, daha başlangıçta anlaşmalar yapmak.

Acaba bu öneriler, ne ölçüde dikkate alındı, ne ölçüde uygulandı? 100. Yılda Atatürk, kendi Ulusuna ve gençliğine, söylenmiş olanın dışında, hangi çağdaş yorumlarla tanıtıldı? Uygulanan bunca programdan sonra, yeni ve akılcı bir yorumun ürünü olarak, akıllarda ne kaldı?

Bu sorulara, gönül rahatlığıyla olumlu yanıt verilebileceğini sanmıyoruz.

Bizce, işin bu noktasında yapılması gereken de şudur:

100. Yıl kutlamalarında, şimdiyedek yapılanlar yinelenmemeli, yapılmayanlar yapılmalıdır. Programlardaki ve sunuşlardaki bıktırıcılık, en önemli konuları çekilmez hâle getirebilir. Unutmamalıdır ki; Kemalist düşünce ve eylem; tarihsel bir gösteri ve öykücülük değil, geleceğe dönük dinamik bir ruh, bir bilinç ve yaratıcı bir dünya görüşüdür.

2. Yüzüncü Yıl'da, Atatürk için yapılan kutlamalar, uygulanan programlar gibi, çok sayıda yayın da yapılmıştır. Bunların bütünüyle envanteri, elbette yakın bir gelecekte ortaya konacaktır.

Bu yayınların büyük bir bölümü; yukarıda değindiğimiz programlar gibi, önceden yazılanların yinelenmesinden, ya da yazılanların biraraya toplanmasından öteye geç-

memektedir. Oysa, 100. Yılda beklenen ve istenen «Sentez eserler»dir, ciddî incelemelerin ürünü olan yapıtlardır.

Gazete ve dergilerde yayınlanan bir kaç orijinal makale ve inceleme dışında, Türkiye İş Bankası'nca Atatürk'le ilgili olarak yapılan yayınların değerini belirtmeden geçmek, insafsızlık olacaktır.

Hemen vurgulamak isterim ki; Atatürkçü görüş ve uygulamalarla, Türkiye'nin bugünkü sorunları arasında diyalektik bir ilişki kuramayan her türlü yorumun ve yayının; toplumumuzun ve insanımızın çağdaş özlemlerine ters düşeceği, kısa sürede unutulacağı da bir ayrı gerçektir.

3. Atatürk'ün 100. doğum yılında; Atatürk'ün eylem ve ilkelerinin başlıca anlamı: çağdaş, ileri ve uygar bir toplum yaratma hedefidir. Büyük Kurtarıcı'nın gerek Devlet kurma eyleminde, gerekse daha sonraki evrelerde değişmeyen felsefesi, bu olmuştur.

Bu hedefe; —hiç kuşkusuz— O'nun ilkelerinden sapmaksızın, ödün vermeksizin varılabilir. 1981'lerde bu hedefleri gerçekleştirdiğimizi söyleyebilir miyiz?

Yine hemen vurgulamak isterim ki: Atatürkçü Devlet ve toplum felsefesinin öğretilmesinde, kitlelere mâledilmesinde ve yaşatılmasında; Kemalist diyalektiğin ögelerini ve özelliklerini gözden uzak tutmamak gerekir. Kemalizm'in öteki doktrinlerden ve dünya görüşlerinden farklılığının iyi bilinmesi, bilimsel metodlarla öğretilmesi, inançla savunulması; Kemalist ilkelerin yaşamasını, yayılmasını, hatta evrensel boyutlar kazanmasını sağlar.

Bugün, genç kuşaklar, Atatürkçü dünya görüşünün ilkelerini ve niteliklerini gerektiği gibi bilmiyor ve öğrenemiyorlarsa; bunda çağdaş bir Kemalist diyalektiğin ihmal edilmiş olmasının payı büyüktür.

100. Yılda ve gelecek yüzyıllarda, Atatürk'ün devrim ve yapıtlarının ayakta kalması, değer ve anlamını sürdürmesi; ancak Kemalist diyalektiğin iki temel ögesinin, akılcı ve hümanist niteliklerinin gelecek kuşaklarca da benimsenmesi ve yaşatılmasıyla mümkün olabilecektir.

ATATÜRK'ÜN DOĞUMUNUN 100. YILINDA YILIN DÜŞÜNCELERİ

Emre KONGAR

1981 ATATÜRK YILI

Dünya bjir dönüşüm içinde. Dünya bunalıyor. Türkiye de bunalım içinde değişiyor. Kapitalist kamp ekonomik krizi, sosyalist kamp ise siyasal krizi yaşıyor. Türkiye her ikisini de.

Türkiye bir köprü. Tarihsel olarak geçmişle gelecek arasında. Coğrafi olarak, Avrupa, Asya ve Afrika arasında. Siyasal olarak kapitalist kampın üyesi, sosyalist kampın komşusu. Dinsel olarak, laik ve demokratik tek Müslüman ülke. Kütlürel olarak İslam ile Batı'nın kucaklaştığı bir toplum.

Bir yandan Boğazlara ve Akdeniz'e, öte yandan petrol bölgelerine egemen. Doğu ile Batı, Kuzey ile Güney arasında sanki bir kanal.

Türkiye insanlık ailesine şimdiye dek çok katkıda bulunmuş. Pek çok Batılı kültürolog, siyasal ve toplumsal bilimci bunun farkında. Örneğin, ünlü Fransız siyasal bilimcisi Duverger Türkiye'yi kastederek, siyasal gelişme konusunda, «Hâlâ geçici nitelik taşıyan tek bir örnekle, bir sonuca varmaya bilimsel bakımdan imkân yok...» diyerek, ülkemizin tekliğini ve siyaset biliminin incelediği örnekler arasındaki öncülüğünü vurguluyor. (Maurice Duverger, «Siyasal Partiler», çeviren Ergun Özbudun, A. Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 295).

Mustafa Kemal Atatürk budur işte: Tektir ve öncüdür. Çağımızın büyük uygarlığının önemli bir bölümüne beşik olan Akdeniz'in tarihsel görevine uygun bir biçimde, insanlık ailesine katkıların sürdürülmesinde bir önderdir.

Atatürk'ün tekliğini ve öncülüğünü anlamadan onu kutlayamayız. Kurucu önderler, ölümlerinden bir süre sonra,

ya tümüyle yadsınırlar, ya da tüm toplum tarafından benimsenirler. Atatürk ikincilerdendir.

Oysa, hiçbir toplum, tarihin hiçbir döneminde tekdüze, aynı cinsten değildir. Değişik kişiler, gruplar, örgütler, inançlar, kültürler, aynı toplumda, birlikte yaşarlar. Toplumun tümü tarafından benimsenen bir liderin, kaçınılmaz yazgısı, her değişik grup tarafından farklı algılanmaktır. Kendisi ve eylemi artık tarihe mal olmuştur. Onu değiştirmek olanaksızdır. Ama yine de kimi zaman birbirine taban tabana zıt yorumlar ortaya çıkar. Çünkü toplum ortaya çıkar. Çünkü toplum değişmektedir. Çünkü, toplum, bir örnek öğelerden oluşmaz.

ALTI BOYUT

Doğumundan yüzyıl sonra, Mustafa Kemal Atatürk nasıl değerlendirilecek? Ya da daha doğru bir soru ile «nasıl değerlendirilmeli»? Bu sorunun yanıtı verilmeden yapılacak her kutlama programı eksik kalmaya ya da yanlış olmaya mahkûmdur.

Atatürk, en azından altı boyutta değerlendirilmelidir. Bu sorunun yanıtı verilmeden yapılacak her kutlama programı eksik kalmaya ya da yanlış olmaya mahkûmdur.

Atatürk, en azından altı boyutta değerlendirilmelidir. «Birinci boyut» nesnel (objektif) bilimsel değerlendirmedir. Atatürk, ne yapmıştır? Nasıl yapmıştır? Neler söylemiştir? Kendi kendisini nasıl görür? Başkaları onu nasıl görür? Hangi toplumsal, siyasal, kültürel koşullar içinde yaşamıştır? Bütün bu soruların yanıtları hiçbir karanlık ve eksik nokta kalmamacasına araştırılmalı, bilimsel yöntemlerle belgelere dayalı olarak ortaya konulmalıdır.

«İkinci boyut», öznel (sübjektif) değerlendirmedir. Burada, artık değer yargıları işin içine girer. İyi ve kötü, doğru ve yanlış söz konusudur. Değer yargıları işin içine girince, değişik gruplar, anlayışlar, yorumlar, inançlar ele alınmak zorundadır. Kime göre Atatürk «iyi yapmıştır?» Kime göre «doğrudur»? Hangi gruplar Atatürk'ün yaptıklarından memnun değildirler? Kime göre yanlıştır, niçin? Burada farklı grupların Atatürk'e karşı takındıkları tavırlar, nedenleri ve sonuçları ile birlikte ele alınmak zorundadır.

«Üçüncü boyut», Atatürk'ü kendi zamanı içinde değerlendirmedir. 1881-1938 koşullarında nesnel ve öznel olarak Atatürk'ün yapabilecekleri ve yaptıkları nedir? Kendisi bunları nasıl değerlendiriyor? Başkaları ne diyor? Neler başarılabilirdi, neler başarılamazdı? Unutmayalım ki, geriye dönük değerlendirmeler, sürekli olarak güncelden etkilenerek belli sapmalara yol açmanın tehlikelerini yaşar.

«Dördüncü boyut», Atatürk'ün bugünün koşulları içindeki değerlendirilmesidir. Yaptıkları ve söyledikleri, yani Atatürkçülük, ya da Kemalizm denen olay, bugün için ne denli geçerlilik taşımaktadır? Geçerli ise niçin ve nasıl? Geçersiz ise, niçin? Ölümünden bugüne dek, dünya ve toplum nasıl değişmiştir? Atatürk'e bakış açısı, etki ve tepkiler nasıl çizgiler izlemiştir? Sonuç nedir?

«Beşinci boyut», Atatürk'ün salt ülkemiz ve toplumumuz açısından değerlendirilmesidir. Türk toplumunu nereden alıp nereye getirmiştir? Bunu nasıl yapmıştır? Stratejisi ve taktikleri nelerdir? Türkiye'de gerçekleştirdiği olayın, ulusal sınırlar içindeki önemi nedir?

«Altıncı boyut», uluslararası plandaki değerlendirmedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün eyleminin ve kişiliğinin uluslararası gelişme ve değişmeler açısından önemi nedir? İnsanlık ailesine ne gibi katkılarda bulunmuştur? Kendi zamanı içindeki yeri nedir? Bugünkü yeri nedir? İnsanlığa katkısı bakımından gerçekleştirdiği dönüşüm, bugün eski önemini yitirmiş midir? Yoksa daha da büyük önem kazanarak, öncülüğünün tüm dehasını olaylarla da kanıtlamış mıdır?

Yukarıda altı boyut olarak belirttiğim sınıflama, aslında her birinin ikişer ucu olan üç boyuttur. Öznellik-nesnellik boyutu, zaman boyutu (kendi zamanı-bugün) ve mekân boyutu (ülkemiz-dünya). Atatürk'ün kişiliğini ve eylemini bu ikişer seçenekli üç boyuta göre sınıflandırırsak, sekiz kutulu bir matriks elde ederiz. Doğru bir kutlama programı saptayabilmek için içleri doldurulması gereken kutular şunlardır:

1. Kendi zamanında nesnel olarak, Türkiye açısından. 2. Kendi zamanında nesnel olarak dünya açısından. 3. Kendi zamanında öznel olarak Türkiye açısından. 4. Kendi zamanında öznel olarak dünya açısından. 5. Bugün nesnel ola-

rak dünya açısından. 7. Bugün öznel olarak Türkiye açısından. 8. Bugün öznel olarak dünya açısından.

Ancak bu değerlendirmeler yapıldıktan sonra, Mustafa Kemal Atatürk'ün kim olduğu, ne yaptığı, kimlerin, niçin ondan yana ya da ona karşı olduğu tümüyle ortaya çıkar.

Bu aşama, bir «içerik belirleme» aşamasıdır. Bir kutlama programı için gerekildir. Fakat yeterli değildir. Ancak «neyin kutlanacağını» belirtir. «Nasıl» sorusuna yanıt vermez.

«Nasıl» sorusunun yanıtı da çok boyutludur. Ünlü iletişim kuramına göre ilk olarak, hangi mesajların, hangi kanallardan, hangi alıcı kitlelerine, hangi amaçla, kimler tarafından ulaştırılacağı planlamalıdır. Bu planlama ise, önce ciddi bir envantere, sonra eldekilere eklenebilecekler açısından potansiyel kaynakların belirlenmesine dayanmak zorundadır.

Elimizdeki kaynaklar ve yeniden üretilebilecekler saptandıktan sonra, amaçlara ve alıcı kitlelerine uygun mesajlar ve kanallar belirlenmelidir. Bu da hiç kuşkusuz iç ve dış hedefler olarak iki kesimde düşünülmek zorundadır. Ayrıca lojistik sorunlar, örgütsel düzenlemeler, etkililiğe yönelik sosyal-psikolojik taktikler tek merkezden bağlanmalıdır.

İLGİNÇ SONUÇLAR

Buraya dek belirttiğimiz genel ilkeler çerçevesinde kutlama programının içeriğine baktığımızda son derece ilginç sonuçlarla karşılaşıyoruz.

Once, 23 Eylül 1980 tarihli ve 2302 numaralı yasada «Amaç» maddesinde bir «içerik» belirlemesi görüyoruz. Buna göre amaç «Türk devriminin, Türk ve insanlık tarihi içindeki yerini ve önemini, büyüklüğünü, bütünleştiriciliğini, milliyetçiliğini, laiklik ve eğitim anlayışını, Atatürk'ün milli bağımsızlık hareketlerindeki öncülüğünü, dünya görüşünü, insanlık anlayışı ve barışçılığını, devlet adamlığı niteliklerini belirtmek, yaymak ve yaşatmaktır.» Eğitim ile, laiklik ve milliyetçiliğin benzer kavramlar gibi ele alınışındaki mantıksal ve bilimsel yanılgı dışında, öz olarak, bu-

raya dek belirtmeye çalıştığım ilkeler çerçevesinde doğru bir saptamadır bu amaç. Bu konudaki tek dileğim, bu amacın «saptırılmadan» ve her değişik alıcıya göre değişik ve etkili biçimler kulanılarak aktarılabilmesidir. (Konu'nun üniversitelerde ele alınışı ile, ilkokul düzeyinde ele alınışındaki farka işaret etmek istiyorum, «biçim»i vurgulayarak. Ya da Hakkâri'de yapılacak etkinlikle, Batı ülkelerindeki etkinlik farkını belirtmek istiyorum.)

Programda dikkati çeken bir başka nokta, eşgüdüme gerekli önemin verilmiş olması. Devletin ve hükümetin çeşitli düzeylerindeki eşgüdümcü kurullar, bir genel sekreterlik aracılığı ile, tüm olayın tek elden yönetilmesini sağlamış görülüyor. Bunu da çok olumlu bir nokta olarak kaydetmek gerek.

Programın yöntemi konusunda başka bir olumlu nokta, tüm etkinliklerin önce yurt içi-yurt dışı ayrımına göre sonra da güncel-kalıcı ayrımına göre sınıflandırılmış olmasıdır.

Gerek amaç, gerek yöntem konusundaki tüm olumluluklara karşın, kutlama programındaki birçok noktanın tartışmaya ve eleştiriye açık nitelik taşıdığı kanısındayım. Toplumsal ve siyasal ortam ne olursa olsun, bilimin ve bilimadamının tarih karşısındaki evrensel görevi, hoşgörüyü yaygınlaştırmak, gerçeklerin bulunmasında, eleştirel yöntemi kullanmaktır. Bilimsel yöntem sonunda üretilen bilgidir. Dogmalar, bilimin değil, inanç dünyasının ürünleridir. Bu nedenle, eleştirilerimin, doğruyu ve gerçeği bulmaya çalışan iyi niyetli bir çabanın hakettiği hoşgörü ile karşılanacağına inanıyorum.

Yetkili ve sorumlulukların dikkatini çekmek istediğim ilk nokta, harcama öncelikleri konusundadır. Para, malzeme ve insangücü tahsisinde öncelik, 1981 yılı için planlanan güncel etkinliklere mi verilecektir? Yoksa, programda «100. Yılın Kalıcılığını Belirleyici» çalışmalar adı altında gösterilen etkinliklere mi? Ya da arada bir denge mi kurulacaktır? Bu sorularıma somut örneklerle anlam kazandırmak için programdan bazı alıntılar yapmak isterim.

Kalıcı çalışmalar arasında ilk proje bir «Atatürk Kültür Merkezi» kurulmasıdır. Bu kültür merkezi bir yandan

pek çok kültürel etkinliği bağrında barındıracak, öte yandan, bizzat kendisi bir anıt niteliği taşıyacaktır: Yirminci yüzyıl Türkiyc'sini, Atatürk Türkiye'sini simgeleyen bir anıt. Kanuni'nin İmparatorluğu simgeleyen Selimiye'si gibi. Bu o denli önemli bir projedir ki, yasa bile kutlama ile birlikte «Atatürk Kültür Merkezi Kurulması Hakkında Kanun» adını taşımaktadır.

Kalıcı çalışmalar arasında daha bunun gibi önemli birçok proje var. Bu arada, Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evin eşinin Ankara'da yapılması gibi özenti ve anlamsız girişimler de, kalıcı çalışmalar arasında. Fakat, çoğunluk, anlamlı ve önemli müze kuruluşları, burslar, vakıflar, ödüller gibi projelerde.

Öte yanda, güncel olarak, afiş ve rozet'ten tutun da, her türdeki gösterilere kadar, «kalıcı olmayan» pek çok çalışma var. Acaba akılcı bir kaynak tahsisi hangisine öncelik vermeli? Bu sorunun yanıtının bir kez daha gözden geçirilmesinin çok gerekli olduğu kanısındayım. Güncel projelere öncelik verilmesi kararında ısrar edildiği takdirde «biçimcilik» batağına saplanıp kalacağımızdan ve özü gözden kaçıracağımızdan korkuyorum.

KUTLAMANIN AĞIRLIK MERKEZİ

İkinci önemli bir nokta, tüm kutlama etkinliklerinin daha çok kültür ve sanat alanlarında kalmış olması. Hiç kuşkusuz, kutlamanın ağırlık merkezi kültürel ve sanatsal etkinliklerdir. Fakat, ağırlık merkezinin böyle olması, ekonomi ve teknoloji alanının ihmal edilmesine yol açmalı mıdır? Türkiye'nin bugünkü sorunlarının altında yatan temel neden ekonomik ve teknolojik değil midir? Örneğin, büyük bir teknolojik beyin alanında, «software» denilen programlama teknikleri, azgelişmiş ülkelerdeki gelişmiş beyinlerin dünya çapında atılım yapabileceği bir alan olarak, kutlama programında bir özendirme ödülüne konu edilemez mi? Gerek kapitalist, gerekse sosyalist ülkelerde, üretim alanlarında büyük başarısı görülenlere verilen «ulusal ödüler» Türkiye'de de kurulamaz mı? Bu konuların, mutlaka, kutlama programları içinde ve «kalıcı» nitelikte etkinlikler arasında düşünülmesi gerektiği kanısındayım.

Kutlama programının güncel etkinlikleri o denli çok ve sistemsiz ki, belki de konuya «ne yapmalı» diye değil, «ne yapmamalı» diye yaklaşmak daha doğru olacak. Bu açıdan hemen bir yargıyı ilgililerin dikkatine sunmak istiyorum: Atatürk, maddi açıdan kolay elde edilebilecek biçimde simgeleştirilmeli ama, manevi açıdan «ucuzlatılmamalı». Bu konudaki kuşkularım için tek bir örnek vereyim: Programda 100. Yıl Rozetleri başlığı altında «standart yaka portrelerinin» işlevini, (daha başka bazı projelerle birlikte) çok iyi anlayamadığımı belirtmeliyim. Burada kastedilen, genellikle cenaze törenlerinde kullanılan yaka portreleri ise, gerçekten Atatürk'e yazık olur. Onu bu denli geçici ve harcıâlem simgelerle «ucuzlatmaya» kimsenin hakkı olduğu kanısında değilim.

Hemen bu arada olumlu bir başka noktaya daha değineyim: Atatürk'ü anma programının, Türkiye'nin tüm kültürel ve sanatsal zenginliklerinin belirlenmesi açısından ele alınması çok doğru bir davranıştır. Bu açıdan, «çağdaş Türkiye'nin» bütün yönleriyle içerde ve dışarda vurgulanması çok yerindedir.

YURT DIŞI ETKİNLİKLER

Yurt dışındaki etkinlikler açısından da, bunların tek elde toplanması yerinde bir davranış olacaktır. Bu çerçevede, bir sanat ve kültür adamı olan Talat Sait Halman'ın büyükelçi ünvanı ile görevlendirilmesi çok olumludur. Fakat, kanımca, tüm dış temsilciliklerimizle de gerçekleştirilecek bir eşgüdümü zorunlu kılan böyle bir görevin altından tek bir kişinin kalkması olanaksızdır. Kendisinin hemen, ciddi bir sekreterya ile desteklenmesi gerekir.

Dış etkinlikler açısından, dışarı gitme yerine, içeri çağırma yönteminin tercih edilmesi çok daha etkili ve verimli olacaktır. Dışarısı açısından daha çok «kalıcı» etkinliklere ağırlık verilmeli, etkilemek istediğimiz toplumların kamuoyu liderleri ise Türkiye'ye çağrılarak, burada ağırlanmalıdırlar. Yoksa, kıt para, insangücü ve zengin kültürel kaynaklarımız, dış dünyanın kargaşası arasında harcanıp gider ve olumlu sonuçlar da elde edilemez.

Konu o denli geniş, program o denli (olumsuz anlam-

da da olsa) ayrıntılı ki, yapılacak somut öneri ve eleştirilerin sonu yok. Bu nedenle bu yazının sınırları içinde genel birtakım izlenimleri belirtmekle yetinmek zorunluluğu var.

Son olarak çok önemli olduğunu sandığım iki noktayı daha vurgulamak istiyorum: Birinci nokta, yurt içinde ve yurt dışında, çok ve etkisiz proje yerine, belki daha az sayıda fakat çarpıcı özellikleri olan projelere ağırlık verilmesinin yararlı olacağıdır. Bunu sağlamak için de lojistik, örgütsel ve sosyal-psikolojik öğelerin gerçekçi bir değerlendirilmesi yapılmalıdır. Bu yapılmadığı takdirde, sonuç, kağıt üzerinde kalmış öneriler ve belki de düş kırıklığı yaratan bir uygulama olabilir. İkinci nokta, özellikle yurt dışı etkinliklerin odaklaşacağı konularda ortaya çıkıyor. Yazımın başında okuyucuya anımsatmak istediğim dünyanın ve Türkiye'nin durumu, bu konuda rehber olmalıdır. Dış temsilcilerimizin öldürüldüğü bir dönemde, Atatürk'ün 100. Doğum Yıldönümü, belki bu olayın ayrıntılarını, (Kıbrıs olayı ile de bütünleştirerek) dünya kamuoyuna daha iyi anlatabilmemiz için bir fırsat olacaktır. Ayrıca, yine yirmibirinci yüzyıl dünyasının kurulmasında büyük roller oynayacağı belli olan «Üçüncü Dünya ülkelerine» yasa metninin deyimiyle, «Atatürk'ün milli bağımsızlık hareketlerindeki öncülüğünü» anlatmak, belki de, Türkiye'nin önünde bulunduğu seçenekleri daha iyi değerlendirmesine pek çok katkılarda bulunacaktır.

(Milliyet Sanat Dergisi - 1 Ocak 1981)

Macit GÖKBERK

ATATÜRK ve UYGARLIK

«Türk Ulusu çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmalıdır.» sözü, Atatürk'ündür. Bu sözle «Atatürk Devrimleri» dediğimiz atılımların yöneldiği, yönelmesi gereken amaç belirtilmiştir.

İmdi: «Çağdaş uygarlık düzeyi» ne demek? Bu sorunun yanıtı, «çağdaş uygarlık düzeyi» kavramına karşılık

olan olguları, durumları, kısaca: bir gerçeği göstermekle verilebilir.

İlkin, «Çağdaş uygarlık düzeyi» derken elbette, günümüz uygarlığının en yüksek basamağı anlaşılıyor. Bu en yüksek basamakta da «Batılı toplumlar» bulunuyor. Onun için, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın bir başka adı da «batılılaşma»dır. Bu da, «bugünkü batılı toplumların tutumunda olmak» demektir.

Öyleyse, Batı uygarlığının yapısını çözümler de, bu yapıyı taşıyan ve yöneten değerleri, gerçekleri belirtirsek; kısaca: özelliklerini ortaya koyabilirsek, «çağdaş uygarlık düzeyi'nin ne olduğunu açık-seçik olarak kavramış oluruz. Bu kavramanın önemi var: Yanılmamak için yönelme noktasını çok iyi bilmek gerekir.

İnsanlık tarihi boyunca birçok uygarlıklar görünmüştür. Bunların bir kısmı gelmiş geçmiştir; bir takımı da kılık (Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Yunan, Roma gibi) Hint ve Uzakdoğu uygarlıkları, eski Orta ve Güney Amerika uygarlıkları bunların bildiğimiz başlıcalarıdır.

Bunların arasında, bugün Avrupa ve Amerika'yı içine alan «Batı Uygarlığı» denileni ötekilerden ayıran özellik: bir akıl kültürüne yol açmasıdır. «Kültür» ve «uygarlığı» eşanlamlı sözcükler olarak kullanıyoruz.

İnsanın aklını kendisine kılavuz yapması, varlığa aklı ile yönelmesi, yaşayışının yolunu, yöntemini aklı ile aydınlatmak istemesi, bu tutum Milattan önceki 6. yüzyılda Anadolu'nun batı kıyılarında başlamış; eski Yunan'da olgunlaşmış; zamanla bütün Akdeniz cevresine ve gerilerine yayılmıştır. Ortaçağ denilen, akla değil inanca dayanan bin yıllık bir süre de arka planda kaldıktan sonra; renaissance'ta -15-16. yüzyıllarda- yeniden doğmuş, yeniden ortaya çıkmış ve günümüze dek boyuna artan bir yaygınlık kazanarak bütün yervüzünü kaplamak yoluna girmiştir.

Batı uygarlığı da akılcı tutumu ile öbür, dünyaya değil de, bu dünyaya dönük, laik bir kültür biçemini getirmiştir. Bu da, değiştirmiş uzantılarıyla sürüp gitmektedir. Akdeniz ve çevresindeki uygarlıklar bundan önce hiçbir uygarlıkta görülmemiş olan, tarih sahnesi için yepyeni olan bir yaşama anlayışıydı.

Bu anlayış da insana asıl yeri yurdu saydığı doğayı aç-

mış, ona aklının ürünü olan bilgilerle doğaya egemen olmayı sağlamıştır. Günümüzdeki Batının ileri teknolojisi böyle bir tutumun ürünüdür.

Öbür yandan yine bu tutum, toplumun düzen ve değerlemelerini taşımakta olan din-gelenek dizgesinin desteğini ortadan kaldırmıştır. Bunun yerine geçen aklın eleştirici aramaları, insanın değeri, özgürlük, dünya nimetlerinden eşit olarak yararlanma bilinci gibi çağdaş sosyal-politik görüşleri getirmiştir.

18. yüzyıl sonlarına kadar İslam kültür çevresinin Ortaçağ düzenine bağlı kalan Osmanlı devleti, yanı başındaki gittikçe güçlenen yeni bilim ve tekniği ile bütün yeryüzünü kendisine açmak yolunda olan Batı uygarlığına bir yerden sonra ilgisiz kalamazdı, kalamadı da. Nitekim 18. yüzyıl sonlarından başlayarak, Batı'nın başta tekniği olmak üzere- bir takım düşünceleri, görüşleri ve kurumları, ister istemez, benimsenmeye girişildi. Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyetler bu girişimin politika alanındaki görünüşleridir.

Batıya yönelme gerçi Atatürk'ten çok önce başlamıştır, ama Atatürk ile kendisinden önceki yönelişler arasında temelli bir ayrılık vardır: Tanzimatçılar «Tanzimat», düzenlemeler, düzeltmeler demek - adlarının da söylediği gibi, Osmanlı devletinde ancak birtakım düzeltmeler-reformlar- yapmak istiyorlardı. Bunun için de Batının teknik ve örgütlenme gibi, «maddi kültür» ile ilgili yönleri alınacaktı. Töreler, hukuk, sanat vb. toplumun özüne bağlı olan «manevi kültür yönüne dokunulmayacaktı.

Bu anlayış «kültür» ile «uygarlığı» birbirinden ayırıyor: «Kültür iç değerlerdir, «Uygarlık» -medeniyet- ise dış değerlerdir. Bu sonuncular bir toplumdan ötekine taşınabilirler; birinciler ise kendilerini ortaya koymuş olan toplumun öz malı olarak kendisinde kalırlar.

Atatürk'ün önayak olduğu değişiklikler ise şurada burada bir takım düzeltmeleri gerçekleştirmeyi değil; bütün bir değerler sistemini değiştirmeyi, devirmeyi amaçlar.

Bu girişimin dayandığı sav: dış değerleriyle, iç değerleriyle bir uygarlığın bir «bütün» olduğudur. Her uygarlığın bir biçemi, bir üslubu vardır. Bu uygarlığın bütün öğeleri içiçedirler; birbirlerini karşılıklı olarak etkileyip bir uyuma varmaya çalışırlar.

«Kültür» ile «uygarlık arasında yapılan yapay ayrım, Osmanlı döneminde Batıya yönelişi duraksamalarla yüklemişti. Cumhuriyet dönemindeki başarılı atılımlar, Batı uygarlığını bir bütün sayıp, ona kesin olarak yönelişten, böylece de duraksamaları aşabilmeden hızlarını almışlardır. Mecelle yerine medeni kanunun; Halifeli devlet yerine laik devletin; medrese yerine, üniversitenin; Arap harfleri yerine Lâtin harflerinin konulması vb.; bütün bunlar, kültür-uygarlık ayrılığının aşıldığının belgeleridir. Ayrıca: son yıllardaki hızlı kentleşmenin törelerde getirdiği değişiklikler; endüstri uygarlığının öteki alanları olduğu gibi, bütün sanat türlerini de derinden etkilemesi, kültür ile uygarlığı, birbirinden kesin olarak ayırmanın tutunamayacağını kanıtlar.

Atatürk'ün «çağdaş uygarlık» dediği, bugün bir sanayi uygarlığıdır. Bu da, doğanın yapısını ve düzenini bilimle kavrayıp, bu bilimi teknik olarak uygulamadan doğmuştur. Böyle bilimsel bir uygarlığa girebilmek için, Cumhuriyet dönemindeki temelli, kökten değişiklikler zorunluydu, kesinlikle gerekliydi. Atatürk Devrimlerini çağdaş yapan da, tarihin gidişine yönelmiş olmaları, ona ayak uydurmalarıdır, bu gerçektir.

Bugün insanlık, tarihinin büyük dönüm noktalarından birinden geçiyor: aşağı yukarı 10.000 yıl sürmüş olan tarım uygarlığı yerini gittikçe sanayi uygarlığına bırakmaktadır. Bütün yeryüzüne yayılmak eğiliminde olan bu uygarlık, her alanda — dünya görüşünde, insan ilişkilerinde, sanatta, ahlâkta, vb. — kendi değerlemelerini, iyi-kötü yönleriyle kendi gerçeklerini getiriyor, getirecek de. Biz kendi kalkınma, sanayileşme çabalarımızı ancak, dünyadaki bu gidişin içine yerleştirirsek anlayabiliriz. Atatürk Devrimleri, yeni sanayi uygarlığına uyabilmek için gerekli alt yapıyı kurmak istemişlerdir. Bu bakımdan başta: bu dünyaya dönük, bu dünyayı bayındır kılmak isteyen insanı yetiştirmeyi gözönünde bulundurmuşlardır. Bugün toplumumuzda yaygın bir «kalkınma bilinci varsa, «bir lokma, bir hırka» felsefesinin aşılmış olmasındandır.

Bilime dayanan bir uygarlıkta bilginin herkese ulaşması gerekir. Her köyde okul; herkesin kolaylıkla anlayacağı bir dil; kolayca öğreneceği bir yazı; çeşitli okullar; ye-

ni üniversiteler... bütün bunlar çağdaş uygarlık içinde yer alabilme davranışlarıdır. Bu davranışlar dayaşabilmek için zorunludur. Belli bir anındaki gelişmesinin içinde yer alamayanlara karşı tarihin hiç acıması yoktur. Atatürk'ün «çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmalıyız» sözüne bir de bu açıdan bakarsak, ne demek istediğini daha iyi anlarız.

Gösteri — Mayıs 1981

Vedat GÜNYOL

ATATÜRK'E YÖNELİŞ...

Türk toplumu nicedir büyük bir sarsıntı geçirmekte. Atatürk'ün, Türk kanı canıyla, disi tırnağıyla giriştiği bir ölüm kalım savaşından. yüzünün akı gönlünün yüceliğiyle çıkıp kurduğu genç Türkiye Cumhuriyeti, o ilk on yılın coşkusunu belleğinde, yüreğinde yaşatan her kuşaktan insanın çabası ile avakta duruyor, duracaktır da...

Taşında toprağında, harcında hurcunda, alın teri, istenç atesi, üstün kurmay becerisi ile bir anayurt bütünlüğünü yaratmıştır, sonradan anasının sütü kadar helâl Atatürk adını alan Gazi Mustafa Kemal Paşa...

Yurdu düşmanlardan temizledikten sonra, her alanda kalkınıp gelişmenin yollarını arayan Atatürk. görüşlerini, bugün adına Atatürkcülük ilkeleri dediğimiz altı ilkede gün ışığına çıkarmıştır. Bu ilkelerin başında gelen eğitim birliği, laiklik ve devletçilik, 1950'den sonra, demokrasi dönemlerinde, oy avcılığı yüzünden, büyük sarsıntılar geçirmiştir. Öylesine ki, yurdumuz, demokrasi serüvencilerinin elinde, gençlerimizin kanıyla sulanan korkunç bir anarşiye sürüklenmistir.

Bu dönemde, alttan alta. derinden inceden, sinsice bir Atatürk düşmanlığı almış yürümüştür. Pusuda bekleyen yıkıcı güçler öylesine gemi azıya almıslardı ki, her sınıf, her görüsten insanların, günahsız insanların yaşam güvencesi kalmamıştı.

Nasıl önlenebilirdi bu kargaşa? Bunun bir tek yanıtı

vardı: O da, Atatürk ilkelerine dönmek, onlara sıkı sıkıya sarılmaktı.

İçinde yaşadığımız bu dönem, Atatürk'e bir kurtarıcı olarak yeniden yöneliş dönemidir.

Türkiye'nin bütün çıkmazlardan kurtulmasının Atatürkçülükten geçtiğini nice öncelerden göstermeye çalışan, bu volda seslerini kamuya duyurmaya çalışanların başında Tekin Alp, Yavuz Abadan, Oktay Akbal, Ceyhun A. Kansu, Cavit Orhan Tütengil, İhsan Akay, Bedia Akarsu, Fethi Naci/vb... gelmektedir. Bunlara Çetin Altan'ı da ekleyebiliriz.

1975'te ilk baskıları yapılan iki güzel yapıtın ikinci basımları şimdi elimin altında. Bunlardan biri, değerli bilim adamı Cavit Orhan Tütengil'in **Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak,** öbürü de Oktay Akbal'ın **Atatürk Yaşadı mı** adlı yapıtları. Atatürk gerçekten yaşadı mı, yoksa bir düş müydü diye soruyor haklı olarak Oktay Akbal bu kitabında. Çünkü, Atatürk öylesine küçümsendi, hiçe sayıldı ki, bu soruyu sormak bir zorunluluk durumuna geldi, bugün...

Şöyle diyor Oktay Akbal: «Atatürkçülüğü bir fikir ve inan bütünü, bir öğreti, bir toplum düzeni olarak ele almadan, ne dense yararsızdır. Oysa, bugün, bunun tam tersi yapılmakta, bir kaç yıl önce Atatürk'e bu adı yakıştırmayan kabak kafalı adamlar, Atatürk'ün gölgesine sığınıp, özel çıkarlarını savunmada onun adını anıyor utanmadan, inanmadan, domuzuna inanmadan, için için gülüp, kandırdık, aldattık diye şişinip duruyorlar ve de bilisiz okuyucular önünde saygınlık kazanıyor, kazanabiliyorlar.

Oktav Akbal, İnönü'den bir alıntı yaparak onun sözlerini bizlere iletiyor: İnönü şöyle demiş: «Atatürk» milli irade, egemenlik kayıtsız şartsız miletindir; garp medenivetinin usullerini tatbik lâzımdır» kanaatinde samimi idi...»

Bu sözler, Atatürk'ün düşüncesinin özünü, içeriğini, ruhunu veriyor bize. Cavit Orhan Tütengil de kitabının 53. sayfasında, Atatürkten şunları aktarıyor bize: Atatürk 1924 de şöyle konuşmuş: «Türkler'in asırlardan beri takip ettikleri hareket devamlı bir istikamet muhafaza etmiştir. Biz daima Şark'tan Garb'a yürüdük...»

Atatürk, asker uzman olarak yıllarca Avrupa'da bulunmuş, Avrupa'nın bilimde teknikteki üstünlüğünü yakından

görmüş, gözlemlemiştir. Osmanlı dünyasının, bilimden teknikten uzak kaldığı, dine, geleneklere, boş inanlara saplanıp kaldığı için, yerinde saydığını, çöküntüye sürüklendiğini yüreğinin derinlerinde duymuş, Misak-ı Milli sınırları içindeki Anadolu'yu, Anadolu insanlarını olsa olsa bilim kafasının kurtaracağına inanmıştı.

Atatürk'ün amacı, ereği Doğu'dan kopup, Batı'ya yönelmektir.

Bunda hiç kimsenin kuşkusu olmasın...

İsmet Zeki Eyuboğlu, bugünlerde çıkacak olan **Kendi Sözleri ile** Atatürk **İlkeleri** adlı kitabında, özellikle bu nokta üzerinde duruyor. 262 sayfalık incelemesinde dirençle bu konuyu işliyor ve şöyle diyor:

«Atatürkçülüğe karşı olan bir takım verimsiz, kısır kafalar Batı deyince Batı'da yaşayıp Doğu kafasını sürdürenleri anlıyor, kan dökücüleri ileri sürüyor. Oysa Atatürk'ün anladığı Batı, o Batı değildi. Uygarlık yaratan, sanatı, düşünceyi, özgürlüğü seven, bu konularla ilgili insanlık duygularını besleyen, yeşerten, geliştiren Batı'dır Atatürkçülerin Batı'sı. Nitekim Doğu'da yetişen Batılılar olduğu gibi, Batı'da yetişen Doğulular da vardır. Batı Demokritos' tur, Eflatun'dur, Lucretius'dur, Thomas More'dır, Descartes'dır Hume'dir, Bacon'dur, çağdaş uygarlığın öncülüğünü yapan büyük başların, yaratıcı kafaların yetiştiği ortamdır. İnsan sevgisinin, özgürlük inancının. bağımsızlık anlayışının filizlendiği, evrene yayıldığı yerdir, kaynaktır.

Doğu ise Gazzali'dir, Erzurumlu İbrahim Hakkı'dır, Mehmet Akif'tir, Süleyman Nazif'tir, bilime. sanata, uygarlığa katkısı olmayan, düşünmeyen, yalnız verilenle yetinen, düşünce özgürlüğüne, ulus bağımsızlığına karşı çıkanların yaşadığı, yetiştiği alandır.»

Biraz coşup aşırıya kaçsa da, İsmet Zeki Eyuboğlu, Atatürk'ün kafasında, gönlünde yer eden, uygarlık kavramının odak noktasına parmağını basmış bulunuyor.

Atatürkçülük, eninde sonunda, laiklik öğretim birliği, devletçilik ilkeleriyle birlikte, Doğu'dan kopup Batı'ya yönelmenin özlemidir, diyebiliriz. O Batı ki, kendi içinde yeşeren sömürgeciliğe, sömürü tutkusuna sahteciliğe, aldatmaca kandırmacalara kafa tutmuş, sosyal adalet kavramı-

nı bulup geliştirmiş, insan haklarını gün ışığına çıkarmıştır.

Böylesi bir Batı'ya özlemde Atatürk'e yönelme diye bir sorun gündeme gelmiştir. Bilmem yanılıyor muyum?..

Gösteri — Mayıs 1981

Melih Cevdet ANDAY

ÇAĞDAŞ KÜLTÜR ve ATATÜRK

«Çağdaş kültür ve Atatürk» konulu sorunuzu yanıtlamadan önce, «kültür» sözcüğü üzerinde durmak gereğini duyuyorum. Bildiğimiz gibi, Atatürk, «çağdaş uygarlık» sözünü kulanmıştır. Sizse bunu, bir sanat ve yazın dergisi olan Gösteri'ye yaklaştırmak için olacak «çağdaş kültür» biçiminde yorumlamayı uygun bulmuşsunuz. Haksız da değilsiniz. Gerçekte «uygarlık» ile «kültür» kavramları, aradaki ayırımı belirten çeşitli tanımlara karşın, genellikle benzeş anlamda kullanılmaktadır. Ziya Gökalp'ın «kültür ulusaldır, uygarlık evrensel» biçimindeki yorumu, birçok yanılgılara yol açacak niteliktedir, ayrıca bu iki kavram üstüne Batı' da ileri sürülmüş olan görüşleri hiç tutmaz; öyle ki, Batı' da uygarlığın ulusal olduğuna ilişkin kuramlar da vardır. Ziya Gökalp'ın kültür-uygarlık bölümlemesi, bizde uygarlığın yabancı olduğu sanısını uyandırmakla, kültürü ulusçuluğumuzun koruyucu kavramı durumuna getirmiştir. Oysa Gösteri dergisi, sorunu «Çağdaş Kültür» biçiminde ele aldığı için, bu tür karışıklık ve olası yanılgıları daha baştan önlemiş bulunuyor. Böylece kültür, kimilerinin sandığı gibi, sadece korunan, korunması gereken bir birikim değil, bir süreç, çağdaşlaşan biz oluşum durumunu almaktadır. Burada, artık kültür - uygarlık karşıtlığı ile değil, bu iki kavramın kaynaşması ile karşı karşıyayız.

Nitekim Atatürk, toplumumuza «çağdaş uygarlık düzeyi»ni ülkü olarak gösterdiği zaman, kültürümüzün müze olmaktan çıkarılmasını, yeni yaşam koşullarına karşılık düşecek biçimde modernleşmesini anlıyordu. Şuracıkta ör-

nekleyeyim bunu: Çok sesli müzik eğitimi görmeleri için Batı'ya genç öğrenciler gönderilmesi, hem evrensel uygarlıktaki ortaklığımızı, hem de ulusal beğenimizin ilerlemesini sağlayacaktı. Sadece alaturka müziğe «Türk Müziği» adının takılması, kültür softalığından başka bir şey değildir; kimse Beethoven'i bütün insanlığın malı olmaktan çıkaramayacağı gibi, hiçbir toplum da sadece yerel olanla yetinemez. Uygarlık, ortak kültüre katkıda bulunmak demektir.

Atatürk devrimleri denilen yenilik atılımlarının tümünü «Atatürk kültür devrimi» adı altında toplamak hiç de yanlış olmaz sanırım. Bu devrim incelendiğinde, Atatürk'ün Ziya Gökalp'ı çok aştığı hemen anlaşılır. Onun başlıca ülküsü, bir ulus olarak kendimizi tanımaktı; ulus modern bir kavram olduğuna göre, böyle bir bilinç için, ulusal olanla evrensel olanın birarada düşünülmesinden başka yol yoktu. Türk ulusu bilinci, elbette bir kültür sorunu idi ve kültür, en sade tanımı ile, bilim-sanat-yaşam biçimi bütünlüğü olduğuna göre, Atatürk Kültür Devrimi bu üçlü birlik içinde gerçekleşme olanağı bulabilirdi. Nitekim öyle oldu; yeni ulusal bilinci yaratmak için Türk Tarihi ve Türk Dili alanında çalışmalar yürütülürken, güzel sanatlarda çağdaşlaşmanın bütün koşulları ele alındı: Çok sesli müziğin ulusallaştırılması, resim sanatımızın çağdaş resim sanatı içine oturtulması, yontu sanatına gerçekleşme olanağının açılması, çağdaşlaşma yolunda ilerleme çabaları içinde bulunan tiyatromuza devlet desteğinin sağlanması, opera, bale sanatlarının kurulması gibi olaylar bunun tanıtıdır. Yaşam biçiminin değişmesindeki oluşumları saymayı gereksiz buluyorum.

Devlet desteğine gerekseme duymayan şiir sanatına gelince... Burada görülen, bence, Atatürk Devrimi'nin en ilginç yanını ortaya koyar. Bu dönemdeki şiirimiz, daha önceki şiirimizin durumu ile ölçülmeyecek denli çağdaştır. Kuşkusuz, bu çağdaşlaşmayı devlet aşılamamıştır ozanlarımıza; ozanlarımız bunu kendileri sezmişlerdir. Bir kültür devriminin zorunluluğunu tarih duyurmuştu toplumumuza, Atatürk'ün bir hevesi değildi bu

Şunu eklemeyi gerekli buluyorum. Ulus olma bilincinin kültürel dayanakları ilk kez bu dönemde sağlanmıştır. Türk folklorunun, Anadolu seyirlik oyunlarının, halk ti-

yatrosunun, halk resminin, Osmanlı minyatürünün, halk şiirinin, Karagöz'ün, ortaoyununun bilimsel yöntemlerle ilk incelenişinin Cumhuriyet döneminde yapılması bir rastlantı değildir. Çağdaşlaşan toplum kendini tanımak zorunda idi.

Çağdaş kültür yolunda Atatürk'ün doğrudan etkileri yanında, bir kültür devrimi gereğini, aşılama ile değil, kendi usları ve yaratıcılıkları ile ortaya koyan sanatçılarımızın, bilim adamlarımızın, düşünürlerimizin ürünlerini, atılımlarını gözönüne almalıyız. Bu toplu durum, Atatürk kültür devriminin tarihsel bir gerçek, aydın kamuoyunun özümsediği kaçınılmaz bir gerekseme ve hatta toplumun bir bilinçaltı özlemi olduğunu gösterir.

Gösteri — Mayıs 1981

Prof. Dr. Bedia AKARSU

ÇAĞDAŞ FELSEFE İÇİNDE ATATÜRKÇÜ DÜNYA GÖRÜŞÜNÜN YERİ

Atatürk'ün dünya görüşünün iki öğesi var; Ulusallık ve evrensellik. İlk bakışta birbirinin karşısında gibi görünen bu iki öğenin Atatürk'ün düşüncesinde nasıl bir bütünselliğe eriştiğini görebilmek için onun düşüncelerinin temel çizgilerine bir göz atmamız gerekecek. Onun devriminin temelinde herşeyden önce bağımsızlık ve özgürlük vardır: Kişisel ve toplumsal bağımsızlık ve özgürlük. İşgal altında bulunan yurdunu yabancı boyunduruğundan kurtarıp ulusal bağımsızlığı sağladıktan sonra yaptığı ilk iş toplumun yapısını değiştirerek halk egemenliğine dayalı Cumhuriyet düzenini kurmak olur. Devrimler birbirini izler. Hukuk düzenini değiştirmesi, vicdan özgürlüğünü sağlayan ve eğitim sistemimizi kökten değiştiren laik düzeni kurması, «düşüncede devrim»i gerçekleştirecek yeni bir eğitim sistemi getirmesi, kadına verilen haklarla eşitliği sağlaması, ekonomi alanında yeni bir sistem geliştirmesi, dil ve tarih tez-

leriyle de Türk dilinin bağımsızlığını, Türk ulusunun dünya ulusları arasındaki yerini belirlemeye çalışması en önemli yeri tutar bu devrimlerde. Bütün bunları gerçekleştirmedeki amacı da: Türk ulusunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak, giderek onu aşmaktır. «Çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkacağız» diyordu Atatürk.

«Egemenlik kayıtsız koşulsuz ulusundur» diyen ve ulusunu çağdaş toplumlar arasına katmak, onların üstüne çıkarmak isteyen Atatürk, ulus olmanın ilk koşulunun dil ve tarihten geçtiğini biliyordu. Çağdaş bir ulus olmak çağdaş kültüre katkıda bulunmakla olabilirdi ancak. Dil ve tarih bilinci ile kendi dilini geliştiremeyen ve kendi tarihine yönelemeyen bir ulus kendi içinden bir kültür de yaratamazdı. Kendi içinden bir kültür geliştirebilmesi kendi dilini kendi kaynaklarına dayanarak geliştirmesiyle olanaklıydı. Atatürk'ün Batı kültürüne yönelirken gözönünde tuttuğu: Kültürün en yüksek düzeye eriştiği batılı toplumlara temel olan bilimsel görüşe varmak, o temel üzerine Türk kültürünü oturtmak ve o kültür düzeyinin böylece üstüne çıkmaktı. Daha önce «Batılılaşma aşamasında Söylev» yazımda (Türk Dili Söylev özel sayısı - 1977) belirttiğim gibi Atatürk emperyalist «resmi Avrupa» ile «bilim, kültür ve uygarlık Avrupasını» birbirinden kesin olarak ayırmıştır. Yöneldiği de işte bu uygar Batı idi, batılı düşüncenin temelleri, kaynakları ve Batıya temel olan düşünüş biçimi idi. O da aklın kılavuzluğunda bilimsel düşünüştür.

Atatürk tek bir uygarlık olduğuna ve buna da ancak doğa ve insan bilimleriyle varılacağına inanıyordu. Bugün Atatürk'ün batılı düşünürlerin de dikkatini çeken ve üzerinde durulan tarih tezi de bu «tek uygarlık, tek kültür» düşüncesine dayanır. Atatürk bir yandan Türk ulusunda dil ve tarih bilinçinin uyanmasını, Türk ulusunun üzerinde yaşadığı toprakların da tarihine sahip çıkmasını ulusun kültürünü geliştirebilmesi için de dilini zenginleştirmesini ve bir kültür dili durumuna getirmesini istiyordu. Ancak bu yolla dünya kültürüne de katkıda bulunabilecek bir ulus olabileceğimizi biliyordu. Dil ve tarihe böylesine önem vermesi de bundandı. Nitekim 1931'de Türk Tarihi Kurumunu, 1932'de Türk Dil Kurumunu, 1936'da Dil-Tarih, Coğraf-

ya Fakültesini kurmuş; ölümünden kısa bir süre önce de bütün mal varlığını Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarına paylaştırarak bırakmıştı.

Atatürk ulusunun kalkınmasını isteyen bir ulusçu idi. Bunda hiç kuşku yok. Ama onun ulusçuluğu bencil bir ulusçuluk da değildi. Bütün insanlığı düşünen, insanlık içinde kendi ulusçu idi. Onun düşündüğü insanlık kültürü ve onun içinde yer alan ulusal kültürlerdi. Bugün Batıda yeni yeni üzerinde durulan bir sorunu o daha 1920'lerde ortaya atmış, «bu dünya yeni baştan düzenlenmelidir» demişti. Onun yalnız kendi ulusunu değil, bütün ulusları, bütün insanlığı düşünmüş olması Atatürk'ün büyük bir düşünür olduğunu, insancıl bir düşünür olduğunu gösteren en önemli noktalardan biridir. Ulusları birbirine bağlayan da herşeyden önce kültürdür, ulusal kültürlerin gelişmesidir. Bir ulusu öteki uluslara bağlayan, öteki uluslarla bütünselleştiren kültürdür. Dil ve tarih tezleriyle Atatürk'ün ereği şuydu: Kendi dilimize ve tarihimize dayanarak kültürümüzü geliştirmek ve yaratacağımız bu kültürle dünya kültürünü sürdürmek.

Özellikle bu son görüşleri Atatürk'ün asıl konusunun insan olduğunu açığa vuruyor. İnsana insan olarak değer verilmesi, Türk insanının olduğu kadar bütün insanları da kuşatan bir kültür ve uygarlık ilerlemesi idi onun istediği.

Atatürk'ün görüşlerini yalnızca bir yanından, o da kuş bakışı gördükten sonra Çağdaş Felsefede bu düşüncelerin nasıl bir biçimde karşımıza çıktığına da değinelim.

Atatürk'te oldukça sık rastladığımız «düşüncede devrim» sözünü felsefe tarihinde ilkin Kant kullanmıştır. Çağdaş felsefenin kurucusu, dahası çağdaş felsefeye, yön veren bir filozof olarak niteleyebileceğimiz Kant, Kopernikus'un doğa bilimlerinde yaptığı devrimi felsefede yapmak ister, bunun için de «düşüncede devrim»i gerekli görür. Kant bilim olarak bir metafiziğin yapılamayacağını kanıtladıktan sonra ilgisini pratik felsefeye, başka deyişle, insan evlemlerine yöneltmiştir. Kant'tan sonraki felsefenin de, özelikle günümüzde, konusu başlıca insandır tarihtir, dildir. Son yıllarda felsefede dil büsbütün bir ağır-

lık kazanmıştır. Kültürle dilin karşılıklı etkisi uzun incelemelere konu olmuş; insanın tarihselliğinin dille bağlantılı olduğu da ortaya konmuştur. Dil, bireyle öteki bireyler arasında, bireyle toplum arasında, bu ikisini bütünleştiren, bireyle toplumu bütünselleştiren bir aracı olarak görülür olmuştur. Her bireyin içinde doğduğu, onunla beslendiği toplumun diline kendinden bir şey kattığı bugün artık bilinen bir gerçektir. Her birey ve her kuşak dile yeni bir şey katar. Bireyle toplumu bütünseleştiren de dildir böylece.

Atatürk'ün dünya görüşünde ulusallık ile evrenseliğin nasıl bütünselleştiğini gösteren de onun kültür anlayışıdır. Kültür ulusla öteki uluslar arasında bu ikisini bütünselleştiğini gösteren de onun kültür anlayışıdır. Kültür ulusla öteki uluslar arasında bu ikisini bütünselleştiren bir aracıdır. Ulusal kültürün evrensel kültür temeli üzerinde gelişmesi ve onu daha ileri götürmesidir Atatürk'ün ereği.

Gösteri — Mayıs 1981

Doç. Dr. Metin HEPER

KEMALİZM İNCELEMELERİNİN GÜNDEMİ

Bilimsel çalışma, belli bir paradigma çerçevesinde yürütülür. Bir bilim dalma alt paradigma, o bilim dalında hangi konuların, her tür yaklaşımlarla ve araştırma yöntemleri kullanılarak incelenmesi gerektiğini belirler.

Zaman zaman paradigmatik izler ortaya çıkar. Belli bir zaman kesitinde geçerli olan bir paradigma örnekleme daha sonra doyurucu olmayabilir. Bu durumda yeni bir paradigmaya gereksinme duyulur.

Atatürk yılı olarak sunulan 1981'de, Atatürk ve Atatürk devrimine ilişkin incelemelere eğemen paradigma yeterli midir?

Atatürkçülük konusunun yoğun bir biçimde tartışılacağı Atatürk yılında önce bu temel soru üstünde durulması gerekmektedir.

İKİ PARADİGMA

Atatürk'ün ölümünden bugüne kadar Atatürk devrimi incelemelerine iki paradigma egemen olmuştur. Birinci paradigma, kabaca 1938-1960 döneminde ortaya çıkar. O dönemde Atatürk devrimi'nden çok Atatürk vurgulanmıştır. Bu, biraz da O'nun kişisel özellikleri üstünde odaklaşan, duygusal bir vurgulamadır.

1960'dan bugüne uzanan ikinci evrede ise, özellikle Atatürk devrimi üstünde durulmuştur. Söz konusu devrim ile irdelemeler iki düzeyde yürütülmüştür. İncelenen bir temel konu, Kemalist ilkeler'dir. Cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik ve devrimcilikten oluşan altı ilkenin niteliği araştırılmıştır. Üstünde durulan ikinci temel konu, Kemalist ilkeler ile 1960-1980 dönemi Türkiye' si gerçeklerinin bağdaştırılmasıdır. Böylece, iki düzeyde yapılan irdelemeler sonucu Kemalizm, yerini çeşitli Atatürkçülüklere bırakmıştır.

12 Eylül 1980 olgusunun ertesinde yeniden ve daha da yoğun bir biçimde Kemalizm üstünde durulmaya başlanmıştır. Millî Güvenlik Konseyi hükümeti, Kemalizmi bir devlet felsefesi olarak benimsemiştir. 12 Eylül 1980 öncesi hükümetleri, değişen ölçülerde, Kemalizm'e açıkça ters düşmemeye çaba göstermişlerdir. Millî Güvenlik Konseyi hükümeti, Kemalizmi bir devlet felsefesi olarak benimsemiştir. 12 Eylül 1980 öncesi hükümetleri, değişen ölçülerde, Kemalizm'e açıkça ters düşmemeye çaba göstermişlerdir. Millî Güvenlik Konseyi hükümeti ise Kemalizmi, proğram ve çalışmalarının ana ekseni düzeyine yükseltmeyi amaç edinmiştir. Bu arada Atatürk'ün 100. doğum yılına erişmiş bulunuyoruz. 1981 yılında, Atatürk ve özellikle Atatürk devrimi ile ilgili inceleme ve irdelemeler yoğunlaşacaktır.

Anılan gelişmeler, Kemalizm ile ilgili incelemelere eğemen olan paradigmanın değerlendirilmesini zorunlu kıl-

maktadır. Kanımızca, Kemalizm incelemelerine egemen olan paradigma üç noktayı ihmal etmektedir.

DÜŞÜNCELER VE KOŞULLAR

Kemalist ilkelerin niteliğini belirlemek için yürütülen önemli bir çalışma, Atatürk'ün yaşamını ve dönemini belgeleme çabalarıdır. Bu belgeleme çalışmalarının özgün bir ilgi alanı, Atatürk'ün çeşitli konulardaki düşünceleridir. Söz konusu çalışmalar, bir arşiv çalışması niteliği göstermektedir. Atatürk'ün yaşamı boyunca ifade ettiği düşünceler âdeta alt alta sıralanmaktadır. Bu düşünceler, incelendiği zaman, bazen O'nun aynı konuda değişik düşünceler ileri sürdüğü görülmektedir. Bu olgu, bitmez tükenmez tartışmalara hatta polemiklerin kaynağıdır. Çatışmalar, zaman zaman bazı belgelerin sahte olup olmadığı tartışmalarına bile varmakta, bazı gerçeklerin gözardı edilmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalınmaktadır. Oysa yapılması gereken, Atatürk'ün çeşitli düşüncelerini hangi koşullar altında ve hangi somut sorunlar karşısında belirttiğini araştırmaktır. Kemalizm incelemelerinde ihmal edilen birinci nokta budur.

Kemalizm incelemelerinin bir başka özelliği altı Kemalist ilke'yi aynı düzeyde ve nitelikte ilkeler olarak ele almaktır. Bu varsayımın ussal sonucu, ilkelerin aynı bağlayıcılık düzeyinde olduğunu düşünmektir. Böylece Kemalizm, tümüyle kabul ya da reddedilmesi gereken bir ilkeler bütünü gibi işlem görmektedir. Sözkonusu yaklaşım biçimi, bazen toplumda gereksiz kutuplaşmalara yolaçmaktadır. Oysa laiklik ilkesi ile devletçilik ilkesi aynı genelleme düzeyindeki ilkeler midir? Laiklik ilkesi, beli bir düşünce örüntüsü önerir. (Bu düşünce örüntüsünün temelinde ussallık, değişmez kurallara körükörüne bağlı kalmama normu yatar). Devletçilik ise, somut bir ekonomi politikasıdır. Eğer bu irdeleme doğru ise, Kemalist ilkeler arasında bir hiyerarşi, bir öncelik sırası bulunabilir. Kemalist laiklik ilkesi, her dönemde geçerli olabilecek iken, Kemalist devletçilik olmayabilir. Kemalist ilkelerin hangi

genelleme düzeyinde kavramlaştırılmış olduğu ve bu ilkeler arasındaki ilişki, Kemalist incelemelerle ilgili paradigmanın ihmal ettiği ikinci noktadır.

İDEOLOJİ Mİ, DÜNYA GÖRÜŞÜ MÜ?

Kemalist ilkelerin göreli bağlayıcılığı sorunu, üstünde durulması gereken üçüncü noktadır. Kemalizm bir ideoloji midir? Yoksa bir dünya görüşü ya da sorunlara yaklaşım biçimi midir? Varolan paradigma içinde eğemen görüş, ideolojinin ne olduğunu pek irdelemeden, Kemalizmi bir ideoloji olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşım biçimi, Türkiye'de son yıllarda ortaya çıkan bazı kutuplaşmalar ve o kutuplaşmaların arkasında yatan bazı ideolojilere karşı oluşmuş bir tepkiden de kaynaklanmaktadır. Kemalizm, söz konusu ideolojilere karşı bir panzehir olarak kullanılmak istenmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, bir ideolojiye karşı çıkmanın en iyi yolu bir başka ideoloji geliştirmek değildir. İdeolojik düşünme, değişmez kalıplarla düşünmek demektir. Bu tür düşünmeye alışan kişi, kolayca karşıt ideolojiyi de benimseyebilir. Bu konuda klasik örnek Mussolini'dir. Mussolini, önce sosyalizmi sonra da faşizmi benimsetmiştir. Kapalı kalıplarla düşünmeyen, bilgili bireylerin geçersiz ideolojileri benimseme ihtimali daha azdır.

Kemalizm incelemeleri paradigması, Kemalizm bir ideoloji mi yoksa bir dünya görüşü mü? olduğu sorununu da göreli olarak ihmal etmektedir. Bir dünya görüşünü oluşturan ilkeler, yumuşak ilkelerdir, değişmez kalıplar değildir. İdeoloji ise, hiçbir noktası tartışılmayacak, değiştirilemeyecek bir öneriler bütünün'den oluşur. Eğer Atatürk'ün belirttiği gibi, yaşamda en gerçek yol gösterici, bilim ise Kemalizm bir ideoloji olarak alınabilir mi? Eğer Kemalizm bir ideoloji ise ve (uygulamadaki kurumlaşmış biçimi ile) devletçilik bu ideolojinin organik bir parçası ise, günümüz Türkiyesi'nde liberal ekonomiye geçiş çabalarının Kemalizme aykırı olduğunu ileri sürmek durumunda kalmaz mıyız?

Bu ve benzeri konuların incelenmesi sonucu, üstünde az çok anlaşmaya varılmış bir Atatürkçülük kavramlaştırılmasına doğru yol alabiliriz.

21 Şubat 1981, Milliyet

Doç. Dr. Toktamış ATEŞ

ATATÜRKÇÜLER VE KARŞITLARI

Bireysel olarak ideoloji; kişinin dünya görüşünün, genel felsefesinin, sistemleşmiş ve bütünleşmiş bir biçimidir. Bu sistemleşme ve bütünleşme, çoğu kez bireyin içinde bulunduğu nesnel koşullar tarafından belirlenir. İnsan kafasında belirlenen «ütopik» bir ideolojiden de söz edilebilirse de (Mannheim'da olduğu gibi); bu insanın «kafası» da, nesnel ve somut bir çevre belirlemesi içinde değil midir?

İdeoloji eyleme dönük olursa, buna «doktrin» adını veriyoruz. Yani, ideoloji genel bir felsefi çerçeveyi, doktrin ise bu çerçevenin uygulama yol ve yöntemlerini ortaya koyar. Bu bağlam içinde ele alındığında Kemalizm, hem bir ideoloji ve hem de bir doktrin niteliğini taşır.

Günümüzde böylesine sahip çıkılmak istenen Kemalizmin elbette tarihsel süreç içinde bir gelişimi olmuştur. Günümüzü doğru bir şekilde çözümleyebilmek için önce sormamız ve yanıtlamamız gereken birkaç temel soru vardır: «Kemalizm kimlerin ideolojisi olarak, ne zaman ve hangi ideolojilere alternatif olarak ortaya çıkmıştır?»

Fazla ayrıntıya girmeden öncelikle şunu söyleyebiliriz ki, Kemalizm 19. yüzyılın son dönemlerinde «İmparatorluğu kurtarmak» düşüncesi etrafında birleşen asker ve sivil bürokratların ulaştıkları son ideolojik aşamadır.

Gerçekten Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde yaygın dört düşünce akımı görüyoruz. Bunlar «İslamcılık», «Osmancılık», «Batıcılık» ve «Türkçülük» akımlarıdır.

İşte Kemalizm, bu dört akımdan «Batıcılık» ve «Türkcülük» akımlarının o günün pratiği içinde sentezinin yapılması ve onurlu bir bağımsızlık savaşı sonrasında uygulama çabasıdır.

Tanzimatla birlikte başlayan bu savaşımda hiç kuşkusuz alternatif ideolojiler de vardı. Padişahın yetkilerinin kısıtlanması ve meşruti bir rejime geçilmesini savunan tüm muhaliflerin aynı görüşleri paylaştıklarını söylemek de mümkün değildir. Aralarında ayrıntı farklılıkları olduğu gibi, padişaha karşı olmalarının dışında, köklü farklılıklar da vardı. Ayrıca padişaha karşı olmaları da, padişahın yetkilerine sınır getirmek dileğinden başka bir şey değildi.

Yakın tarihimizin yüz yılı aşan döneminde, sürekli bir «cepheleşme» gözlemekteyiz. Bu cepheleşmekte taraflardan biri, çağdaş uygarlığı hedef alan «ileri»; öbürü ise bu gelişmeyi engellemeye çabalayan «geri» biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Elbette bu olgu böylesine kabataslak bir biçimde ele alınamaz, doğrusu yanlışı kolay değerlendirilemez. Ama ikili bir cepheleşme olgusunu yadsımak da mümkün değildir.

Bu bağlam içinde düşünüldüğü zaman, hiç kuşkusuz Kemalizm «ileri»nin ideolojisidir. Toplumda dayandığı temel güç asker ve sivil bürokrasidir. Ayrıca ulusal bağımsızlık savaşı sırasında, tüm ulusal güç ve unsurların da desteğini sağlayabilmiştir.

Ancak unutulmaması gereken bir olgu: Mustafa Kemal'in işin daha ilk aşamalarında iken bile ciddi «karşıtları» olduğudur. Padişah ve çevresi bir yana, Osmanlı İmparatorluğu içinde «İttihatçılara» karşı bilinçlenmiş ve örgütlenmiş ne varsa, daha savaşım içindeyken bile Mustafa Kemal'i safdışı edilmesi gereken bir düşman olarak görüyorlardı. İstanbul basınının önemli bir bölümü karşısındaydı. Hele İzmir'in geri alınmasını izleyen aylardan sonra İstanbul basını neredeyse tümüyle Mustafa Kemal'e karşı tavır alacaktı.

Yine aynı günlerde, yazgı birliği yaptığı kimi arkadaşlarıyla da yolları ayrıldı. Bunlardan kimileri Saltanat'a duygusal olarak, kimileri de mideleriyle bağlıydılar. Tüm bunların dışında Mustafa Kemal bir de eski ittihatçı li-

derlerle kaçınılmaz bir hesaplaşmaya gitme zorunda kaldı.

O günlerde, Yunan işgali süresince Mustafa Kemal'i desteklemiş olan Batı Anadolu eşrafı da Mustafa Kemal'den uzaklaşmaya başladı. «Mazlum milletlerin kurtuluşundan» «ekonomik, siyasal ve kültürel açılardan tam bağımsızlıktan» söz eden ve merkezi bir denetimin kesin savunucusu olan Mustafa Kemal bu grupların çıkarları açısından tehlikeli olmaya başlamıştı. Terakkiperver Fırkanın da, Serbest Fırkanın da kuruluşlarını izleyen birkaç ay içinde büyük güç kazanmaları, elbette açıklanması gereken bir olgudur. Fethi Bey'i kurtarıcı olarak karşılayan İzmir halkını bu denli unutkanlığa iten neydi acaba. «Kurtar bizi» yazılı pankartlar hiç kuşkusuz tüm Egelilerin görüş ve duygularını yansıtmıyordu. Ama acaba «kim, kimi. kimden» kurtaracaktı.

Mustafa Kemal sınıf gerçeğini bilmeyen bir önder değildi. Ama «imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitlenin özlemi içindeydi. Toplumu bu yöne doğru değiştirme çabasındaydı. Ama bu değişim elbette Marksist anlamda bir değişim de değildi.

Mustafa Kemal'e karşı tepkinin genellikle «imtiyazlılardan» gelmesi doğaldır. Ancak toplumda Mustafa Kemal'e karşı olan öğeler Terakkiperver Fırka deneyleri dışında bir örgütlenmeye de girişemediler. Mustafa Kemal'in önderliğindeki «devrimci kadro», eserini koruma konusunda ödünsüzdü. Mustafa Kemal'in ölümünden sonra ise, araya İkinci Dünya Savaşı'nın girmesi, bu karşı örgütlenmeleri 1946'ya dek erteledi.

Demokrat Parti'nin kurucularından bir kısmının Atatürkçülüğü tartışılamaz. Ancak, «her mahallede bir milyoner yaratmak» isteyen Adnan Menderes'in Serbest Fırka kurucularından olduğu gerçeği de yadsınamaz. Zaten Demokrat Parti, toplumda Cumhuriyet Halk Partisine karşı olan tüm güçleri kanalize etmek istiyordu ki; bu güçlerin önemli bir bölümü geleneksel olarak Anti-Atatürkçüydü ve bunun savaşımı içindeydiler.

27 Mayıs devrimi aslında, ilerici ve Atatürkcü «asker

sivil bürokrasinin» iktidarı geri almasından başka birşey değildir. Ulus egemenliğini, çoğunluk tahakkümüne dönüştüren Demokrat Parti, on yıl içinde ülkenin ekonomik yıkımının temellerini atmasının yanısıra, temel hak ve özgürlüklere de el atmak isteyince ve bu konuda engel tanımaz duruma gelince, darbe kaçınılmaz olmuştu. Mustafa Kemal'in sağlığında «uyuyan yılan», bu dönemde yeniden başkaldırmıştı. Bilinçsiz bir hınç içinde, komprador tekelci burjuvazinin kitle gücü ve dayandığı temel unsur oluyordu. Öylesine ilginç şeyler yaşandı ki, halkımızın önderi ve devletimizin kurucusu Atatürk «özel yasalarla» korunacak duruma sokuldu.

Yakın tarihimizin böylesine anahatlarıyla gözden geçirilmesi bile, toplumumuzda köklü bir biçimde Atatürkçüler ve Atatürk karşıtları olması gereğini ortaya koyar. Zira hiç bir toplumsal kalıt (miras) kendiliğinden ortadan kaybolmaz, hele bu kalıt bir «düşmanlık kalıtı» ise. Bu kalıtın kimlerden kimlere kaldığını, devredildiğini anlamak için, yakın tarihimizin anahatlarıyla gözden geçirilmesi yeterlidir.

Bugünün Türkiye'sinde kimler Atatürkçüdür? Bizce, bireysel huzur, mutluluk ve kurtuluşunu, toplumumuzun mutluluk ve kurtuluşunda gören kişiler Atatürkçüdürler, Atatürk'ün yolundadırlar.

«Gemisini kurtaran kaptandır», «Her koyun kendi bacağından asılır» gibisinden sapık deyişlerle yola çıkanlar; «Köşeyi dönmeye» çabalayanlar, dillerine sakız da etseler, günde yüz kez heykellerine de yüz sürseler, en yüksek seslerle nutuklar da atsalar, Atatürkçü olamazlar.

Toplumumuzdaki son gelişmeler, yıllardır aksine sürdürülen tüm propagandalara karşın Atatürkçülüğün toplumda ne denli güçlü yaşadığını ve belki ona inanmayanların bile sahiplenmeye çalışmalarını göstermesi açısından sevinç ve övünç vericidir.

Cumhuriyet, 21 Nisan 1981

Doç. Dr. Neclâ ARAT

ÇAĞDAŞ BİLİM ANLAYIŞI VE MUSTAFA KEMAL

«İleri ve uygar bir ulus olarak çağdaş uygarlık alanı ortasında yaşayacağız. Bu da ancak ilim ve fenle olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve ulusun herbir insanının kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur.»

M. Kemal (bkz. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri c.II s.44)

Sözcükler, bilimi «belli bir ereğe yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci» olarak tanımlıyorlar. Ancak, yöneldiği erek ve incelemę yöntemi yönünden bilim kapsamı ve sınırları beli, durağan bir konu olmayıp sürekli ve artan bir hızla gelişen, sınırları yer yer belirsiz, durmadan değişen bir etkinliktir.

Bu etkinliğin görevi, olaylarla yasaları deney ve usun ortak çabası ile açıklamaktı. Ama, bilgideki yasa ile yasacının yasasını birbirine karıştırmamak gerekir. Yasacının yasası birtakım buyruklardan oluşur; olması gerekeni, olması istenileni yaptırmaya yönelir. Bilginin yasası ise, gözlem ve yorumlardan oluşan, olanı anlamaya yönelen bir çabadır. Bilim adamı kendini, olanı anlama işine veren, yaşamı «araştırmak ve öğretmek» sözcükleriyle özetlenebilen kişidir. Nitekim bilim de bu araştırma ve öğrenme itiliminden, insanın kendisini ve doğayı anlama; doğa güçlerini denetim altına alma; ve onları insan için kullanma isteğinden doğmuştur.

Burada belki, bilimin verilerinin her zaman insan için kullanılmadığı, tersine bazan insana karşı iş gördüğü öne sürülebilir. Bu karşı çıkışa verilecek yanıtımız, bilgi ile konu kullanmanın başka başka şeyler olduğudur. Örneğin, beceriksiz bir işçinin kullanmasına bakıp yetkin bir aracı; kötü niyetli bir yargıcın uygulamasına bakıp yararlı bir yasayı kötülemek hakça olur mu?

Bilimin ardından gitmekle belli ettiği bir amacı vardır. O olaylar alanında gerçekleri gözlemleyerek ve eleştirel yöntemin genel kurallarını uygulayarak ilerler. Olayları betimler ve yorumlar. Bilimin her sav ya da kurama yaklaşımı, hatta bunlar herkesçe kabul edilmiş bile olsalar, eleştirici yaklaşımdır. Bilim bu eleştirel tutumu kendisine de uygular. Durmadan yeni doğrular arar. Öğrenilecek daha pek çok şey bulunduğu inanç ve dürtüsünün doğurduğu atılımlarla iş görür.

Bilim açısından önemli olan, saltık (mutlak) olana, bir takım değişmez gerçeklere erişmek değil, yeni yeni buluşlara atılmaktır. Çünkü, düşünce ancak ileriye yöneldiği zaman düşünce adına hak kazanır.

İnsanın doğada öteki canlılardan asıl üstünlüğü daha çok öğrenme yolundaki bitmek tükenmez çabasıdır. Bu nedenle bilim adamının bir ödevi herkesin bu üstünlükten yararlanmasına, pay almasına katkıda bulunmak olmalıdır.

Bazı düşünürler henüz giderilmemiş özdeksel gereksinmeler yüzünden, insanın gerçek yazgısının ekonomik olduğunu savunuyorlar. En büyük insansal ereğin, tüm insanlar rahatlık ve konfora eriştikleri zaman gerçekleşeceğine inanıp insanı neredeyse bir üretim ve tüketim makinesine indirgiyorlar.

İnsanların ekonomik kölelikten kurtulmaları gereklidir. Çünkü, ekonomik özgürlük, düşünce köleliğinden kurtulmanın önde gelen koşuludur. Ama, özdeksel kölelikten kurtulma bir erek olmayıp yalnızca bir araçtır. Asıl erek, insanın üstünlüğünün, doğadaki öteki canlılardan ayrıcalıklı olmasını sağlayan şeye herkesin katılmasıdır. Demek ki usun buluş olanaklarının herkese sağlanması gerekiyor. Nitekim, bir ulusun uygarlık düzeyi yalnız ekonomik gücünü pekiştirme yolundaki çabasıyla değil, çıkarsız bir bilimsel araştırmayı desteklemek için yaptıklarıyla; aydınlanma denilen şeyi yayma yolundaki çabalarıyla ölçüyorlar. Çünkü, özdeksel yönden zengin olup yalnız bununla yetinen bir dünya, hiç kuşku yok ki gerçekte yoksullaşmış bir dünyadır.

İşte Mustafa Kemal bunun bilincinde olduğu insanı insan yapan ayrıcalığı düşünme dediğimiz işlevi Türk ulusunun tüm bireylerine kazandırmayı istediği için, «En önemli nokta, eğitim işidir. Eğitimdir ki bir ulusu ya özgür, bağımsız, ünlü ve yüce bir toplum halinde yaşatır ya da tutsaklığa ve yoksulluğa sürükler» demiştir. (Biz, Bugünün Diliyle Atatürk'ün Söylevleri s. 144) O, daha sonra özgür düşüncenin, halka inmiş bilimin aydınlatıcı yönlendirici ve yüceltici işlevini de şöylece dile getirmiştir: «Ulusumuzun siyasal sosyal yaşamında, ulusumuzun düşünce eğitiminde yol göstericimiz ilim ve fen olacaktır.» (Bkz. a. g.k.s. 86) Çünkü, «Bireyler düşünür olmadıkça, toplulukları istenen yönlere, şunun bunun aklına göre iyi ya da kötü yönlere sürüklemek kolay olur Bu sürüklenişten kendini kurtarabilmek için her bireyin yurt ve ulus kaderi ile ilgilenmesi gerekir.» (a. g. k. s. 18)

Öyleyse siyasal ve toplumsal yaşamda yol gösterici durumunda olan bilim, ancak o toplumdaki bireyleri düşünür kılarsa işlevini yerine getirmiş oluyor. Çünkü, düşünmesini bilmeyen topluluklar kolayca yanlış yönlere, kendilerini tutsaklaştıracak ideolojilere saplanabilirler. Kapalı bir dizge anlamındaki her ideoloji ise insanı fanatizme sürükler. İnsanın çok boyutluluğunu, zenginliğini göz önüne almaksızın tüm soruları tek bir yanıtla. bu dizgenin 'kesin gerçek' ya da 'en doğru' olduğuna inanıp savunduğu saplantı ile yanıtlamaya çalışır. Oysa, daha önce de vurguladığımız gibi, bilim için 'kesin gerçek' ya da 'en doğru' yoktur. Bilim kendine kural olarak sürekli değişme ve ilerlemeden de övünç duyar. Bunun nedenini bakınız Victor Hugo nasıl açıklıyor:

«Bilim sonsuz devinim arar. Onu bulmuştur da. Bilim, devinimin ta kendisidir. Getirdiği iyiliklerden yana durmadan değişme halindedir. Onda her şey devinir, değişir, kabuk değiştirir. Herşey herşeyi yalanlar; herşey herşeyi yıkar; herşey herşevi yaratır; herşey herşeyin yerini alır. Dün 'doğru' dive bilinen şey, bugün yeniden gözden geçirilir. O yüce bilim makinesi durmak dinlenmek bilmez; hiçbir zaman doymaz; en iyiye olan susuzluğu tükenmez... Onun için araştıralım, daha da araştıralım. Bu yerinde

durmayış güzel bir şeydir.» (Bkz. A. Bayet, Bilim Ahlâkı, s. 52)

İşte Mustafa Kemal de «Hayatta en hakiki mürşid ilimdir» derken insan için gerçek yol göstericinin, geleceğe açılan kapıların anahtarlarının bilim olduğunu V. Hugo'nunkilerden pek farklı olmayan şu sözcüklerle dile getiriyor:

«Dünyada herşey için, uygarlık için, hayat için, en gerçek uyarıcı ilim ve fendir. İlim ve fenin dışında bir uyarıcı aramak, dünyadan habersiz olmaktır, bilgisizliktir, sapıklıktır. İlim ve fenin yaşadığımız hergün nasıl olgunlaşıp geliştiğini kavramak ve ilerlemelerini gözden kaçırmamak da gerekir.» (Bkz. Atatürk'ün Söylevleri s. 14)

Demek ki Mustafa Kemal'e göre, dünyada herşey için; uygarlık, yaşam, başarı için biricik uyarıcı, bilim. Bilim, düşünen, yorumlayan, eleştiren özgür kişilikler yaratabildiği, sonsuz arayışını sürdürdüğü ölçüde işlevini yerine getirmiş oluyor. Bu arayış, önyargılı doğmalardan kurtulmak için, gelişmek ve ilerlemek için, tam anlamında özgürleşebilmek için biricik koşul.

O, bilimin kendi kendisinin efendisi olduğunu, kendi dışında boyun eğeceği hiç bir yetkenin bulunmadığını «ilim ve fen için kayıt ve şart yoktur,» (a. g. k. s. 44) diyerek vurguluyor. İlim ve fen için yeni bilimsel düşünce için hiç bir sınırlama ve koşul bulunmadığını açıkça dile getiren bu özgür düşünce anlayışı ve bilime saygı, aydınlanmanın ve çağdaşlaşmanın biricik koşuludur. Mustafa Kemal, gerçek bir çağdaş aydın ve yönetici olarak, bağımsız düşünen, özgür ve özerk kafaların genç Türkiye Cumhuriyetinin geleceğinin güvencesi olacaklarını ve zor da olsa ulusun her bireyine bu niteliği verecek olan eğitimin en önemli işi olduğunu bildiği için, halk eğitimine «başöğretmen» olarak katkıda bulunmuştu.

İnsanları ve düşünceleri putlaştıran ve hep ileriye doğru koşturup duran yaşamı karanlık bir müzeye çeviren her türlü kapalı dizgeye ve saplantıya karşı olduğunu; özgür ve özerk bilimsel düşüncenin uygarlığın tek simgesi sayılacağını söyleyen Mustafa Kemal, ilericiliğini ve özgürlükçülüğünü «ulusal ve çağdaş» bir devlet olarak kurdu-

ğu en büyük yapıtı, genç Türkiye Cumhuriyetini toplumun geleceği olan biricik dinamik güce, Türk gençliğine emanet ederek ve şu sözleriyle kanıtlamıştı:

«Şunu söylemeliyim ki biz, her araçtan yalnız ve ancak bir ülkü için yararlanırız. O ülkü şudur: Türk ulusunu uygar toplumlar içinde yaraştığı onura yükseltmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde her gün daha çok güçlendirmek; bunun için de zorbalık düşüncesini öldürmek.» (Söylev, s. 655)

Bu düşüncelerin yazarı olan Mustafa Kemal'in özgürlük çağı diye adlandırılan yüzyılımıza izini bırakmış bilinçli ve gerçek bir aydın olduğu konusunda hiç kuşkuya yer yok. O, özgür düşüncenin her türlü zorbalığa karşı kullanılabilecek en güçlü silah olduğunu da bu silahla donatılacak Türk gençliğinin ve tüm Türk ulusunun uygar toplumlar içinde kendilerine yaraşan onura erişeceklerine inanmıştı. Kanımızca günümüzde de gerçek Türk aydınına düşen en büyük görev, özgür düşünceye olan bu bilinçli inancı yaymak, korumak, pekiştirmek ve tam anlamında gerçekleşmesine katkıda bulunmak olmalıdır.

Cumhuriyet, 18 Şubat 1981

Ahmet COŞAR

ATATÜRKÇÜ GERÇEĞİ

Batılı Emperyalizminin, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde yıllarca oynadığı «Böl ve yönet» ilkesine dayanan oyununu ve kaçınılmaz olan yenilgiyi önlemeye, imparatorluğun yönetiminde zaman zaman oluşturulmak istenen Batılılaşma ve yenileşme çabaları yetmemiş, ayrıca Birinci Meşrutiyet devriminin yürürlüğe koyduğu 1876 Anayasasının getirdiği seçimle oluşan Meclis fikri ve 1908 İkinci Meşrutiyet devriminin bağımsızlık düşüncesiyle yola çı-

kan çabaları da kurtarıcı olamamış, böylece imparatorluk son nefesini vererek yıkılıp gitmiştir.

Altıyüz yıllık koskoca imparatorluğun uğradığı bu perişan, bitkin ve yılgın durum karşısında, vatan ve özgürlük ozanımız Namık Kemal, «Vatanın bağrına düşman dayamış hançerini/Yok mudur kurtaracak bahtı kara maderini» diyerek bir kurtarıcı arayan sesini yükseltmiştir. Ünlü ozanımız Tevfik Fikret de bir dizesinde imparatorluğu, içi çürümüş ve tükenmiş ulu bir çınara benzettikten sonra «... Söyle ey çınar, bağrın/Hangi odlarla yandı?.../ Kim şifalar verip de kurtaracak?» diye umutsuzca sorup, kapkara bulutlarla örtülmüş Türk Yurdunu, çaresizliğe düşmüş Türk Ulusunu kurtaracak bir lider düşlemiştir. Oysa tarih bir kurtarıcıyı ve lideri bağrında yavaş yavaş, özene bezene hazırlamakta ve oluşturmaktadır. Devletler kurmuş, uygarlıklar yaratmış, çağ açmış ve çağ kapatmış Türk Ulusunun yokluğu, tarihin de yokluğunu getirecektir. Ne var ki, yaşlı tarih bu yokluğa razı olmayarak, bu sonucu içine sindiremeyeceği için; bir şeyler yapmak zorundadır. Mutlaka, sayfalarına günah ve sevapları ile lider diye adlarını yazdıranları silip süpürerek onların yerine, liderlerin liderini yaratacaktır.

Evet, beklenilen olmuş, önce Mustafa, sonra Mustafa Kemal, daha sonra Gazi Mustafa Kemal ve sonunda Atatürk olarak tarih sayfalarına yazılan bir yüce lider yaratılmıştır. Bu Yüce Liderin yaratılışı yaşlı tarihin kaydettiği en büyük flaş haber olarak kısa süren, hızlı giden bir zaman süreci içerisinde, tüm dünyayı etkilemiştir. Bugün, doğumunun 100. yılını kutlama mutluluğu içindeyiz.

Yüce kahraman Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün gücü yalnız Türk Ulusunun kurtuluşuna, yeni Türk Devletinin kurulmasına değil, Emperyalizmin yıkılışına da yetmiş; yenilmezliğini Ulusundan alan bu gücün önünde Batının Emperyalist ulusları kendi yıkılışlarının yanısıra, Doğunun yüzyıllardır sömürdükleri mazlum uluslarının yeniden doğuşlarını ve uyanışlarını da görmekte gecikmemişlerdir. Bu olgu onlara kendi yıkılışlarından da ağır mal olmuştur.

Burada, Ulusal kurtuluştan sonra Atatürk'ün yaptıkları hakkında bilinen, bilinmesi gereken gerçekleri teker teker yinelemek niyetinde değiliz. Ne var ki, yakın günlere değin bir süre unutulan, unutturulmak istenen ya da yalnızca sözü edilen Atatürk ve Atatürkçülük ile ilgili sade düşüncelerimizi öz olarak bir kez daha belirtmekte yarar görmekteyiz.

Özellikle şunu vurgulamak isteriz ki «Kemalizm» diye nitelendirilen Atatürkçülük, Sosyalizmin ve Kapitalizmin dünya görüşünden tümüyle ayrı çağcıl bir sistemdir. Sömürücü değildir, ırkçı değildir. «Kemalizm» tüm ulusların özgürlüğünü, eğemenliğini, bağımsızlığını, özümleyen bir yaşam anlayışını ve apayrı bir dünya görüşünü içerir. Kemalist devrimlerin tümü, salt mutlu ve gönençli bir toplum ülküsünün gerçekleşmesi amacına yönelik girişimlerdir. O, «Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur» derken bütün Ulusların ileri, yenilikçi, uygar, kendi kendilerini yöneten, özgürlükçü ve parlamenter bir düzen içinde yaşamalarını, kalkınmalarını ve ulusal çıkarlarına karşılıklı saygı duymalarını öngörür. O'nun «Yurtta barış, dünyada barış» ilkesi, bu ilkeye sadakati ve tüm yaptıkları, öngördüklerinin kesin kanıtlarıdır. Gerçi Atatürk milliyetçidir; fakat Atatürk'ün milliyetçilik ilkesi ırkçı ve şövenist bir anlam taşımaz. O Türk yurdunda yaşayan, kendisini, Türk yurttaşı sayan herkesi Türk olarak kabul eder ve bu inancını da «Ne mutlu Türküm diyene» sözleriyle dile getirir. Böylece Atatürk'ün milliyetçilik ilkesi, Türk Ulusçuluğundan, ulusların kardeşliğinden, uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümlenmesi gereğinden kaynaklanmaktadır.

Atatürk «Her Türk çiftçi ailesinin geçineceği bir toprak sahibi olması mutlaka lazımdır. Memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır.» Sözleriyle mülkiyete ve miras hakkına saygılı olduğunu açık, seçik ve kesin bir biçimde belirtmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 3. toplantı yılının açılışıyla ilgili olarak 1 Mart 1922 tarihli konuşmalarında söyledikleri, «Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek

üretici olan köylüdür. Herkesten daha çok refah, saadet ve servete hak kazanan ve lâyık olan köylüdür. Bu günkü felaket ve sefaletin, tek nedeni bu gerçekten habersiz olmamızdır. Gerçekten, yedi yüz yıldan beri cihanın değişik yönlerine göndererek, kanlarım akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi yüz yıldan beri emeklerini ellerinden alıp savurganca kullandığımız ve buna karşılık nankörlük, küstahlık, zorbalıkla uşak düzeyine indirmek isteğimiz bu gerçek sahibin huzurunda utanç ve saygıyla gerçek durumumuzu alalım.» sözleri halkçılık ilkesini yeterince açıklamaktadır.

Laiklik ilkesindeki temel amaçın ise, hiç bir zaman dinsizlik anlamına gelmediği, ancak geçmişin acı deneyleri gözetilerek çağdaş devletin yönetimine dinsel inançların karıştırılmaması, inançla Tanrı arasına girilmemesi gereğinin üstün tutulduğu bilinen bir olgudur.

ATATÜRK, «İMTİYAZSIZ SINIFSIZ KAYNAŞMIŞ BİR KİTLEYİZ» derken kapitalizmin sermayeye dayanan sömürücü düzenini, bilimsel sosyalizmin sınıflara ve sınıf kavgasına dayanan düzenini reddetmiştir. Toplum katlarındaki sınıf olgusunu ve gerçeğini, sosyal adaleti içeren sosyal hukuk devleti uygulaması içerisinde gidermeyi düşünmüş, bu düşüncesinin doğruluğunu ve uygulanabilirliğini de kendi sağlığında, ülkeyi yönetim biçimiyle ortaya koymuştur. Böylece ATATÜRK, EMPERYALİZMİN HER TÜRLÜSÜNE KARŞIDIR.

ATATÜRK, dünyamızın gerek dünkü ilkel toplumlarında, gerekse günümüzün çağdaş ve uygar toplumlarında toplumun birliğini, bireyin varlığını koruma özlemini, salt güven veren, güven duyulan bir hukuk ve yargı düzeniyle giderilebileceği ve böylesine bir hukuk ve yargı düzeninin, insanca yaşamanın önkoşulu olduğu inancını yaşamı süresince hiç bir zaman yitirmemiş ve tüm devrimlerini bu inanç içerisinde yapmıştır. Bu nedenle rengini yaddan-yabandan, alınmışlıktan ve aktarılmışlıktan değil, Anadolu gerçeğinden, Ulusal eğemenlik ülküsünden, bağımsız yaşama bilincinden alan Kemalizmin, ekonomik sosyal, toplumsal ve siyasal hedefleri; çağdaş gereksinmeleri karşılayacak, giderecek güçte ve yeterliktedir. Örnek ola-

rak alabileceğimiz, özlem duyacağımız, kalıplaşmış, dondurulmuş hiç bir ideoloji ve model yoktur.

Kemalizmin oluşturduğu Cumhuriyet'in temel felsefesi bugünün de geleceğin de değişmez, tutarlı, akılcı, ve geçerli doğrularıdır. O, «Biz esinlerimizi gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya yaşamın içinden almış bulunuyoruz. Bizim yolumuzu çizen yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk Ulusu ve bir de Uluslar tarihinin binbir acı ve üzüntü kaydeden yapraklarından çıkardığımız sonuçlardır.» sözleriyle bu görüşümüzü kanıtlamaktadır.

ATATÜRK, özgürlükçüdür. Özgürlükten yanadır: Ancak, devletin gücünü yere düşüren anlayışın da kesinlikle karşısında olmuştur. ATATÜRK: çağdaş yaşam değerlerine ve yüksek insanlık ülküsüne dönük olarak kurduğu Türkiye Cumhuriyetini, ne özgürlükleri yok etme ve ne de düzen bozma, düzen geriletme heveslerinin eline bırakmıştır.

ATATÜRK'ün yüksek kişiliğini ve başardığı büyük işleri tarihin, özellikle Türk Tarihinin ölçülerine vurmadan değerlendirmek kanımızca olanaksızdır. Kişiler çoğu kez, içyüzüne varamadıkları büyük olaylar ve büyük kişiler karşısında hayranlığa düşerler. Bu ruh hali ise, onları ancak mistik dünya görüşüne doğru götürür, olaylar, nazarlarında birer mucize ve kişiler birer masal kahramanı haline girer ve böylece gerçek ortadan kaybolup yerini bir takım yargılara bırakır.

Biz ATATÜRK'ü ve devrimlerini böyle bir tehlikeye düşürmekten kesinlikle sakınmalıyız. Bunun için izlememiz gereken yol, o büyük Önder'le, yapıtlarını bilimsel tarih yöntemine göre çözümleme ve yorumlama yolu olmalıdır.

Cumhuriyet, 5 Ocak 1981

Oktay AKBAL

ATATÜRKÇÜLÜK ÜSTÜNE YORUMLAR

Atatürk Devletçiydi, hayır değildi, biraz devletçi, biraz

özel sektörcüydü, şuydu buydu!... Uzun bir süredir Atatürk konusunda tartışmalar, yorumlar, açıklamalar sürüp gidiyor. Herkes kendi yanına almak istiyor Atatürk'ü... Bu genel bir kanıdır. Oysa gerçek öyle midir? Değildir. «Herkes» Atatürk'ü kendi yanına alamaz. Çünkü Atatürk'ün düşünceleri, ilkeleri, başardığı devrimci atılım orta yerdedir açıktır, durudur kesindir. Ne Marx'çı düşüncede olanlar, ne Faşizm'in ilkelerine bağlı kişiler, ne Irkçılar, Turancılar, Şeriatçılar, ne de hepsinden beteri «Üç kâğıtçı çıkarcı»lar Atatürk'ü kendi yanına çekemez.

Evet, bir süredir Atatürk'ün Devletçilik görüşü yeni bir anlamda, yeni bir çizgide görülmek, gösterilmek isteniyor. Oysa Atatürk'ün Devletçilik görüşü öylesine açıktır ki, hiç bir yanlış yoruma olanak bırakmaz. Önce şunu anımsayalım, bir Devlet adamının son sözleri, son davranışları, son kararları önemlidir. Gelecek kuşaklar onu, yaşamı boyunca giriştiği eylemlerle, söylediği sözlerle ölçecektir, ama o devlet adamının ölümünden az önce söyledikleri, yaptıkları elbette ki daha büyük bir önem ve değer taşır. Hele bu devlet adamı 58 yaşında ölmüşse, ölümünden bir iki yıl önce yaptıkları söyledikleri, kurdukları, başardıkları «son söz» niteliğindedir, o devlet adamının kesin kişiliğini belirleyen davranışlar, sözler işte bunlardır.

Kimileri garip savlar ileri sürüyor, «efendim Atatürk dil devriminden, yani Türk dilini yabancı dilerin boyunduruğundan kurtarma savaşımından vazgeçmişti, falanca kişi, falanca yazar ne demiş, ne buyurmuş, öyleyse bu dil özleştirilmesi işleri durdurulmalı, Türkçe doğal akışına bırakılmalı» diyorlar, hattâ kimi yetkili çevreleri de etkileyebiliyorlar. Oysa gerçek nedir? Gerçek, Atatürk'ün ölümünden belirli bir süre önce bıraktığı kalıt yazısındadır. 5 Eylül 1938'de —yani ölümünden iki ay önce— «Malik olduğum bütün nukut ve hisse senetleriyle Çankaya'daki menkul ve gayrimenkul emvalimi Cumhuriyet Halk Partisi'ne atideki şartlarda terk ve vasiyet ediyorum» demiş, Türkiye İş Bankası'ndaki hisse senetlerinden alınacak yıllık gelirin belirli kişilere verilecek aylıklardan sonra,

Türk Dil ve Türk Tarih Kurumları arasında bölüştürülmesini istemişti. Türk Dil Kurumu o gün-bugün Atatürk'ün 1938 yılındaki bu son buyruklarını yerine getirmeye çalışmakta; Atatürk'e ve devrimine karşı çıkan her türlü engele, düşmana karşı savaşım vermektedir. Hani nerde «Atatürk dil devriminden vazgeçti?» diyenlerin dayanakları Atatürk son soluğuna kadar Türk Dil Kurumunu ve yürüdüğü ilerici yolu, yani Türkçe'nin yabancı diller boyunduruğundan kurtarılması çabasını desteklemiş, bu çalışmalar için de yeterli parasal olanağı da sağlamış...

Devletçilik konusunda da Atatürk'ün görüşleri sağlamdır, tutarlıdır. Atatürk'ün Devletçiliği elbette ki, Sosyalist bir görüşe dayanmaz, kendisi de der bunu: «Türkiye'nin tatbik ettiği devletçilik sistemi 19. asırdan beri sosyalizm nazariyelerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş Türkiye'ye has bir sistemdir.» Başka bir yerde de şöyle demişti: «Bizim takip ettiğimiz bu yol görüldüğü gibi liberalizmden başka bir sistemdir.» Atatürk'ün 1936'da söylediği bu söz de onun Devletçilik anlayışının tutarlı bir görüş olduğunu gösterir. Bireyin yapamadığını Devletin yapması, bireyin kâr görmediği kamu yararına işleri Devletin gerçekleştirmesi, bireylerin özel girişimlerini Devletin kontrolü ve denetimi altında tutması, belli bir plana dayanarak yurt işlerine Devletin öncülük, yıl göstericilik etmesi, herşeyden önce —belirli kişilerin, çevrelerin değil— geniş halk yığınlarının yararının ve çıkarının önde tutulması... Atatürk'ün planlı devletçilik anlayışının özü budur. Bir de şunu eklemek isterim: Atatürk «Devletçilik» ilkesini Anayasa'ya 3 Şubat 1937 tarihinde koydurmuştur. Anayasa'nın ikinci maddesi şu biçimi almıştır: «Türkiye Devleti, cumhuriyetçi, halkçı, devletçi, layik ve inkılâpçıdır.» Atatürk'ün ölümünden bir yıl önce «Devletçilik» ilkesinin Anayasa'nın ikinci maddesinde yer alması büyük önderin «Devletçilik»e ne büyük önem ve yer verdiğini gösterir.

Atatürk Devrimciliği konusunda yorum yaparken O'nun «son» sözlerine ve davranışlarına büyük bir önem ver-

mek zorundayız. Bir Devlet kurulmuştur, o Devlet on-onbeş yıllık bir geçmişe dayanmaktadır, Atatürk de o yerleşmiş düzenin, önderi olarak konuştuğunda, yazdığında, kendisinden sonra yürünecek yolu, yönü de göstermiş olmaktadır. 1937 yılında Anayasa'nın ikinci maddesini yepyeni bir biçime, bir içeriğe kavuşturan oydu, altı önemli ilkeyi Anayasa'nın güvencesi altına koymakta yarar gören oydu. Bu altı ilke 1937'den bugüne kadar değilse kağıt üstünde geçerliğini korudu. Atatürk üstüne konuşurken, yazarken, Atatürk'ün Devrimci görüş ve düşünüşlerini bir bütün olarak görmek, ele almak gerekir. Bunun dışındaki her türlü yorum geçersizdir, aldatıcı ve yanıltıcıdır.

Cumhuriyet, 11 Nisan 1981

Oktay AKBAL

ATATÜRK YILI

«Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür» diyor Atatürk...

Kültür nedir? «Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, göremediğinden anlam çıkarmak, bilinçlenmek, düşünmek, zekâyı eğitmektir.» Nasıl ulaşacağız bu evreye? «Uygarlık yolunda başarı yenileşmeye bağlıdır. Toplumsal yaşamda, ekonomik yaşamda, bilim ve fen alanında başarılı olmak, biricik gelişme ve ilerleme yolu budur. Yaşamda ve geçimde egemen olan kuralların zamanla değişmesi ve yenilenmesi zorunludur. Uygarlığın buluşları, fennin harikaları dünyayı sürekli değiştirdiği bir dönemde, yüzyıllık eskimiş anlayışlarla, geçmişe bağlılıkla varlığını korumak olanaksızdır.» Ulusca amacımız nedir? «Ulusumuzun hedefi, ulusumuzun ülküsü, bütün dünyada tam anlamıyla uygar bir toplum olmaktır. Bilirsiniz ki dünyada her ulusun varlığı, değeri, bağımsızlık ve özgürlük hakkı,

sahip olduğu ve yapacağı uygar yapıtlarla orantılıdır. Uygar yapıt ortava koyabilmek yeteneğinden yoksun olan uluslar, özgürlük ve bağımsızlıklarını da yitirirler. İnsanlık tarihi baştan başa bu dediğimi doğrulamaktadır. Uygarlık yolunda yürümek ve başarılı olmak, yaşam koşuludur. Bu yol üzerinde ilerlemeden duranlar ya da bu yol üzerinde ileriye değil, geriye bakmak bilgisizliğinde ve gafletinde bulunanlar, genel uygarlığın coşan seli altında boğulmava mahkûmdurlar.»

Övlevse, Türk ulusunun yapmak zorunda olduğu «devrim» nasıl bir atılım olacak? Atatürk bakın ne diyor: «Büyük davamız en uygar en en refahlı ulus olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli devrim yapmış olan büyük Türk ulusunun dinamik ülküsüdür. Bu ülküvü en kısa zamanda başarmak için düşünce ve eylemi birlikte yürütmek zorundayız. Bu girişimde basarı, ancak süreli bir planla ve en akılcı biçimde çalışmakla sağlanabilir. Bu nedenle okuyup yazmak bilmeyen tek yurttaş bırakmamak, ülkenin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatışının istediği teknik elemanları yetiştirmek, ülke davalarının ideolojisini anlayabilecek, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak birey ve kurumları yaratmak, işte bu önemli ilkeleri en kısa zamanda sağlamak...»

Mustafa Kemal Atatürk'ün yurdu düşmandan kurtardıktan sonra, «Gerçek savaş şimdi başlıyor» demesi; ardından da Türk ulusunu yeni, çağdaş, dinamik, bilinçli bir kişiliğe, bir niteliğe kavuşturmak; geçmişin paslanmış düşünce ve görüşlerinden kurtarmak için birbiri ardınca ortaya koyduğu kültür atılımlarının amacı bu sözlerle daha iyi anlaşılmaktadır. Atatürk'ün Türk insanını yeniden yaratmak, Osmanlılıktan, çağdaşlıktan, ilkellikten kurtarmak, onu çağdaş uygarlığın bilimsel verileriyle donatmak, onu yaşadığı çağın bireyi haline getirmek eylemine, gerçek bir kültür devrimi gözüyle bakmak gerekir. Evet, Atatürkçülük, gerçekten de bir kültür devrimidir. Bir takım çağdışı kafalar istedikleri kadar bu «kültür devrimi» gerçeğini bozmaya, yozlaştırmaya, Mao'nun yarıda kalan, kısa sürede tersine dönen sözde Kültür devrimi ile kıyaslamaya, böyle-

likle de Atatürkçü kültür devrimini ortadan kaldırmaya yönelik işlere kalkışsınlar boştur, sonuçsuzdur bu çabaları...

Atatürk Devrimi, bir bütündür, buna Türk Devrimi adı verilir aynı zamanda... Bu Türk devrimi, bir Kültür devrimidir. Bir ulusun abc'sini değiştirmek; kılığını, başına giydiğini değiştirmek; o ulusun karma-karışık dilini değiştirmek —yani Osmanlıcayı Türkçe haline getirmek— çağdaş uygarlığın, sanatın, bilimin en ileri çizgisinde bir Türk sanatı, bilimi, tekniği yaratmaya kalkışmak... Bütün bunlar bir Kültür Devrimi değilse nedir?

Bugün Atatürk Yılı'nın ilk günüdür. Bugün büyük törenler yapılacak. Bugün Atatürk'ün anısına adanan bir koskoca yılın başlangıç çizgisi çekilecek... Atatürk Yılı Benim için, gerçek Atatürk Devrimcileri için bütün yıllar Atatürk yıllarıdır. Özellikle onun devrimci çizgisinden kopmaya başladığımız, uzaklaştığımız, yeniden Osmanlı döneminin geriliklerine doğru itilmeye başladığımız, karşı —devrimci girişimlerin hız kazandığı dönemlerde Atatürk'e, onun devrimine, onun kültür atılımlarına bağlı kalan, bunları en büyük coşkuyla savunan kişiler için, yalnız, 1981'den ibaret değildir «Atatürk Dönemi»... Türkiye'nin dününü, bugününü, yarınını daha uzaktaki geleceğini kapsar Atatürk dönemi!... Atatürk devriminin gerçek anlamıyla, gerçek çizgisiyle, gerçek kişiliği ve niteliğiyle...

Cumhuriyet, 5 Ocak 1981

Uğur MUMCU

İŞTE ATATÜRK BU...

Bugünlerde herkes Atatürkçü!.. Atatürk'ün yeminli düşmanlarından, Kemalizmi modası geçmiş bir üst yapı devrimciliği sayan tuzu kuru şematik ilericilere kadar, herkes koro halinde Atatürkçülük yapıyor.

Biz, oldumolası, Kemalizmi, antiemperyalist bir olgu olarak gördük ve ilerici düşüncelerimizin odak noktasına kurtuluş savaşımızın uluscu ve devrimci geleneğini yerleştirmeye çalıştık. Bizler her dönemde bu düşünceleri savunurken, şeriatçı, ırkçı, ümmetçi, kafatasçı çevreler ile «Asya tipi üretim biçimi» diye başlayıp, Osmanlı despotizmini toplumculuk sayan teorik mezhepçilik, kemalizmi hep aşağılamaya çalıştı. Örnekler ortada, örnekler gazete sayfalarında, örnekler kitaplarda!

İlk meclisin gizli tutanakları geçen aylarda yayınlandı. Bunlar cilt cilt önümde duruyor. Bunları okuyorum. Kemalizmi, Atatürkçülüğü yasakçı bir düzen sayanlara, Atatürk'ün, gizli tutanaklardan aktaracağım ve de gazetelerde ilk kez çıkacağını sandığım şu düşünceleri armağan etmek istiyorum.

Önce, gizli tutanağın cilt, sayfa numaralarını vereyim: TBMM gizli celse zabıtları, Devre: 1. İçtima 1, Tarih: 22 Ocak 1921, 1, 31, C: 3, Sayfa 334...

Atatürk'ün komünist düşünceleri suç sayıp, saymama konusunda gizli oturumda söyledikleri şunlar: Konuşmadaki eski sözcüklerin yerine yenilerini koymaya çalışarak aktarıyorum:

— Efendiler, iki türlü önlem olabilirdi; Birisi, doğrudan doğruya komünizm diyenin kafasını kırmak; diğeri, Rusya'dan gelen her adamı derhal denizden gelmiş ise vapurdan çıkarmamak, karadan gelmiş ise sınırın dışına atmak gibi zorlayıcı, şiddetli, kırıcı önlem kullanmak... Bu önlemleri almak iki noktadan yararsız görülmüştür. Birincisi, iyi ilişkilerde bulunmayı gerekli saydığınız Rusya Cumhuriyeti tümüyle komünisttir. Eğer böyle zorlayıcı önlem uygularsak, o halde, kayıtsız-koşulsuz Ruslarla ilişkide bulunmamak gerekir. Oysa biz, birçok siyasal düşünce ile birçok neden ve etkenden dolayı Ruslarla temas ve ilişkide bulunmak ve görüşmek istedik ve istiyoruz ve isteyeceğiz. O halde uygulayacağımız önlemlerde dostluğunu istediğimiz bir ulusun, bir hükümetin ilkelerini tahkir etmemek zorundayız. İşte bunun içindir ki zorlayıcı önlem kullanmak istemedik. İkinci bir noktadan da zorlayıcı önlem kul-

lanmayı yararlı görmedik: Bildiğiniz gibi düşünce akımlarına karşı düşünceye dayanmayan kuvvetle karşılık vermek, o akımı yoketmedikten başka, konuştuğumuz herhangi bir kişiyle, herhangi bir insanla konuşulduğu zaman onun herhangi bir düşüncesini kuvvet zoru ile reddederseniz, o ısrar eder. Israr ettikçe kendi kendini aldatmakta daha çok ileri gidebilir. Bundan dolayı, düşünce akımları, cebir ve şiddet ve kuvvetle reddedilemez. Tersine takviye edilir. Buna karşı en etkili çare, neden düşünce akımına karşı düşünceyi oluşturmak, düşünceye düşünce ile karşılık vermektir. Bundan dolayı, komünizmin memleket için, milletimiz için, dinimiz için, kabul edilmez olduğunu anlatmak, yani kamuoyunu aydınlatmak en yararlı çare görülmüştür...

Evet, Atatürk budur, Atatürkçülüğün, 1921 yılında, bu duyarlı konuya bakış açısı budur! Kaldı ki, aradan geçen altmış yıl içinde dünyada birçok başdöndürücü değişim olmuş, çeşitli devletler arasında çok yönlü ilişkiler oluşturulmuştur. 1980'lerde yasakçı bir düzeni... Atatürkçülüğe dayanarak savunmanın olanağı yoktur. Çünkü Atatürkçülük, Atatürk'ün sözlerinden ayrı bir siyasal sistem olarak değerlendirilemez. Atatürk ne dediyse, Atatürkçülük odur!

Kemalizm, Atatürkçülük, bir tek sözcükte özetlenebilir: Bağımsızlık!... Bu bağımsızlık içinde, her türlü düşünce akımına özgürlük sağlamak Atatürkçülüğün temel ilkelerindendir.

Bir başka ülkenin başkentinden yönetilecek komünizm ve sosyalizm de ve de kapitalizm de ülke bağımsızlığına ve Atatürkçülüğe aykırıdır. Ancak, tıpkı, öteki NATO ülkeleri gibi, şiddet kullanmamak ve şiddet yöntemlerini savunmamak koşulu ile her düşünceye anlatım ve örgütlenme özgürlüğü sağlamak, Atatürk'ün 1921 tarihindeki düşüncelerine tıpatıp uymaktadır.

Atatürk sosyalist değildi, doğru... Kemalizm ve marksizm çok ayrı kavramlardır, bu da doğru... Bunların yanında bir başka doğru daha vardır: O da Atatürkçülüğün «McCartizm» demek olmadığıdır.

Cumhuriyet, 3 Ekim 1981

Oktay AKBAL

ATATÜRK'ÜN DÜŞÜNCE ve EYLEMİ

Atatürk'ün doğumunun yüzüncü, ölümünün kırk üçüncü yılındayız. Bir yıldır Atatürk üstüne çok konuşuldu, çok yazıldı, çok kitap çıktı, seminerler, toplantılar, paneller düzenlendi; yurt dışından uzmanlar, bilginler, tarihçiler geldi. Söylevler verildi, derneçler, bildiriler birbirini izledi. Sonunda ortaya çıkan nedir? Genç kuşaklar Atatürk'ün gerçek kişiliğini, gerçek düşüncesini, eyleminin gerçek anlamını biliyorlar mı, duyuyorlar mı? Bu, düşünceler, görüşler, yorumlar kargaşasının içinden çıkıp, Atatürk'ü ve Devrim'ini gerçek yerine oturtabiliyorlar mı? Bunu söylemek güç.

Şimdi size bir yazı sunacağım. Yer yer özetleyip, yer yer aktarmalar yaparak. İşte Atatürk'çü düşünce ve eylemi kısaca, özlüce, en doğru yorumuyla belirten bir yazar, bir düşünür: Doğan Avcıoğlu... **'Türkiye'nin Düzeni', 'Milli Kurtuluş Tarihi', 'Türklerin Tarihi' ve 'Devrim Üzerine'** adlı değerli yapıtların yazarı. Atatürk Devrimini en iyi anlamış, özümsemiş ve kitaplarıyla bunu çözümlemiş kişilerin başındadır Avcıoğlu... **'Varlık'** dergisinin kasım sayısında yer alan **'Atatürk'ün eylemini ve düşüncelerini günümüz Türkiye'sinde nasıl yorumlamalıyız?»** sorusuna İlhan Selçuk, Emre Kongar ve Uğur Mumcu'nun ilginç yanıtlarının yanı sıra Doğan Avcıoğlu'nun verdiği yanıt geniş yığınlara sunulmaya değer bir nitelikte...

Avcıoğlu'na göre, Atatürk'çü doktrin ya da eylem programı 1929 dünya ekonomik bunalımından sonra biçimlenmiştir. Atatürk bu bunalıma çare aramak için büyük bir yurt gezisine çıkmış, herkesle konuşmuş, ekonomik görüşünü oluşturmuştur. 1931'de devrimcilik ve devletcilik parti ilkeleri arasında yer alır. Avcıoğlu'na göre **«Devrimcilikle birlikte düşünülen devletçilik çok kez gösterilmek istendiği gibi sanayide devlet müdahaleciliğinden ibaret değil-**

dir. Tüm ekonomiyi içine alan toplum yaşamını hatta siyasal rejimi kapsayan bir devlet programı ve doktrini»dir.

Avcıoğlu dört maddede konuyu topluyor. Şöyle yazıyor: **«1936 parti programı 'Normal sermayenin tek kaynağı ulusal emektir' der. Yabancı sermayeden artık bir yarar beklemez. Yabancı şirketler ardarda devletleştirilir. Zonguldak Kömür Ocakları bunlar arasındadır. Devletleştirmeyle üretim bir kat artar. 2 — Özel girişimle kalkınma olamayacağına inanılır. İktisat Bakam Bayar, 'Özel teşebbüsle yani kapitalizmle toplumsal refaha ulaşmak için en az iki yüzyıl beklemek gerekir' der. İlk 5 yıllık devletçi plan özel teşebbüse ağırlık tanımaz. İlk 5 yıllık plan tamamlandıktan sonra Bayar'ın anlattığına göre Atatürk ölüm döşeğinde yeni programı yetersiz bulur. Tüm kaynakları seferber etme direktifi verir. Ağır sanayie dayalı ikinci plan hazırlanır. 3 — Devletçilik sadece sanayi ile ilgili değildir. Tarımı ve tüm ekonomiyi kapsar. Özel ormanların, Atatürk'ün kendine ait çiftliklerin devletleştirilmesi, devlet çiftlikleri kurulması, Toprak Kanunu ve Köy Enstitüleri, tarımda devrimci ve devletçi yöntemlerle köklü bir ekonomik ve toplumsal yapı değişikliğini amaçlar. 4 — Ekonomik ve toplumsal eylem programı siyasal rejimi de kapsar. Altı ilke İsmet Paşa ve 153 arkadaşının önerisiyle, yani Atatürk'ün isteğiyle Anayasa'ya alınır. Parti programı, devlet programı yapılır. Görüşmelerde İçişleri Bakam rejimin toplumsal yönelişini açıklar: 'Bizim halkçılığımız halka doğru halk için değil, halk tarafından ve halkla birlikte sistemdir'. Görüşmelerde sorarlar: 'Devletçiliğe karşı parti kurulabilecek mi?' Anayasa Komisyonu Başkam yanıtları 'Anayasa'ya aykırı herhangi bir hareket nasıl bir suç ise altı ilkeye aykırılık da aynı biçimde suç sayılır.'»**

Avcıoğlu, Atatürk'ün kurduğu partinin sağında yeni bir partinin kurulmasından yana olmadığı kanısındadır. Bunun gerekçesi de parti sözcüsünün şu sözleridir: **«Anayasaya koymakla memleketimizin sonsuza dek yaşaması için bu ilkeleri esas yaptığımızı evlatlarımıza da ilan etmiş olduk. Atatürk'ün koyduğu bu ilkeleri kimse bozmasın diye yaptık.»** 1944 de Saraçoğlu ve 222 arkadaşının verdiği bir önerge ile **'İnkılapcılık'** ilkesi **'Devrimcilik'** olacaktır.

Doğan Avcıoğlu gerçek bir Atatürk devrimcisi, bir sosyal araştırmacı, bir yazar olarak yıllar süren çalışmalardan, incelemelerden sonra Atatürk'çülüğün en başta **'devrimcilik** ve **devletçilik'** anlamına geldiğini, bunun yanında da dış poiltikada **'bağlantısızlık'** olduğunu kesin bir biçimde saptamıştır.

Bugün 10 Kasım, Atatürk'ün 43. ölüm yılı... Doğan Avcıoğlu'nun **'Milli Kurtuluş Savaşı'** adlı üç ciltlik yapıtını okumanızı öğütlerim size. Bugünümüzü, dünümüzü ve yarınımızı, Atatürk'çü 'eylem ve düşünce'yi daha iyi görmeniz, anlamanız için...

Cumhuriyet, 10 Kasım 1981

Uğur MUMCU

İLERİYE DOĞRU...

Ünlü Fransız siyasal bilimcisi Prof. Maurice Duverger, Türk Kurtuluş Savaşı ile gelişen devrim sürecini **«Batı türü bir siyasal demokrasinin»** kurulması için bir **«aşama»** olarak görür ve Kemalist modeli, sanayileşmemiş ülkeler için örnek gösterir.

Kemalist tek parti, bu amacı gerçekleştirmek için bir dizi devrimler yapar. Atatürk'ün öncülüğündeki devrimler, dışa dönük yönü ile **«antiemperyalist»** içe dönük biçimi ile layık, halkçı, devrimci, ekonomik siyaseti ile devletçi bir devlet yapısını öngörür. Milliyetçilik Kurtuluş Savaşı'nın özünü oluşturan **«antiemperyalist»** görüşlerden kaynaklanır, halkçılık, devrimcilik, layıklık ve devletçilik ilke ve uygulamaları ile bütünleşir.

Atatürk devrim ve ilkelerini bugün dünyanın içinde bulunduğu siyasal koşullar, ideolojik kutuplaşmalar ve ülkemizin bugünkü siyasal ve sınıfsal özellikleri gözönünde tutularak yorumlamak gerekir. Çünkü ne dünya 1920'lerin dünyasıdır, ne de Türkiye 1920'lerin koşullarını yaşamaktadır. **«Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir»** diyen Atatürk'ün

ilke ve devrimlerini çağımızın gelişmeleri içinde bilimsel yöntemlerle değerlendirmek Atatürkçülüğün özüne de sözüne de uygun düşmektedir. Bilimi tek yol gösterici olarak belirleyen Atatürk'ün donmuş kalıpları içinde yorumu, önce, Atatürkçülüğün devrimci anlayışı ile çelişir.

Adına **«Kemalist devrimler»** dediğimiz köklü değişimlerin amacı, toplumu çok partili düzene hazırlamaktır. Bugün, çok partili düzenin ne olduğu ve de ne olmadığı Batı'daki örneklerle bellidir. Atatürkçülük, bu anlamda, sanayileşmemiş Asya ve Afrika toplumları için bir **«devrimci** model» olmaktadır

«Kemalist model»'in **«Proleterya diktatörlüğü»** ile amaç, yöntem ve sınıfsal özellikler açısından hiçbir benzerliği yoktur. Ancak, **«Kemalist model»**in **«Liberal-kapitalist»** ve de yabancı sermayeci, dış yardıma bel bağlamış düzenlerle de hiçbir ilgisi yoktur. Kemalist model kendine özgü devrimci bir çizgiyi oluşturmaktadır. Sanayileşmemiş, modern sınıfları oluşmamış, feodal yapı içinde kapalı kalmış toplumsal yapıların bu az gelişmişlik çemberini kırmaları için öngörülen siyasal yönetim biçimine, evrensel boyutlarda **«Kemalist model»** diyoruz. Ünlü siyasal bilimci Duverger'in **«devrimci»** niteliğine dikkat çektiği **«Kemalist model»** bizim için yüzde yüz yerli, yüzde yüz milliyetçi ve devrimci bir **«Tarih mirasım»** oluşturmaktadır.

«Kemalist model»in kendi öz vatanında güçlenmesi, bağımsız bir siyasal yapı içinde Batı türü çok partili hayatın tek ve vazgeçilmez bir düzen olarak benimsenmesine bağlıdır.

Mustafa Kemal'in devrimci milliyetçiliği, **«Proleterya diktatörlüğü»** olmadığı gibi, **«Burjuvazinin diktatörlüğü»** de değildir. Bütün sınıf ve tabakaların söz ve örgütlenme haklarına sahip olmaları, bu özgürlük ortamı içinde serbest seçimlerle oluşacak parlamento, Batı türü demokrasilerin ortak özellikleri olduğuna göre, Atatürkçülüğün amacım bu **«model»** ile birlikte yorumlamak gerekir.

Atatürkçülüğü dondurmak, Atatürkçülüğü katı kalıplar içinde hapsetmek, bir bakıma, Atatürk'ün ana doğrultusunun yadsınması anlamına gelir.

Eğer, Türk toplumu Mustafa Kemal gerçeğini yaşamamış ve eğer Atatürk adındaki bir devrimci, layiklik, milliyetçilik, halkçılık, devrimcilik, devletçilik ve cumhuriyetçilik gibi aşıları yapmamış olsaydı, bugün Türkiye en azından bir İran kasırgası içinde savrulur, dururdu!

Dünyamızda ve ülkemizde yaşanan her olay, mazlum ulusların, yoksul halkların yüce önderi Atatürk'ün büyüklüğünü daha iyi anlatıyor.

Ölümünden bunca yıl sonra bizim hangi sorunlarla başbaşa olduğumuz, O'nun, sağlığında binbir güçlük ve engele karşı nne büyük devrimler yaptığını, ölümünden sonra da **«Kemalist karşı devrim»** ile yaptıklarının nasıl yokedilmek istendiğini gösteriyor.

Gerçek Atatürkçülere düşen görev, antiemperyalist milliyetçiliğin ve devrimciliğin bayrağı olan Kemalist devrim bayrağını, ülkemizde ve bütün mazlum ülkelerde yeniden dalgalandırmaktır.

Cumhuriyet, 10 Kasım 1981

Uğur MUMCU

UNUTTURULAN ATATÜRK...

Atatürkçülük ne demektir?

Atatürkçülük, kısaca ulusal bağımsızlık ve ulusal onur demektir. Atatürkçülük, özetle anti-emperyalist bir kurtuluş savaşını başlatan ve sürdüren bir eylem ve öğretidir.

— Amacımız, ulusal sınırlarımız içinde toprak bütünlüğümüzü ve ulusun tam bağımsızlığını sağlamaktır. Buna engel olmak üzere karşımıza çıkacak kuvvet kim ve ne olursa olsun hiç duraksamadan çarpışırız ve başarı kazanırız. Bu konudaki karar ve inancımız kesindir...

Atatürkçülüğü, «tam bağımsızlık» inancından ayırmanın ve çok yönlü uluslararası ipotekleri «Atatürkçülük» adına savunmanın hiç olanağı yoktur. Kurtuluş Savaşı'nın

başlarında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütün programlarının dayanağı, şu iki temeldir: Tam bağımsızlık, kayıtsız - koşulsuz ulusal egemenlik!.

— Tam bağımsızlık demek, elbette, siyaset, maliye, iktisat, adalet, askerlik, kültür gibi her alanda tam bağımsızlık ve özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde, bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamı ile bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir. Biz, bunu sağlamadan ve elde etmeden başarıya ve esenliğe erişeceğimiz kanısında değiliz...

İşte Atatürk budur, işte «Atatürkçülük» budur...

Kurtuluş Savaşı, kökeninde «Anti-emperyalist» ve «Anti-kapitalist» düşüncelerin kutsal harcını taşır:

— Biz bu hakkımızı saklı tutmak, bağımsızlığımızı emin bulundurmak için genel kurulumuzca, ulusal kurulumuzca bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı kavga vermeyi uygun gören bir yolu izleyen insanlarız...

Bu sözleri söyleyen ve her adımında ulusal bağımsızlığı, devrimci ve ilerici bir dünya görüşü ile sağlayıp, pekiştiren Atatürk'ü bugün içine itildiğimiz ekonomik tutsaklığın temeli ve adı gibi görmek Atatürk'e ve Atatürk'çülüğe karşı yapılabilecek en ağır ve de en sinsi saldırıdır.

Atatürkçülük bağımsızlık demektir. Atatürkçülük ulusal onur demektir. Atatürkçülük devrimcilik demektir.

Kurtuluş savaşımızın ve ulusal devrimlerimizin önderi Mustafa Kemal, bugünkü emperyalist ilişkileri daha o günden görmekteydi:

— Karşılıklı güvenlik ve esenlik bütün dünya uluslarının üzerinde titremesi gereken bir mutluluk ilkesidir. Ancak bu ilke bütün uluslar için gerçekleşmedikçe, genel bir barışma sağlamaktan çok, sömürülmek istenen bir takım uluslara karşı, bir takım güçlü ulusların yeni davranış ve ayrıcalıklar kazanmasını sağlamak niteliğinde görülse yeridir. Hele uluslararası silah alışverişinin, bir takım ulusların denetimi altında tutulmasını sağlayacak önlemlerin alınması bu kuşkuyu artırmaktadır...

Unutturulan, unutturulmak istenen Atatürk ve Ata-

türkçülük budur! Televizyon ekranlarında Türk halkına tanıtılmayan anımsatılmayan sözler de işte bu sözlerdir:

— Biz Batı emperyalistlerine karşı yalnız kurtuluş ve bağımsızlığımızı korumakla yetinmiyoruz. Aynı zamanda Batı emperyalistlerin güçleri ve bilinen her aracı ile Türk ulusunu emperyalizme araç yapmak istemelerine engel oluyoruz. Böylece bütün insanlığa hizmet ettiğimiz kanısındayız...

«Ezilen uluslar bir gün ezen ulusları yok edeceklerdir» diyen Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü, yeniden ezilen ulusların, Asya ve Afrika halklarının bayrağı yapmak, biz Atatürkçülerin, biz devrimcilerin namus borçlarıdır.

— Bütün dünya bilsin ki, benim için tek yanlılık vardır. Cumhuriyet yanlılığı, düşünsel ve sosyal devrim yanlılığı...

Atatürk'ün bütün dünyaya duyurduğu bu ilerici ve devrimci düşünceleri, ne yazık ki, ülkeyi Atatürk'ten sonra yöneten, yönettiğini sanan politikacılar eliyle hançerlendi ve Atatürk gerçek nitelikleri ile değil, beylik anma törenlerinin donmuş kalıpları olarak tanıtılmak ve benimsetilmek istendi.

Atatürk'ü hiç olmazsa bu yıl, gerçek nitelikleri ile tanıtabilirsek, geçmiş dönemlerin ihanetleri bir ölçüde unutulmuş olur. Kurtuluş Savaşı'nın yüce önderini «Atatürk Yılı»nda inançla selamlıyoruz.

— Hoş gelişler ola Mustafa Kemal Paşa...

Cumhuriyet, 25 Ocak 1981

Şerafettin TURAN

YAŞAYAN ATATÜRK

Yaşamak! Canlı olmak anlamında, dünyaya gelen her bireyin tamamlamak zorunda bulunduğu bir süreç. Varlığını duyurmak, çevreye ve döneme etki yapmak anlamına

alındığında, her kişiye özgü bir nitelik değil. Hele yaşamını tamamladıktan, öldükten sonra da yaşayabilmek, çok az insanın ulaşabildiği bir basamak.

Kişiler vardır, düşünceleri, eylemleri ya da yaratıları ile topluma hizmet etmiş, ün yapmışlardır. Bu yüzden de «tarihe geçmiş»lerdir ve adları bağlı oldukları olaylarla birlikte anılır. Kimileri, bunlardan da öte, belirli bir dönemde tarihe yön verebilmişlerdir. Böyleleri **«tarih yaratan ölüler»** olarak üstün bir yer tutmaya hak kazanmışlardır. Bunların arasından kimileri de yalnız kendi toplumlarına ve dönemlerine yön vermekle kalmayıp geleceğe de ışık tuttukları ve onu az çok biçimledikleri için ölümlerinden sonra da yaşayabilmek evresine ermişlerdir.

Tarihsel bir dönemeçte ortaya çıkan ve bir İmparatorluğun yıkılışından yeni ve güçlü Türkiye'yi çıkaran Mustafa Kemal Atatürk'ün, ölümünden «43» yıl sonra uygar ülkelerin çoğunda düzenlenen törenlerle anılması, birçok bilimsel incelemelere konu edilmesi, kuşkusuz ki O'nun düşüncelerinin ve eylemlerinin yalnız Türkiye için değil, insanlık ve dünyamız yönünden de genelde geçerliliğini korumasından ileri gelmektedir.

A t a t ü r k Fransız Devriminin ürünleri olan özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramlarının dünyayı sardığı, uluslar toplulukları demek olan imparatorlukların yerlerini ulusal devletlere bıraktıkları tarihsel bir dönemeçte dünyaya gelmişti. Ancak bu dönemeci iyice değerlendirebilmek, bir yaratılış, bir yetenek ve dahası bir tutku sorunu idi. Vatanı ve ulusu kurtarmaya yönelik bir tutku. Gelecek için hazırlanan M u s t a f a K e m a l , 12 Ocak 1914'de Sofya'dan yazdığı bir mektupta bu tutkusunu ve amacını şöyle açıklıyordu:

«Benim tutkularım var, hem de pek büyükleri! Fakat bu tutkular yüksek görevlere çıkmak, ya da büyük paralar elde etmek gibi maddesel isteklerin doyurulması ile ilgili değildir.

Ben bu tutkularımın gerçekleşmesini, yurduma büyük yararları dokunacak, bana da başarı ile yerine getirilmiş bir görevin canlı iç rahatlığını verecek büyük bir düşüncenin başarısında arıyorum.»

Amacı ulusa hizmet, ulusu yüceltmek olan Atatürk'ün başarısının sırrı, eyleme geçmeden önce neyi, niçin, nasıl, ne zaman yapacağını çok iyi düşünmüş olması, ölümsüzlüğünü sağlayan da düşünce yapısının akılcı, gerçekçi, insancıl ve evrensel temellere dayanmış olmasındadır.

Ulus sevgisi, ulusa dayanmak, ulusu kalkındırmak Atatürk'te ulusçuluğu ön sıraya çıkartır. Aslında bir yönüyle Türk Kurtuluş Savaşı, bir ulusal oluşumun öyküsüdür. Ne var ki bu oluşumun tarihsel nedenlerini gözden kaçırmamak. Ve Atatürk'ün Ulus ve Ulusçuluk anlayışına bağlı kalmak gerekir. O, 20 Mart 1923'teki bir konuşmasında ulusal benliğimizi bulmamız gerektiğine değinerek şunları söylemişti:

«Osmanlı İmparatorluğu içindeki değişik kavimler hep ulusal inançlara sarılarak ulusçuluk ülküsünün kuvvetiyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu, onlardan ayrı ve onlara yabancı bir ulus olduğumuzu, sopa ile içlerinden kovulunca anladık. Kuvvetimizin zayıfladığı anda onlar bizi horladılar, aşağıladılar. Anladık ki kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış. Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak, önce biz kendi benliğimize ve ulusallığımıza bu saygıyı duygu, düşünce, eylem olarak bütün iş ve hareketlerimizle gösterelim. Bilelim ki, ulusal benliğini bulmayan uluslar başka ulusların avı olurlar.»

Bu sözler, dar çerçeveli bir ulusçuluk anlayışını değil, XX. yüzyıldaki uluslararası amansız yarış ve savaşı yansıtmaktadır. Kaldı ki Atatürk Kurtuluş Savaşı ile Türkiye'de yeni bir Ulus'un doğduğunu kabul etmektedir. Gerçekten de 1931 de Ortaokullarda okutulmak üzere hazırlanan **Vatandaş İçin Medeni Bilgiler** kitabında, Türk Ulusunun tanımı Atatürk'ün kaleminden çıkan sözcüklerle şöyle yer almıştır: «**Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir.**» Tarihsel verilere dayanılarak yapılan bu tanım, eklemeye gerek yok ki, bugün için de geçerliliğini korumaktadır. Eğer Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkı son yıllarda birbirine yabancılaşmışsa, bunun nedenlerini Atatürk Ulusçuluğu yerine çok değişik içerik ve boyutlarda ulusçuluk akımlarına sapılmış olmasında aramak gerekir.

Atatürk Ulusçuluğu, Cumhuriyet kuşaklarının 1930'lu yıllarda okudukları IV. cilt **Tarih** kitaplarında O'nun yazdırdığı biçimde tanımlanmıştı: **«Türk Ulusçuluğu, bütün çağdaş uluslarla uyum içinde yürümekle birlikte Türk toplumunun özel karakterini ve başlıbaşına bağımsız kimliğini saklı tutmayı esas sayar.»**

Hiçbir aşırılığa ve ırkçılığa kaçmayan böyle bir ulusçuluk anlayışının, Türk toplumunu kişiliğini ve özelliklerini koruyan bir ulus olarak çağdaş uluslar arasında saygın bir yer almasını sağlamaya yönelik olduğu kuşkusuzdur. Kaldı ki A t a t ü r k, yalnızca bir tanım yapmak, bir ilkeyi saptamakla yetinmemiş, Türk ulusunun «özel karakterini ve başlıbaşına bağımsız kimliğini» bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkarmaya çalışmıştı. O'nun Tarih, Dil ve Kültür çalışmaları bu ana düşüncesinin uygulamaya konulmasından başka bir şey değildi.

A t a t ü r k, yalnız geçmişleriyle övünen ulusların bu dünyada artık yapacak bir şeyleri kalmamış toplumlar olduğunu bilmiyor değildi. Ancak birlikte yaşanmış parlak bir geçmiş, ulusal yapıyı pekiştiren bir süreç olduğu gibi, toplumsal özelliklerin sergilendiği alan da Tarih'ten başka bir şey olamazdı. Üstelik geçmişte büyük işler başarmış olmak, ulusal gururu ve bilinci güçlendirecek ve geleceğe güvenle bakma olanağı verecekti. Bu yüzdendir ki A t a t ü r k, Tarih çalışmalarına eğilmek gereğini duymuş ve ulusal özellikleri meydana çıkarabilmek için de daha çok «ümmet» döneminden önceki Türk tarihiyle ilgilenmiştir.

Öte yandan A t a t ü r k, bir dil uzmanı olduğu için değil, dili'n ulusu oluşturan ana ögelerden biri olduğunu çok iyi bildiği ve türkçeyi «yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarıp» Türkiye Cumhuriyetini kuran tüm Türkiye halkının konuşup anlaştığı bir ulusal dil haline dönüştürmek gerektiğine inandığı için Dil çalışmalarına yönelmiş ve Türk Dil Kurumunu kurdurmuştur.

Bütün bu Tarih ve Dil çalışmalarının verilerine dayanarak ta Ulusal Kültürü saptamak, korumak ve geliştirmek, O'nun başlıca düşüncelerinden biri idi. Öyle ki, unutulmaz o ünlü Onuncu Yıl Söylevinde, **«Ulusal kültürümü-**

zü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız» diye seslenmişti.

Ne var ki O'nun ölümünden sonra toplumca sık sık Ona «İzindeyiz» diye seslenmemize karşın, O'nun düşüncelerini ve eylemlerini gereken ölçüde izlediğimiz de söylenemez. Okul kitaplarının zamanla değişmesi ya da değiştirilmesi doğaldı. Ancak bu değişikliklerde O'nun Ulus ve Ulusçuluk anlayışının kitaplardan çıkartılmasına gerek yoktu. Ulusçuluk bir temel ilke olarak Anayasaya da girmişken, diğer A t a t ü r k ilkeleri gibi bir siyasal partinin malıdır diye öğretim programlarından çıkartılınca, bunun yerini kişilerin ve grupların kendi anlayışlarına göre içerik verdikleri sözde ulusçuluk akımlarının alması kaçınılmazdı. Bugün, toplumca bir bunalımdan ve duraksamadan sonra gene Atatürk Ulusçuluğundan söz ediyoruz ve Onun anlayışına dönmek zorunluluğuna inanıyoruz. Ancak unutmayalım ki Attaürk Ulusçuluğunda ulusal kültür, ulusal tarih ve ulusal dil ana öğelerdir.

A t a t ü r k, 4 Şubat 1935 te yayımladığı bir seçim bildirisinde ulusal kültür ve ulusal birliğin önemini belirterek şöyle demişti:

«Türk ulusunun idaresinde ve korunmasında ulusal kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir.

O, sağlığında bütün çabasıyla bu ulusal birliği güçlendirmeye çalışmıştı. Ve kuşkusuz O'nun en büyük niteliklerinden biri, birleştirici oluşu ayrı düşünen, birbirinden ayrı değerlere bağlı kişileri ve grupları aynı amaç doğrultusunda çalıştırmayı bilmesi idi. Kişilerin yalnız kendilerini «vatan kurtarıcı», karşısındakilere de «vatan haini» olarak görmeye başladıkları anda ulusal birliği sağlayan bağların gevşemesi ve bölünmelerin artması doğaldı. Bunu **«kardeş kardeşi vurur mu?»** diye bir marşla önlemenin olanak dışı olduğu son yılların kör döğüşü ile daha iyi anlaşıldı. Yeniden ulusal birliği sağlamaya, bir başka deyimle A t a t ü r k'ün uygulamasına dönmek zorunda kaldığımız bu dönemde, davranışımızın esası herhalde yalnızca suçlamak değil, kazanmaya çalışmak olmalıdır.

A t a t ü r k'ü ve Atatürkçülüğü yaşatan ve yaşatacak

olan başlıca özelliklerden biri de O'nun yaptığı devrim ve devrimcilik anlayışıdır.

«Uçurum kenarında yıkık bir ülke... Türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondan sonra, içeride ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet... Ve bunları başarmak için arasız devrimler... İşte Türk Genel devriminin kısa bir deyimi.»

İşte 9 Mart 1935'te A t a t ü r k'ün kullandığı sözcüklerle kendisinin gerçekleştirdiği Türk Devrimi'nin tanımı ve boyutları...

Unutmamak gerekir ki A t a t ü r k, bir düzeltici, düzenlevici (eski deyimle ıslahatçı) değil, bir devrimcidir. Giriştiği devrimde uygulavacağı yöntemi de daha 1918 de saptamıştır. Tedavi için bulunduğu Karlsbad'ta 6 Temmuz 1918 günü anı defterine şunları yazmıştır:

«Benim elime büyük bir yetki ve kudret geçerse, ben toplumsal havatımızda arzu edilen inkılabı, bir anda bir 'coup' ile uvgulavacağımı sanırım. Çünkü ben, kimileri gibi, halkın düşüncelerini, bilginlerin düşüncelerini yavaş yavaş benim tasarımlarım derecesinde tasarlamaya ve düşünmeye alıştırmak yoluvla bu işin vapılabileceğini kabul etmivor ve böyle bir harekete karşı ruhum isyan edivor!»

Bu yüzden Atatürk Devrimi, toplumu hazırlayarak ama kısa bir sürede ve yukarıdan aşağıva doğru gerçekleştirilmistir. Baska türlü davranılmasına da dönem ve ortam elverişli değildi. Düzenleme girişimleri Osmanlı İmparatorluğunu çökmekten kurtaramamıştı. Devrim icin de A t a t ü r k'ün de belirttiği gibi «zaman»a dayalı iki ayrı uygulama vardı:

«Türkiye'yi derece derece mi ilerletmeli, ani olarak mı? İki yöntem var. Biri bilinen, Fransız devrimindeki yöntem: Rejimler değişecek, devrimlere karsı, karşı devrimler yapılacak. Sağ, solu tepeler, sol sağı süpürürken bir de bakılacak ki bir buçuk yüzyıllık zaman geçmiş... Bu ulusun damarlarında o kadar bol kan ve önünde o kadar geniş zaman var mı?»

Kuşkusuz ki ne o kadar bol kan, ne de o kadar geniş zaman vardı.

«Bunun için, bizce zaman ölçüsü geçmiş yüzyılların gevşetici düşünüş biçimine göre değil, yüzyılımızın sürat ve hareket kavramına göre düşünülmelidir. Geçen zamana oranla daha çok çalışacağız. Daha az zamanda daha büyük işler başaracağız!»

Bu inanış ve düşüncede olan Atatürk, büyük çoğunluğu okuma yazma bilmeyen toplumumuzda devrimleri halk oyuna başvuraraktan değil, ona dayanarak ve onu yüceltmeye yönelerek uygulamaya koymak zorunda idi:

«Arkadaşlar, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimler için, nurun ve avdının yoluna gideceğiz. Amaç ve hünerimiz, cahil kitleyi de nurlandırarak volumuzda yürümek ve onu esenliğe çıkarmaktır. Cumhuriyetimizi, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak isteğimizi köstekleyecek herhangi bir halkoylamasına gitmek, yalnız cehalet değil, hıyanet olur. Yüzde sekseni okumaz-yazmaz bırakılmış bir memlekette devrimler halkoylaması ile olmaz.»

Ne yazık ki Atatürk döneminde Anayasamıza da giren ve okul kitaplarında **«Türk ulusunun yükselme azmini simgeliyen ulusal nitelik»** diye tanımlanan Devrimcilik ilkesi de günlük siyasa aracı olarak kullanıldı ve tutan, tutmayan devrimler diye bir ayırıma gidilerek yörüngesinden saptırıldı. Günümüzün baş döndürücü gelişmeleri karşısında çağdaşlaşmaya bir sınır çizilemiyeceğine göre, Atatürk'ün devrimcilik anlayışını kendi dünya görüşümüz doğrultusunda değiştirip yozlaştırmak ne kadar sakıncalı ise, onu 1938'lerde tamamlanmış bir evre diye Tarih kitaplarına hapsetmeye de hakkımız olmasa gerektir. Çünkü geçmişi tüm özellikleriyle yeniden yaşamaya olanak yoktur. Eğer Atatürk'ün devrimine inanıyorsak onu yeniden değerlendirmek, güçlendirmek ve sürdürmek zorundayız.

Yaşayan Atatürk'ten söz ederken, üzerinde en çok durulması gereken konulardan biri de **Laiklik'tir**. Dinsel gibi görünen Laiklik kavramı aslında yönetimsel ve siyasal bir görüş ve değerlendirmedir. Atatürkçülük açısından da bir düşünce, yaşam, davranış ve eylem biçimi olup çağdaşlaşmanın ana yolu niteliğindedir.

Tek Tanrılı evrensel dinlerin yayılışından sonra doğuda ve batıda yüzyıllarca süren din ve mezhep savaşlarına, ancak vicdan özgürlüğüne yönelinmekle son verilebilmişti. Giderek Laiklik kavramını ortaya çıkaran bu yöneliş, İmparatorluktan ulusal devlete, Halifelikten Cumhuriyet'e geçişte Türkiye için daha da önem taşıyordu. Çünkü tüm diğer uluslara oranla daha büyük bir hoşgörü ile müslüman olmayan uyruklarına devrine göre çok büyük ölçüde bir vicdan özgürlüğü ve tapınma serbestliği tanıyan Türkler, müslüman «ümmet»in bir parçası olarak kendilerini bu özgürlükten yoksun kılmışlardı. Dahası, İmparatorluk eski gücünü yitirmeye başlayınca dinsel görüş açıları daha da daralmış ve kimi farklı düşünceler ve eylemler dine aykırı sayılarak suçlanmış, mezhepler ve tarikatlar arasında sürtüşmeler, çatışmalar artmıştı. Tarihsel gelişme ve değişmeleri çok iyi inceleyen A t a t ü r k , aslında bir «saltanat» demek olan Halifeliğe son verirken laikliği de bir yaşam ve yönetim biçimi olarak görmüştü. Laiklik aynı zamanda Türkiye'deki değişik din ve mezhepteki toplulukları birleştiren bir öğe olacaktı.

Onun döneminde okullar için yazıldığından söz ettiğimiz **Medeni Bilgiler** kitabında laiklik şu satırlarla yer almıştı:

«Türkiye Cumhuriyetinin resmi dini yoktur. Devlet yönetiminde bütün yasalar, tüzükler, bilimin çağdaş uygarlığa sağladığı esas ve şekillere, dünya gereksinmelerine göre yapılır ve uygulanır. Din inanışı vicdani olduğundan, Cumhuriyet, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı, ulusumuzun çağdaş ilerlemesinde başlıca başarı nedeni görür.»

Evet. Çağdaşlaşmanın başlıca koşulu, laik düşünce, yaşam ve yönetimi kabullenip güçlendirmeye dayanıyordu. Gene **Medeni Bilgiler** kitabında vurgulandığı gibi, vicdan özgürlüğü de ancak böylece sağlanabilecekti:

«Her kişi istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine özgü siyasi bir fikre sahip olmak, mensup olduğu bir dinin gereklerini yapmak ya da yapmamak hak ve özgürlüğüne sahiptir. Kimsenin düşüncesine ve vicdanına hakim olunamaz.»

«Vicdan özgürlüğü salt ve saldırılamaz, kişinin doğal haklarının en önemlilerinden tanınmalıdır.»

A t a t ü r k, genç Türkiye Cumhuriyeti için bağnazlığı ve din sömürücülüğünü en büyük tehlikelerden biri olarak görüyordu. 20 Mart 1923 te Konya'daki bir konuşmasında, bağnazların girişecekleri bir gericilik hareketinden söz ederken, böyle bir girişimin hemen bastırılması gereğini de belirtmişti:

«Onların olumsuz yönde atacakları bir adım, yalnız benim kişisel imanıma, yalnız benim amacıma değil... O adım, benim ulusumun hayatiyle ilgili: O adım ulusumun hayatına karşı bir kasıt... O adım, ulusumun kalbine havale edilmiş zehirli bir hançerdir. Benim ve benimle aynı düşüncede olan arkadaşlarımın yapacağı şey, mutlaka ve mutlaka o adımı atanı tepelemektir.»

Çünkü O, vicdan özgürlüğüne karşı olan bağnazlığın kısa bir sürede giderilemeyeceğini biliyor ilk fırsatta bu gibi çevrelerin harekete geçeceklerini sezinliyordu. 1930 Şubatında **«Din özgürlüğüne, genellikle vicdan özgürlüğüne karşı bağnazlık kökünden kurumuş mudur?»** sorusuna yanıt olarak yazdığı sözler bunu göstermektedir:

Bu acı gerçeği yıllar sonra anlamış olmalıyız artık. özgürlük engellerinin yok olduğuna, bizim gibi düşünen ve duyanlarla birlikte yaşadığımıza hüküm vermek güçtür. O halde görülen hoşgörü değil, güçsüzlüğün dermansız bıraktığı bağnazlıktır!»

Bu acı gerçeği yıllar sonra anlamış olmalıyız artık. A t a t ü r k'ten sonra laiklik alanında boyuna ödün vermenin, bu temel ilkeyi önce «Din ile devlet işlerinin ayrılması» diye basite indirgemenin, arkasından «laiklik dinsizlik değildir» sloganı altında onu boş bir kalıp haline getirip içini yine bağnazlıkla doldurma çabalarının ve dini siyasaya araç etmenin ne bölünmelere, çatışmalara yol açtığını toplum olarak yaşadık. Şimdi kurtuluşu ve birleşmeyi laiklikte görüyor ve A t a t ü r k dönemine dönmeye çalışıyoruz. Ancak unutmayalım ki O'nun laiklik anlayışında ve uygulamasında «zorunlu din eğitimi»nin yeri yoktur.

Bütün bunların ötesinde, A t a t ü r k'ü ve Atatürkçülüğü yaşatan ve yaşatacak olan ana öğelerden biri de O'nun düşünce ve eylemlerinin geleceğe açık olması, yeni temeller üzerine kurduğu Cumhuriyeti koruma ve yüceltme görev ve sorumluluğunu gelecek kuşaklara, Türk gençliğine emanet etmesidir. Bugünü yarınlara bağlayan en güvenilir köprüler gençler, yeni kuşaklar olduğuna göre yarına güvenme ancak ve ancak gençlere güvenmekle olabilir. A t a t ü r k'te bu güven daha Birinci Dünya savaşı günlerinde doğmuştu. O günlerin genç gazetecisi R u ş e n E ş r e f Ü n a y d ı n'a verdiği fotoğrafa 24 Mayıs 1918' de şunları yazmıştı:

«Her şeye karşın muhakkak bir nura doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleket ve ulusun hakkındaki sonsuz sevgim değil, bugünün karanlıkları, ahlaksızlıkları içinde, salt vatan ve gerçek aşkıyla ışık serpmeye ve aramaya çalışan bir gençlik gördüğümdendir.»

A t a t ü r k'ün gençliğe güveninin nedenlerini gene kendisinin M a z h a r M ü f i t K a n s u'ya söylediği şu sözlerde buluyoruz:

«Başımıza neler örülmek istenildiği ve nasıl karşı koyduğumuz daha doğrusu milletin istek ve emellerine uyarak ve onun yardımıyla nasıl çalıştığımız görülmeli ve gelecek kuşaklar için ibret ve uyanıklığı gerektirmelidir. Zaten her şey unutulur. Fakat biz her şeyi gençliğe bırakacağız. O gençlik ki hiçbir şeyi unutmayacaktır. Geleceğin ışık saçan çiçekleri onlardır. Bütün ümidim gençliktedir.»

Günlük dalgalanmalar ve değişik etkenler arasında geleceğe doğru yol alan gençlik A t a t ü r k'ün hazırladığı ortamdan yararlanmakta ve onun düşünce ve uygulamalarından güç almaktadır. Düşündükleri ve yaptıkları ile geleceğe yön veren, A t a t ü r k, kuşkusuz ki gelecek kuşaklarca da unutulmayacak ve bir esin ve güç kaynağı olarak yaşamaya devam edecektir.

Bahri SAVCI

TEMEL İLKE: DEMOKRASİ

Türkiye'de bir «demokrasileşme» olmaktadır. Bunun yaratıcısı, sahibi halktır, bugün... Ama, tarihte, böyle olmamıştır. Osmanlı Islahatçılarından beri «Siyasal Seçkinler» kuşaklarının dürtüsü, imrendirmesi, inatçı uyarısı, demokrasileşmemizin dönem sahipliğini ve temsilciliğini yapmıştır. Mithat Paşa'da simgeleşen «Genç Osmanlılar»a gelinceye değin, türlü ıslahatçı kuşakları gelip geçmiştir. Bunların, kesin bir demokrasileşme aradıkları söylenemez. Kaygıları devlet yapısının eski merkezci görkemini yitirmesinden gelir. Amaçları da, o görkemi yakalamaktan öte olamaz.

Evet, Osmanlı Seçkinleri, devlet gücünün, gene Halife-Sultan merceğinde, Batı ile başarılı cebelleşmesini sürdürme önlemlerini içeren «layiha»lar sunmuşlardır, Padişaha... Bunların demokrasileşme sürecinin bir evresi, bir işlemi sayamayız. Tersine, onları, «Halife-Sutlamn merkezci sultası»nın sağlamlaştırılması oldukları için, «Monarşi Saltlığı»nı sağlama devrimini saymamız gerekir.

İlk kez, Mithat Paşa'da simgeleşen Genç Osmanlılar devrimidir ki, yapısal bir demokrasileşmeye açılmıştır.

Ondan önceki 1807 Sened-i İttifakı'nı 1839 Tanzimat'ını da, biz, demokrasileşmenin genel çizgisi içinde görürüz. Çünkü, bu iki aşama «Göksel-Tanrısal-Salt İktidar»dan «Yersel-İnsansal-İnsan Hakları ile sınırlı İktidara» geçişi oluşturmuştur. Bunlar ise, demokrasi içinde kavramlar ve kurumlardır. Fakat ancak, ilkede, felsefede, kuramda kalırlar. Demokrasinin, yapısal bir oluşuma ulaşması, işleyen bir düzenek (mekanizma- oluşturması, Mithat Paşa Genç Osmanlılarının 1876 Meşrutiyetli monarşisi iledir. Ancak bu aşama basamağındadır ki, demokrasi, ilk yapısal kurumlaşmasını algılamıştır. Halife-Sultanın salt monarşik

egemenliğine, seçimden gelen bir dalı içeren bir parlamento ortaklığı gelmiştir.

Bir açıdan, Padişah'ın, gene eski, geleneksel tüzesi (Hukuk-u Hükümranisi) sürmektedir. Hatta, o, sağlamlaştırılmıştır da... Parlamentonun üstün dalı olan «Meclis-i Âyan»in bekçiliği altına konmuştur da... Olsun. «Salt Monarşi» gitmiş; egemenlikte halk ortalığı, insan hakları ile sınırlı «Meşrutiyetli Monarşi» gelmiştir.

Giderek, buradan Mustafa Kemal'in, çağdaş bir düşün ve eylem çizgisindeki demokrasisi gelecektir.

Hemen şimdiden, bunun kalın çizgilerini belirtmekte yarar vardır: Mustafa Kemal demokrasileşmesi; bir yandan, temelde, Batının erkinlikçi (liberal) kuramlarından çıkar; öte yanda, tarihsel gelişmemizin getirdiği ilkeleri ve kurumları içerir; ve sonra topluca, çoğulcu bir toplumun parlamenter şemasına doğru açılır.

Çoğulcu toplumun parlamenter şeması, hemen, kolayca ve eksiksizce uygulanması zor bir şemadır. İyi uygulanamıyor diye, ondan yüz çevirmek de olmaz. Onu, toplumsal gelişimin ve insan etmeninin insansal verileri içinde uygulamaya vurmak gerekir. Önemli olan, onun erdemlerini algılamak ve onlara doğru yücelme özlemi duymaktır. Mustafa Kemal'de; temelde, bilimsel anlayış ve laisizm bir felsefe olarak yatardı. Bunlar da siyasal alana, ulusal egemencilik, halkçılık, «Karar»ı «meşveret»ten çıkarma, onaşma (konsensüs) arama olarak yansırdı. En çetin devrim olan «Saltanat ve Hilafetin kaldırılmasından başlayıp, planlı devletçi ekonomiye geçişte karar kılan bir dizi siyasal, toplumsal, ekonomik, ekinsel devrim, önce Mustafa Kemal'in duvuncunda (vicdanında) bir giz olarak olgunlaşır ve saklanırdı. Sonra, meşveretten geçirilerek bir onaşmaya (konsensüse) dönüştürülerek uygulamaya konurdu. Bu nedenle de, temelde bir dirence çarpmazdı. Onun devrimlerine karşı değil, ancak «iktidarı»na karşı siyasal manevralar olmuştur; bölgesel dirençler olmustur. Fakat, devrime. alnından bir saldırış olmamıştır. Çünkü O, devrimi de meşverete, ve ondan doğan onaşmaya dayatmıştır. Onun için, Kemalizmde temel ilke, çağdaş bir düşün ve eylem

olğusu olan «demokrasi» olarak kalmıştır.

Bu arada, tek parti dar kalıbı, İstiklal Mahkemelerinin temyizsiz kesin hükümleri; basını ve kamuoyu dalgalanmalarını durduran «Takrir-i Sükûn yasaları; siyasaya, parti örgütünün en üstünde beliren «doruksal istenç» ile yön verilmesini açıklamak gerekir.

Bu açıklamayı yapmak o kadar zor, o kadar olanaksız ve devrimin bir demokrasi devrimi ilkesi ekseni üzerinde oluşu savı ile o kadar çelişkili değildir; bütün bunlar —ve bunlara koşut olarak eklenebilecek olanlar— üniter, totaliter, monolitik istenç ekseni üzerinde otoriter saltçı bir sistem kurup onu, yerinde, sürekli kılmak için değildir; bunlar, bir ulusal egemenleşme, halklaşma, cumhuriyetleşmeden geçerek, toplumsal, siyasal, ekinsel ilişkileri ve yaşam biçimini laikleştirme devriminin, zorunlu olarak vardığı bir «yasa ve düzen» işlemidir. Rejim, örgüsünü, Batının erkinlikçi (liberal) öğeleri ile örmektedir. Aydınlıklar Çağının erkinlikçi kurumlarına yönelinmektedir. Halk, ulus siyasasının gerçek dinamiği kılınmaktadır. Kullanılan yöntem, temelde meşverettir; kararı, onaşma halinde kuram yöntemidir. Sistem olarak, siyasayı, bireysel bir birime mal etme yoktur. (Bu üniterliktir) Egemenliğin bütün yetkilerini, böyle, bir bireysel birimde toplama ve onun bireysel istencine bağlama yoktur. Bir Mustafa Kemal ve Atatürk Önderliği vardır; Onun, Ulusal Kurtuluş deneyimi içindeki ağırlığından gelen bir «karizma»sı vardır. Onun, kendi ekseni üzerinde bir onaşma yaratma becerisi vardır; çağın sivil ve asker entellijensiyasının, Mustafa Kemal Atatürk eksenindeki bir onaşmayı desteklemesi vardır.

Hele, bir de, Mustafa Kemal ile, Türkiye'de neler olduğuna bir bakarsak, temel ilkelik yerinde demokrasisinin var olduğunu, daha derinden kavrarız.

Mustafa Kemal ile neler olduğunu, sırf siyasal açıdan, daha doğrusu kamu tüzesi (hukuku) acısından ele almak gerekir, burada, bu konuda... O zaman durumu şöyle özetleyebiliriz:

Mustafa Kemal ile, kimi kavram ve kurumlar reddedilmiştir. Onların yerlerine de, yenileri getirilmiştir: Salta-

nat ve Hilâfet reddedilmiştir. Yerine, cumhuriyet ve yeryüzüsel iktidar ile laik yaşam biçimi getirilmiştir. Halife - Sultanın, Orta Asya'dan beri süren ve İslamiyet ile yoğunlaşan Tanrı verisi «Hukuk-u Hükümrani»si reddedilmiştir. Yerine, ulusun, ulus olma olgusu ile birlikte doğan, ulus olarak var olma olgusundan gelen «ulusun egemenliği» (ulusun hükümranlık hakkı) gelmiştir. Halife-Sultanın bireyine kişiliğine bağlı «Halife-Sultanın hakimiyet-i şahsiyesinin hükümeti» reddedilmiştir. Yerine, ulus toplumunun ulusu temsil eden Meclise karşı sorumlu, ikisi birden ulusa karşı sorumlu kollektif hükümet sistemi gelmiştir. Halife Sultanın kendisinin ve hükümetinin keyfe bağlı, indi kişisel iktidarı, hükümet etme biçemi reddedilmiştir. Yerine, ulus temsilcisi Meclisi ve ona bağlı Bakanlar Kurulunun (Heyeti Vekilinin) türeye bağlı nesnel ölçütlere bağlı, kollektif devinime ve sorumluluğa bağlı iktidarı ve hükümet etme biçemi ve yöntemi gelmiştir. Siyasal ve yönetimsel kararı, Halife-Sultanın «hukuku hükümraniisi» içinde sayılan sonsuz bir serbestlik ve bağsızlık içindeki «takdir»inden çıkarma reddedilmiştir. Yerine, kararı, meşverete dayanan, meşveretten çıkaran, böylece hukuksallaşmaya ulaştıran sistem gelmiştir.

Böylece, Mustafa Kemal ile, bir demokrasi oluşturulmuştur: irsten değil seçimden gelen bir iktidar ile; bu iktidarın, Meclis ve hükümetinden kurulu bir birimde merkezleşip uygulanması ile; bu iktidarını bir «halk yönetimi» kurumlaşması oluşturması ile...

Ve böylece, siyasa; bir bireysel birimin değil, ulus temsilcisi heyet, daha doğrusu heyetlerin ürünü olmuştur. Yani üniterlik yoktur. Yetkiler, bir kişisel eksende toplanamaz. Yani totaliterlik yoktur. Otorite de, otoriterlik de, tüm saltlıklardan soyutlanarak, Mustafa Kemal kişiliğinde, bir demokratik karizmaya dönmüştür.

Buraya gelişin ilginç aşamaları vardır. Bunları aşma girişiminin kendisi, daha baştan, bir temel engel ile çevrili idi; eski tüzemiz (hukukumuz) onun ilkeleri kurumları felsefesi...

Eski tüzemiz, dinseldi. Dinsel tüze, aslında, çöl yaşa-

mına bir toplumsallaşma, bir düzenleşme, bir yaptırımlaşma (müeyyideleşme) getirmişti. Ama, uygulamada, Osmanlı, onu «ahireti hazırlama kurumlaşmasına» dönüştürmüştü.

Bunun sonucu olarak da, Batıdan gelmeye başlamış olan «özgürlük» ilkesi, Doğunun «kulluk» kurumunun direncine çarpıyordu. Batının «eşitlik» ilkesi, kadını, çocuğu, İslam olmayanı bir «ayrımlaşmaya» uğramaktan kurtaramıyordu. Gene, Batının üçüncü erkinlikçi kurumu olan «mülkiyet» orada hem insan, hem toplumu yararlandırma ekseninde gelişirken, burada, bireysel yönde, padişah keyfiliğine bağlanmıştı, toplumsal yönde de, topluma yararlılığa kavuşamamıştı. Batının, «güvence» ilkesine gelince: Bu kurum, Batıda, insanı, canı, onuru, malı ile birlikte, toplum düzeninin korunması altına sokarken; Doğuda, padişahın bireysel, kişisel, (indi), keyfi istencine bağlanmıştı.

Öyle ise, demokrasi için; yeni bir hukuklaşma, kurumlaşma devrimi gerekirdi.

Osmanlı, Batının, demokrasiye açılmaya elveren kimi yönetimsel kurumlarını getirmişti. Ama, ahireti sağlama eksenine dayalı bir tüze algısını da sürdürüyordu. Bu algının simgesi olarak, Halife-Sultan buyrukçuluğunu, onun «hukuk-u hükümrani» ilkesini de geçerli kılmakta dayatıyordu.

Bu nedenle; gerçek demokrasi düşünü; onu her yönü ve gereği ile içeren ve yansıtan kurumları gelemiyordu. Batı demokrasileri, bir bir kurulurken, Osmanlı, hâlâ saltçı bir merkezcilik; İslamın, onu destekleyen itaat esprisi altında yaşıyordu. Bir kentsoylu dinamiği yoktu. Onun isteklerinden doğarak hükümdarı sınırlayan insan hakları etmeni de var olamıyordu. Özgürlükçü, eşitci, can, onur, mal güvencesi sınırlı bir laik iktidar demek olan demokrasi; Doğunun üniter, totaliter, saltçı iktidar anlayışını kırıp aşamıyordu. Çünkü onda, padişah merkezciliğini ilk önleyecek feodalite dinamiği var olamamıştı. Yığınların, bir kentsoylu yolu ile ve önderliği ile, siyasa alanına çıkıp, bir merkezsel gücü durduracak kentsoylu dinamiği de ortaya çıkamamıştı.

Ancak, Genç Osmanlıların ülkücülüğü vardı ortada... O da, kimi yaşamsal zorunlar halinde ancak Tanzimat'ı, Meşrutiyet'i getirebiliyordu.

Osmanlı'da, Batı örneği kentsoylu yoktu. Onun merkezsel yönetimi sınırlayıcı insan hakları öğretisi yoktu. Bu başat katmanın, öteki halk katmanlarını «özgürlük, eşitlik, güvence» ilkelerinin gizemi ile, ve de yaşamsal zorunluluğu ile iteleyerek, devinime geçirmesi yoktu. Öyle ise, Halife-sultanın üniter totaliter, otoriter, saltçı merkezciliğini yıkıp; yerine, özgürlükçü, eşitçi, güvencesi, sınırlı, genel istencin siyasallaşması demek olan demokrasi de olamazdı. Ama, Osmanlı seçkini, iç ve dış tarihsel zorunlarla, insan haklarına uyma ve uyulma olgusunu algılamıştı.

Bu algı, Tanzimat'ı getirdi (1839): Padişah, artık, uyruklarının can, onur, mal varlıklarına dokunınama ile sınırlanmıştır.

Bunu, bir siyasal devrim izlemiştir: Osmanlının merkezci, saltçı, siyasal yapısını değiştiren Meşrutiyet... Onu, Genç Türkler izler. Onlar, Osmanlı yönetiminin, tek başlı (üniter); bütün egemenlik yetkilerini bu tek başta toplayan (totaliter); ve araca kendisinin bireysel, kişisel «hakkı meşruu» gibi, tüm boyutları ile ve dışarıdan bir yumuşamaya uğramadan kullandıran (otoriter) sistemini yıkmak isterler. Çünkü bu sistem, çok uzuvlu, iktidarlar - güçler ayrımlı ve her iktidarın hukuksal koşullar ve boyutlar içinde kulamımlı olduğu, için demokrasi karşısında ezilmektedir, gerilemektedir. Ve ortaya bir sürü sorun çıkmaktadır. Bu gerilemelerden çıkan sorunları çözmenin yolu aranmaktadır. Bu, İngiltere örneği bir meşrutiyettir. Eğer Osmanlının üniter, totaliter, otoriter merkezci saltçı monarşi rejimi kalkarsa; ve yerine, İngiltere örneğine yakın bir «hükümdar-parlamento» ikiliğini ve bunların birbirlerini koşulandırıp kurala bağlamasını içeren meşruti monarşi gelirse iç ve dış sorunları çözme yolu açılmış olur, denir.

Meşrutiyet, böylece, Osmanlının geleneksel temeline yapısal bir değişiklik getiren bir devrim olmuştur. Hükümdarın yanında, egemenliğe bir ortak (parlamento) doğmuştur. Bu, bir demokrasileşmedir; fakat, oldukça ilkel...

Çünkü, «Padişahın hukuk-u hükümranisi» ve ondan doğan totaliter otoritesinin ağırlığı sürmektedir.

Ve Osmanlı'da, çağdaş bir demokrasi, henüz bir ufuk görüntüsü halinde bile gözükmemektedir.

Bir çağdaş demokrasileşmeyi, Mustafa Kemal açtı: Tümü ile ulusal istence dayalı; ulusal istencin, bütün kurumları ile kurumlaşmasını içeren...

Mustafa Kemal, siyasal mesleğine ve devrime başlarken, ortam şu idi:

İstanbul'da, 1876 Anayasasını uygulamayan bir iktidar vardı. O, 1876'nın parlamentosu ile çalışmayandır. Onun önde gelen üyeleri, baskı, sürgünlük, tutsaklık ile çevrili idi. Böylece egemenliği türlü devlet katlarının ortaklığı ile kullanma sistemi olan Meşrutiyet, ortadan silinmiş oluyordu. Tek başlı devlet sistemi geri gelmiş oluyordu. Onun, «hukuku hükümranisi» kuramı işlemeye başlamıştı. Padişah «hukuku hükümranisini» uygulayan Hükümet, bir Meclisin denetiminden kurtulmuş olarak, uygulamda, büsbütün, keyfi, indi, kişisel eylemlere yöneliyordu. Dış işgaller ve ülkeyi paylaşmalar da başlamıştı.

Böylece, yurdun mülk bütünlüğü, ulusal bağımsızlık, kökten tehlike içine girmişti.

Bunlara ulus nasıl karşı gelecekti?

Halife-Sultan şefliği; onun üniter niteliği (ortada başka egemenlik katı bulundurmayışı) toptancı kudreti (bütün egemenlik yetkilerini bir elde toplayarak, o merkezce yönetim: totaliterlik) Tanrısal bir prestij ile kudretini, koşulsuz bir güç halinde kullanması (otoriterlik); yurdun bütünlüğünü, ulusun bağımsızlığını, hiçbir yolla yeniden sağlayamazdı: Çünkü, önce, kendisi de tutsak idi. Dinsellikten gelen gücünü de, kendisini tutsak edenlerin buyruğunda kullanıyordu.

Öyle ise, ulus, bunlara, kendi «azim ve karar»ı ile karşı gelecekti; kendi «kuvay-i milliyesini âmil» kendi «irade-i milliyesini hakim» kılarak yurdun bütünlüğünü, kendisinin bağımsızlığını sağlayacaktı. Bu da «demokrasi» demekti.

Bir başka deyimle, demek ki; yurdun mülk bütünlüğünün, ulusun tam bağımsızlığının, tehlikeye girmesine

karşı; siyasal rejimin, yeniden üniter, totaliter, otoriter bir saltlık rejimine dönüşmesine karşı, ulus, bir «demokrasi» ile direnebilirdi.

Evet, bütün bunlara, bir demokrasi ile karşı gelinmiştir. Ve, geleceğe, bir demokrasi ile yönelinmiştir.

Bu, temelde, Batılı Demokrasinin klasik ilkelerini (özgürlük, eşitlik, mülkiyet ve toplumsallaşması, güvence ve kazandığı ekonomik ve toplumsal boyutları) içeren; fakat, tarihin koşullarının getirdiği bir Mustafa Kemal algısından yola çıkan, bir Mustafa Kemal kurumlaşmasına varan; ve aynı zamanda, Batı Avrupa siyasal şemasına açılma yönelimi (istidadı) ile dolu olan bir demokrasidir.

Mustafa Kemal algısı, kurumlaşması, şeması, temelde Batılı, hatta Batı Avrupalıdır. Fakat, Türk Devriminin içinden gelen niteliklerle, özgünleşmiştir. Şöyle ki:

Mustafa Kemal'deki demokrasi algısı; Batı kuramında «Ulus Moral Kişiliği» (Ulus Kollektif Kişiliği) denen bir varsayımdan kalkar. Fakat, onu, hemen, bir toplumbilimsel (sosyolojik) gerçekte somutlaştırır: Bir yoksul, ama, güçlü bir toplumsal dinamik halinde bir halk vardır. O, her yerde olduğu gibi, türlü katmanlardan kuruludur. Bu yoksul, ama, güçlü toplumsal dinamiğin elinde, «çalışma(sai)»sinden başka, söylenmeye değer, bir şeyi yoktur. Çalışma, çok önemlidir: «hak» ona dayanır. Çalışma gösterıneyenin hak sahipliği, bir değer taşımaz.

İşte, bir toplumsal varlık halinde olan bu «halk», daha doğrusu onun toplumsal katmanları, bu çalışma ekseni üzerinde birbirleri ile bütünleşerek; bir birleşik geçmiş, bir birleşik gelecekteki umutlar potasında pişe-pişe, o moral kişiyi, o kollektif kişiyi oluştururlar. Yani, «ulus» yaratılmış olur. Eski yenilgiler ve utkular; şimdiki sömürgeleştirilip paylaşılmalar; şimdi aşılacak yurt bütünlüğünü sağlama, bağımsızlığı kazanma acıları; ilerde içine girilecek, ekonomik, toplumsal ve ekinsel kalkınma (çağdaşlaşma, uygarlaşma) çabaları; bunlardaki, o birleşik yazgı; elindeki tek değer olan o çalışma ekseni üzerindeki bütünleşme; bütün çelişkilerin ve yarar açılarının üstünde, «birbirine bağlayıcı etmen»dir. Ve bu bağlayıcılık ile, oluşan birim (ulus), artık bir varsayım olmaktan çıkar; sosyo-politik

bir gerçek olur. Onun, elbet de biyolojik kaynaklı psikolojik niteli anlamında değil, ama politik-hukuksal anlamda, bir isteme-belirme yetisi, yeteneği, melekesi (istenci) olur. Ona, geçen birimle politika-jüridik ilgisi dolayısıyla, «Genel İstenç» daha arı siyasal deyimi ile «Ulusal İstanç» denir.

İşte Mustafa Kemal algısı buradadır: Sultansal şeflik hükümranlığı yolu, ulusun bağımsızlığını, yurdun bütünlüğünü sağlayamaz artık. Toplumsal katmanların çalışma ekseni üzerinde bütünleşmesi demek olan halk-halklaşma tabanı üstünde tarihsel bir sürecin potasında, uluslaşma olmuştur. Onunla Taht arasında bir ayrımlaşma, bir yabancılaşma oluşmuştur. Ulusu, artık, Taht değil, «kendi azim ve kararı» kurtarır. Bunun için de, «ulusal Kuvvetler»e dayanmak gerekir; ulusun adı geçen «Ulusal İstenç»ini egemen kılmak gerekir.

Mustafa Kemal Demokrasisinin kurumlaşmasına gelince: Evet, toplumsal katmanların çalışma ekseni üzerindeki bütünleşmesi, halk tabanını oluşturur. Bu taban üzerindeki, bir tarihsel süreç halkı, uluslaştırır. Ulusun, politika-jüridik bir olgu halinde, bir «istenç»i vardır. Bu istenç egemendir. Mustafa Kemal Demokrasisinin algısı, kuramı budur.

Ama, bunu uygulama vurmak gerekir. O da, bu ulusal istenci deyimleyen, canlandıran, temsil eden bir kurumlaşma ile olur. Ve böyle bir kurumlaşma olmuştur: Önce Erzurum ve Sivas Kongreleri ile, sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi...

Mustafa Kemal Demokrasisine göre, ulusal istenç, bir Ulusal Mecliste kendini bulur. O, Meclis kendisinin dışından gelecek, her türlü etkiden ve denetimden kurtulmuş (azade) olarak çalışır. Ulusal bağımsızlık, yurdun bütünlüğü amacı doğrultusunda çalışır. Onun dışında ve üstünde (fevkinde), başka bir temsil yeri, kuvvet merceği olamaz. Onun yalnızca üstünde değil, dışında ve yanında başka bir kuvvet merceği olamayacağına göre, egemenlik yetki alanları da onda merkezleşmelidir.

Bir başka deyimle; yapıcı kılınacak olan «ulusun kuvvetleri», egemen kılınacak olan «ulus istenci» yaratılacak ve

varılacak olan «ulusun azim ve kararı», bir «ulusal kurum» da merkezleşecek ve kurumlaşacaktır.

Mustafa Kemal demokrasisinin bu kurumu; Erzurum-Sıvas Kongreleri, Heyeti Temsiliye, 1920 Olağanüstü yetkili meclisi, 1921 TBMM si, 1924 yarı parlamentarizm Meclisidir ki, ulusal egemenliğin hem yasama yetki alanını, hem de yürütme yetki alanını onda toplanmış görürüz. Öyle ki, bu kurum, yeni demokratik devletin tek meşrutiyet örgütüdür. Ulusun istenci, ancak, onda hakkı ile temsil edilmiş olur. Başka katların (makamların) belirttiği ve belirteceği istençler «keenlemyekûn»dür. Hatta, her şeyin, kendinde merkezleştiği bu kurumun dışında kalan Padişahlık kaldırılmıştır (merfu'dur); Hilafet de ilga edilmiştir (mülgadır).

Böylece, egemenliği, Padişahtan alıp ulusa veren; yasa-yürütme kudretini de ulusu tekel halinde temsil eden bir Mecliste toplayan ve oraca kullandıran Mustafa Kemal Demokrasisi, bir Cumhuriyet biçimi içinde, kurulmuştur.

Onda, yani bu demokraside, artık; bir tek geçerli siyasal gerçek vardır: ulus birimi... Bir tek geçerli istenç vardır: Ulusal istenç. Bir tek egemen vardır: ulusun egemenliği... Bir tek ulus temsilcisi siyasal örgüt, siyasal kurum vardır: TBMM... Bir tek yönetim biçimi vardır: Egemenliğin siyasal tabandaki yetki alanlarını bu Mecliste merkezleştirip; yasamayı Meclisin kendisine yaptırmak; yürütmeyi de, onun içinden, ona vekil olarak çıkan bir heyete yaptırmak.

İşte 1919'da başlayan Türk devriminin, Mustafa Kemalci ilkesi, böyle bir «ulusal istenç» ve onun «TBMM'nde Merkezleşmesi»nden, kurumlaşmasından oluşan bir demokrasidir.

Fakat, buraya kadar anlattıklarımız, Mustafa Kemal önderliğindeki Türk devriminin temeldeki ilkesinin bir batılı demokrasi olduğunu belirtir ise de, bu demokrasinin bütün niteliklerini anlatmaz. O da, ayrı bir konudur.

Bu ayrı konu için, biz, şimdilik, ancak şunu söylemekle yetineceğiz:

Bu demokrasinin kurduğu devletin rejimi, halkçı - ulusalcıdır. Mademki toplumsal kat ile doğan «halk birimi»

birleşik geçmişin, birleşik geleceğin potasında pişerek, siyasal olarak, «ulus birimi»ne dönüşüyor; ve «hak» ancak çalışmaya dayanıyor; öyle ise, ulusal istenç, halk katmanlarının çalışmalarını değerlendirmeye yönelik olmalıdır. Bu, bütün politikanın, çalışan halkın yararına; onu siyasal olarak deyimleyen ulusun genel yararına ve gelişme yönlerine dönük olması demektir.

Gene diyelim: Bu demokrasinin rejimi, ayrıca içinde devlet girişimlerinin yer aldığı ekonominin, devlet anamalcılığı ile düzenlenerek ve yönetilerek bağımsızlaştırıldığı bir rejimdir. Gelişme toplumlarının ekonomik bağımsızlaşma kuralı ve kuramı budur.

Geleneksellikten bunalıp gelişmeye soyunmuş toplumların çağdaşlaşma kuramı; ayrıca, toplumsal, kültürel, etik baskılardan kurtularak, olumlu bilim «ratio»su üzerinde bir değişmeyi getirir. Bu, yalnızca devlet yönetimi ve politika örgütleri açısından değil, aynı zamanda, yaşamın her yönünde laikleşme demektir. Mustafa Kemal demokrasisinin çağdaşlaşma süreci, bunu da getirir ve gerektirir.

Son olarak şunu da söylemeliyiz: Mustafa Kemal demokrasisi, görüldüğü üzere, ulusal istenci «ulus temsilciliğinde» merkezleştirip, ona göre kurumlaştırma idi. Bu, ulusal istence, pratik ve işler bir mekanizma bulma demektir.

«Kuvvetler Birliği»ni kurduğu andan bu yana, devrim deneyi bir gerçeği bulup meydana çıkarmıştır: Egemenliğin Halife-Sultan kişiliğinde bireyci bir merkezleşmesinden kurtulmak için, egemenliği bir seçilmiş Meclisin kollektif kişiliğinde kollektif bir merkezleşmeye bağlarken; genel yönetimin hızlı ve verimli olarak işleyebilmesi ve her eyleminde denetlenebilmesi için, «Görev Ayrımlaşması»na da gitmek, zorunlu görülmüştür. Bu, Meclis Hükümeti sistemini, parlamentarizme yaklaştırmakla olur; icra uzvunu, parlamentarizmin «kabine»sine dönüştürmekle olur; bu kuramsal zorunluluğu, pratik siyasa yaşamı da yinelenmiştir.

Ve böylece, temelde Meclisin olan yasama yetkisi, gene onda kalmıştır, onun kendisince kullanılır kılınmıştır; ama kuramca, gene onun olan yürütme yetkisi, bu kez İc-

ra Uzvu, «Kabine-Hükümet»e dönüştürülüp, ona görev olarak verilmiştir; Yani, İcra Uzvu, Meclis Hükümetinde olduğu üzere, bir tâbi olarak değil, Batı Avrupa'nın parlamentarizminde olduğu gibi kurulmuştur. Yani kişilikli bir Parti Hükümeti olarak kurulmuştur. Ayrıca, yasama organı ile, Meclis Hükümetinde olduğu gibi «Tâbi'-Metbu (bağımlı-bağımsız) ilişkisi altına sokulmamıştır; parlamentarizmde olduğu gibi, eşit ağırlıklı, eşit prestijli (erkli) iki organ ilişkisi ve dengesi kurulmuştur. Bu nedenle, Meclis, artık, «Kabine-Hükümet» ile, hem politik, hem hukuksal işbirliği temelinde çalışan bir parlamentoya dönüşmüştür. Yalnız, Halife-Sultancılık merkezleşmesine bir tepki olarak doğan Meclis üstünlüğü ve tek temsilciliği kuramına saygıyı sürdürmek için, 1924 ile, bu parlamentarizmin «yumuşak» biçimi kurulmuştur. Yani, Hükümetin Meclisi feshi etmesi yolu kapalı olan böylece, son aşamada, Meclise dengenin üstünde bir yer verilmiştir. 1961 bunu, «tam parlamentarizm»e, daha yaklaştırma gerçekliliğini göstererek, Mustafa Kemal Demokrasisinin Devrimcilik ve Devrimci Cumhuriyet ilkesine uymuştur.

Türk Dili, Kasım 1981

ÖLENLER

Derleyen: Sami N. ÖZERDİM

A. Türkiye'de

1980 sonu :

Nevin ALEMDAROĞLU. Ege Üniversitesi İngilizce Okutmanı. (- 3 Kasım 1980)

Doç. Dr. Ahmet Nuri ÖZBEK. AİTİA. Öğretim üyesi. (- 5 Kasım 1980)

Prof. Dr. Nadir HATEMİ. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden. (1932 - 8 Kasım 1980)

İlhan ONUR. Gazeteci (- 10 Kasım 1980)

Prof. Dr. Fehim FIRAT. İ. Ü. Orman Fakültesi, İ. Ü. eski rektörlerinden (1908 1011.1980'de, ölüm haberi, Cumhuriyet'te)

Prof. Dr. Abidin İTİL. A.Ü. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Hindoloji Kürsüsünden emekli (1910 11 Kasım 1980)

Aydın APAYDIN. Gazeteci. (1937 - 13 Kasım 1980)

Prof Dr Sedat Veyis ÖRNEK A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Etnoloji Profesörü. (1928 15 Kasım 1980)

Fuat ARASLI. Gazeteci. (1898 17 Kasım 1980)

Prof. Dr. Osman Fazıl BERKİ. A.Ü. Hukuk Fakültesinden. (1912 - 21 Kasım 1980)

Orhan EYUBOĞLU. CHP eski genel sekreteri, başbakan yardımcılarından (1918 - 30 Kasım 1980)

Prof. Dr. Ali Gündüz AKINCI. A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Edebiyat profesörü. (1914 - 4 Aralık 1980)

Ülker ERGÖKSEL. Tiyatro, sinema oyuncusu. (1945 5 Aralık 1980)

Dr. İlhan DEMİRASLAN. Ozan. (1928 Ölüm haberi, 6.12. 1980 günlü Cumhuriyet'te)

Rahmi ŞENAY. Gazeteci (1946 - 11 Aralık 1980)

Rahmi KARACA. Gazeteci. (1914 17 Aralık 1980)

Prof. Dr. Mustafa N. PARLAR. ODTÜ. öğretim üyesi (- 1912.1980 Amerika'da)
Doç. Dr M Ağuz BOZOĞLU. İst. Çapa Tıp Fakültesi'nden. (- 23 Aralık 1980)
Oğuz Kâzım ATOK. Emekli general. Ozan, yazar. (1912 25 Aralık 1980)
Doç. Dr. Hasan PEŞMEN. Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden (- 27 Aralık 1980)
Yalçın UÇAF Gazeteci. (1943 - Ölüm haberi: 27 Aralık 1980)
Prof. Dr. Süreyya AYBAR. A.Ü. Fen Fakültesi'nden (28 Aralık 1980)
Semih SEZERLİ Tiyatro, sinema oyuncusu, dekoratör. (1930 Aralık 1980)

Ocak - Ekim 1981

Prof. Dr. Bingöl ALPMAN. İstanbul Teknik Üniversitesi'nden. (— 1 Ocak 1981)
Eflatun Cem GÜNEY. Folklorcu yazar. (1895 - 2 Ocak 1981)
Tümgeneral, Tabib Ekrem Şadi KAVUR. Mesleğinde yazar. (84 yaşında - 2(1) Ocak 1981)
Doç. Dr. Deniz Albay Zeki TÜRKER. (- 7 Ocak 1971)
Prof. Dr. Mecdi RAMAZANOĞLU. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi (- 7 Ocak 1981)
Muammer YEŞİL. Müzikçi, İstanbul Belediye Konservatuvarı eski öğretmeni. (1922 15 Ocak 1981)
Hasan TANRIKUT (takma adı: Doğan Ruşenay). Emekli felsefe asistanı. Yazar. (— 17 Ocak 1981)
Prof. Dr. Ziya ÜSTÜN. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden, emekli (77 yaşında 19 Ocak 1981)
Özdemir Asaf (ARUN) Ozan. (1923 - 28 Ocak 1981)
Orhan ŞIPKA. Gazeteci. (1917 29 Ocak 1981)
Fethi KARDEŞ. Gazeteci, çevirmen. (1909 - 30 Ocak 1981)
Prof. Dr. Saffet Rıza ALPAR. İ.Ü. Kimya Fakültesi eski dekanı Karadeniz Teknik Üniversitesi eski rektörü. (77 yaşında - 2 Şubat 1981)
Prof. Dr. Efdal AŞAR. A.Ü. Tıp Fakütlesi ve Gülhane'den. Emekli. (80 yaşında 14 Şubat 1981)
Agasi ŞEN Asker, çevirmen. (58 yaşında 14 Şubat 1981)
Cabir ŞEREFTUĞ Müzikçi (17 Şubat 1981)

Şerif YÜZBAŞIOĞLU. Türk hafif müziği bestecisi, piyanist ve orkestra şefi (1932 18 Şubat 1981)

Emine Güzin DURAN. Ressam. (1898 - ölüm haberi: 28 Şubat 1981 günlü Hürriyet'te)

İhsan OZANOĞLU. Ozan, folklorcu. (75 yaşında - Ölümü, Cumhuriyet'te 28.2.1981 günü çıkan röportajda anıldı. 1980 sonu ya da 1981 başları?)

Mazhar OLGUN. Ressam. (1920 12 Ocak 1981)

Ord. Prof. Dr. İhsan İNAN. İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nden emekli. (84 yaşında 28 Şubat 1981)

Siyami ÖZEL. Gazeteci, ozan. Kastamonu. (1927 4 Mart 1981)

Ercan (Ercihan) BANOL. Gazeteci. (Cumhuriyet'in 4.3.1981 sayısında ölüm duyurusu).

Prof. Mustafa SANTUR. İstanbul Teknik Üniversitesi eski rektörlerinden. (76 yaşında 6 Mart 1981)

Çoban YURTÇU. Gazeteci. (1916 - 14 Mart 1981)

H. Bedrettin NEİDİK. Gazeteci. (1912 - 15 Mart 1981)

Yaşar Nabi NAYIR. Ozan, yazar, VARLIK dergi ve yayınevi kurucusu. (1908 - 15 Mart 1981)

Prof. Dr. Vahdettin Emirhan GÜLBAHAR. İstanbul Teknik Üniversitesi. (63 yaşında 16 Mart 1981)

Cahide SONKU. Tiyatro ve sinema oyuncusu. (1918 18 Mart 1981)

Ertuğrul Sadi TEK. Tiyatro oyuncusu. (1897 - 19 Mart 1981)

Adli MORAN. Yazar, gazeteci. (191 - 20 Mart 1981)

Doç. Dr. Necip YAMAN. Karadeniz Teknik Üniversitesi İnşaat-Mimarlık Fakültesi. (Miliyet'te ölüm duyurusu: 22 Mart 1981)

Mehmet Murat UYTUN. Bulgaristan ve Türkiye'de gazeteci. (1892 - 6 Nisan 1981)

Karoly BİCSKY. Çevirmen (1920 1.3.1981)

Faik KURDOĞLU. Atatürk dönemi tarım bakanlarından. (1992 - 14 Nisan 1981)

Suavi SÜALP. Gülmece yazarı. (14 Nisan 1981)

Şekip Ayhan ÖZIŞIK. Türk müziği bestecisi. (1932 - 17 Nisan 1981)

Orgeneral Refik TULGA. Emekli general, yönetimci, yazar. (1907 23 Nisan 1981)

Prof. Dr. Macit Rıza ERBUDAK. İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi (1912 - 27 Nisan 1981)

Prof. Dr. Bahtivar DEMİRAG. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi. (1911 - 29 Nisan 1981)

M. Seyfettin ÖZEGE. Kaynakça yazarı (1901 27 Nisan 1981).

Nevzat HATKO. Çevirmen. (- 29 Nisan 1981 Sofya).

Dr. Arşavir ALYANAK. Film yönetmeni. (1907 1 Mayıs 1981)

Cemil SENA (Ongun). Felsefeci yazar. (1894 14 Nisan 1981)

Zühtü URAY. Cevirmen, yazar. Eski milletvekili. (1901 2 Mayıs 1981)

Prof. Dr. Uluğ Bahadır ALKIM. Arkeoloji Profesörü. İstanbul Üniversitesi. (1915 6 Mayıs 1981)

Fuat KORAY. Müzik yazarı, besteci, eğitimci. (1904 - Ölüm duyurusu, Hürriyet gazetesinin 10 Mayıs 1981 sayısında)

Saip EGÜZ. Müzik eğitimcisi, besteci. (1920 - 12 Mayıs 1981)

Suat Salih ASRAL. Ozan. (1904 - Mayıs 1981

Mustaf Müabin ORHON. Ressam. (1924 - Nisan 1981 Paris)

Mete İNSELEL. Tiyatro ve sinema oyuncusu. (1938 15 Mayıs 1981)

Prof. Dr. Mithat Kemal TORUNOĞLU. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi. (54 yaşında) — 17 Mayıs 1981)

Fuat SİRMEN. Hukuk doktoru. Eski bakanlardan, TBMM eski baskanlarından. (1899 18 Mayıs 1981)

Abdülkadir GÜRSEL. Eskişehir'de gazeteci. (1923 - 23 Mayıs 1981)

Mehmet Şakir ÜLKÜTAŞIR. Halkbilimci, yazar. (1894 - 30 Mayıs 1981)

Prof. Naci YÜNGÜL. Emekli. İstanbul ve Karadeniz Teknik üniversitelerinden. (72 yaşında) - 1 Haziran 1981)

Prof. M. Tayyib GÖKBİLİN. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümü (1915 - 2 Haziran 1981)

Nef'i DEMİRLİOĞLU. Yönetici, Kurucu Meclis üyesi, Kurtuluş Savaşı'nda «İzmir'e Doğru» gazetesi yazarı. (1902 - 3 Haziran 1981)

Prof. Tabib Albay Ali Fuat ONAT. Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nden emekli. (- 4 Haziran 1981)

Ali Cemal BARDAKÇI. Emekli vali, yazar. (1889 - 6 Haziran 1981)
Prof. Dr. Kâzım Nuri İÇGÖREN. (89 yaşında Haziran 1981, Amerika'da)
Mahir ÖZGÜĞÜMCÜOĞLU. Gazeteci. (1920 2 Temmuz 1981)
Cengiz TUNCER. Romancı (1931 - 8 Temmuz 1981)
Pertev BOYAR. Asker ressam. (1897 - 9 Temmuz 1981)
Asaf ERTEKİN. Ozan, basımcı. (- Temmuz 1981)
Enver KARTEKİN. Tarihçi yazar. (1911 - 2 Temmuz 1981)
Osman PAZARLI. Felsefeci yazar. (1896 - 10 Temmuz 1981)
Refik Kemal ARDUMAN. Tiyatro oyuncusu. (1901 - 11 Temmuz 1981)
Prof. Mehmet Talât ERBEN. İstanbul Teknik Üniversitesi. (1917 - 14 Temmuz 1981)
Em. General Enver DEMOKAN. Ressam. (1910 - 6 Temmuz 1981)
Süleyman Siret İNANÇ. Tiyatro, müzik ve resim sanatçısı. (- Cumhuriyet'te duyuru: 24 Temmuz 1981)
Em. General Kemal NİŞ. Asker, yazar. (- 27 Temmuz 1981)
Ruşen Ferit KAM. Yazın öğretmeni, Klasik Türk müziği yöneticisi. (1905 - 29 Temmuz 1981)
Necati GÜNDÜZ. Yönetimci, yazar. (1930 - 29 Ağustos 1981)
Cehdi ŞAHİNGİRAY. Gazeteci. (1918 - 31 Ağustos 1981)
Dr. Suat Mesut ÖZBUDAK. Ozan. (53 yaşında - 8 Ağustos 1981)
Nurettın ÜNEN. Eski milletvekili, yazar. (1906 - 23 Ağustos 1981)
Seyfettin TEKDİLEK, Seyfi Baba). Ozan. (1910 - Temmuz (?) 1981)
Dr. Remzi SAKA. Kooperatifçi yazar (15 Ağustos 1981)
Mehmet ATAY. Öğretmen, ozan. (1917-18 Ağustos 1981)
Mehmet POLAT. Karikatürcü. (1929 - 21 Eylül 1981)
Prof. Dr. Ferruh ÖZALPSOY. Diş Hekimliği Fakültesi'nden emekli. (76 yaşında - 26 Eylül 1981)
Cevat ERKUL. Ressam. (1897 - Eylül(?) 1981)
Âşık Ali İzzet ÖZKAN. Halk ozanı. (1902 - 11 Ekim 1961)
Prof. Dr. Emekli Tabip Albay Selman GÜRTÜRK. Gülha-

ne'den. (1922 - 13 Ekim 1981)
Prof. Dr. Hüseyin Nail KUBALI. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden emekil (1903 13.10.1981)
Orhan ÇAPLI. Eğitimci. (1925 - 22 Ekim 1981)
Yardımcı Prof. Dr. Tarık OKYAY. Orta Doğu Teknik Üniversitesi (1943 - 27 Ekim 1981)
Mübeccel Nami DURU. Öğretmen, yazar. (1908 - 29 Ekim 1981).
Vasfi ÖRGÜN. Gazeteci. (1908 30 Ekim 1981)

B. Dünyada

Steve McQUINN. Amerikalı sinema oyuncusu. (50 yaşında - 8 Kasım 1980)
Andrei AMALRİK. Amerika'ya sığınmış Rus tarihçisi (11 Kasım 1980)
Mae WEST. Amerikalı kadın sinema oyuncusu (1893 23 Kasım 1980)
George RAFT. Amerikalı sinema oyuncusu. (19 - 24 Kasım 1980)
Aleksi KOSİGİN. Rusya'nın eski başbakanı. (1904 - 18 Aralık 1980)
Karl DÖNITZ. Hitler'in amirallerinden, ardası (25 Aralık 1980)
Archibald Joseph ORONİN. İngiliz romancı. (1896 - 9 Ocak 1981)
Prof. Dr. Rudolf NİSSEN. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi eski öğretim üyesi (1896-1981)
René CLAİRE. Fransız Sinema yönetimcisi. (1898 - 15 Mart 1981)
General Omar BRADLEY. İkinci Dünya Savaşı'nın Amerikalı komutanlarından. (— 8 Nisan 1981)
Wiliam SAROYAN. Ermeni asıllı Amerikalı romancı. (1908 20 Mayıs 1981)
Wiliam WYLER. Amerikalı film yönetmeni. (1902 - Temmuz 1981)
Eugenio MONTALE. İtalyan ozanı. (1975 Nobel Ödülü). (1896 - 13 Eylül 1981)
Enver SEDAT. Mısır devlet başkanı. (1918 6 Ekim 1981 öldürüldü).
Moşe DAYAN. İsrail Eski Savunma ve Dışişleri Bakanı. (1915 17 Ekim 1981).

1981'İN KİTAPLARI

Derleyen: ÖKSEL GÖÇMEN

I. EDEBİYAT — GÜZEL SANATLAR

A. YERLİ

Adalet Ağaoğlu: **Yaz Sonu.** (Roman) İst. 1980 Remzi Kitabevi, 258 s. 175 TL.

Füsun Akatlı: **Yaz Başına Neler Gelir.** (Denemeler) İst. 1980 Ada Y. 111 s. 100 TL.

Oktay Akbal: **Atatürk Birgün Gelecek.** İst. 1981 Tekin Y. 158 s. 100 TL.

Oktay Akbal: **Atatürkçülük Savaşı.** İst. 1981 Uygarlık Y. 216 s. 200 TL.

Oktay Akbal: **Hey Vapurlar, Trenler...** (Öyküler) İst. 1981 YAZKO 88 s. 70 TL.

Feriha Aktan: **Gök, Bulut ve Yağmur.** (Şiirler) İst. 1981 Yeditepe Y 76 s. 120 TL.

Hulki Aktunç: **Bir Çağ Yangını.** (Roman) İst. 1981 Derinlik Y. 158 s. 150 TL.

Elif Su Alkan: **Umut.** (Şiirler) Asa Y. 1981 56 s. 50 TL.

Erdoğan Alkan: **Kuş Ormanı.** (Şiirler) Asa Y. 1981 48 s. 50 TL.

Seyit Alp: **Dino ile Ceren.** İst. 1981 YAZKO, 184 s. 100 TL.

Çetin Altan: **Gölgelerin Gölgesi.** (Portreler) İst. 1981 YAZKO 235 s. 140 TL.

Melih Cevdet Anday: **Ölümsüzlük** Ardında **Gılgamış.** (Şiirler) İst. 1981 Ada Y. 110 s. 150 TL.

Talip Apaydın: **Duvar Yazarları.** (Öyküler) İst 1981 Tekin Y. 128 s. 100 TL.

Talip Apaydın: **Vatan Dediler.** (Roman) İst. 1981 Yalçın Y 368 s. 250 TL.

Nurullah Ataç: **Dergilerde.** Ankara 1980 Türk Dil Kurumu Y. 350 s. 200 TL.

Türkkaya Ataöv: **Eşref Üren.** Ankara 1980 Türkiye İş Ban-

kası Kültür Y. Türk Ressamları Dizisi: 1. 46 s. 200 TL.

Atatürk Şiirleri Antolojisi; Destan Atatürk. Hazırlayan: Ayhan İnal — İrfan Ünver Nasrattinoğlu. Ankara 1981 Antoloji/Aylık Şiir Dergisi Y 239 s. 200 TL.

Atatürk'ü Anmak; Yaşamı, Çeşitli Yönleri, Düşünceleri, Anılar, Şiirler, Yabancılara Göre Atatürk. Hazırlayan: Muammer Yüzbaşıoğlu. İst. 1981 Remzi Kitabevi, 416 s. 300 TL.

Yusuf Atılgan: **Bodur Minareden Öte.** (Öyküler) İst. 1981 Karacan Y. 100 s. 100 TL.

Arif Ay: **Dosyalar.** (Şiirler) Ankara 1980 Edebiyat Dergisi Y. 78 s. 60 TL.

Gürkal Aylan: **Ömür Biter Yol Bitmez.** (Taşıt Edebiyatı) İst. 1981 MAY Y. 250 s. 200 TL.

Şakir Balkı: **Aç Ayı Oynamaz.** (Gülmece Öyküleri) İst. 1980 Tekin Y. 142 s. 100 TL.

Başaran: **Koca Kurt.** (Şiir) İst. 1981 (Kendi Yayını) 80 s. 80 TL.

Enis Batur: **Kandil.** (Şiirler) İst. 1981 **Ada** Y. 55 s. 100 TL.

Enis Batur: **Tahta Troya** (Eleştirel Araştırmalar 1974-1978). İst. 1981 YAZKO Y. 199 s. 150 TL

Hüseyin Bayaz: **Köroğlu; Antep Rivayeti.** İst. 1981 Karacan Y. 360 s. 300 TL

Cengiz Bektaş: **Akdeniz Dört Kişiydiler Bir de Ben.** (Şiir) İst. 1981 YAZKO Y. 59 s. 60 TL

Cengiz Bektaş: **Benim Oğlum Bina Okur.** (İnceleme) İst. 1980 YAZKO, 111 s. 70 TL

Erhan Bener: **Elifin Öyküsü.** İst. 1980 Hür Yayın, 190 s. 100 TL.

Erhan Bener: **Oyuncu** (Roman) İst. 1981 Hür Yayın 437 s. 300 TL.

Erhan Bener: **Ünlü Gezgin Macellos da Vinci'nin Akılalmaz Serüvenleri.** (Roman) İst. 1981 YAZKO Y. 156 s. 120 TL

İlhan Berk: **Kitaplar Kitabı** (1947-1980 Seçme Şiirler). İst. 1981 YAZKO 120 s. 100 TL.

Egemen Berköz: **Bu Kitapta Sen Nerdesin?** (Şiirler) İst. 1981 Tan Y. 86 s. 80 TL.

Kemal Bilbaşar: **Zühre Ninem.** (Roman) İst. 1981 YAZKO, 196 s. 120 TL.

Mehmet Yaşar Bilen: **Yazdıkça.** Kayseri, 1980 Umut Y. 96 s. 60 TL.

Recep Bilginer: **Hapisliğim.** (Anılar) İst. 1981 YAZKO Y. 99 s. 80 TL.

Recep Bilginer: **Politikada Bir Sarıçizmeli.** (Roman) İst. 1980 YAZKO, 223 s. 125 TL.

Salâh Birsel: **Köçekçeler.** (Şiirler) Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 186 s. 200 TL.

Salâh Birsel: **Paf ve Puf.** (Denemeler) İst. 1981 Ada Y. 156 s 150 TL

Abdülkadir Bulut: **Acılar Yurdumdur.** (Şiir) İst. 1981 YAZKO Y. 60 s. 60 TL

Peride Celal: **Bir Hanımefendinin Ölümü.** (Roman) İst. 1981 Karacan Y. 160 s. 150 TL.

Kirkor Ceyhan: **İt Yatağında Ekmek Ufağı.** (Hikayeler) İst. 1980 (Kendi Yayını) 134 s. 100 TL.

Bedrettin Cömert: **Eleştiriye Beş Kala.** İst. 1981 YAZKO Y. 332 s. 250 TL.

Necati Cumalı: **Aylı Bıçak.** (Öyküler) İst. 1981 Tekin Y. 163 s. 100 TL.

Necati Cumalı: **Bozkırda Bir Atlı** (Şiir) İst. 1981 YAZKO Y. 99 s. 100 TL.

Yusuf Çotuksöken: **Atatürk Antolojisi.** İst. 1980 Alaz Y. 141 s. 100 TL.

Fazıl Hüsnü Dağlarca: **Nötron Bombası, Çıplak, Uzun İkindi, Yunus Emre'de Olmak.** (Şiirler) İst. 1981 Cem Y. 92 s. 200 TL.

Tufan Hikmet Daye: **Saçı Meçli Yarim.** Ankara 1981 (Kendi Yayını) 164 s. 125 TL.

Hasan İzettin Dinamo: **Açlık.** (Roman) İst. 1981 Yalçın Y. 294 s. 200 TL.

Hasan İzettin Dinamo: **Ateş Yılları.** (Roman) İst. 1981 Yalçın Y. 439 s. 275 TL.

Hasan İzettin Dinamo: **Türk Kelebeği.** (Roman) İst. 1981 Yalçın Y. 299 s. 200 TL.

Hikmet Dizdaroğlu: **Ziya Gökalp Üzerine Araştırmalar.** 1981 Ziya Gökalp Derneği Tanıtma Y. 122 s. 100 TL.

Sulhi Dölek: **Geç Başlayan Yargılama.** (Roman) Ankara 1980 Tan Y. 263 s. 200 TL.

Refik Durbaş: **Çaylar Şirketten.** (Şiirler) İst. 1980 ABeCe Y. 64 s. 50 TL.

Nazlı Eray: **Pasifik Günleri.** (Roman) İst. 1981 Ada Y. 123 s. 125 TL.

Bilgesu Erenus: **Kaside.** (Oyun) İst. 1980 İzlem Y. 80 s. 100 TL.

Ahmet Erhan: **Alaca Karanlıktaki Ülke.** (Şiirler) İst. 1981 Yeni Türkü Şiir Y. 114 s. 140 TL.

Kemal Erhan: **Hoca Ali Rıza.** Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. Türk Ressamları Dizisi: 2. 96 s. 300 TL.

İ. Z. Eyüboğlu: **Anadolu Uygarlığı.** İst. 1981 Der Y. 478 s. 300 TL.

İ. Z. Eyüboğlu: **Atatürk'ten Özdeyişler.** İst. 1981 Uygarlık Y. 174 s. 150 TL.

İ. Z. Eyüboğlu: **Bütün Yönleriyle Bektaşilik** (Alevilik). İst. 1980 Yeni Çığır Y. 606 s. 300 TL.

Sabahattin Eyüboğlu: **Bütün Yazıları** I: Söz Sanatları; Cilt 1: Sanat Üzerine Denemeler, Eleştiriler. Hazırlayan: Azra Erhat. İst. 1981 Cem Y. 376 s. 200 TL.

Füruzan: **Ev Sahipleri.** İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 202 s. 150 TL.

Ali Göçer: **Gözlerinde Kitap Yankısı.** (Şiirler) Ankara 1981 Edebiyat Dergisi Y. 62 s. 60 TL.

Burhan Günel: **Acının Askerleri.** (Roman) İst. 1981 May Y. 277 s. 200 TL.

Sami Gürtürk: **Bildilik.** (Roman) Ankara 1981 (Kendi Yayını) 176 s. 125 TL.

Muzaffer Hacıhasanoğlu: **Atatürk Bakıyor Bize.** İst. 1981. Varlık Yayınları 284 s. 130 TL.

Halikarnas Balıkçısı: **Bütün Eserleri 6.** Düşün Yazıları. Yayına Hazırlayan: Azra Erhat. Ankara 1981 Bilgi Y. 224 s. 150 TL.

Halikarnas Balıkçısı: **Bütün Eserleri 7:** Ötelerin Çocukları. Ankara 1981 Bilgi Y. 294 s. 200 TL.

Orhan Hançerlioğlu: **Bütün Romanları.** 1. cilt: Karanlık Dünya, Büyük Balıklar, Oyun, Ekilmemiş Toprak. İst. 1981 Karacan Y. 319 s. 300 TL.

Orhan Hançerlioğlu: **Bütün Romanları.** 2. cilt: Ali, Kutu Kutu İçinde, Yedinci Gün, Bordamıza Vuran Deniz.

İst. 1981 Karacan Y. 292 s. 300 TL.

Selim İleri: **Bir Akşam Alacası.** (Roman) İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 336 s. 200 TL.

Selim İleri: **Yaşarken ve Ölürken.** (Roman) İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 464 s. 300 TL.

Attila İlhan: **Dersaadet'te Sabah Ezanları.** (Roman) Ankara 1981 Bilgi Y. 382 s. 275 TL.

Attila İlhan: **Gerçekçilik Savaşı.** (Deneme) İst. 1980 YAZKO, 240 s. 125 TL.

Attila İlhan: **Hangi Atatürk.** Ankara 1981 Bilgi Y. 329 s. 200 TL.

Attila İlhan: **Sisler Bulvarı** — Yağmur Kaçağı. (Şiirler) İst. 1981 Karacan Y. 200 s. 200 TL.

Özdemir İnce: **Elmanın Tarihi.** (Şiirler) İst. 1981 Cem Y. 88 s. 60 TL.

Muzaffer İzgü: **Devlet Babanın Tonton Çocuğu.** Ankara 1981 Bilgi Y. 199 s. 150 TL.

Muzaffer İzgü: **Her Eve Bir Karakol.** Ankara 1980 Bilgi Y. 191 s. 125 TL.

Lütfi Kaleli: **Vakarlı Mamo.** (Roman) İst. 1981 MAY Y. 280 s. 200 TL.

Hidayet Karakuş: **Yağmurlar Nereye Yağar?** (Roman) İst. 1981 May Y. 266 s. 200 TL.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu: **Bütün Eserleri 6: Vatan Yolunda.** Baskıya Hazırlayan: Atilla Özkırımlı. İst. 1980 Birikim Y. 155 s. 100 TL.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu: **Bütün Eserleri 7: Anamın Kitabı.** Baskıya Hazırlayan: Atila Özkırımlı. İst. 1980 Birikim Y. 133 s. 100 TL.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu: **Bütün Eserleri 9: Hep O Şarkı.** Baskıya Hazırlayan: Atilla Özkırımlı. İst. 1980 Birikim Y. 178 s. 125 TL.

Yaşar Kemal: **Kimsecik 1.** İst. 1980 Tekin Y. 478 s. 250 TL.

Tezer Özlü Kıral: **Çocukluğumun Soğuk Geceleri.** (Roman) İst. 1980 Derinlik Y. 96 s. 80 TL.

Hasan Hüseyin (Korkmazgil) **Acılara Tutunmak.** (Şiir) Ankara 1981 Bilgi Y. 189 s. 175 TL.

Hasan Hüseyin (Korkmazgil): **Filizkıran Fırtınası.** (Şiirler) Ankara 1981 Bilgi Y. 174 s. 125 TL.

Zeki Kuneralp: **Sadece Diplomat.** (Hatırat) İst. 1981 (Kendi Yayını) 270 s. 330 TL.

Nilüfer Kurtuluş: **Atatürk Şiirleri.** Ankara 1981 Kurtuluş Y. 399 s. 100 TL.

Şemsettin Kutlu: **Servetifünun Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi.** (Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. bs.) İst. 1981 Remzi Kitabevi, 333 s. 300 TL.

Şemsettin Kutlu: **Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı Antolojisi.** İst. 1981 Remzi Kitabevi, 366 s. 300 TL.

Sadulah Kutluer: **Kar da Isıtır.** (Şiirler) Hakimiyet Sanat Y. 1981. 64 s. 60 TL.

Pınar Kür: **Bir Deli Ağaç.** (Öyküler) İst. 1981 YAZKO, 197 s. 120 TL.

Mahmut Makal: **Memleketin Sahipleri, Köye Gidenler.** (Öyküler) İst. 1981 YAZKO, 180 s. 110 TL.

Cemil Meriç: **Bir Facianın Hikayesi.** Ankara 1981 Umran Y. 167 s. 150 TL.

Cemil Meriç: **Kırk Ambar.** İst. 1980 Ötüken Y. 487 s. 350 TL.

Yaşar Miraç: **Can Deresi Türküleri.** (Şiirler) İst. 1981 Fotografik Y. 80 s. 130 TL.

Yaşar Mirac: **İçli Şarkılar.** (Şiirler) İst. 1981 Fotografik Y. 59 s. 100 TL.

Yaşar Miraç: **Trabzon'dan Çıktım Yola.** (Şiirler) İst. 1981 Yeni Türkü Şiir Y. 102 s. 100 TL.

S. Mirzabeyoğlu: **Önsöz.** (Şiir) İst. 1981 Gönüldaş Y. 75 TL.

S. Mirzabeyoğlu: **Yaşamayı Deneme.** (Roman) İst. 1981 Gönüldaş Y 250 TL.

Nadir Nadi: **Olur Şey Değil.** (Anılar) İst. 1981 Çağdaş Y. 223 s. 150 TL.

Kerime Nadir: **Romancının Dünyası** (Yazarlık Anıları). İst. 1981 İnkılap ve Aka Kitabevi, 383 s. 200 TL.

Behcet Necatigil: **Bütün Eserleri** I. Şiirler 1: Kapalı Çarşı, Çevre. Evler, Eski Toprak, Arada. İst. 1981 Cem Y. 390 s. 300 TL.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1981. İst. 1981 (Kendi Yayını) 1216 s. 600 s.

Seyyit Nezir: **Dağları Öylecene.** (Şiir) İst. 1981 YAZKO Y. 59 s. 50 TL.

Esma Ocak: **Berdel.** (Öyküler) Ankara, 1981, Memleket Y.

166 s. 150 TL.

Turan Oflazoğlu: **Elif Ana.** (Oyun) İst. 1980 Cem Y. 116 s. 35 TL.

Ahmet Oktay: **Bir Arayış'm Yazıları, Bir Yazı'nın Arayışları.** (Deneme) İst. 1981 YAZKO Y. 160 s. 100 TL.

Aras Ören: **Berlin Üçlemesi:** Niyazi'nin Nuayn Sokağında İşi Ne? — Kâğıthane Rüyası — Gurbet Değil Artık. İst. 1980 Remzi Kitabevi, 248 s. 150 TL.

Aysel Özakın: **Genç Kız ve Ölüm.** (Roman) İst. 1981 YAZKO, 205 s. 120 TL.

Emin Özdemir: **Türk ve Dünya Edebiyatı.** Ankara 1980 Siyasal Bilgiler Fakültesi Y. 240 s. 150 TL.

Adnan Özer: **Ateşli Kaval.** (Şiirler) İst. 1981 Yeni Türkü Şiir Y. 72 s. 100 TL.

Ahmet Özer: **Ayrı Beraberlikler.** (Şiirler) Ankara 1981 Türkiye Yazıları Y. 77 s. 50 TL.
TL.

Cafer Özkan: **Şimdi Okullu Olduk.** İst. 1981 Bük Yayın Dağıtım, 64 s. 50 TL.

Cafer Özkan: **Dindo.** İst. 1981 Bük Yayın Dağıtım, 64 s. 50 TL.

Hakkı Özkan: **İnci.** (Roman) İst. 1981 YAZKO Y. 177 s. 110 TL.

Demir Özlü: **Aşk ve Poster.** (Öyküler) İst. 1980 Derinlik Y. 128 s. 100 TL.

Kaya Özsezgin: **Sanat Üzerine Yazılar 2.** İst. 1981 Cumalı Sanat Galerisi Y. 192 s. 150 TL.

Nuri Pakdil: **Batı Notları.** (Gezi-İzlenim Notları) Ankara 1980 Edebiyat Dergisi Y. 96 s. 70 TL.

Nuri Pakdil: **Biat III.** (Denemeler) Ankara 1981 Edebiyat Dergisi Y. 104 s. 90 TL.

Nuri Pakdil: **Bir Yazarın Notları II.** Ankara 1980 Edebiyat Dergisi Y. 120 s. 100 TL.

Yüksel Pazarkaya: **Saat Ankara; Takvim Dizeleri.** İst. 1981 Derinlik Y. 80 s. 60 TL.

Oktay Rıfat: **Danaburnu.** (Roman) İst. 1980 Karacan Y. 229 s. 200 TL.

Oktay Rıfat: **Elifli.** (Şiirler) İst. 1980 Ada Y. 78 s. 100 TL.

H. Latif Sarıyüce: **Üç Ayaklı Oğlak.** Ankara 1981 Kültür Ba-

kanlığı Y. 106 s. 50 TL.
Özgür Savaşçı: **Dilsizin Dilinden.** (Dil Söyleşileri) İst. 1981 Yeditepe Y. 86 s. 120 TL.
Sivaslı Aşık Kul Gazi: **Sarı Çiçek.** Hazırlayan: Saim Sakaoğlu. Erzurum 1980. 143 s. 100 TL.
Tekin Sönmez: **Ferhat mı Şirin mi?** (Şiirler) İst. 1980 Yansıma Y. 69 s. 150 TL.
Tekin Sönmez: **Kanatsız Kuş.** (Şiirler 1961-1981) İst. Yansıma Y. 255 s. 200 TL.
Tekin Sönmez: **Morgun Önünde Üç Kadın.** (Seçme Yazılar) İst. 1981 Yansıma Y. 142 s. 125 TL.
Önay Sözer: **Öteki.** (Roman) İst. 1981 YAZKO, 139 s. 80 TL.
Muhteşem Sünter: **Sen ile Sen.** (Şiirler) İst. 1981 Yeditepe Y. 76 s. 120 TL.
Osman Şahin: **Ağız İçinde Dil Gibi.** İst. 1980 Cem Y. 85 s. 75 TL.
Salim Şengil: **Es Be Süleyman Es...** (Öyküler) İst. 1980 YAZKO 88 s. 70 TL.
Şiirlerde Atatürk. (Antoloji) Derleyen: Esat Nermi Erendor. İst. 1981 Uygarlık Y. 182 s. 150 TL.
Ülkü Tamer: **Seçme Şiirler.** İst. 1981 Karacan Y. 189 s. 175 TL.
Mehmet Taner: **Arka Oda.** (Şiir) Ankara 1981 Tan Y. 79 s. 80 TL.
Mehmet Taner: **Bir Denizin Çekildiği Bütün Kıyılar.** (Şiirler), Ankara 1981 Tan Y. 80 TL.
Refika Taner — Asım Bezirci: **Seçme Hikayeler.** İst. 1981 Gözlem Y. 320 s. 200 TL.
Ozan Telli: **Şahince.** (Şiirler) İst. 1981 Yeni Türkü Şiir Y. 75 s. 100 TL.
Afşar Timuçin: **Denizli Pencere.** (Öyküler) İst. 1981 YAZKO, 110 s. 80 TL.
Vecihi Timuroğlu: **Ahmet Kutsi Tecer;** Kişiliği, Sanat Anlayışı ve Tüm Şiirleri. Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 251 s. 300 TL.
Erol Toy: **Günü Gününe.** (Denemeler) İst. 1981 Yalçın Y. 289 s. 200 TL.
Erol Toy: **Zor Oyunu.** İst. 1980 (Kendi Yayını) 511 s. 250 TL.
Güven Turan: **Güneşler... Gölgeler...** (Şiirler) İst. 1981 De-

rinlik Y. 100 TL.

Turgut Uyar: **Toplu Şiirler 1:** Arz-ı Hal, Dünyanın En Güzel Arabistanı, Türkiyem, Tütünler Islak. İst. 1981 Karacan Y. 172 s. 175 TL.

İsmail Uyaroğlu: **Hayatı Karşılayan Şiirler.** İst. 1981 YAZKO, 58 s. 50 TL.

Şemsettin Ünlü: **Dirlik Düzenlik Türküleri.** İst. 1981 Yeditepe Y. 60 s. 100 TL.

Engin Ünsal: **Tutmuş Beni Vurmuş Dünya.** (Şiirler) İst. 1980 Ge-Da Dağıtım. 64 s. 50 TL.

Suat Vardal: **Biz Gene Yanyana.** (Şiirler) İst. 1981 Yeni Türkü Şiir Y. 61 s. 80 TL.

Varlık Yıllığı 1981. İst. 1981 Varlık Y. 365 s. 200 TL.

İrfan Yalçın: **Fareyi Öldürmek.** (Roman) İst. 1980 Milliyet Y. 130 s. 85 TL.

İzzet Yaşar: **Dönüşü Olmayan Hikayeler.** İst. 1981 Cem Y. 72 s. 50 TL.

Yazarlarımız Atatürk'ü Anlatıyor. Derleyen: Sami Karaören. İst. 1981 Uygarlık Y. 200 TL.

Mehmet Yıldız: **Süpürgeli Bakan.** (Öyküler) İst. 1980 Yeditepe Y. 110 s. 50 TL.

Hüseyin Yurttaş: **Çınar Dede.** İst. 1981 Bük Yayın Dağıtım, 648 s. 50 TL.

Hüseyin Yurttaş: **Sanayi Çarşısı.** (Şiir) İst. 1980 Derinlik Y. 80 s. 60 TL.

Can Yücel: **Şiir Alayı.** İst. 1981 YAZKO, 180 s. 120 TL.

Tahsin Yücel: **Haney Yaşamak...** İst. 1981 Karacan Y. 158 s. 150. TL.

B. ÇEVİRİ

Alain: **Edebiyat Üzerine Söyleşiler.** Çev. Asım Bezirci. İst. 1981 YAZKO Y. 137 s. 110 TL.

Vadim Andreev: **Yaban Toprak.** (Roman) Çev. T. Ahmet Şensılay. İst. 1981 YAZKO, 339 s. 160 TL.

Jeffrey Archer: **Kin ve Suç.** (Roman) Çev. Özay Süsoy. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 439 s. 350 TL.

Izak Babel: **Çocukluğumdan Öyküler.** Çev. Ragıp Zarakoğlu. İst. 1981 Belge Y. 152 s. 125 TL.

Desmond Bagley: **Can Düşmanı.** (Roman) Çev. Mehmet

Harmancı. İst. 1981 (E) Y. 339 s. 200 TL.

Honore de Balzac: **Süslü Hayatlar.** 1. cilt Çev. Vahdet Gültekin. İst. 1981 İzlem Y. 269 s. 200 TL.

Charles Berlitz: **Kıyamet Günü.** (Roman) Çev. Füsun Doruker. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 221 s. 200 TL.

Bertolt Brecht: **Kafkas Tebeşir Dairesi.** (Oyun) Çev. Can Yücel. İst. 1980 İzlem Y. 144 s. 150 TL.

Gerald A. Browne: **Çıkmaz Sokak 11.** (Roman) Çev. Mehmet Harmancı, İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 367 s. 250 TL.

James Clavell: **Şogun —Tohum—** (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 540 s. 350 TL.

Jackie Collins: **Aşıklar ve Kumarbazlar.** (Roman) Çev. Oya Alpar. İst. 1981 İnkılap ve Aka Kitabevi, 726 s. 300 TL.

Jackie Collins: **Dünya Evli Erkeklerle Dolu.** Çev. Armağan İlkin. İst. 1981 Karacan Y. 237 s. 200 TL.

Robin Cook: **Benzin.** (Roman) Çev. Oya Alpar. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 336 s. 250 TL.

Edmondo de Amicis: **İstanbul (1874).** Çev. Beynun Akyavaş. Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 504 s. 350 TL.

Frank de Felitta: **Denizin Öfkesi.** (Roman) Çev. Füsun Doruker. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 342 s. 250 TL.

John Dos Passos: **Üç Savaşçı.** (Roman) Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1981 Hür Yayın, 299 s. 200 TL.

Friedrich Dürrenmatt: **Babil'e Bir Melek İniyor.** Çev. Gürsel Aytaç. Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 144 s. 70 TL.

Christiane F.: **Eroin.** Çev. Ümit Kıvanç — Erol Özbek. İst. 1981 Kelebek Y. 335 s. 300 TL.

Federico Fellini: **Amarcord.** Çev. Egemen Berköz. İst. 1981 Karacan Y. 143 s. 150 TL.

Ken Follett: **Anahtar.** (Roman) Çev. Güler Dikmen. İst. 1981 Hür Yayın 319 s. 225 TL.

Frederick Forsyth: **Şeytan Seçeneği.** Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1980 (E) Y. 477 s. 250 TL.

Goethe'den Seçme Mektuplar III. Çev. Melahat Togar. Ankara 1980 Kültür Bakanlığı Y. 160 s. 75 TL.

Judith Guest: **Sıradan İnsanlar.** (Roman) Çev. Armağan İlkin. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 331 s. 250 TL.

Guillevic: **Kasırgamn Çatırtıları.** (Şiir) Çev. N. Pakdil. Ankara 1981 Edebiyat Dergisi Y. 200 TL.

Sven Hassel: **Cephe Arkadaşları.** (Roman) Çev. Feride Erdoğmuş. İst. 1981 (E) Y. 295 s. 200 TL.

Colin Higgins: **Doğum Günün Kutlu Olsun.** (Harold ve Maude) Çev. Ülkü Tamer. İst. 1981 Karacan Y. 163 s. 150 TL.

Jack Higgins: **Tavşan Dönemeci.** (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 333 s. 250 TL.

Noel Hynd: **Nefret Kıskacı.** (Roman) Çev. Azize Bergin. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 388 s. 300 TL.

Kavafis: **Barbarları Beklerken.** Çev. E. Alova — B. Pirhasan. İst. 1981 YAZKO 60 s. 60 TL.

M M. Kaye: **Sımsıcak.** (Roman) Çev. Meral Gaspıralı. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 414 s. 300 TL.

Stephen King: **Tepki** (Roman) Çev. Füsun Doruker. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 402 s. 250 TL.

Blaje Koneski: **Yıldızları Örmek.** Çev. Necati Zekeriya. İst. 1981 Cem Y. 55 s. 100 TL.

Judith Krantz: **Papatya Prenses.** (Roman) Çev. Leyla Ragıp. İst. 1981 (E) Y. 607 s. 350 TL.

Judith Krantz: **Takıntı.** (Roman) Çev. Özay Süsoy. İst. 1981 (E) Y. 620 s. 350 TL.

Frank McDonald: **Arayış.** (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 368 s. 250 TL.

Norman Mailer: **Barbarlık Kıyısı.** (Roman) Çev. Aytunç Altındal. İst. 1980 Havass Y. 342 s. 250 TL.

Norman Mailer: **Celladın Şarkısı.** (Roman) Çev. Reşit Aşçıoğlu. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 614 s. 350 TL.

Gabriel Garcia Marquez: **Sevgiden Öte Sürekli Ölüm.** Çev. Ahmet Seven. İst. 1981 Cem Y. 246 s. 150 TL.

Herman Melville: **Billy Budd.** Çev. Ahmet Seven. İst. 1981 Karacan Y. 208 s. 200 TL.

Thomas More: **Utopia.** Çev. Sabahattin Evüboğlu — Mina Urgan — Vedat Günyol. İst. 1981 Cem Y. 128 s. 75 TL.

Iris Murdoch: **Sartre'ın Yazarlığı ve Felsefesi.** Çev. Selahattin Hilâv. İst. 1981 YAZKO Y. 133 s. 90 TL.

Alan Paton: **Söyle Sevgili Yurdum.** (Roman) Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1981 Can Y. 342 s. 350 TL.

Jacques Prevert: **Şiirler.** Çev. ve Hazırlayan: Abdulah Rıza Ergüven. İst. 1980 Yeditepe Y. 60 s. 100 TL.

A. Robbe-Grilet: **Yeni Roman.** (Deneme) Çev. Asım Bezirci. İst. 1981 YAZKO 115 s. 80 TL.

Emmanuel Roblès: **Tepedekiler.** (Roman) Çev. İrfan Yalçın. İst. 1981 Yalçın Y. 213 s. 150 TL.

Charles Sailor: **Foya.** (Roman) Çev. Esat Ören. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 411 s. 300 TL.

Guy Sajer: **Asker'in Öyküsü.** (Roman) Cev. Adnan Cemgil. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 426 s. 300 TL.

William Saroyan: **Yoksul İnsanlar.** Çev. Memet Fuat (Bengü). İst. 1981 Karacan Y. 107 s. 100 TL.

Wolfdietrich Schnurre: **Cepheye Yollanırken.** (Öyküler) Çev. Zeyyat Selimoğlu. İst. 1980 YAZKO, 126 s. 70 TL.

Saltıkov Şçedrin: **Büyüklere Masallar.** Çev. Mazlum Beyhan. İst. 1981 Sosval Y. 293 s. 250 TL.

Erich Segal: **Kadın, Erkek ve Çocuk.** Çev. Armağan İlkin. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 282 s. 200 TL.

Sidney Sheldon: **Gece Yarısının Ötesi.** (Roman) Çev. Ayşe Akın. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 420 s. 300 TL.

David Shobin: **Doğmamış.** (Roman) Çev Füsun Doruker. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 327 s. 250 TL.

Johannes Mario Simmel: **Merhaba Umut.** (Roman) Çev. Ahmet Arpad. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 505 s. 300 TL.

Konstantin Simonov: **Anayurdun Dumanı.** (Roman) Çev. Mehmet Özgür. İst. 1981 YAZKO Y. 196 s. 120 TL.

Wilbur Smith: **Güneşkuşu.** (Roman) Çev.: Nihal Önol. İst. 1981 Kelebek Y. 366 s. 300 TL.

Gay Talese: **Komşunun Karısı.** Çev. Armağan İlkin. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 429 s. 300 TL.

Robert Terrall: **Neşeli Mangır.** (Roman) Çev. Belkıs Çorakçı. İst. 1981 (E) Y. 423 s. 250 TL.

Jürgen Thorwald: **Düğün.** (Roman) Çev. Füsun Umar. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 254 s. 200 TL.

Trevanian: **Şibumi.** (Roman) Çev. Belkıs Çorakçı. İst. 1981 (E) Y. 500 s. 300 TL.

Turgenyev: **Fırtına Öncesi** (Arife). Çev. Ataol Behramoğlu İst. 1981 Yalcın Y. 192 s. 150 TL.

Peter Ustinov: **Köşeye Kıstırılan Adam.** Çev. Belkıs Çorakçı. İst. 1981 Karacan Y. 292 s. 300 TL.

Peter Van Greenaway: **Medusa.** (Roman) Çev. Armağan

İlkin. İst. 1981 Karacan Y. 310 s. 300 TL.

Jose Mauro de Vasconcelos: Yaban **Muzu.** (Roman) Çev. Aydın **Emeç.** İst. 1981 Hür Yayın 154 s. 100 TL.

Jean Vilar: Tiyatro **Geleneği Üstüne.** (Deneme) Çev. Bertan Onaran. İst. 1981 YAZKO Y. 114 s. 100 TL.

Andrey Voznesenski: **Oza.** (Şiir) Çev. Mehmet H. Doğan — Turgay Gönenç. İst. 1981 Ada Y. 59 s. 100 TL.

Irving Wallace: **Titreşim.** (Roman) Çev. Azize Bergin. İst. 1980 Kelebek Y. 367 s. 250 TL.

Irving Wallace: **Titreşim. (Roman)** Çev. Azize Bergin. İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 428 s. 300 TL.

Max Wilk: **Film Gibi** Haydutlar. Çev. Armağan İlkin. İst. 1981 Karacan Y. 285 s. 275 TL.

Richard Woodley: **Şampiyon.** (Roman) Çev. Gönül Suveren İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 266 s. 200 TL.

II. BİLİM — KÜLTÜR

A. YERLİ

Türker Acaroğlu: **Açıklamalı Atatürk Kaynakçası.** 2 cilt. I. cilt: A-D, II. cilt: **E-Z.** Ankara 1981 İş Bankası Kültür Y. 1192 s. 700 TL.

Toygar Akman: **Beşinci** Boyut. İst. 1981 Karacan. Y. 418 s. 400 TL.

Akil Aksan: **Atatürk** Der **ki.** Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 150 s. 70 TL.

Cem Alpar: **Çok Uluslu Şirketler** ve **Ekonomik Kalkınma.** (Genişletilmiş 3. bs.) Ankara 1980 Turhan Kitabevi. 311 s. 200 TL.

Cevad Memduh Altar: **Onbeşinci Yüzyıldan Bu Yana Türk ve Batı Kültürlerinin Karşılıklı Etkileme Güçleri Üstüne Bir İnceleme.** Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 48 s. 40 TL.

Cevat Memduh Altar: **Opera Tarihi III.** Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 680 s. 400 TL.

İsmail Altınok: **Bir Ressamın Notları.** (Türk Resminin Sorunları) Ankara 1980 (Kendi Yayını) 151 s. 100 TL.

Metin And: **İnsanüstülük Taslayanların İçyüzü** İst. 1981 Karacan Y. 308 s. 300 TL.

Necla Arat: **Kadın Sorunu.** İst. 1981 İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Y. 100 TL.

Sebati Ataman: **Dil Çıkmazı.** Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 164 s. 110 TL.

Toktamış Ateş: **Kemalizmin Özü;** Görüşler, Düşünceler. İst. 1980 Der Y. 100 TL.

Doğan Avcıoğlu: **Türklerin Tarihi.** 4. Kitap: Anadolu'da Türklük ve İslamlık. İst. 1981 Tekin Y. 1920 s. 250 TL.

Mustafa A. Aysan: **100. Doğum Yıldönümünde Atatürk'ün Ekonomi Politikası.** İst. 1980 Es. Y. 104 s. 100 TL.

Niyazi Ahmet Banoğlu: **Yayınlanmamış Belgeleriyle Atatürk;** Siyasi ve Özel Hayatı, İlkeleri (Eklerle 2. bs.) İst. 1981 Gözen Y. 384 s. 250 TL.

Ömer Lütfi Barkan: **Türkiye'de Toprak Meselesi.** Toplu Eserleri: 1. İst. 1980 Gözlem Y. 965 s. 1250 TL.

Faik Y. Başbuğ — Mustafa Koç: **Kara Para.** (İnceleme) İst. 1980 Tekin Y. 170 s. 100 TL.

Sadi Borak: **Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları.** İst. 1980 Çağdaş Y. 375 s. 200 TL.

Korkut Boratav: **Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm.** İst. 1981 Birikim Y. 199 s. 175 TL.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978. İst. 1980 Akbank Kültür Yayını, 741 s. 1200 TL.

Cengiz Çandar: **Dünden Yarına İran.** İst. 1981 Yalçın Y. 125 TL.

Anıl Çeçen: **Atatürk ve Cumhuriyet.** Ankara 1981 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 394 s. 300 TL.

Erkan Doğan: **Kentlileşen Efendiler.** İst. 1980 Ortak Y. 274 s. 7 planş, 200 TL.

Doğu Ergil: **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi.** Ankara 1981 Turhan Kitabevi, 458 s. 350 TL.

Hamza Eroğlu: **Atatürk ve Devletçilik.** Ankara 1981 (Kendi Yayını) 213 s. 150 TL.

İ. Z. Eyüboğlu: **Kendi Sözleriyle Atatürk İlkeleri.** İst. 1981 Uygarlık Y. 262 s. 200 TL.

Medeni Ferho: **Atatürk'ün Romanı;** Çocukluğu, Okul Yaşamı, Savaşları. İst. 1981 ABeCe Y. 80 s. 60 TL.

Kemal Zeki Gençosman: **Devlet Kuran Meclis.** İst. 1981 Hür Yayın, 319 s. 225 TL.

Engin Gençtan: **Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar.** Ankara 1981 (Kendi Yayını) 491 s. 350 TL.

Ali Gevgilili: **Yükseliş ve Düşüş.** İst. 1981 Altın Kitaplar Y. 709 s. 450 TL.

İ. Muzaffer Gökman: **Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası.** (Genişletilmiş 3. bs.) Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 600 TL.

İlhan Güngören: **Buda ve Öğretisi.** İst. 1981 (Kendi Yayını) 216 s. 160 TL.

Nail Güreli: **Atatürk'ten Sonra Atatürk** (1938 Kasımında Yazılanlar). İst. 1981 Gür Y. 224 s. 200 TL.

Kamran İnan: **Dünden Düşünceler.** Ankara 1981 (Kendi Yayını) 388 s. 350 TL.

M. Rauf İnan: **Mustafa Necati: Kişiliği, Ulusal Eğitime Bakışı, Konuşma ve Amları.** Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 254 s. 175 TL.

Yahya Kanpolat: **Politikacının Kökeni.** Hatay 1981 Bayır Y. 122 s. 125 TL.

Mehmet Kaplan — İnci Enginün — Birol Emil — Necat Birinci — Abdullah Uçman: **Devrin Yazarlarının Kalemiyle Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal.** I. cilt. Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 624 s. 250 TL.

Mehmet Kemal: **Celal Bayar Efsanesi ve Raftaki Demokrasi.** İst. 1980 ABeCe Y. 239 s. 180 TL.

Suna Kili: **Atatürk Devrimi; Bir Çağdaşlaşma Modeli.** Ankara 1981 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 294 s. 250 TL.

Emre Kongar: **Atatürk ve Devrim Kuramları.** Ankara 1981 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 557 s. 350 TL.

Emre Kongar: **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği.** İst. 1981 Remzi Kitabevi, 431 s. 400 TL.

Ahmet Köklügiller: **Atatürk.** (İnceleme) İst. 1980 Köyün Çocuğu Y. 80 s. 40 TL.

Aydın Köksal: **Dil ile Ekin.** Ankara Türk Dil Kurumu Y. 248 s. 140 TL.

Baki Kurtuluş: **Tarihsel Olaylarla Söylev.** Ankara 1981 Kurtuluş Y. 395 s. 150 TL.

Nilüfer Kurtuluş: **Atatürk; Yaşamı — Atatürkçülük — İlkeleri — Devrimleri — Sözleri — Anıları — Neler Dediler — Şiirler.** Ankara 1981 Kurtuluş Y. 239 s. 60 TL.

Cemal Kutay: **Atatürk'ün Son Günleri.** İst. 1981 Boğaziçi Y. 226 s. 300 TL.

Uğur Mumcu: **Silah Kaçakçılığı ve Terör.** İst. 1981 Tekin Y. 127 s. 100 TL.

Müzikte Yaratıcının Gücü. Hazırlayan: Leyla Pamir. Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 256 s. 150 TL.

Nadir Nadi: **Atatürk İlkeleri Işığında Uyarılar;** Bir İflasın Kronolojisi 1950-1960. İst. 1981 Çağdaş Y. 464 s. 250 TL.

Nihat Nirun: **Sistematik Sosyoloji Açısından Ziya Gökalp.** Ankara 1981 Kültür Bakanlığı Y. 260 s. 200 TL.

Nutuk (Söylev). İst. 1981 Örgün Y. 624 s. 300 TL.

Hasan Olalı: **Doğumunun 100. Yılında Atatürk Konferansları.** İzmir 1981 Yasa Eğitim ve Kültür Vakfı Y. 29 s. 50 TL.

Özer Ozankaya: **Atatürk ve Laiklik;** Atatürkçü Düşüncenin Temel Niteliği. Ankara 1981 İş Bankası Kültür Y. 292 s. 350 TL.

İsmet Özel: **Şiir Okuma Kılavuzu.** İst. 1980 Yeryüzü Y. 84 s. 50 TL.

İzzet Öztoprak: **Kurtuluş Savaşında Türk Basını** (Mayıs 1919 — Temmuz 1921); Türkiye İle İlgili Dış Haberler ve Bunların İç Basındaki Tepkileri. Ankara 1981 İş Bankası Kültür Y. 435 s. 300 TL.

Arif Hikmet Par — M. Agâh Önen: **Doğumunun 100. Yıldönümünde Atatürk'ü Anlamak.** İst. 1981 Serhat Dağıtım Y. 366 s. 200 TL.

Bahri Savcı: **Atatürk ve Çağdaş Türkiye.** (Sorunlar-Yorumlar). İst. 1981. Varlık Y. 210 sayfa. 130 TL.

İlhan Selçuk: **Atatürkçülüğün Alfabesi.** İst. 1981 Çağdaş Y. 158 s. 150 TL.

Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllığı 1979-1980. Ankara 1981 SBF Y. 307 s. 240 TL.

Önay Sözer: **Anlayan Tarih.** (İnceleme) İst. 1981 YAZKO, 178 s. 100 TL.

Bedi Şehsuvaroğlu: **Atatürk'ün Sağlık Hayatı.** İst. 1981 Hür Yayın, 102 s. 100 TL.

Önder Şenyapılı: **Toplum ve İletişim.** Ankara 1981 Turhan Kitabevi 260 s. 200 TL.

Server Tanilli: **Devlet ve Demokrasi.** İst. 1981 İstanbul

Üniversitesi Y. 650 s. 420 TL.

Sadun Tanju: **Atatürk'ün Yanındakiler, Karşısındakiler.** İst. 1981 Hür Yayın, 136 s. 100 TL.

Suat Taşer: **Örneklerle Konuşma Eğitimi.** İst. 1980 Örgün Y. 299 s. 150 TL.

Kazım Taşkent: **Atatürk Aydınlığında Yaşamak.** İst. 1981 (Kendi Yayını) 248 s. 350 TL.

İlhan Tekeli: **Toplumsal Dönüşüm ve Eğitim Tarihi Üzerine Konuşmalar.** Ankara 1980 Mimarlar Odası Y. 125 s. 70 TL.

Mahmut Tezcan: **Kuşaklar Çatışması;** Okuyan ve Çalışan Gençlik Üzerine Bir Araştırma. (Doçentlik Tezi) Ankara 1981 Gül Y. 216 s. 275 TL.

Mahmut Tezcan: **Kültürel Antropoloji Açısından Başlık Parası Geleneği.** Ankara 1981 Gül Y. 70 s. 150 TL.

Atilla Tokatlı: **Çağdaş Diyalektiğin Kaynağı Hegel.** İst. 1981 YAZKO Y. 140 s. 90 TL.

İsmail Tunalı: **Felsefenin Işığında Modern Resim.** İst. 1981 Remzi Kitabevi, 221 s. resimler, 500 TL.

Selma Tuncay — Adviye Aysan: Türk Adları Kılavuzu; Dilimizde Kadın ve Erkek Adları. Ankara 1981 Bilgi Y. 175 s. 150 TL.

Türkiye İşçi Köylü Partisi: İddianame ve Sorgu. Ankara 1981. 214 s. 150 TL.

Yüksel Ülken: **Atatürk ve İktisat.** Ankara 1981 İş Bankası Kültür Y. 299 s. 350 TL.

A. Süheyl Ünver — Gülbün Mesara: Türk **İnce Oyma Sanatı «Kaat'ı».** Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 36 s. planşlar, 225 TL.

Vehbi Vakkasoğlu: **Anna Masala Gerçeği.** İst. 1980 Yeni Asya Y. 80 s.

Mümtaz Zeytinoğlu: **Ulusal Sanayi.** Yayına Hazırlayan: Tahsin Yücel. İst. 1981 Çağdaş Y. 141 s. 100 TL.

B. ÇEVİRİ

Alexandre Bennigsen — Chantal Quelquejay: Sultan Galiyev ve Rusya Müslümanları. Çev. Nezih Uzel. İst. 1981 Hür

Yayın, 256 s. 175 TL.

Ernst Cassirer: **İnsan Üstüne Bir Deneme.** Çev. Necla Arat. İst. 1981 Remzi Kitabevi, 229 s. 200 TL.

Robert B. Downs: **Dünyayı Değiştiren Kitaplar.** (İnceleme) Çev. Erol Güngör. İst. 1980 Tur Y. 327 s. 125 TL.

J. K. Galbraith: **Kuşku Çağı:** Sosyo-Ekonomik Düşünceler ve Sonuçları Çev. Nilgün Himmetoğlu — Reşit Aşçıoğlu. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 330 s. 200 TL.

Karen Horney: **Çağımızın Tedirgin İnsanı.** (İnceleme) Çev. Ayda Yörükân. İst. 1980 Tur Y. 275 s. 180 TL.

İlimler ve İdeolojiler. Çev. Fahrettin Arslan. Ankara 1981 Umran Y. 293 s. 250 TL.

K. Krüger: **Kemalist Türkiye ve Ortadoğu.** Çev. Nihal Önol. sİt. 1981 Altın Kitaplar Y. 197 s. 150 TL.

Georg Lukacs: **Estetik II.** Çev. Ahmet Cemal. İst. 1981 Pavel Y. 334 s. 200 TL.

D. v. Mikusch: **Gazi Mustafa Kemal;** Avrupa ile Asya Arasındaki Adam. Çev. Esat Nermi Erendor. İst. 1981 Remzi Kitabevi, 406 s. 300 TL.

Paruşkev Paruşev: **Atatürk.** Çev. Naime Yılmaer. İst. 1981 Cem Y. 347 s. 250 TL.

Ezra Paund: **Konfüçyüs.** Çev. Ahmet Yücel. Bürde Y. 1981 206 s. 200 TL.

Cheryl Payer: **Borç Tuzağı; IMF ve Üçüncü Dünya.** Çev. Reşit Ergener. İst. 1981 Yalçın Y. 253 s. 175 TL.

Jean Piaget: **Epistemoloji ve Psikoloji; Bir Bilgi Kuramına Doğru.** Çev. Seçkin Cılızoğlu. İst. 1980 Havass Y. 144 s. 100 TL.

Wilhelm Reich: **Reich Freud'u Anlatıyor.** Çev. Bertan Onaran. İst. 1981 Payel Y. 318 s. 250 TL.

Hans Reichenbach: **Bilimsel Felsefenin Doğuşu.** Çev. Cemal Yıldırım. İst. 1981 Remzi Kitabevi, 231 s. 200 TL.

Bertrand Russel: **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz.** Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu. İst. 1980 Alaz Y. 213 s. 120 TL.

Jean Paul Sartre: **Yöntem Araştırmaları.** (İnceleme) Çev. S. R. Kırkoğlu. İst. 1981 YAZKO Y. 190 s. 100 TL.

Stanislavski: **Bir Karakter Yaratmak.** (İnceleme) Çev. Suat Taşer. İst. 1981 YAZKO 327 s. 160 TL.

Baron Wenceslaw Wratislaw: **Anılar; 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndan Çizgiler.** Çev. M. Süreyya Dilmen. İst. 1981 Karacan Y. 194 s. 200 TL.

İÇİNDEKİLER

1981'E TOPLU BİR BAKIŞ

1981: Umutlar-Karmaşalar-ve gene umutlar yılı (Prof. Bahri Savcı) 7

1981'DE SANAT VE KÜLTÜR OLAYLARI

1981 yılında şiirimize kısa bir bakış (Muzaffer Uyguner) 23
1981 yılı roman ve öyküleri (Hasan Bülent Kahraman) 51
1981'de edebiyat incelemesi, eleştiri, deneme, anı, günlük (Konur Ertop) 63
1981'de çocuk yazınımız (Emin Özdemir) 70
1981'de karikatür (Fuat Kırcalı) 93
1981'de plastik sanatlar (Adnan Turani) 98
1981 yılında Türk sinemasına genel bir bakış (Atillâ Dorsay) 105
1981 döneminde tiyatromuz (Selmi Andak) 114
1981'de resmi gazetede sanatla ilgili haberler (Tuncer Uçarol) 119
Türkiye Radyolarında 1981 (Oray Tuğlan) 153
Gelecekte Türkiye Radyolarında Yapılması Gerekenler (Sami Bulak) 187
1981 yılının sayısal değerlendirilmesi (Tevfik Çavdar) 190

TOPLU SORUŞTURMAMIZ

Sorularımız 210
Soruşturma Sorularına Yanıtlar
Akay, İnsan 211
Girginsoy, Naci 212
Hacıhasanoğlu, Muzaffer 214
Külebi, Cahit 215
Salihoğlu, Mehmet 215
Özerdim, Sami N. 217
Özdenoğlu, Şinasi 217

ATATÜRK'ÜN DOĞUMUNUN 100. YILINDA YILIN DÜŞÜNCELERİ

Emre Kongar 223
Macit Gökberk 230
Vedat Günyol 234
Melih Cevdet Anday 237
Prof. Dr. Bedia Akarsu 239
Doç. Dr. Metin Heper 242
Doç. Dr. Toktamış Ateş 246
Doç. Dr. Neclâ Arat 250
Ahmet Coşar 254
Oktay Akbal 258
Oktay Akbal 261
Uğur Mumcu 263
Oktay Akbal 266
Uğur Mumcu 268
Uğur Mumcu 268
Şerafettin Turan 272
Bahri Savcı 282

ÖLENLER

(Derleyen: Sami N. Özerdim 297

1981'İN KİTAPLARI

(Derleyen: Öksel Göçmen)
I — Edebiyat-Güzel Sanatlar 305
II — Bilim-Kültür 317

Faydalı kitaplar

Her yılbaşında yayınlanan Varlık Yıllıklarının
yirmiüçüncü sayısı elinizdedir.
Her yeni sayısıyla aksamadan görevini sürdüren
bu yayınımızı gösterilen ilgiye yaraşır
duruma getirmek için elimizden geleni yapıyoruz.
Geçen yılın politika, toplum, düşünce
sanat ve edebiyat olaylarını
ana çizgileriyle belirten incelemeler,
toplu soruşturma, basında çıkan düşünü yazılarından
seçmeler, yılın kitapları üstüne
toplu bir bibliyografya,
her zamanki titizlikle hazırlanan bu yıllığımızın
özellikleri arasında yer almaktadır.